

KUR'AN'DAN ETKİLENME

ve KUR'AN İLE AMEL ETME

BEDR BİN NÂSİR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
BİRİNCİ BÖLÜM	11
KUR'AN ÜZERİNDE DÜŞÜNMEYE, ONDAN ETKİLENMEYE TEŞVİK VE KUR'AN'DAN YÜZ ÇEVİRMEYEN SAKINDIRMA	11
İKİNCİ BÖLÜM	21
KUR'AN'DAN ETKİLENME VE KUR'AN İLE AMEL ETMEDE İHLÂS	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	29
KUR'AN'DAN ETKİLENMEK İÇİN GEREKİLİ FAKTÖRLER	29
(1) Allah Teâlâ'ya İman, O'nu Yüceltme ve O'nu Sevmeye	29
(2) Kalbi Canlandırma, Temizleme ve Hazırlama	32
(3) Güzel Bir Şekilde Kulak Verme ve Dinleme	35
(4) Kulun, Kur'an'daki Tüm Hitapların Muhatabı Olduğunu Bilmesi ve Bunu Kabul Etmesi	42
(5) Kur'an Okuma Sırasında Sesi Güzelleştirme	44
(6) Kur'an'ın Tefsirini, Âyetlerin Anlamlarını Öğrenme	53
(7) Kur'an Okurken ya da Dinlerken Düşünmek, Sadece Hatim Getirme Amacıyla Hızlı Okumamak	56
(8) Allah'ın Rahmetinden Kovulmuş Olan Şeytandan Allah'a Sığınmak	64
(9) Kur'an Okuma Esnasında Genel Edeb Kurallarına Uyma ..	65
(10) Açıkta (Cehri) Kur'an Okuma	66
(11) Arap Dilini Kurallarıyla Bilme	73
(12) Kur'an'ı Anlama ve Ondan Etkilenme Konusunda Samimi Bir İstek Taşıma	75
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	79
KUR'AN'DAN ETKİLENMENİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER ..	79
(1) Ezberlemede Dikkat Eksikliği, Düşünmeden ve Amel Etmeden Kıraati Gerçekleştirme ve Güzel Okumaya Çalışma ..	79
(2) Günahlara ve İsyanlara Dalmak	84
(3) Hevâya Uymak	90
BEŞİNCİ BÖLÜM	93

KUR'AN'DAN ETKİLENME KONUSUNDA BİD'ATLERDEN VE SÜNNETE MUHALEFETTEN SAKINMA	93
ALTINCI BÖLÜM	99
KUR'AN'DAN ETKİLENMENİN BELİRTİLERİ	99
(1) Huşû, Kalp Yumuşaklığı ve Ağlama	100
(2) Kur'an'ın Çağrısına Uyup Ona İtaat Etmek, Kur'an'a Karşı Gelmekten Sakınmak	117
(3) Kur'an'a Dayanarak Güzel Çıkarımlarda Bulunma ve Hüküm Ortaya Koyma	143
(4) Geceleyin Kur'an Okumak ve Kur'an ile Allah'a Yalvarmak	150
(5) Kur'an ile Tedavi	162
(6) Kur'an ile Amel Etmeye ve Kur'an'ı İnsanlara Tebliğ Etmeye Çağrı	179
YEDİNCİ BÖLÜM	185
KUR'AN-I KERİM'DEN ETKİLENMENİN SONUÇLARI VE İZLERİ 185	
(1) İmanı Arttırma	185
(2) Aziz ve Yüce Olan Allah'ın Rahmetini Elde Etmek	189
(3) Kur'an'a Verilen Önem ile Bereketin Elde Edilmesi	192
(4) Kur'an, Kendisine Uyan Kimse İçin Dünya ve Âhirette Hidayet ve Başarıdır	196
(5) Etkilenerek Kur'an-ı Kerim Okuyan Kimsenin Mükâfatının Kat Kat Oluşu	200
(6) Kur'an'dan Etkilenme ve Onu Okurken Huşû Duyma, Mushaftan ya da Ezberden Okumaktan Daha Üstündür	208
(7) Kur'an'a İman Eden ve Ona Tabi Olan Kimsenin Mutlak Güvene Ulaşması	209
SEKİZİNCİ BÖLÜM	213
CİNLERİN KUR'AN'DAN ETKİLENMESİ	213
SONUÇ	223
KAYNAKLAR	229

ÖNSÖZ

Hamd, öncekilerin ve sonrakilerin ilâhı, âlemlerin Rabbi olan Allah'adır. Salât ve selâm, rasûllerin ve nebîlerin en şerefli, âlemlere rahmet olarak gönderilen, Peygamberimiz Muhammedu'l-Emin'e, onun âline ve tüm ashabınadır.

Şüphesiz aziz ve yüce olan Allah, kitabı Kur'an-ı Kerim'i, bu ümmete bir lütuf ve ihsan olarak indirmiştir: "Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler." (3/Âl-i İmran, 164) "Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, mü'minler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir. De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevininler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır." (10/Yunus, 57-58)

•Dolayısıyla ümmetin ona iman etmesi, onu anlamaya özen göstermesi, okuması, ezberlemesi, hükümlerini kavraması, tefsirini bilmesi, âyetlerini akletmesi, âyetlerin işaret ettiği noktalar üzerinde düşünmesi, onunla amel etmesi, onun yolu üzere ilerlemesi, hüküm için ona başvurması, ona sarılması ve ona çağrıda bulunması gerekir. Tüm bunlar, aziz ve yüce olan Rabbimizin ve Rasûlullah'ın (sav) ümmete çağrıda bulunduğu, teşvik ettiği ve yönlendirdiği Kur'an'dan etkilenmenin kapsamı içine girmektedir.

Allah'ın, kulunu bu konuda başarılı kılması ve ona bunu sevdirmesi ihsanındandır. Kur'an'da, kişinin dünya ve âhiretteki mutluluk ve huzuru vardır. Bu konuda mü'minin örneği, Kur'an ile amel eden ve ondan etkilenenlerin en hayırlısı, en ince kalplisi, en gözü yaşlısı ve Allah'tan en çok korkanı olan sevgili peygamberimiz Muhammed'dir (sav). İlim olarak bu ümmetin en derin, yol olarak en sağlam ve sünnete sarılmada en istekli kimseleri olan sahabe, onları bu nebevî yol üzere izleyen tabiîn ve arkalarından gelen nesiller bu metod üzere yürümüşlerdir.

'Kur'an'dan Etkilenme ve Kur'an ile Amel Etme' isimli bu araştırma, bu hedefi gerçekleştirebilecek nedenlere işaret etmesinin ve bunu engelleyen şeylere dikkat çekmesinin yanı sıra, konunun önemine ve bu konuda acilen bir araştırılma yapılmasına, Kur'an'ın etkisinin ve bereketli sonuçlarının, hoş izlerinin insanlar ve cinler üzerindeki yansımalarının ortaya konulmasına işaret etmektedir.

Araştırmanın tüm bölümlerinde, ümmetin geçmişi ile bağıni oluşturmak için, peygamberimiz ve örneğimiz Muhammed'in (sav) ve selef-i salihinimizin durumlarını delil olarak getirmeye çalıştım. -Şüphelerin ve arzuların çoğaldığı- Bu zamanda, selef-i salihinin bütün engellemelere ve saçmalıklara rağmen Kur'an'dan etkilenmeyi nasıl gerçekleştirdiğine, bunun neden olduğu hayır ve bereketi, istikamet ve hidayeti, izzet, ilahî yardım ve başarıyı incelemeye daha çok ihtiyaç duymaktayız.

Bu konuda özellikle araştırmacılarından birinin zikretmiş olduğu, 'el-Müberrid' diye tanınan, h. 909'da vefat eden Yusuf bin Hasan bin Abdulhâdî'nin bir araya getirmiş olduğu 'Hidâyetu'l-İnsan ile'l-İstighnâ-i bi'l-Kur'an' adlı önceki çalışma ile yetinmedim, hatta onu çok da incelemedim. Bu araştırmanın maddeleri, birçok farklı kaynaktan yer almaktadır ki, bunları kitabın sonunda naklettim.

Araştırmayı yazıya dökme sırasında, aşağıdaki üslubu takip ettim:

- Önsöz

- Birinci Bölüm: Kur'an Üzerinde Düşünmeye, Ondan Etkilenmeye Teşvik Ve Kur'an'dan Yüz Çevirmeden Sakındırma

- İkinci Bölüm: Kur'an'dan Etkilenme ve Kur'an İle Amel Etmede İhlâs

- Üçüncü Bölüm: Kur'an'dan Etkilenmek İçin Gerekli Faktörler

- Dördüncü Bölüm: Kur'an'dan Etkilenmenin Önündeki Engeller

- Beşinci Bölüm: Kur'an'dan Etkilenme Konusunda Bid'atlerden Ve Sünnete Muhalefetten Sakınma

- Altıncı Bölüm: Kur'an'dan Etkilenmenin Belirtileri

- Yedinci Bölüm: Kur'an-ı Kerim'den Etkilenmenin Sonuçları ve İzleri

- Sekizinci Bölüm: Cinlerin Kur'an'dan Etkilenmesi

- Sonuç

- Kaynaklar

Araştırmanın yazıya dökülmesinde şu hususlara bağlı kaldım:

1- Sürenin ismini ve âyetin numarasını zikrederek, âyetleri içinde yer aldıkları sûreler ile belirttim.

2- Hadisleri, Buhârî ve Müslim'de veya her ikisinden birinde yer alıyorsa tahrir etmekle yetindim. Eğer hadis, bu iki kitapta yoksa kısa bir şekilde kaynağına işaret ettim.

3- Sözün uzayacağı korkusuyla, araştırmada adı geçen şahısların kısa hayat hikâyelerini ifade etmedim.

4- Sözleri, söyleyen şahsa nispet ettim; eğer diğer kaynaklardan bunun güvenilirliğini elde edemediysem, bunu o kimsenin adı geçen kitapları ile destekledim.

5- Araştırmanın sonunda müstakil bir dayanak olması için, kaynakları ve başvuru kitaplarını ayrıntılı bir şekilde zikrettim.

Her hâlıkârda, bu konuyu yazacak kadar konuyu bildiğimi ya da bu konuda kapsamlı bir araştırma yaptığımı iddia etmiyorum. Çalışmam, eksiklerden ve hatalardan uzak değildir; bunun yanı sıra konu da oldukça geniştir.

Yüce Allah'tan, bizi kendi ehli ve has kulları olan Kur'an ehlinen kılmasını, öncekilerin ve sonrakilerin sünnetine uyma ile bizi rızıklandırmasını dilerim. Salât ve selâm, Rasûlullah'ın (sav), onun âlinin ve tüm ashabının üzerine olsun.

Dr. Bedr bin Nâsır el-Bedr

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN ÜZERİNDE DÜŞÜNMEYE, ONDAN ETKİLENMEYE TEŞVİK VE KUR'AN'DAN YÜZ ÇEVİRMEYEN SAKINDIRMA

* Aziz ve yüce olan Allah, Kur'an üzerinde düşünmeyi, onunla amel etmeyi, ona yönelmeyi ve ona önem vermeyi emretmiştir. Allah şöyle buyurur: "Hâlâ Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı." (4/Nisâ, 82) "Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?" (47/Muhammed, 24) "Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasûlüne uyun. Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka O'nun huzurunda toplanacaksınız." (8/Enfâl, 24)

* Aziz ve yüce olan Allah, âyetlerinden etkilenen mü'min kullarını övmüş ve şöyle buyurmuştur: "Allah, sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah'ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz." (39/Zümer, 23) "Mü'minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanları artan ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir." (8/Enfâl, 2) "Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Rasûlüne davet edildiklerinde, müminlerin sözü ancak 'İşittik ve itaat ettik' demeleridir. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir." (24/Nûr, 51)

* Aziz ve yüce olan Allah, insanları Kitabı'nın âyetlerine yüz çevirmeye karşı uyarmış, bu yüz çevirme ve uzaklaşmanın sonuçlarını tüm şekil ve biçimleriyle açıklamıştır. Çünkü Allah'ın âyetlerinden yüz çevirenden daha zâlim kimse yoktur. Allah şöyle buyur-

rur: "Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatılıp da ona sırt çevirenden, kendi elleriyle yaptığıı unutandan daha zalim kim vardır!" (18/Kehf, 57)

Şenkiti, bu manadaki diğr âyetleri zikrettikten sonra bu âyetle ilgili řu yorumda bulunur: "Yüce Allah, bu âyet-i kerimede, Rabbinin âyetleri kendisine hatırlatılan, yani Rabbinin âyetleri ile kendisine nasihat edilen ancak bu âyetlere sırt çevirenden daha zalim kimsenin olmadığını ifade etmiştir. Kendisine sırt çevrilen, işte bu yüce Kur'an'dır. "Ona sırt çevirdi..." (18/Kehf, 57) Yani döndü ve Kur'an'dan uzaklaştı... Bu âyet-i kerimede, Allah'ın âyetleri kendisine hatırlatıldığı halde ondan yüz çevirmenin en büyük zulüm olduğu anlatılmaktadır. Buna ilave olarak, Kur'an'ın farklı yerlerinde, bu zikirden/tezkiyeden yüz çevirmekten dolayı meydana gelen kötü ve tehlikeli sonuçlar belirtilmiştir. Bu kötü sonuçlardan biri, burada Allah'ın ifade ettiği, Kur'an ile beraberliği olduğu halde ondan uzaklaşan kimsenin düştüğu konumdur. Yine bu kötü sonuçlardan bir diğeri de, kulların gerçeği anlayamayacak ve asla doğru yolu bulamayacak şekilde kalplerin üzerinin örtülmesidir. İşte bu âyette de Allah, bundan kaynaklanan kötü sonuçlardan birisini açık bir şekilde ifade etmiştir: "Biz onların kalplerine, bunu anlamalarına engel olan bir ağırlık, kulaklarına da sağırılık verdik. Sen onları hidayete çağırırsan da artık ebediyen hidayete eremeyeceklerdir." (18/Kehf, 57)

Allah'ın âyetlerinden yüz çevirmenin kötü ve tehlikeli sonuçlarından bazıları şöyledir:

* Allah'ın, zikirden/Kur'an'dan yüz çevirenden intikam alması: "Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir! Muhakkak ki biz, günahkârlara, lâıyk oldukları cezayı veririz." (32/Secde, 22)

* Kur'an'dan yüz çeviren ve ondan uzaklaşanın eşek gibi olması. Allah şöyle buyurur: "Böyle iken onlara ne oluyor ki, âdeti arslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi (hâlâ) öğütten yüz çeviriyorlar?" (74/Müddessir, 49-51)

* Âd ve Semûd kavimlerinin başına gelen yıldırım gibi bir azap ile uyarılma: "Eğer onlar yüz çevirirlerse de ki: İşte sizi Âd ve Semûd'un başına gelen kasırgaya benzer bir kasırgaya karşı uyarıyorum!" (41/Fussilet, 13)

* Dünyada sıkıntılı bir hayat yaşama ve kıyamette kör olarak dirilme: "Kim de benim zikrimden yüz çevirirse, artık onun için sıkıntılı bir geçim vardır ve biz onu kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz." (20/Tâ-Hâ, 124)

* Gitgide artan, çetin bir azaba uğrama: "Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse, (Rabbin) onu gitgide artan çetin bir azaba uğrattır." (72/Cin, 17)

* Kişiye, yanından ayrılmayan bir şeytanın musallat edilmesi: "Kim Rahmân'ın zikrine karşı kör olursa ona bir şeytanı sardırırız; artık o, onun (yanından ayrılmaz, ona sürekli olarak kötülükleri telkin eden) arkadaşı olur." (43/Zuhurf, 36)

Aziz ve yüce olan Allah'ın âyetlerini hatırlamaktan yüz çevirmenin sonucunda meydana gelen daha birçok kötü ve vahim sonuç vardır."¹

Selef-i sâlihînimiz (Allah onlara rahmet etsin), aziz ve yüce olan Allah'ın Kitabı'na son derece önem verir, saygı gösterir ve ona yakın dururdu. Kur'an'ı ezberleyen, onu okuyan ve ona hizmet eden kimseleri görünce sevinir, onları takdir ederlerdi. Bu yüzden onların Kur'an'ı anlayarak okumaya, âyetler üzerinde düşünmeye, âyetleri anlamaya, üzerinde kafa yormaya, âyetlerin işaret ettiği anlamlar ve yönlendirmeler ile meşgul olmaya teşvikleri, Kur'an'dan etkilenmenin gerçekleşmesi içindi. Onların bu çabası, kalpleri arındırmak, aziz ve yüce olan Allah'a saygı duyup O'ndan korkmak, O'nu yüceltmek, O'nun emirlerine uyup yasaklarından kaçınmak, O'nun emrettiği ve teşvik ettiği iyilik ve ihsanın her alanında O'nun râzı olduğu konuda yarışmak, O'nun belirlediği sınır-

¹ Muhammed Emin Muhtar eş-Şenkütî, Advâu'l-Beyân fi İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân, 4/154-156.

ları kavrayıp hükümlerini uygulamak, hüküm için O'na başvurup, O'nun emrettiği yol ve metod üzere yürümek içindi.

Kur'an'dan etkilenme ve Kur'an ile amel etmeye teşvik konusunda onlardan rivayet edilen sözlerden biri, Abdullah bin Mes'ud'a (ra) aittir: "Kur'an'ı okurken çürük hurma gibi dağıtıp saçmayın. Onu, şiir okur gibi hızlı hızlı da okumayın. İbret verici âyetleri üzerinde durun ve kalplerinizi onunla harekete geçirin. Hiçbirinizin gayesi, sûreyi bitirmek olmasın!"² Yine o, şöyle der: "Kur'an, insanların kendisiyle amel etmeleri için indirildi. Oysa insanlar, onu öğrenmeyi amel kabul ettiler. Öyle ki, bir kimse Kur'an'ı başından sonuna kadar, tek bir harf yanlış yapmadan okur ancak onunla amelde bulunmaz."³

Ebu Derdâ (ra) şöyle dedi: "Kur'an'ı şiir gibi saçarak okumayın! Şüphesiz Kur'an'ı saçanlar ve onu hızlı hızlı okuyanlar, ne suyu tutan, ne de üzerinde ot biten tümseklere benzerler."⁴

Ali bin Ebu Talib'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Dikkat edin! Gerçek fakîh, ne insanların Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesmelerine neden olur, ne de onları Allah'ın azabından emin kılar. Allah'a isyan ve günah işleme konusunda onlara ruhsat da vermez. Kur'an'ı bırakıp başka bir şeye yönelmez. Anlamadan gerçekleştirilen okumada hiçbir hayır yoktur."⁵

Ardından Ali (ra), Kur'an'dan etkilenmeleri konusunda sahabenin durumunu anlatır. Onlar, Kur'an okuyarak gecelerini canlandırıyor, Rablerine huşû içinde ve ağlayarak yalvarmaktan tat alıyorlardı. Ali (ra) şöyle der: "Ben, Rasûlullah'ın (sav) ashabında öyle haller gördüm ki, bugün onlara benzeyen hiç kimseyi görmüyorum. Onlar, saçları-başları dağınık, benizleri sararmış ve toz-

² Muhammed bin Huseyn el-Âcurrî, Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'ân, 19; Ahmed bin Huseyn el-Beyhâkî, Şuabu'l-İman, 1/344.

³ Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed el-Gazzâlî, İhyâ-u Ulûmu'd-Din, 1/324.

⁴ Şuabu'l-İman, 2/541 (hadis no: 2651); Abdurrahman bin İsmail (Ebu Şâme), el-Mürşidu'l-Vecîz, 208.

⁵ Ebu Nuaym Ahmed bin Abdullah el-İsfehânî, Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ, 1/77; Muhammed bin Nasr el-Mervezî, Muhtasar-u Kıyâmu'l-Leyl, 148.

lu-topraklı bir şekilde sabahlarıydı. Gözlerinin arasında (çok secde etmekten dolayı) keçinin dizi gibi kararmış noktalar bulunurdu. Geceleri Allah'a secde eder, kıyamda durur ve Allah'ın Kitabı'nı okurlardı. Kimi zaman secdede, kimi zaman kıyamda olurlardı. Sabahladıklarında, yanlarında Allah'ın ismi anıldığında, rüzgârlı bir günde ağaçların sallandığı gibi sallanırlardı. Gözleri yaşarır, hatta ağlamaktan elbiseleri ıslanırdı. Allah'a yemin ederim ki, -arkasındakileri kastederek- bu topluluk ise gaflet içerisinde gecelemiş ve uyumuşlardır.”⁶

Benzer bir ifade de, Abdullah bin Ömer'den (ra) rivayet edilmiştir: “Biz, bu ümmetin başı idik. Rasûlullah'ın (sav) ashabının önde gelenleri, Kur'an'dan ancak bir sûre ya da buna yakın bir miktar ezber idiler. Kur'an onlara ağır geliyordu, ancak onlara, Kur'an'a uygun bir şekilde amel etmek ihsan edilmişti. Bu ümmetin sonuna ise Kur'an ezberlemek ve okumak kolay gelecek. Hatta çocuklar, körler de Kur'an-ı Kerim'i okuyacaklar, ancak ona uygun amel etmek onlara ihsan edilmeyecektir.”⁷

Yine Abdullah bin Ömer (ra) şöyle der: “Uzun bir dönem yaşadık. O dönemde bizden biri, Kur'an'dan önce imanı öğrenirdi. Ardından Hz. Muhammed'e (sav) bir sûre iner, o da bu sûredeki helâlleri, haramları, emirleri, yasakları ve üzerinde düşünülmesi gereken şeyleri öğretirdi. Sonra imandan önce Kur'an'ı öğrenen kimseler gördüm. Onlardan biri Kur'an'ı başından sonuna kadar okuyor; ancak Kur'an'ın neyi emrettiğini, neyi yasakladığını ve üzerinde düşünmesi gereken şeyleri bilmiyor. Onu, hurma dalını çırpar gibi saçıyor.”⁸

⁶ Hilyetu'l-Evliyâ, 1/76.

⁷ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 49.

⁸ et-Tabakâtu'l-Kübrâ, 3/120; Ebu Abdullah el-Hâkim, el-Müstedrek ale's-Sahihayn ve Hâşiyetuhu Telhîsu'l-Müstedrek li'z-Zehabî, 1/91; Süleyman bin Ahmed et-Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat, 1/165. Heysemî: “Hadisin râvileri, sahîh kimselerdir” der. Ali bin Ebu Bekr el-Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid, 1/165.

Böylelikle onlar, isteyenlere doğru yolu gösteriyor, aziz ve yüce olan Allah'ın Kitabı ile birlikte onlara doğru yolu öğretiyorlardı. Ebu Cemre ed-Dab'i'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İbni Abbas'a (ra): "Benim okuyuşum seridir (hızlı okurum). Ben, Kur'an'ı üç gün veya gecede hatmederim" dedim. Bunun üzerine İbni Abbas (ra): "Bakara sûresini bir gece boyunca tertil üzere okuyup, üzerinde düşünmem, bana senin dediğin gibi okumaktan daha hoş gelir" dedi. Diğer bir rivayette İbni Abbas (ra) şöyle dedi: "Bir gecede Bakara sûresini düşünerek okumam, bana Kur'an'ın tamamını hızlı bir şekilde okumaktan daha hoş gelir."⁹

Ebu'z-Zâhiriyye'den rivayet edildiğine göre, bir adam, çocuğuyla birlikte Ebu Derdâ'ya (ra) gelip: "Ey Ebu Derdâ, benim bu çocuğum Kur'an'ı ezberlemiştir" dedi. Bunun üzerine Ebu Derdâ: "Allah bağışlasın! Ancak Kur'an'ı, ancak ona kulak veren ve itaat eden ezberlemiştir" dedi.¹⁰ Ebu Derdâ (ra) bu sözü, daha mükemmele yönlendirme ve yapılması gerekli olana dikkati çekmek için söylemiştir. Aksi halde, Kur'an okumak ve ezberlemek, elbette teşvik edilen hususlardandır ve onu ezberleyen sevap alacaktır.

Ubeyd el-Mekteb'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Mücahid'e: "Bir adam, namazda Bakara ve Âl-i İmran sûrelerini seri şekilde, diğer bir adam da, Bakara sûresini okuyuş kurallarına riayet ederek, ağır ağır okuyor. Kıyamları, rükûları, secdeleri ve oturuşları aynıdır. Hangisi daha üstündür?" diye sordum. Mücahid: "Bakara sûresini okuyan daha üstündür" dedi, ardından: "Biz onu, Kur'an olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (âyet âyet, sûre sûre) ayırdık; ve onu peyderpey indirdik." (17/İsrâ, 106) âyetini okudu."¹¹

Benzer bir ifade de, Muhammed bin Ka'b el-Kurazî'den rivayet edilmiştir: "Bir gece, sabah oluncaya kadar Zilzâl ve Kâria

⁹ Ebu Ubeyd Kâsım bin Sellâm, Fedâilu'l-Kur'an, 74; Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 82; Celaleddin Abdurrahman bin Ebu Bekr es-Suyûtî, ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîr bi'l-Me'sûr, 6/277.

¹⁰ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 62; el-Mürşidu'l-Vecîz, 194.

¹¹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 75; Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 83.

sûrelerini, başka bir şey ilave etmeden tekrar tekrar okumam ve üzerinde düşünmem, bana, Kur'an'ı heder etmekten ya da hurma dalı gibi çırpıp saçmaktan daha hoş gelir.”¹²

Yine sahabe-i kiram birbirlerine Kur'an ile öğüt verir, Kur'an ile öğüt verilmesine duydukları memnuniyeti açıkça gösterir, Kur'an'ın emirlerini gerçekleştirmek ve uygulamak için birbirlerine yardımcı olurlardı. İşte onların yolu ve metodu bu idi... İmam Evzaî şöyle der: “Şöyle denirdi: Rasûlullah'ın (sav) ashâbı ve onları güzel bir şekilde izleyen tabiîn, şu beş şeye sarılmıştı: Cemaate bağlılık, sünnete uyma, mescidler yapma ve mescidleri canlandırma, Kur'an okuma ve Allah yolunda cihad.”¹³

Avn bin Abdullah şöyle dedi: “Kendim ve kardeşlerim için şu üç şeyden razı olurum: Birincisi, şu müslüman adamın Kur'an'a bakması, onu öğrenmesi, okuması, üzerinde düşünmesi ve aklından geçirmesi. İkincisi, hadislere ve sünnete bakıp, onunla ilgili şeyler sorması ve elinden geldiğince onlara uyması. Üçüncüsü, insanları hayır üzere oldukları sürece rahat bırakması.”¹⁴

Hasan-ı Basrî, Kur'an'ı düşünerek okumayan, ondan etkilanmeyen, üzerlerinde ne ahlâk ne de amel olarak Kur'an'ın etkisi görülmeyen zamanındaki kâriilerin (Kur'an okuyucularının) hâlini tek tek anlatır: “Şüphesiz bu Kur'ân'ı, onu gerçek anlamda yorumlayamayan köleler ve çocuklar okudular. Kur'ân tarafından açıklanmadan önce onun emirlerini yorumlayamadılar. Kur'an'ın âyetleri üzerinde düşünmek, ancak onlara uymakla olur. Kur'an, harflerinin ezberlenmesi ve hükümlerinin yok sayılması için gönderilmemiştir. Öyle ki, onlardan biri: “Bütün Kur'an'ı okudum. Onun tek bir harfini bile düşürmedim (yanlış okudum)” der. Allah'a yemin ederim ki, o, Kur'an'ın tamamını düşürmüştür. Kur'an, ne onun ahlâkında, ne de amelinde görülür. Yine onlardan biri: “Ben, tek nefeste bir sûre okurum” der. Vallahi bunlar ne kurrâ (Kur'an

¹² Hilyetu'l-Evliyâ, 3/214; İbni Ebi Şeybe, el-Musannef, 10/526.

¹³ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/142; Şuabu'l-İman, 3/79; Usûl-u İ'tikâd Ehli's-Sünne ve'l-Cemâat, 1/64; et-Temhîd, 21/282.

¹⁴ Hilyetu'l-Evliyâ, 3/41; el-Mervezî, es-Sünne, 1/33.

okuyucusu), ne âlim, ne hikmet sahibi, ne de Allah'tan korkan kimselerdir. Kurrâlar böyle dediği sürece, Allah, insanlar arasında onlar gibisini çoğaltmasın!"¹⁵

Hasan-ı Basrî, kendilerinden önce gerçekten Kur'an'dan etkilenen kimselerin durumunu da şöyle anlatır: "Kuşkusuz siz, Kur'an okumayı yolculuk, geceleri deve kabul ettiniz. Develere biniyor, mesafeler alıyorsunuz. Sizden öncekiler, Kur'an'ı, Rable-rinden gönderilmiş mektuplar olarak görüyorlardı. Geceleri o mektupları düşünerek okuyor, gündüzleri de mektuplarda söylenenleri yerine getiriyorlardı."¹⁶

Yine Hasan-ı Basrî şöyle der: "Vallahi, iman ederek Kur'an'ı okuyan kulun bugün ancak hüznü artar, keyfi azalır; ağlaması artar, gülüşü azalır; meşguliyeti ve yorgunluğu artar, rahatı ve tembelliği azalır."¹⁷

Mâlik bin Dinar şöyle derdi: "Ey Kur'an ehli, Kur'an kalplerinize ne ekti? Kuşkusuz yağmur, toprağın ilkbaharı olduğu gibi, Kur'an da mü'minin ilkbaharıdır."¹⁸

Vehb bin Verd şöyle dedi: "Şu güzel sözlere ve öğütlere baktık da, düşünerek okuyan kimse için Kur'an'dan daha çok kalpleri yumuşatan, hüznü daha çok arttıran bir şey bulamadık."¹⁹

İbni Kayyim, düşünerek Kur'an okumanın önemini, buna olan ihtiyacı, insanın iç ve dış dünyasını iyileştirmesindeki etkisini şu sözleriyle ifade eder: "Yüce kelâmını kalpler için hayat ve gönüllerdeki şeyler için şifa kılan Allah ne yücedir! Kısacası, kalp için Kur'an'ı aklederek ve düşünerek okumaktan daha faydalı bir şey yoktur. Çünkü Kur'an, bütün yolcuların konaklarını, kulların durumlarını ve ariflerin makamlarını içinde barındırır. Kur'an, kalbe canlılık ve olgunluk veren sevgi, özlem, korku, ümit, tevbe, te-

¹⁵ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 50; İbni Mübarek, ez-Zühed, 274; Muhtasar-u Kıyamu'l-Leyl, 72; el-Mürşidu'l-Veciz, 205.

¹⁶ el-Muharraru'l-Veciz, 1/12; İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/324.

¹⁷ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/132; İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/337.

¹⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/359.

¹⁹ Hilyetu'l-Evliyâ, 8/142.

vekkül, rıza, tevekkül, şükür, sabır ve diğer tohumları kalbe eker. Yine kalbi bozan ve helâk eden bütün özelliklerden ve kınanan fiillerden uzak tutar.

Eğer insanlar Kur'an'ı düşünerek okumanın önemini bilse-lerdi, her şeyi bırakır, sadece onunla ilgilenirlerdi. Düşünerek Kur'an'ı okur, kalbine şifa olan bir âyete geldiğinde yüzlerce kez hatta tüm gece onu tekrarlardı. Dolayısıyla bir âyeti düşünerek ve anlayarak okumak, düşünmeden ve anlamadan Kur'an'ı hatmetmekten daha hayırlı, kalp için daha faydalı, imanı elde etme ve Kur'an'ın tadını almada daha etkilidir."²⁰

İmam Acurrî, "Hâla Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı." (4/Nisâ, 82) "Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?" (47/Muhammed, 24) âyetlerini zikrettikten sonra şöyle der: "Yüce Rabbinizin size nasıl rahmet ettiğini, yarattığı varlıkları kelâmını düşünmeye nasıl teşvik ettiğini görmüyor musunuz? O'nun kelâmı üzerinde düşünen kimse, aziz ve yüce olan Rabbin, O'nun gücü ve kudretini, mü'minlere olan büyük lütuflarını ve yerine getirmesi gereken ibadetleri bilir. Böylelikle nefsinin yapılması gerekli olan şeylere zorlar, yüce Rabbinin sakındırdığı şeylerden uzak durur, O'nun teşvik ettiği şeylere yönelir. Her kim, Kur'an okurken ya da bir başkasından Kur'an dinlerken bu özelliklere sahip olursa, Kur'an onun için şifa olur. Mala ihtiyacı olmaz, insanlarla birlikte olmaya değer vermez. Allah ile baş başa kalmak için insanlardan uzak durur. Bir sûreyi okurken onun düşüncesi, okuduğundan ne zaman öğüt alacağıdır. Hedefi, sûreyi ne zaman bitireceği değildir. Onun tek amacı, 'Ne zaman Allah'ın hitabını anlayacağım? Ne zaman kendime engel olacağım? Ne zaman ibret alacağım?'dır. Çünkü Kur'an okumak ibadettir ve ibadet de, gaflet içerisinde gerçekleşmez."²¹

²⁰ Miftâh-u Dâru's-Saâde, 1/181.

²¹ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 18/19.

Şüphesiz Kur'an'ı anlama ve onun âyetlerini düşünmekten uzak kalan, Kur'an'ın tadı ve ondan faydalanmaktan kendini mahrum etmiştir. İmam Zerkeşi şöyle der: "İlmi, anlayışı, takvası ve tedebbürü olmayan kimse, Kur'an'ın tadından hiçbir şey almaz."²²

²² el-Burhân fî Ulûmî'l-Kur'an, 2/155.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DAN ETKİLENME VE KUR'AN İLE AMEL ETMEDE İHLÂS

İhlâs, amellerin ve ibadetlerin geçerliliğinde temel esastır. İhlâs, amelin kabul edilmesi için gerekli iki şarttan biridir. Diğer şart, bu amelin emredilene uygun olmasıdır. Allah şöyle buyurur: "Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın." (18/Kehf, 110) Bu nedenle, Kur'an okumaya ya da onu dinlemeye yönelen kimsenin niyetinin, Allah için Kur'an'ı anlama, üzerinde düşünme ve onunla amel etmek olması gerekir. Niyeti Allah için olmadıkça, Kur'an okuyan kimse okuduğundan faydalanamaz. Allah şöyle buyurur: "Hâlbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hanifler olarak Allah'a kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emrolunmuştu." (98/Beyyine, 5) Ömer bin Hattab'dan (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Ameller ancak niyetlere göredir. Herkese, ancak niyet ettiği şey vardır."²³

İhlâs'ın tarifi ve ihlâs belirtilerinin açıklanması konusunda ilim ehlinde çeşitli görüşler rivayet edilmiştir. Onlardan bazıları şöyledir:

Huzeyfe el-Mar'âşî'nin görüşü: "İhlâs, kulun açık ve gizli fiillerinin aynı olmasıdır."

Fudayl bin İyaz şöyle der: "İnsanlar için bir ameli terk etmek riya, insanlar için bir amelde bulunmak şirktir. İhlâs, Allah'ın seni bu ikisinden (riya ve şirkten) uzak kılmasıdır."

Sehl et-Tüsterî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Zeki kimseler, ihlâsı tarif etmeye kalkıştılar, ancak şundan başkasını bulamadılar: İhlâs, kulun gizli ve açıkta bütün hareket ve hareket-

²³ Buhârî, Bed'u'l-Vahy, 1/9 (hadis no: 1); Müslim, İmâret, 13/53. (Ömer bin Hattâb'dan).

sizliklerini, tek olan Allah için yapması, buna ne nefis, ne hevâ, ne de dünyalık hiçbir şeyi karıştırmamasıdır."

Sirrî es-Sakâtî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İnsanlar için amelde bulunma, insanlar için bir şeyi de terk etme! Onlar için bir şeyi gizleme, onlar için bir şeyi açığa da çıkarma!"

Zünnûn el-Mısırî şöyle dedi: "Üç şey, ihlâsın belirtisidir: Halkın övgü ve yergisinin bir kimse için eşit olması, kulun işlediği amelleri unutup günahları düşünmesi, amellerin sevabını sadece âhirette istemek."²⁴

Kulun, Kur'an okumaktaki amacı yükselmek, meşhur olmak, dünyalık bir şeyler elde etmek veya dünyalık bir hedefe ulaşmak, yaşlıları arasında ön plana çıkmak ya da insanların övgüsü olmalıdır. Allah şöyle buyurur: "Kim ahiret kazancını istiyorsa, onun kazancını arttırırız. Kim de dünya kârını istiyorsa ona da dünyadan bir şeyler veririz. Fakat onun ahirette bir nasibi olmaz." (42/Şûra, 20) "Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir, sonra da onu, kınanmış ve kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız." (17/İsrâ, 18)

Rasûlullah (sav) şöyle buyurur: "Kendisi ile Allah'ın rızası kazanılan bir ilmi, sadece dünya menfaati elde etmek için öğrenen bir kimse, kıyamet günü cennetin kokusunu alamayacaktır."²⁵

Yine Rasûlullah (sav) şöyle buyurur: "Kur'an'ı ok gibi dos-doğru okuyan, ancak karşılığını âhirete bırakmayıp dünyada alan topluluklar gelmeden önce Kur'an'ı okuyun!"²⁶ Yani onlar, okudukları Kur'an'ın sevabını, karşılığını dünyada mal, para, şöhrat vs. gibi şeylerle almakta acele edeceklerdir.

Kur'an okurken ve onunla amel ederken ihlâslı olmaya teşvik eden, bunun zıddından sakındıran selefin sözlerinden biri de.

²⁴ Bu ve diğer görüşler için bkz. et-Tibyân fî Âdâb-i Hameleti'l-Kur'an, 24-25.

²⁵ Ahmed, 2/338; Ebu Davud, İlim, 3364; İbni Mâce, Mukaddime, 252. el-Elbâni, hadisin sahih olduğunu Sahih-i Sünen-i İbni Mâce'de belirtmiştir.

²⁶ Ahmed, 3/357, 397; Ebu Davud, Salât, 830 (Câbir bin Abdullah'tan).

Ömerü'l-Faruk'a (ra) aittir: "Öyle bir zaman geldi ki, bir kimsenin sadece Allah rızası için Kur'an'ı öğrendiğini görmedik. İşte o zaman, insanların Kur'an'ı halkın ve onların sahip oldukları şeyleri kazanmak için öğrenmelerinden korktum. O halde siz, okuyuşunuz ve amellerinizle Allah'ın rızasını isteyin."²⁷

Hasan-ı Basrî'den rivayet edildiğine göre, Abdullah bin Mes'ud'a (ra), bir adamın: "Dün gece şu kadar ve şu kadar Kur'an okudum" sözü iletilince, Abdullah bin Mes'ud (ra): "Onun Allah'ın Kelamını okumasındaki payı işte bu sözüdür!" veya "Okuyuşundan elde ettiği işte budur!" dedi.²⁸

Bir adam, Temim ed-Dârî'ye: "Günde kaç cüz okursun?" diye sorunca, Temim öfkeleni ve şöyle dedi: "Herhalde sen, Kur'an'ı bir gecede okuyup, sabah olunca: 'Bu gece Kur'an'ın tamamını okudum' diyenlerdensin! Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, dört rekât nafîle namaz kılmam, bana, bir gece içinde Kur'an'ın tamamını okuyup, sabah olunca: 'Bu gece Kur'an'ın tamamını okudum' demekten daha hoş gelir."²⁹

İbni Abbas (ra) şöyle dedi: "Eğer Kur'an hafızları, Kur'an'a hakkıyla uysalar ve gerektiği gibi hareket etselerdi, şüphesiz Allah onları severdi. Ancak onlar, bu Kur'an ile dünyayı istediler. Bunun için de Allah onlara buğzetti ve onları insanlar arasında alçalttı."³⁰

Eğer bu düşüncenin bir bölümü Kur'an okuyan veya ona kulak verenin niyetine işlerse, hemen tevbe etmesi ve Allah'a yönelmesi gerekir. Amelinde samimi olması ve dikkatli olması gerekir. Çünkü cehennem ateşinin kendisiyle tutuşturulacağı üç kişiden biri şu kimsedir: "(Bu üç kişiden biri de) Kur'an'ı öğrenen, öğreten ve Kur'an okuyan kimsedir. O kimse getirilir, Allah ona nimetlerini tarif eder, o da onları tanır. Ardından: "Bu nimetler için ne yaptın?" diye sorar. O kimse de: "İlim öğrendim ve öğrettim.

²⁷ Ahlâk-u Hameletü'l-Kur'an, 46; Şuabu'l-İman, 2/531 (hadis no: 2619).

²⁸ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 230.

²⁹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 229; Sıfatu's-Safve, 1/739.

³⁰ Kurtübî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/20.

Senin rızan için Kur'an okudum" der. Allah: "Yalan söyledin! Sen, 'O âlimdir!' denilsin diye ilim öğrendin. 'O, Kur'an okuyucusudur!' denilsin diye Kur'an okudun. Nitekim böyle de denildi" der. Sonra onun hakkında emir verir, o adam yüz üstü sürüklenir ve nihayet cehenneme atılır..."³¹

Hiç şüphesiz Kur'an'ın bereketini ve faydasını uman kimseye tavsiye edilecek şey, ihlâs, ameli gizleme, Kur'an'dan etkilenme ve özellikle Kur'an'ı okurken ya da dinlerken ağlamadır. Selef-i sâlihîn (Allah onlara rahmet etsin) işte böyle idi. Hasan-ı Basrî, onların durumunu şu sözleriyle anlatır: "Onlardan biri, bir meclise oturup bir sözden ya da durumdan etkilendiğinde -yani gözü yaşadığında- onu tekrarlar durur, bu hâli kaybetmekten korktuğundan dolayı kalkıp giderdi."³² Yine o, şöyle der: "Şüphesiz Allah sakınan kalbi ve gizli duayı bilir. Bir adam Kur'an'ı ezberlerdi de, komşuları bunu hissetmezdi. Yine fıkıhta derin bir anlayışa sahip olurdu da, insanlar bunu da hissetmezdi. Evinde misafirler olduğu halde uzun uzun namaz kılsa, misafirler bunu da hissetmezlerdi. Biz öyle topluluklara ulaştık ki, yeryüzünde gizli olarak yapabildikleri bir ameli asla açığa çıkarmazlardı. Müslümanlar duaya kendilerini verirlerdi de, sesleri işitilmez, ancak kendileriyle aziz ve yüce olan Allah arasında bir fısıltı olurdu. Bu durum, Allah Teâlâ'nın: "Rabbimize gönülden ve gizlice yalvarın." (7/A'raf, 55) buyurmasındandı. Yine bu durum, Allah Teâlâ'nın, salih ve sözünden razı olduğu bir kulu (Zekeriyya'yı): "O Rabbine içinden yalvarmıştı." (19/Meryem, 3) diye zikretmesinden dolayı idi. Gizli dua ile açık dua arasında yetmiş kat fark vardır."³³

Hasan-ı Basrî'ye: "Âlimin cezası nedir?" diye sorulunca, "Kalbinin ölümüdür" diye cevap verdi. "Kalbin ölümü nedir?" diye sorulunca da, "Âhiret ameliyle dünyayı istemesidir" dedi.³⁴

³¹ Müslim, İmaret, 13/50 (hadis no: 1905). Ebu Hureyre'den (ra).

³² İbni Ebi Âsım, Zühd, 1/262.

³³ Tefsiru't-Taberî, 10/248; İbni Mübârek, ez-Zühd, 140; ed-Dürru'l-Mensûr, 3/92.

³⁴ İbni Mübârek, ez-Zühd, 1/532; Şuabu'l-İman, 2/296.

Onların bu hâlini, Ebu't-Tiyah Yezid bin Humeyd ed-Dabî de şu sözüyle anlatır: “Babamı ve mahallenin en yaşlısını hatırlıyorum. Onlardan biri oruç tuttuğunda, (oruç tuttuğunu belli etmek için) saçını yağlar, en güzel elbiselerini giyerdi. Yirmi yıldır geceleri Kur'an okuyan ancak komşularının bunu farketmediği bir kimseye rastlamıştım.”³⁵

Muhammed bin Vâsi' de onların hâlini şöyle anlatır: “Öyle insanlara yetiştirdim ki, onlardan biri, başı hanımı ile aynı yastıkta iken, yanaklarının altı gözyaşlarından dolayı ıslanır ancak hanımı bunu hissetmezdi. Öyle insanlara yetiştirdim ki, onlardan biri safta namaz kılarken, gözyaşları yanaklarına dökülür, ancak yanındaki kimse bunu hissetmezdi.”³⁶

Muhammed bin Vâsi de onlardan biri idi. Ebu't-Tayyib Musa bin Beşşâr şöyle der: “Mekke'den Basra'ya gidene kadar Muhammed bin Vâsi'ye eşlik ettim. O, geceleyin hevdec içinde oturarak, başı ile imada bulunarak namaz kıları. Fark edilmemek için arkasındaki kervanbaşına sesini yükseltmesini emrederdi.”³⁷

Süfyan'ın anlattıkları da, onların ihlâsını bize gösterir: “Rebi' bin Haysem'in cariyesi şöyle dedi: Rebi'nin tüm amelleri gizli idi. Eğer Kur'an açık (ve okuyor) iken birisi gelirse, hemen onu elbisesiyle kapatırdı. Allah rahmet etsin, o, sakalı ıslanincaya kadar ağlar ve şöyle derdi: ‘Biz öyle topluluklara yetiştik ki, biz onların yanında cehennemdeki hırsızlar gibiyiz.’”³⁸

Âsım bin Behdele de şunu rivayet eder: “Ebu Vâil -Şakîk bin Seleme- evinde namaz kıldığında hıçkırığa hıçkırığa ağlardı. Dünyalık bir şeyler yaparken biri onu gördüğünde, yaptığı şeyi bırakırdı.”³⁹

Aynı konuda Muhammed bin Hâlid ed-Dabî de şöyle der: “Hayseme bin Abdurrahman'ın Kur'an'ı nasıl okuduğu hastaların-

³⁵ Hilyetu'l-Evliyâ, 3/82; Şuabu'l-İman, 5/532; Müsned-i İbnu'l-Ca'd, 1/214.

³⁶ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/346.

³⁷ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/346.

³⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/107-108.

³⁹ Hilyetu'l-Evliyâ, 4/101; İbni Ebi Âsım, ez-Zühed, 1/358.

caya kadar anlaşılamadı. Hastalandığında, hanımı onun yanına geldi, önünde oturdu ve ağladı. Abdurrahman, hanımına: "Niçin ağlıyorsun? Ölüm kaçınılmaz kil" dedi. Bunun üzerine hanımı, ona: "Senden sonra erkekler bana haram olsun!" dedi. Bunun üzerine Hayseme, ona: "Senden istediğim şey bu değil! Ben ancak tek bir kişi hakkında korkuyorum; o da, kardeşim Muhammed bin Abdurrahman'dır. O, içki içen, fâsık bir adamdır. Kur'an'ın her üç gecede bir hatmedildiği evimde içki içmesinden korkuyorum" dedi.⁴⁰ Bu rivayetten, onun Kur'an'ı her üç gecede bir hatmettiği anlaşılmaktadır.

Amr bin Kays el-Mülâî, Kur'an okurken ağladığında yüzünü duvara doğru çevirir ve yanında bulunan dostlarına: "Bu sadece nezle, nezle!" derdi.⁴¹

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin hayatı hakkında da şu anlatılır: "O, geceleyin kalkar, Allah'ın takdir ettiği kadar namaz kılar ve bunu gizlerdi. Sabah olduğunda, sanki yeni kalkmış gibi sesini yükselterek namaz kılardı."

Hammâd bin Zeyd'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Eyyûb, bir mecliste iken okuduğu ya da işittiği Kur'an'dan dolayı duygulandığında, (duygularını belli etmemek için) aksırmaya, sümkürmeye başlar, "Ne şiddetli bir nezle!" derdi. Bir defasında ağlamasına hâkim olamayınca şöyle dedi: "İhtiyarlar yaşlandığında kendilerine hâkim olamıyorlar." Yani, tükürüğünü, gözyaşını tutamaz hâle geliyorlar. Onun tanınmaktan uzak durması ve şöhretten kaçınması hakkında Şu'be'nin şöyle dediği rivayet edilir: "Bazen bir ihtiyacını karşılamak için Eyyûb ile yola çıkardım. Ancak o, benim onunla birlikte yürümeme izin vermezdi. Fark edilmemek için bazen şuradan, bazen buradan çıkar gelirdi." O, şöyle derdi: "İsmim anılıyor; ancak ben ismimin anılmasından hoşlanmam."⁴²

⁴⁰ Hilyetu'l-Evliyâ, 4/115; Sıfatu's-Safve, 3/94.

⁴¹ Hilyetu'l-Evliyâ, 5/103.

⁴² Bu ve diğer rivayetler için bkz. Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 6/17-22; Sıfatu's-Safve, 3/292-295.

Selef-i sâlihînimizden olan imamların şöhretten ve insanların bakışlarından kaçma konularındaki çabalarını gösteren örneklerden biri de, İmam Ahmed'in tavır ve davranışlarıdır. Ubeyd el-Kârî şöyle der: "Ahmed'i bir şeyler öğrenirken gördüğümde, üzerinde zühd belirtileri göstermezdi. Kurrâların giydiği nalınlara benzemeyen nalınlar giydiğini gördüm. Üzerinde bir elbise gördüm ki, desenleri işlenmiş bir giysi idi."⁴³ Yani, giydiği elbise, kurrâların elbisesine benzemezdi.

Onların, aziz ve yüce olan Allah için samimi bir şekilde amel işlemelerini gösteren ifadelere biri de, Abdulaziz bin Mervân'ın oğlu Âsım bin Ebu Bekr'in şu sözleridir: "Süleyman bin Abdülmelik'in huzuruna çıktım. Ardından henüz bekâr olan Abdülmelik bin Ömer bin Abdülaziz'e misafir oldum. Onunla evinde kalıyordum. O, bize yatsı namazını kıldırdı, sonra her birimiz yatağına gitti. Sonra Abdülmelik kalktı, ben ona bakarken gidip kandili söndürdü. Ardından kalktı, ben uykuya yenik düşünceye kadar namaz kıldı. Derken uyandım, bir de baktım ki, o şu âyeti okuyor: "Ne dersin! Eğer biz onları yıllarca yaşatıp nimetlerden faydalandırsak, sonra tehdit edilmekte oldukları (azap) başlarına gelse! Faydalandırıldıkları nimetler onlara hiç yarar sağlamayacaktır." (26/Şuârâ, 205-207) Ağladı, sonra âyetleri tekrar etti. Âyetlerin sonuna geldiğinde yine tekrar etti. Bunun üzerine ben kendi kendime: 'Ağlamaktan ölecek!' dedim. Onu bu halde görünce, onun bu durumu bırakması için yeni uyanmış gibi yaparak sesli bir şekilde: "Allah'tan başka ilah yoktur ve hamd O'nadır" dedim. Abdülmelik benim sözlerimi işitince, sustu. O gece, bir daha onun sesini işitmedim."⁴⁴

A'meş'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İbrahim en-Nehâî'nin yanında idim. Mushafı açmış, okuyordu. Bir süre sonra bir adam girmek için izin istedi. Bunun üzerine hemen mushafın

⁴³ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 11/207.

⁴⁴ İbnu'l-Cevzî, el-Muntazam, 7/59.

üzerini örttü ve: "Bu adamın, benim her an Kur'an okuduğumu düşünmesini istemiyorum" dedi."⁴⁵

Bunun için ilim ehli, özellikle Kur'an-ı Kerim ile birlikte iken insanları riya, meşhur olma arzusu ve bakışları üzerine çekmeye karşı uyarılmışlardır. Eyyûb es-Sahtiyânî şöyle der: "Şöhretten hoşlanan, asla sâdık bir kul olamaz."⁴⁶

Âcurrî, bu hâle sahip olan kimseleri tanımlarken şöyle der: "Üzerinde görünen bir korku, huşû yoktur. Kur'an öğrettiğinde ya da kendisine Kur'an öğretilirken tek düşüncesi, ne zaman anlayacağı değil, bu dersin ne zaman sona ereceğidir. Kur'an okurken, Kur'an'ın verdiği örnekler üzerinde düşünmez, Allah'ın vaadleri ve tehditleri üzerinde durmaz. İnsanların kabulünü, rızasını almak için uğraşır, âlemlerin Rabbi olan Allah'ı öfkeliendirmiş olmayı önemsemez. İnsanların sevgisini kazanmak için daha çok ders almaktan ve öğrenmekten hoşlanır, Kur'an'ı hatmettiğini söyler. Cahillerin güzel övgüleri, onun aklını başından almıştır. Yalan, saçma övgülerden mutlu olur. Onun amelleri, câhillerin amelleri gibidir. Her kim bu özellikleri taşıyorsa, yüce Rabbinin öfkesi ile baş başa kalmış demektir."⁴⁷

İhlâsı elde etmek için çaba göstermek ve sabretmek gerektiği konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Süfyan bin Uyeyne şöyle der: "Otuz yıldır şu iki şeyi tedavi etmeye çalışıyorum: İnsanlarla aramda bulunan hırsları terk, aziz ve yüce olan Allah için ihlâslı amelde bulunmak."⁴⁸

⁴⁵ Hilvetu'l-Evliyâ, 4/220; İbni Ebi Şeybe, Musannef, 10/532.

⁴⁶ Hilvetu'l-Evliyâ, 3/6.

⁴⁷ Ahlâk-ı Hameletu'l-Kur'an, 44-45.

⁴⁸ Hilvetu'l-Evliyâ, 7/271.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN'DAN ETKİLENMEK İÇİN

GEREKLİ FAKTÖRLER

Aziz ve yüce olan Rabbimiz, Kur'an'dan faydalanan ve ondan etkilenen topluluğu açıklamıştır. Allah şöyle buyurur: "Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt müminlere fayda verir." (51/Zâriyat, 55) Öğüt, vahiy ve Kur'an'dır: "(Bu), kendisiyle insanları uyarman, inananlara öğüt vermek için sana indirilen bir kitaptır. Artık bu hususta kalbinde bir şüphe olmasın." (7/A'raf, 2) Yine Rabbimiz şöyle buyurur: "Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyan gelmiştir." (11/Hûd, 120) Bu yüzden bütün etkilenme/duyarlılık şartlarını tamamlayan ve kendisi ile Kur'an arasındaki engelleri ortadan kaldıran mü'min dışında kimse Kur'an'ın her yönünden faydalanamaz. Her kim bu şartlardan birini yerine getiremez ya da kendisi için bu engellerden biri ortaya çıkarsa, Kur'an'dan faydalanmaz.

Kur'an ve sünnette bu şartlar açıklanmış, bu şartları uygulama ve gerçekleştirme teşvik edilmiş, bunu ortadan kaldıran engeller ve sakıncaları ifade edilmiştir. Allah rahmet etsin, selef-i salihinin sözleri ve hâllerinde, bu faydalanma ve uygulama metodları açığa çıkmıştır. Bu şartlardan bazıları şunlardır:

(1) Allah Teâlâ'ya İman, O'nu Yüceltme ve O'nu Sevme

Kul, Rabbine iman edip O'nu yücelttiğinde, O'nu sever, O'ndan ümit eder ve O'ndan korkar. Bununla, kulun Kur'an-ı Kerim'i yüceltmesi, onu sevmesi, ona iman etmesi, ona sarılıp, onun çizdiği metod üzere gitmeyi ve bu yoldan ayrılmadan kurtuluş ve huzurun olmayacağına inanmasını kastetmiyorum. Abdullah bin Mes'ud (ra) şöyle der: "Kul, kendini Kur'an ile imtihan etsin. Eğer

Kur'an'ı seviyorsa, o kimse gerçekten Allah ve Rasûlünü de seviyordur.”⁴⁹

Diğer bir rivayette de şöyle der: “Her kim, aziz ve yüce olan Allah'ı sevip sevmediğini öğrenmek istiyorsa, nefsinı Kur'an'a arzetsin. Kur'an'ı seven, aziz ve yüce olan Allah'ı da seviyordur. Çünkü Kur'an, ancak aziz ve yüce olan Allah'ın Kelâmı'dır.”⁵⁰

Süfyan bin Uyeyne şöyle dedi: “Aziz ve yüce olan Allah, size her şeyden daha sevgili gelmedikçe, bu dinin zirvesine ulaşamazsınız. Her kim Kur'an'ı severse, aziz ve yüce olan Allah'ı da sevmiştir.”⁵¹

Sehl bin Abdullah şöyle dedi: “Aziz ve yüce olan Allah'ı sevmek, Kur'an'ı sevmektir. Rasûlullah'ı (sav) sevmek de, onun sünnetiyle amel etmektir.”⁵²

İkrime bin Ebu Cehil (ra), Mushaflar okunmak için açıldığında üzerlerine kapanır ve: “Bu Rabbimin Kelâmıdır! Bu Rabbimin Kelâmıdır!” derdi.⁵³

İşte sahabeyi ve onları doğru bir şekilde izleyen kimseleri (Allah hepsine rahmet etsin), Kur'an'dan etkilenmeye ve onunla amel etmeye iten de bu imandı. İbni Ömer (ra), sahabenin durumunu anlattığı şu sözüyle buna işaret eder: “Uzun bir dönem yaşadık. O dönemde bizden biri, Kur'an'dan önce imanı öğrenirdi. Ardından Muhammed'e (sav) bir sûre iner, o da bu sûredeki helâlleri, haramları, emirleri, yasakları ve üzerinde düşünülmesi gereken şeyleri öğretirdi. Sonra imandan önce Kur'an'ı öğrenen kimseler gördüm. Onlardan biri Kur'an'ı başından sonuna kadar okuyor; ancak Kur'an'ın ne emrettiğini, neyi yasakladığını, üzerinde

⁴⁹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 21; Sünen-i Saîd bin Mansûr, 1/10; İbni Mübârek, ez-Zühd, 1/388; el-Mu'cemu'l-Kebîr, 9/132; Şuabu'l-İman, 2/353.

⁵⁰ İbni Mübârek, ez-Zühd, 1/13; İmam Ahmed, es-Sünne, 1/148.

⁵¹ İstinşâk-u Nesîmu'l-Enis, 69.

⁵² Kurtûbî, el-Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'an, 4/60; Feyzu'l-Kadîr, 2/66.

⁵³ Sünen-i Dârimî, 2/532; el-Müstedrek, 3/271; el-Mu'cemu'l-Kebîr, 17/371; İmam Ahmed, es-Sünne, 1/141.

düşünülmesi gereken şeyleri bilmiyor. Onu, hurma dalını çırpıp gibi saçıyor.”

Bu konu, onların öğrencilerinden de aktarılmıştır. Ebu Abdurrahman Abdullah bin Habîb es-Sülemî şöyle der: “Bize Kur'an okutan Osman bin Affân, Abdullah bin Mes'ud (ra) ve diğerleri, onların Rasûlullah'tan (sav) on âyet öğrendiklerinde, o âyetlerdeki ilim ve ameli öğrenmedikçe diğer âyetlere geçmediklerini anlatırlardı. Onlar: “Biz, Kur'an'ı, ilim ve ameli hep birlikte öğrendik” derlerdi.”⁵⁴

Ne eğlence düşkünleri, ne de bolluk içinde yaşayanlar, Kur'an'ı düşünerek okuyup bundan zevk alanların aldığı tadı alamaz. Sevenler, sevdiklerinin sözünden hoşlanırlar. Çünkü o, kalplerinin gıdası ve isteklerinin son noktasıdır. Bu ise, ancak Kur'an'a yönelik doğru bir inançla, selef-i salihinin inancı ile gerçekleşir. Kur'an-ı Kerim, Allah Teâlâ'nın mahlûk olmayan, kulu Muhammed'e (sav) nâzil olan kelâmıdır. Kur'an, sûreler, âyetler, harfler ve kelimelerden oluşur. Okunur, işitilir ve yazılır. Bunun dışındaki her düşünce ve inanç bâtıldır; kişiyi Kur'an'dan faydalanmaktan mahrum bırakır. Bu bâtil inanç örneklerinden biri de, Kur'an'ın, Allah'ın Kelâmı veya bir hikâyeden ibaret olduğu ve mahlûk olduğudur. Bu ve benzeri bâtil iddialar, Allah'ın kendilerini Kur'an'ı anlamaktan ve üzerinde düşünmekten uzak tutup, sapıklıkta bıraktığı bazı kelâm ehline aittir.

İmam Gazzâlî şöyle der: “Kelâmı yüceltmek, o kelâmın sahibini yüceltmektir. Sıfatları, gücü ve fiilleri düşünülmeden, o kelâm sahibinin yüceliği anlaşılamaz. Kişinin aklına, arş, kürsü, gökler, yeryüzü, gökler ile yeryüzü arasındaki cinler, insanlar, hayvanlar ve bitkiler geldiğinde, bütün bunları yaratanın, onlara kâdir olanın ve onları rızıklandıranın tek olduğunu, her şeyin O'nun kudreti altında olduğunu, O'nun ihsanı ve rahmeti, O'nun gazabı ve etkisi arasında tüm varlıkların gelip gittiğini bilir. Allah onu nimetlendirirse ihsanından vermiş, cezalandırırsa adaleti ile hük-

⁵⁴ Şeyhulislam İbni Teymiyye, Mecmû-u Fetâvâ, 13/331.

metmiştir. Bir kimse, “Şunlar cennete gidiyormuş, bana nel Şunlar da cehenneme gidiyormuş, bana nel” diyerek zerre kadar korku duymazsa, işte o zaman Allah'ın azamet ve yüceliğini gerçek anlamda kavramış sayılır. Bu yüzden bu tür şeyleri düşünmek, önce kelâm sahibinin yüceliğini, sonra da kelâmın yüceliğini okuyanın kalbine yerleştirir.”⁵⁵

İbni Kudâme şöyle der: “Yüce Kur'an'ı okuyan kimsenin, Allah'ın, Kelâmı'nın anlamlarını yarattığı varlıkların anlaması için onlara nasıl lütufta bulunduğu bakması gerekir. Yine okuduğu şeyin insan sözü olmadığını bilmesi, Kelâm sahibinin yüceliğini hissedip, O'nun Kelâmı'nı düşünmesi gerekir.”⁵⁶

(2) Kalbi Canlandırma, Temizleme ve Hazırlama

İmanla canlanan kalp, tüm eksikliklerden münezzeh olan Allah'a bağlıdır; dünya arzularından ve ilişkilerinden arınmıştır. Hiçbir meşguliyetin kendisini alıkoyamadığı ve hiç kimsenin kendisini engelleyemediği kimse, gerçekten Kur'an'dan faydalanabilir. Kalp, müjde ve uyarının kabul edildiği yerdir. Allah'ın âyetlerini okuduğunda ya da kendisine okunduğunda akleder, düşünür, anlar ve öğüt alır. Nitekim Rabbimiz de şöyle buyurur: “Biz ona (Peygamber'e) şiiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmazdı da. Onun söyledikleri, ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır. Diri olanları uyarsın ve kâfirler cezayı hak etsinler diye.” (36/Yâsin, 69-70)

Katâde, âyet hakkında şöyle der: “Kalbin canlılığı, gözün canlılığındandır.” Dahhâk da, âyet hakkında şunları söyler: “Diri olanlarla kastedilen, akli başında olanlardır.”⁵⁷

Allah şöyle buyurur: “Şüphesiz ki bunda akli olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.” (50/Kâf, 37) Mücâhid, 'kulak veren kimseler' ifadesi hakkında şöyle der: “Onlar, nefislerine Kur'an dışında hiçbir şeyin gelmediği (hiçbir şeyin

⁵⁵ İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/332.

⁵⁶ Muhtasar-u Minhâcu'l-Kâsîdîn, 53.

⁵⁷ Bkz. Tefsiru't-Taberî, 19/471; ed-Dürü'l-Mensûr, 12/375.

vesvese vermediği) kimselerdir." 'Hazır bulunup' ifadesi hakkında da, "Onlar, kalben hazır bulunanlardır" der.⁵⁸ Muhammed bin Ka'b, âyet hakkında şunları söyler: "Kalbi hazır olduğu halde kulak verir. Kalbi, başka bir yerde olmaz."⁵⁹ Bunun için seleften birine: "Kur'an okuduğunda, kalbine bir takım vesveseler geliyor mu?" diye sorulunca, şöyle cevap vermiştir: "Bana Kur'an'dan daha hoş gelen ne var ki, nefsim başka bir şeyle ilgilensin?!"⁶⁰

İbni Kayyim, âyetin işaret ettiği konuyu şu sözleriyle açıklamıştır: "Kur'an'dan faydalanmak istediğinde, onu okuyacağın ve dinleyeceğin zaman kalbini ona bağla, ona kulak ver. Yüce Allah'ın seninle konuştuğu, seni muhatap aldığı şuuruyla hazır bulun. Çünkü Kur'an, Rasûlü'nün (sav) dili üzere Allah'ın sana hitabıdır. Allah şöyle buyurur: "Şüphesiz ki bunda akıllı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır." (50/Kâf, 37) Tam bir etkilenmenin meydana gelmesi, gerekli etkiye, uygun konuma, etkilenme ve faydalanma için gerekli şartlara ve bunlara engel olan nedenlerin ortadan kalkmasına bağlıdır. Âyet, tüm bunların açıklamasını içermektedir. Etken -ki, Kur'an'dır- ve uygun konumun -ki, diri bir kalptir- varlığı meydana çıktığında, diğer şart olan kulak verme de kendiliğinden gerçekleşir. Engel, yani kalbi meşgul eden, kalbin, âyetlerdeki hitabın anlamını gözden kaçırmaya ve onları bırakıp başka bir şeye yönelmesi problemi ortadan kaldırıldığında, etkilenme gerçekleşir. İşte Kur'an'dan faydalanma ve ondan öğüt alma budur."⁶¹

İbni Kayyim, diğer bir yerde de şöyle der: "İnsanlar üç sınıftır:

(1) Kalbi ölü olan kimse. Böyle bir kimsenin kalbi yoktur. Bu âyetin hakkında bahiste bulunduğu kimseler de onlar değildir.

⁵⁸ Tefsirü't-Taberî, 12/463; ed-Dürnü'l-Mensûr, 13/653-654.

⁵⁹ Hilyetu'l-Evliyâ, 3/216.

⁶⁰ İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/202.

⁶¹ el-Fevâid, 3.

(2) Canlı ve öğüt almaya hazır kalbi olan ancak okunan âyetlere kulak vermeyen kimse. Bu da, ya ilahî kitaplardaki âyetlerin kendisine ulaşmadığı veya ulaşmışsa da kalbi başka şeylerle meşgul olan kimsedir. Böyle birinin kalbi bir çeşit kayıp (ya da gaflet içerisinde) olup, âyetleri anlamaya hazır değildir. Bu kimse de, öğüt almaya hazır olmasına ve kalbinin canlılığına rağmen âyetlerden öğüt alamaz.

(3) Kalbi canlı ve öğüt almaya hazır olan, kendisine âyetler okunduğunda can kulağı ile dinleyen ve kalbini onun üzerinde yoğunlaştıran kimse ki, o, işittiğini anlama dışında bir şeyle ilgilenmez. İşte kalbi hazır bulunup kulak veren kimse odur. Okunan (Kur'an) ve görülen (kâinat) âyetlerden faydalananlar da bu kısım-
dır.⁶²

İfade edilen hususlar, Osman'ın (ra) buyurduğu gibi kalbin dünya ile olan ilişkileri temizlenmedikçe ve dünya arzularından uzaklaşmadıkça gerçekleşemez: "Eğer kalplerimiz temiz olsaydı, aziz ve yüce olan Allah'ın Kelâmı'na doyamazdık."⁶³ Bu durum, aziz ve yüce olan Allah'ı yücelten, O'nun kudretini, korkusunu ve sevgisini bütün kalbi ile yaşayan kimselerde görülmüştür. Şüphesiz birçok kimse, okuduğu Kelâm ile sevinmiş, ona kulak vermiş, ondan gafil kalmamıştır. Kur'an'ı okuyan, ona kulak veren ve Kur'an'a layık olmaya çalışan bir kimse, aziz ve yüce olan Allah'ın Kelâmı'nda kalbin hoşuna giden, gönlü açan, nefisleri arındıran, genel ve özel durumları düzelterken hususların olduğunu görecektir. Zerkeşi, o kişinin Kur'an'a uygun biri olma çabasını şu sözleriyle açıklar: "Kul, Rabbinin Kelâmı'nı can kulağı ile dinlediğinde, muhatabının taşıdığı sıfatların anlamlarına kalben tanık olur. O'nun kudretini görür, sözkonusu ifadeler karşısında bilgisi ve idraki kilitlenir. O'nun gücü ve otoritesini itiraf eder, Kelâm sahibi olan Allah'ı yüceltir. Doğru bir duruş, temiz bir kalp ve güçlü bir ilimle O'nun sözlerini anlama ihtiyacı hisseder. Dua, yakarış ve hüznü ile

⁶² Medâricu's-Sâlikin, 1/442.

⁶³ İmam Ahmed, ez-Zühed, 188.

hitabı anlamak için kulak vermeye, cevaba tanık olmaya çalışır. Her şeyi bilen, kalpleri açan Allah'ın, kendi gönlünü de açmasını bekler."⁶⁴

(3) Güzel Bir Şekilde Kulak Verme ve Dinleme

Bu konuda Allah şöyle buyurur: "Şüphesiz ki bunda akli olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır." (50/Kâf, 37) Âyetteki, 'Kulak veren' ifadesi, zikri dinlemek için kulak veren kimseyi belirtir. Yine Rabbimiz şöyle buyurur: "Onu sizin için bir ibret ve öğüt yapalım ve belleyci kulaklar onu bellesin diye." (69/Hâkka, 12) Aziz ve yüce olan Allah, Kur'an'dan etkilenen ve ondan faydalanan kimse için Kur'an'ın bir şifa ve rahmet olduğunu açıklamıştır: "Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca zıyanını artırır." (17/İsrâ, 82)

Kur'an'ın diğer bir yerinde, Allah, bu rahmete ulaşmanın yolunu açıklamış ve şöyle buyurmuştur: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." (7/A'raf, 204) Dolayısıyla Kur'an'a kulak vermek ve susmak, Kur'an ile rahmete ulaşmanın yoludur. Kur'an, mü'mine rahmetten faydalanmayı garanti eder. Bu yüzden bir kimse Kur'an okurken, kendisini meşgul etmemesi için gülmekten, gürültüden, boş sözlerden ve konuşmaktan sakınır.

Selef-i salihinin önem verdiği şey de bu idi. Abdullah bin Ömer (ra), Kur'an okuduğunda, okumayı bırakıncaya kadar konuşmazdı.⁶⁵ Osman bin Zâide, kendisine Kur'an okunduğunda, "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." (7/A'raf, 204) âyetini yorumlayarak yüzünü elbisesi ile örterdi.⁶⁶ O, gözünün ya da herhangi bir uzvunun kendisini Kur'an'ı dinlemekten alıkoyacak bir şeyle meşgul olmasından hoşlanmazdı.

⁶⁴ el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an, 2/181.

⁶⁵ Buhârî, Tefsir, 4526.

⁶⁶ ed-Dürri'l-Mensûr, 3/286.

Bu âyetin iniş sebebi hakkında Katâde'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Aşhab, kendilerine namaz ilk emredildiği zaman, namazda konuşurlardı. Onlar namaz kılarken bir başka müslüman gelir ve yanındakine: "Kaç rekât kıldınız?" diye sorardı. O da: "Şu kadar kıldık" diye cevap verirdi. Bunun üzerine Allah bu âyeti indirdi: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." (7/A'raf, 204) Allah, onların, Kur'an'ı dinleyip susmalarını emretti. Susmanın, kulun işitmesi, idrak etmesi ve anlaması için daha uygun olduğu bilinmektedir. Yine insanların susmadıkça anlayamayacakları da iyi bilinir. Susmak dille, işitmek ise kulaklardır."⁶⁷

Nevevi şöyle der: "Yine bazı gafil kimselerin yaptığı gibi, Kur'an okuma esnasında eller vs. ile bazı gereksiz şeyleri yapmaktan da kaçınmak gerekir. Çünkü Kur'an okuyan, Rabbi ile konuşmaktadır. Bu yüzden Kur'an okuyan kimsenin, zihni oyalayacak ve meşgul edecek, düşünceyi karıştıracak şeylere bakmaktan kaçınması gerekir."⁶⁸ Kurtûbî şöyle der: "Kur'an okuyan kimsenin uyuması gereken âdâb konularından biri de, bir sûreyi okumaya başladığında, herhangi bir zorunluluk olmadıkça o sûreyi bitirinceye kadar hiçbir şeyle meşgul olmamasıdır. Yine kişi, Kur'an okumaya başladığında onu parça parça, ara vererek okumaz. Mecbur kalmadıkça herhangi bir insan sözü ile okuyuşunu bölmez. Tıpkı bir kimsenin konuşmasını kesip, o kimsenin yanında bulunan biri ile konuşmakta olduğu gibi, bu tür bir davranışta bulunmakta Kur'an'ı küçümseme vardır. Çünkü Kur'an'ı ara vermeden okumakta bir keyif vardır. Bu keyif, ara verilmediğinde ortaya çıkar, ara verildiğinde kaybolur. Kur'an'ı ara vererek okumak, Kur'an'ın süsünü yok eder, bu yüzden mekruhtur.

Bu âdâb konularından bir diğeri de, herhangi bir kimsenin konuşmasıyla okuyuşunu kesip, ona cevap vererek okuyuşunu karıştırmaması için Kur'an okurken kişinin yalnız kalmasıdır. Çünkü

⁶⁷ Tefsiru't-Taberî, 10/662; ed-Dürri'l-Mensûr, 3/286.

⁶⁸ et-Tıbyân fî Âdâb-i Hameleti'l-Kur'an, 72-73.

bunu yaptığında, başlangıçta sığınmış olduğu istiazenin gücü ortadan kaybolur. Yahya bin Muaz er-Râzî şöyle der: "Dünyadan iki şeyi arzularım: Boş bir ev ve okuyabileceğim güzel bir hatla yazılmış bir Mushaf."⁶⁹

'Dinleme'nin anlamı konusunda Vehb bin Münebbih şöyle der: "Organların hareketsiz olması, gözün kapatılması, dikkatle kulak verilmesi, aklın hazır ve niyetin amel olması, dinlemenin âdâbındandır. İşte bu, Allah Teâlâ'nın hoşuna giden dinlemedir. Kulun, organlarına sahip olması, kalbini dinlediği şeylerden meşgul edecek bir şeyle ilgilenmemesi, gördüğü şeylerle oyalanmaması için bakışlarını kaçırmaması, dinlediği şey dışında nefesine birtakım vesveselerin gelmemesi için aklına hâkim olması, okunanı anlamaya çalışması ve anladığı ile amel etmesi gerekir."⁷⁰

Süfyan bin Uyeyne şöyle der: "İlmin başı can kulağıyla dinlemek, sonra anlamak, sonra ezberlemek, sonra amel etmek ve sonra da o ilmi yaymaktır."⁷¹

Muhammed Reşid Rıza şöyle der: "Can kulağıyla dinlemek, dinlemekten daha geniş bir ifadedir. Çünkü bu fiil, ancak söylenen sözü anlama niyeti taşımak ve duyuları buna yönlendirmekle gerçekleşir. Dinlemek ise, herhangi bir niyet olmadan da gerçekleşir. Susmak (insat), okunan tüm şeyleri anlayabilmek amacıyla, dinlemek için sessiz kalmaktır. Bu nedenle dinleyen ve kulak veren kimse, düşünmeye ve anlamaya daha layıktır. Rahmete uğraması ümit edilen kimse de odur."⁷² Her iki fiilin (onu dinleyin ve susun) bir araya getirilmesi, daha fazla vurgu ve açıklama içindir.

İbni Aşûr şöyle der: "Dinlemek (istima'), kulak vermektir. Fiilin bu formu, fiildeki mübalağaya işaret eder. İnsat ise, herhangi bir sözü dinlemeyi terk etmektir ki, bu durum, ilave bir anlam ile pekiştirilmiştir. Bu, onların: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken

⁶⁹ et-Tezkâr fi Afdali'l-Ezkâr, 177-178.

⁷⁰ Kurtûbî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 11/176.

⁷¹ Hilyetu'l-Evliyâ, 7/247; Şuabu'l-İman, 2/289; el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 11/176.

⁷² Tefsiru'l-Menâr, 9/552.

gürültü yapın." (41/Fussilet, 26) sözlerinin karşılığıdır. Dolayısıyla emredilen dinleme ve susma fiilleri, Rasûlullah'ın (sav) doğruluğuna, ona iman edilmesine ve kalplerin düzelmesi için onun getirdiği şeylere iman edilmesine işaret eden Kur'an'ın içerdiği hidayet ve çıkarımları işitenlerin anlaması içindir. Dinleme emri ile kastedilen, duyuru, anlamaya ve dinlenen ile amel etmeye çağrıdır. Bu yüzden dinleme ve susma, dinleyen kimselerin derecelerine göre farklılık gösterir."⁷³

İyi bir anlayış ve bağlılık oluştuğunda, Allah'ın takdiri ve yol göstermesi ile güzel bir dinleme de elde edilir. Allah şöyle buyurur: "Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır." (39/Zümer, 18) Allah şöyle buyurur: "Kendilerine Rablerinin âyetleri hatırlatıldığında ise, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar." (25/Furkân, 73) Bu, aziz ve yüce olan Allah'ın Kur'an'ın diğer yerlerinde anlattığı kafirlerin durumundan farklıdır:

(1) Allah şöyle buyurur: "(Bu,) bilen bir kavim için, âyetleri Arapça okunarak açıklanmış bir kitaptır. Bu kitap müjdeleyici ve uyarıcıdır. Fakat onların çoğu yüz çevirdi. Artık dinlemezler." (41/Fussilet, 3-4) Bunun açıklaması ve tefsiri, şu âyette gelmektedir: "İnsanların hesaba çekilecekleri (gün) yaklaştı. Hal böyle iken onlar, gaflet içinde yüz çevirdiler. Rablerinden kendilerine ne zaman yeni bir ihtar gelse, onlar bunu, hep alaya alarak, kalpleri oyuna, eğlenceye dalarak dinlemişlerdir. O zalimler şöyle fısıldaşılar: Bu (Muhammed), sizin gibi bir beşer olmaktan başka nedir ki! Siz şimdi gözünüz göre göre büyüye mi kapılıyorsunuz?" (21/Enbiyâ, 1-3) Dolayısıyla Kur'an'dan faydalanma yolları onlar için kapalıdır. Bu yüzden Kur'an okunurken susup dinleyemezler.

(2) Kâfirlerin, hakikati kabul etme ve ondan faydalanma konusunda büyükenmeleri, kendi kendilerine bunu söylemeleri. Çünkü onların bu hakikati akledecek kalpleri ve bunu dinleyecek

⁷³ Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr, 9/239.

kulakları yoktur. Allah şöyle buyurur: “Ve dediler ki: Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır. Onun için sen (istediğini) yap, biz de yapmaktayız!” (41/Fussilet, 5) İbni Kayyim, âyetin tefsirinde şunları söyler: “Perde, hakikatin görülmesini; kalplerin kapalılığı, anlamayı ve ağırlık da işitmeyi engellemektedir.”⁷⁴ Allah şöyle buyurur: “Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatılıp da ona sırt çevirenden, kendi elleriyle yaptığını unuttandan daha zalim kim vardır! Biz onların kalplerine, bunu anlamalarına engel olan bir ağırlık, kulaklarına da sağırılık verdik. Sen onları hidayete çağırırsan da artık ebediyen hidayete eremeyeceklerdir.” (18/Kehf, 57) Dolayısıyla kalplerin üzerinde bir örtü, kulaklarda da sağırılık vardır. Hatta: “Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır.” Bu, Hz. Peygamber'in (sav) onları İslam'a çağırmayı ve kendilerine Kur'an okumayı bırakıp, haklarında ümidini kesmesi içindir.

(3) Aziz ve yüce olan Allah, nefisleri için uygun gördükleri bu tutumu ve aralarında bunu uygulamak için birbirlerine tavsiyelerde bulunan bozguncu kâfirlerin prensiplerinden birini zikretmiştir. Allah şöyle buyurur: “İnkâr edenler: Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Umulur ki bastırırsınız, dediler.” (41/Fussilet, 26) Onlar, üzerlerinde bulundukları bâtıl yolu korumak için Kur'an'ı işitmeme konusunda birbirlerine tavsiyelerde bulunurlar. Çünkü onlar, Kur'an'dan faydalanmanın öncelikle ona kulak verip dinleme yolu ile gerçekleştiğini biliyorlardı. Diğer insanların Kur'an'ı işitecekleri ve onunla hidayete ulaşacaklarını öğrendiklerinde, birbirlerine başka bir şeyi tavsiye ettiler: “Okunurken gürültü yapın” dediler. Yani, dine girmeyi ve Kur'an dinleyerek Allah'ın dosdoğru yoluna ulaşmak isteyen kimseye herhangi bir fırsat vermeyin, diyorlardı.

(4) Kâfirin Kur'an'ı dinlemesi, ardından ondan yüz çevirip büyükenmesi durumunu Allah şöyle açıklar: “Ona âyetlerimiz

⁷⁴ et-Tefsiru'l-Kayyim, 347.

okunduğu zaman, sanki bunları işitmemiş, sanki kulaklarında ağırlık varmış gibi büyüklük taslayarak yüz çevirir. Sen de ona acıklı bir azabın müjdesini ver!" (31/Lokman, 7) Yine aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurur: "Vay haline, her yalancı ve günahkâr kişinin! O, Allah'ın kendisine okunan âyetlerini işitir de sonra büyüklük taslayarak sanki hiç onları duymamış gibi (küfründe) direnir. İşte onu acı bir azap ile müjdele! (O) âyetlerimizden bir şey öğrendiği zaman onlarla alay eder. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır!" (45/Câsiye, 7-9) İnatçı kâfirlerin peygamberleri ile olan durumları da bu şekilde idi. Allah, Nûh'tan (as) bahsederek şöyle buyurur: "Gerçekten de, (imana gelmeleri ve böylece) günahlarını bağışlayan için onları ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, (beni görmemek için) elbiselerine büründüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler." (71/Nûh, 7)

Kâfirlerin yaptığı bu şeyler, onların âhirette büyük bir pişmanlık yaşamalarına neden olacaktır. Yüce Rabbimiz bunu açıklarken şöyle buyurur: "Rablerini inkâr edenler için cehennem azabı vardır. O, ne kötü dönüştür! Oraya atıldıklarında, onun kaynar-ken çıkardığı uğultuyu işitirler. Neredeyse cehennem öfkesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara: 'Size, (bu azap ile) korkutucu bir peygamber gelmemiş miydi?' diye sorarlar. Onlar şöyle cevap verirler: 'Evet, doğrusu bize, (bu azap ile) korkutan bir peygamber gelmişti; fakat biz (onu) yalan saymış ve: Allah'ın bir şey gönderdiği yok; siz olsa olsa büyük bir sapıklık içindesiniz!' demiştik. Ve: 'Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, (şimdi) şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık!' diye ilâve ederler. Böylece günahlarını itiraf ederler. Artık (Allah'ın rahmetinden) uzak olsun, o alevli cehennemin mahkûmları!" (67/Mülk, 6-11) İşte bu, nefisleri için uygun gördükleri, birbirlerine aziz ve yüce olan Allah'ın Kelâmı'nı dinlememe yönünde tavsiyede bulundukları bozuk ilkelere sonucunu açıklamaktadır. Allah, onların bu fiilini günah olarak adlandırmaktadır: "Böylece günahlarını itiraf ederler."

Hangi günah, Allah'ın âyetlerinden yüz çevirmek, O'nun Kelâmı'na kulak vermemeyi tavsiye etmekten daha büyüktür? Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurur: "Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatıldıktan sonra onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir! Muhakkak ki biz, günahkârlara, lâîk oldukları cezayı veririz." (32/Secde, 22) Dolayısıyla Kur'an'ı can kulağıyla dinleyip susmak, faydalanmanın ve daveti kabul etmenin ilk adımıdır: "Ancak (samimiyetle) dinleyenler daveti kabul eder." (6/En'am, 36)

Taberî şöyle der: "Allah Teâlâ, peygamberi Hz. Muhammed'e, Kur'an'dan yüz çeviren ve daveti kabul etmeye yanaşmayan o kimseler için daha fazla üzülmemesini hatırlatıyor. Onları, Rablerine tek olarak iman etmeye ve peygamberliğini kabul etmeye çağırdığında, Allah'ın hakikati dinlemesi için kulaklarını açtığı ve doğru yola uymayı kolaylaştırdığı kimseler dışında kimse senin davetini kabul etmeyecektir. Bunun dışındaki kimselerin kulaklarını Allah mühürlemiştir. Senin, Allah'a ve hakikate uyma yolunda yaptığın çağırışı, ancak sürüdeki hayvanların, çobanlarının bağırıp çağırmasından kavrayabildikleri kadar anlarlar. Bu yüzden Allah, onları şu şekilde tarif etmiştir: "Çünkü onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler." (2/Bakara, 171)

Sonra Katâde'den, "Ancak (samimiyetle) dinleyenler daveti kabul eder." (6/En'am, 36) âyeti hakkında şunları rivayet eder: "Bu, Allah'ın Kitabı'nı dinleyen, ondan faydalanan, onu öğrenen ve onu düşünen mü'minlerin örneğidir. "Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış sağır ve dilsizlerdir." (6/En'am, 39) âyeti ise, sağır ve dilsiz, hidayeti göremeyen ve ondan faydalanamayan kafirlerin örneğidir."⁷⁵

Kurtûbî şöyle der: "Ancak (samimiyetle) dinleyenler daveti kabul eder." (6/En'am, 36) Burada 'dinleyenler' ile kastedilen, kulak vererek, anlayarak, hakikati isteyerek dinleyenlerdir ki, onlar da mü'minlerdir. Mü'minler, işittiklerini kabul eder, bundan yarar-

⁷⁵ Tefsîru't-Taberî, 7/185-186.

lanır ve işittikleri ile amel ederler. Bu anlamdaki açıklamaları, Hasan ve Mücahid yapmıştır.”⁷⁶

Bunun için insanlar Kur'an'ı işitmekten yüz çevirince, ondan faydalanmaktan da mahrum kalırlar.

(4) Kulun, Kur'an'daki Tüm Hitapların Muhatabı Olduğunu Bilmesi ve Bunu Kabul Etmesi

Kişi, Kur'an'dan bir emir veya yasak işittiğinde, bunun kendisine emredildiğini veya yasaklandığını kabul eder. Bir vaad veya tehdit işittiğinde de aynı şekilde kabul eder. Peygamberlerin ve önceki ümmetlerin kıssalarını işittiğinde ise, buradaki amacın, ibret ve ders almak olduğunu bilir. Nitekim Rabbimiz şöyle buyurur: “Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. (Bu Kur'an) uydu- rulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (bir kitaptır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.” (12/Yusuf, 111)

Bunun için Abdullah bin Mes'ud (ra) şöyle derdi: “Kur'an'da, 'Ey iman edenler!' buyruğunu işittiğinde, ona kulak ver. Çünkü o, ya emredilen bir hayır, ya da sakınılması gereken bir kötülüktür.”⁷⁷

Seleften birinin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bu Kur'an, aziz ve yüce olan Rabbimiz tarafından bize gelen mektuplardır. Biz de namazlarımızda onu düşünerek okuyor, yalnız kaldığımızda da onun üzerinde duruyoruz. İbadetlerimizde ve hayatımızda onu uyguluyoruz.”⁷⁸

Âlimler, Kur'an'ın anlamları üzerinde durmanın ve bunu ifa- de etmenin yolunu açıklamışlardır. İbni Kudame şöyle der: “Kur'an okuyan kimsenin, Kur'an'ın hitapları ve tehditlerinin yöneltildiği kimsenin kendisi olduğunu bilmesi gerekir. Kıssalar, hoş

⁷⁶ el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an, 6/418.

⁷⁷ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 31; Müsned-i Ahmed, 1/158; İbni Mübârek, ez-Zühed, 1/13; Hilyetu'l-Evliyâ, 1/130.

⁷⁸ İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/130.

vakit geçirmek için değil, aksine ibret almak için Kur'an'da geçmektedir; bu yüzden buna dikkat etmesi gerekir. İşte o zaman, efendisinin kastettiği bir okuyuşla Kur'an'ı okur, üzerinde düşünür ve gereklerini yerine getirir... Kulun, varlık ve kuvvetinden uzaklaşarak, nefsine rıza ve arınmış gözüyle bakmaması gerekir. Şüphesiz kim nefsini başarısız ve ihmalkâr görürse, bu onun Allah'a yaklaşma nedeni olur.”⁷⁹

Gazâlî şöyle der: “Tehditler ve azap içeren âyetler üzerinde düşündüğünde kendisine hüznün hâkim olur. Sonra Allah'ın emirlerini ve yasaklarını uygulama konusundaki hataları üzerinde düşünür. Böylece kesinlikle üzülür ve ağlar. Eğer içinde hiçbir korku ve hüznün yer almadığı kalp sahipleri gibi üzülemez ve ağlayamazsa, o zaman da bu duyguyu kaybettiğine üzülür. Kuşkusuz bu durum da, en büyük musibetlerden biridir.”⁸⁰

Gazâlî yine şöyle der: “Böylelikle kul, okunan âyetin özelliklerine sahip olma düşüncesi taşıdığından dolayı Kur'an'dan etkilenir. Tehdit ve şartlara bağlı mağfiret âyetlerini okuduğu zaman, eğer kastedileni anlamışsa, korkusundan ölecek gibi olur. Allah'ın geniş rahmeti ve mağfiretinden bahseden âyetleri okuduğunda, sevincinden uçacak gibi olur. Allah'ı, O'nun sıfat ve isimlerini belirten âyetleri okuduğunda, O'nun yüceliğini karşısında başını eğerek ve azametini hisseder. Kâfirlerden ve onların, Allah'a çocuk isnad etmeleri gibi aziz ve yüce olan Allah için imkânsız olan sıfatları O'na nispet ettikleri âyetleri okuduğunda sesini kısar, onların sözlerinin çirkinliğinden dolayı içinden hayâ eder. Cennetin özelliklerinden bahseden âyetleri okuduğunda, içinden cennete karşı bir özlem duyar. Cehennem özelliklerinden bahseden âyetleri okuduğu zaman da korkudan âzâları titremeye başlar.”⁸¹

Suyûtî, “Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?” (47/Muhammed, 24) âyetinin tefsirinde şunları söyler:

⁷⁹ Muhtasar-u Minhâcu'l-Kâsıdîn, 54.

⁸⁰ İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/327.

⁸¹ İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/327.

"Bu özellik, kalbi, dile getirilen anlam üzerinde düşünmekle meşgul etmek, her âyetin anlamı ile karşı karşıya bırakmak, emirleri ve yasakları kavramak, bunları kabul etmeye inanmaktır. Eğer okunanlardan yerine getirmedeği bir husus varsa mazeret ileri sürer, bağışlanma diler. Herhangi bir rahmet âyetini okuduğunda sevinir ve o rahmetten ister. Bir azap âyetini okuduğunda korkar ve Allah'a sığınır. Bir tenzih âyetini okuduğunda Allah'ı tüm eksik sıfatlardan tenzih eder ve yüceltir. Ya da bir dua âyetini okuduğunda yalvarır ve ister."⁸²

Bundan dolayı âyetler, geçmiş bir topluluk ya da sona ermiş özel durumlar ile sınırlandırılmaz. İbni Kayyim, "(Müşriklere) de ki: Allah'tan başka tanrı saydığınız şeyleri çağırın! Onlar ne göklerde ne de yerde zerre ağırlığınca bir şeye sahiptirler." (34/Sebe, 22) âyetinin işaret ettiği konuları ifade ettikten sonra şirkin kökünü ortadan kaldırma konusunda şunları söyler: "Nûr, burhan, kurtuluş, tevhidin arındırılması, şirkin temelleri ve şirk unsurlarının ortadan kaldırılması için düşünebilen kimseye bu âyet yeter. Kur'an, bu tür âyetlerin benzerleri ile doludur. Ancak birçok insan, gerçekleşen güncel olayların da Kur'an'ın kapsamına girmediğini, onu içermediğini sanmakta ve bu âyetlerin daha önceki bir olay veya kavmi ilgilendirdiğini, hükmünün devam etmediğini zannetmektedirler. İşte Kalp ile Kur'an'ın anlaşılması arasına giren engel de budur."⁸³

(5) Kur'an Okuma Sırasında Sesi Güzelleştirme

Şüphesiz Kur'an'ın güzel bir sesle okunmasının ve tertile uyulmasının, kalplerde etkisi vardır. Kalpler, bu şekilde okunan Kur'an'ı kabul eder ve dinlemekten sıkılmaz. Bu, Kur'an'dan etkilenmek ve ağılamak için bir faktördür. Korkmak ve kalbin yumuşaması için bir nedendir. Âyetler üzerinde düşünme ve akletme, âyetlerin işareti ve rehberliği üzerinde durma ve anlamlarını araştırma konusunda bir destektir. Hafız İbni Hacer şöyle der: "Hiç

⁸² el-İtkân, 1/300.

⁸³ Medâricu's-Sâlikîn, 1/343.

şüphesiz nefisler, terennüm edilmeden okunan Kur'an'ı dinlemekten daha fazla terennümle okunan Kur'an'ı dinlemeye eğilimlidirler. Çünkü terennümün ve güzel sesin, kalbin yumuşaması ve göz yaşlarının akmasında büyük etkisi vardır... Deliller sonucunda, Kur'an'ı güzel sesle okumanın hoş olduğu, eğer ses güzel değilse, kişinin elinden geldiğince güzelleştirmeye çalışmasının gerektiği anlaşılmaktadır."⁸⁴

Kur'an okuyan kimsenin güzel sesinin diğer insanlar üzerindeki etkisi, o insanların okunana yönelmeleri ve susmalarına verilebilecek örneklerden biri, Cübeyr bin Mut'im'in (ra), Hz. Peygamber'in (sav) okuyuşunu işittiği andır. Hz. Peygamber (sav), insanlar arasında en güzel sesli olandı. O (sav), Tûr sûresini okurken, "Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? Hayır! Onlar bir türlü anlayıp inanmazlar." (52/Tûr, 36) âyetine gelmişti. Cübeyr dedi ki: "Neredeyse kalbim uçacaktı. İmanın, kalbime gerçek anlamda ilk yerleştiği an, işte o andı."⁸⁵

Rasûlullah'ın (sav) okuyuşundan etkilenen Berâ bin Âzib (ra) de şöyle der: "Rasûlullah'ın (sav), yatsı namazında Tin sûresini okuduğunu işittim. O'ndan daha güzel sesli ya da O'ndan daha güzel okuyan birini asla işitmedim."⁸⁶

Bu konuda, selef-i salihinden gelen örneklerden biri, İmam Yahya bin Visâb el-Kûfî'ye aittir. O, Kur'an'ı çok güzel okurdu. Onu işiten herkes ona kulak verir, okuyuşundan etkilenir, okunanlar üzerinde düşünürdü. A'meş şöyle der: "Yahya bin Visâb, Kur'an'ı en güzel okuyanlardan biri idi. Güzel okuyuşundan dolayı alnından öpmek isterdim. O, Kur'an okuduğunda mescidde sanki hiç kimse yokmuş gibi hiçbir ses duyulmazdı."⁸⁷

Davud et-Tâî hakkında rivayet edilenler de bu konuda bir örnektir. Komşusu olan kadınlardan biri şöyle der: "Bizimle Davud

⁸⁴ Fethu'l-Bârî, 9/72.

⁸⁵ Buhârî, Tefsîr, 4854 (lafız, Buhârî'ye aittir); Müslim, Salât, 463.

⁸⁶ Buhârî, Ezan, 769; Müslim, Salât, 464.

⁸⁷ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 4/381; Ma'rifetu'l-Kurrâi'l-Kibâr, 34.

et-Tâî arasında alçak bir duvar vardı. Ben, bütün gece onun son bulmayan hıçkırıklarını işitirdim. Seher vakti Kur'an'dan bir şeyler terennüm ederdi. Ben, dünyanın tüm nimetlerinin, o an, onun bu okuyuşunda bir araya geldiğini sanırdım.”⁸⁸

Kuşkusuz insanların sustuğu, seslerin kesildiği gecenin son vakitlerinde, Kur'an'ı tertil üzere ve düşünerek okumanın, âyetlerden etkilenme, onlarla huzur bulma ve onlara karşı kayıtsız kalma konusunda büyük etkisi vardır. Allah ne güzel buyurur: “Şüphesiz gece kalkışı, (kalp ve uzuvlar arasında) tam bir uyuma ve sağlam bir kıraata daha elverişlidir.” (73/Müzzemmil, 6)

Ebu Süleyman Abdurrahman bin Ahmed ed-Dârânî şöyle der: “İbadet ehlinin geceleri ibadet ve Kur'an'dan aldıkları lezzet, eğlence düşkünü kimselerin eğlenceden aldıklarından daha tatlıdır.”⁸⁹

Kur'an'ı tertil üzere okuma ve sesi güzelleştirmenin öneminden dolayı okuyuşta buna dikkat edilmesi emredilmiş, buna teşvik edilmiş ve buna özen gösterenler övülmüştür. Allah şöyle buyurur: “Kur'an'ı tane tane oku.” (73/Müzzemmil, 4)

Abdullah bin Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: “(Kıyamet günü) Kur'an okuyan kimseye: 'Oku ve yüksel! Dünyada okuduğun gibi oku; çünkü senin ulaşacağın yer, okuduğun son âyette olacaktır' denilecektir.”⁹⁰

Âişe'den (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: “Kur'an'da mâhir olan, sefere denilen hafaza melekleri ve Allah'a itaatkâr meleklerle birlikte olacaktır.”⁹¹ Nevevî der ki: “Mâhir, işlek, tam hafız olmaktır. Mâhir, sağlam ve mükemmel ezberinden dolayı Kur'an okurken ne durur, ne de güçlük çeker.”⁹²

⁸⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 7/356; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 7/424.

⁸⁹ Sıfatu's-Safve, 4/228.

⁹⁰ Ahmed, 2/192; Ebu Davud, Salât, 146; Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'an, 2914. Tirmizî: “Hadis, hasen-sahih'tir” der.

⁹¹ Müslim, Salâtu'l-Müsafirîn, 798.

⁹² Şerhu'n-Nevevî alâ Sahih-i Müslim, 6/84.

Hafız İbni Hacer de şöyle der: "Mâhir, ustadır. Burada kastedilen, sağlam ezberiyle birlikte güzel okumadır."⁹³

Buhârî ve Müslim'de yer alan, Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edilen şu hadis de buna işaret eder: "Rasûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim: "Allah, Kur'an'ı teganni eden (âhenkle okuyan) Peygamber'e verdiği kadar hiçbir şeye ihsanda bulunmamıştır."⁹⁴

Fudâle bin Ubeyd'den (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Allah, güzel sesle Kur'an'ı açıktan okuyan kişinin sesini, sesi güzel cariyenin sesini, efendisinin dinlediğinden daha iyi dinler."⁹⁵

Hafız İbni Kesir şöyle der: "Bunun anlamı şudur: Allah, hiçbir şeyi, Kur'an'ı sesli ve güzel bir şekilde okuyan peygamberi dinlediği gibi dinlemez. Bu, peygamberlerin ahlâklarının mükemmel ve korkularının kemâl noktasında olması için, Allah'ın, peygamberlere okuyuş esnasında güzel sesi ihsan etmesinden dolayıdır. Bundaki amaç da budur. Aksi halde yüce Allah, iyi-kötü tüm kullarının seslerini zaten işitir."⁹⁶

Yine Kur'an okurken sesi süsleme ve güzelleştirme konusunda Berâ bin Âzib'den (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Kur'an'ı, seslerinizle süsleyiniz."⁹⁷ Münâvî der ki: "Güzel bir ses ve hoş bir tarzda Kur'an'ı okuma, kalpleri Kur'an'ı can kulağıyla dinlemeye ve onun üzerinde düşünmeye iter."⁹⁸

⁹³ Fethu'l-Bârî, 13/518.

⁹⁴ Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an, 5024; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 792. (Lafız, Müslim'e aittir.)

⁹⁵ Ahmed, 6/20; İbni Mâce, İkâmetu's-Salât, 1334. Bûsirî, ez-Zevâid'de (1/241) isnadının hasen olduğunu söyler. İbni Kesir ise Fedâilu'l-Kur'an'da (73), senedinin ceyyid olduğunu söyler.

⁹⁶ Fedâilu'l-Kur'an, 73.

⁹⁷ Ahmed, 4/283; Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 76; Ebu Davud, Salât, 1468; Nesâî, İftitâh, 1015; İbni Mâce, İkâmetu's-Salât, 1336. el-Elbâni, hadisi sahih kabul etmiştir.

⁹⁸ Feyzu'l-Kadîr, 4/68.

Kur'an okuma esnasında kendini zorlamadan hüznlenme ve huşû duymanın faziletine dair delillerden biri, Câbir'den (ra) rivayet edilen şu hadistir: Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Kur'an okurken sesini işittiğiniz zaman Allah'tan korktuğu kanısına vardığınız kimse, şüphesiz Kur'an'ı en güzel sesle okuyanlardandır."⁹⁹

Ashab-ı kiram ve onlardan sonra gelenler, Kur'an'ı tertil üzere ve sesi güzelleştirerek okumaya önem vermişler, bunu tavsiye etmişler, buna özen gösteren kimseleri övmüş, zorlamadan ve zorlanmadan Kur'an'ı onlardan dinlemişlerdir. Onlar, hikmet dolu Kur'an âyetlerinin üzerinde düşünme, ondan etkilenme ve ondan faydalanmada bunun yardımcı olduğunu biliyorlardı. İmam Nevevî şöyle diyor: "Sahabe, tabiîn ve onlardan sonra gelen müslümanların büyük imamları, kısacası selef-halef âlimler (Allah onlardan razı olsun), Kur'an okurken sesi güzelleştirmenin müstehab olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Onların bu konudaki görüşleri ve fiilleri son derece meşhurdur. Dolayısıyla biz, bu konuda herhangi bir şey nakletmeye ihtiyaç duymuyoruz. Rasûlullah'ın (sav) hadislerinden rivayet edilen bu konunun delilleri, halkın ve âlimlerin nezdinde son derece yaygındır."¹⁰⁰

Ömer bin Hattâb (ra), dostlarıyla birlikte oturduğunda, kendisine güzel bir ses bağışlanmış olan Ebu Musa el-Eş'arî'den (ra), kendilerine Kur'an okumasını ister: "Ey Ebu Musa bize hatırlat!" der, o da okurdu.¹⁰¹ Ebu Musa (ra), Muaviye'nin (ra) yanına Şam'a geldiğinde, onun evlerinden birine misafir olur, Muaviye (ra), onun Kur'an okuyuşunu dinlemek için geceleyin dışarı çıkardı.¹⁰²

Kur'an'ı tertil üzere okumaya verdikleri önemin yanı sıra kendilerine Allah'ın güzel bir ses ihsan ettiği kıraat imamlarından

⁹⁹ Âcurrî, Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 79; İbni Mâce, İkâmetu's-Salât, 1333. el-Elbânî, hadisi farklı senedlerle rivayet ederek, sahih olduğunu belirtmiştir.

¹⁰⁰ et-Tıbyân, 87-88.

¹⁰¹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 79; Hilyetu'l-Evliyâ, 1/258; et-Tabakâtu'l-Kübrâ, 4/109.

¹⁰² Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 2/382.

biri de, Alkame bin Kays en-Nehâî idi. İbni Mes'ud (ra), onu bu özelliğinden dolayı yüceltir, takdir ederdi. Alkame şöyle der: "Ben, Allah'ın, Kur'an'ı güzel bir sesle okumam için ihsanda bulunduğu biri idim. İbni Mes'ud, Kur'an okumam için birini gönderir, ben de gidip ona Kur'an okurdum. Okuyuşumu tamamladığımda: "Anam-babam sana fedâ olsun; biraz daha oku!" derdi.¹⁰³

Nevevî şöyle der: "Bil ki, seleften bazı topluluklar, güzel sesli bazı Kur'an okuyucularının, kendileri dinlerken onların Kur'an okumalarını isterlerdi. Bunun müstehap olduğu konusunda ittifak vardır. Bu, hayırlı kimselerin, ibadet ehlinin ve Allah'ın salih kullarının âdeti idi. Bu, Rasûlullah'tan (sav) sabit olarak gelen bir sünnettir. Abdullah bin Mes'ud'dan (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (sav), bana: "Bana (Kur'an) oku!" dedi. Ben: "Ey Allah'ın Rasûlü, Kur'an sana indirildiği halde, onu sana ben mi okuyacağım?!" dedim. Rasûlullah (sav): "Ben, Kur'an'ı bir başkasından dinlemeyi severim" buyurdu. Bunun üzerine Nisâ sûresini okumaya başladım. "Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak!" (4/Nisa, 41) âyetine geldiğimde, "Şimdilik sana yeter!" buyurdu. Yüzümü ona doğru çevirdiğimde, iki gözünden yaşların aktığını gördüm."¹⁰⁴ Bu konuda birçok bilinen rivayet vardır.¹⁰⁵

Bu konudaki örneklerden biri de, Abdurrahman bin es-Sâib bin Ebu Nüheyk el-Mahzûmî'den gelen şu rivayettir: "Sa'd bin Ebu Vakkas (ra), gözü kapanmış bir halde iken bize geldi. Ben yanına gidip selâm verdim. Bana kim olduğumu sordu, ben de kim olduğumu söyledim. Bunun üzerine şöyle dedi: "Merhaba, yeğenim! Bana, Kur'an'ı güzel sesle okuduğun haberi geldi. Ben, Rasûlullah'ı (sav) şöyle buyururken işittim: 'Şüphesiz bu Kur'an, hüznü inmiştir. O halde, onu okuduğunuzda ağlayın! Eğer ağlayamazsanız,

¹⁰³ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/99.

¹⁰⁴ Ruhârî, Fedâilu'l-Kur'an, 5055; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin, 800.

¹⁰⁵ et-Tibyân, 90-91.

ağlamaya çalışın! Onu okurken sesinizi güzelleştirin! Onu okurken sesini güzelleştirmeyen bizden değildir.”¹⁰⁶

Bu konuda Talk bin Habib el-Anzî'den de şöyle dediği rivayet edilmiştir: “İnsanlar içinde Kur'an'ı en güzel sesle okuyan, Kur'an okurken aziz ve yüce olan Allah'tan korktuğunu gördüğün kimsedir.”¹⁰⁷

Talk bin Habib (Allah rahmet etsin), bu sıfata uyan ve buna özen gösteren biri idi. Kur'an okurken Allah'tan korkma, Kur'an'ı tavsiye ve Kur'an'a çağırıcı kişiliğinde birleştirmişti. Tâvus bin Keysân el-Yemânî şöyle diyor: “Talk bin Habib'den daha güzel sesli birini görmedim. O, Allah'tan korkan kimselerden idi.”¹⁰⁸ Yine Tâvus şöyle diyor: “İnsanlar içinde Kur'an'ı en güzel sesle okuyan, içlerinde Allah'tan en çok korkandır.”¹⁰⁹

Bu övgüyü hak edenlerden biri de, Beşir bin Sâlih el-Mürri idi. İbnu'l-A'rabî şöyle der: “Çoğunlukla Sâlih, Allah'ı zikrederken ve hüznü bir şekilde Kur'an okurken görülürdü.”¹¹⁰ İbni Hibban der ki: “O, Basra halkının en mahzun seslisi ve kıraati en dokunaklı olanı idi.”¹¹¹

Kur'an'ı hüznü bir şekilde okuma, düşünmeye, okunan-
dan söz ve fiil olarak etkilenmeye yardımcı olur. Bu konuda öne
çıkanlardan biri de, İmam Âsım bin Behdele bin Ebu'n-Necûd'dur.
Bu yönünden dolayı birçok övgü almıştır. Mesleme bin Âsım şöyle
der: “Âsım, edeb, zühd, belâğat ve güzel ses sahibi idi.”¹¹²

Bu noktada, güzel sesin, yüce Allah'ın bir nimeti olduğunu
mutlaka hatırlamak gerekir. Kendisine bu tür bir ihsanda bulun-

¹⁰⁶ Âcurrî, Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 80; İbni Mâce, İkâmetu's-Salât, 1331. Bu hadis, Bûsîrî'nin, Misbâhu'z-Züccâce'de (1/240) ifade ettiği gibi zayıftır. Hadisin aslı, Buhârî ve Müslim'de yer almakta olup, Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edilmiştir.

¹⁰⁷ Hilyetu'l-Evliyâ, 3/63.

¹⁰⁸ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 4/601.

¹⁰⁹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 80.

¹¹⁰ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 8/47.

¹¹¹ el-Mecrûhîn, 1/368.

¹¹² Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 5/259; Ma'rifetu'l-Kurrâi'l-Kibâr, 53.

lan kimsenin, aziz ve yüce olan Allah'tan bu nimet konusunda korkması, verilen bu nimetin hakkını vermesi, gözetmesi ve sadece Allah'a adaması gerekir. İmam Âcurrî şöyle diyor: "Allah'ın kendisine güzel bir sesle Kur'an okuma ihsanında bulunduğu kimsenin, Allah'ın kendisine büyük bir hayırda bulunduğunu bilmesi gerekir. O halde, o kimsenin, Allah'ın kendisine bağışladığı bu ihsanın değerini bilmesi şarttır. Okuyuşunun insanlar için değil, Allah için olması gerekir. Dinleyicilerin takdirini kazanmak için onların kendisini dinlemelerini istemekten kaçınması gerekir. Çünkü dünyalıkları arzu eden, güzel övgü ve makamlara eğilim duyanlar, bu dünyanın kullarıdır... Bu yüzden, kimin nefsi, ifade etmiş olduğum konulara eğilim duyarsa, güzel sesinin, onun için bir fitne olmasından korkarım. Gizlide ve açıkta, aziz ve yüce olan Allah'tan korktuğunda ancak güzel sesinden yararlanabilir. Onun amacı, gaflet ehlini gafletlerinden uyandırıp kaldırmak için Kur'an'ı kendisinden dinlemeleridir. İşte o kimseler, aziz ve yüce olan Allah'ın kendilerini teşvik ettiği şeyleri isterler, yasaklamış olduğu şeyleri de yasaklarlar. Her kim bu özelliklere sahip olursa, güzel sesinden faydalandığı gibi insanları da faydalandırır."¹¹³

Selef-i salihin, Kur'an okuma esnasında, Kur'an'ı tertil üzere okuma, sesi güzelleştirme, buna dikkat etme, bunu tavsiye edip, buna özen gösterenleri övmenin yanı sıra, Kur'an'ı, müzik nağme ve makamlarıyla okumaya, harfleri çıkarırken yapmacık tavırlar vs. göstererek bid'at kabul edilen okuyuş tarzları ortaya koymaya karşı da uyarıda bulunmuştur. Enes bin Malik'ten (ra) rivayet edildiğine göre, o, insanların sonradan çıkardığı birtakım nağmelerle Kur'an okuyan birisini iştmiş, bunu reddedip, böyle okumasını yasaklamıştır.¹¹⁴

Verkâ bin İyas'a: "Said bin Cübeyr, şu günümüzdeki imamların yaptığı gibi yapıyor, Âyetleri sık sık tekrarlıyor ve nağmeli bir şekilde okuyor (ne dersin?)" diye sorulunca, şöyle dedi: "Allah

¹¹³ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 79.

¹¹⁴ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 81; İbni Kesir, Fedâilu'l-Kur'an, 80.

korusun, o ancak, "Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde sürükleneceklerdir." (40/Mü'min, 71) gibi bir âyeti okumuş ve bir miktar uzatmıştır."¹¹⁵

Said bin Müseyyeb'den rivayet edildiğine göre, o, Ömer bin Abdülaziz'in insanlara imamlık yaptığını ve kıraat esnasında Kur'an'ı nağmeli, makamlı okuduğunu işitti. Bunun üzerine Said, ona bir elçi göndererek şöyle dedi: "Allah seni ıslah etsin! Şüphesiz imamlar bu şekilde okumazlar." Ömer, o andan itibaren bu şekilde okumayı terk etti.¹¹⁶

İmam Mâlik'e, namazda makamlı bir şekilde Kur'an okumanın hükmü sorulunca: "Hoşuma gitmez. Bu ancak insanların zevk aldığı bir sestir" veya "Karşılığında dirhemler almak için ötüyorlar" dedi.¹¹⁷

Hafız İbni Kesir şöyle der: "Kur'an'ı okurken sesin güzelleştirilmesini emretmekle dinen hedeflenen amaç, Kur'an'ı düşünmek ve anlamak, ibadetler için huşû, itaat ve bağlılık sağlamaktır. Vezinler, müzik aletlerinin tarzı ve müzik kurallarına göre sonradan oluşturulmuş makamlı ve nağmeli seslere gelince, Kur'an, bundan uzaktır."¹¹⁸

Mâverdi der ki: "Kur'an'ı makamlı okumak, eğer Kur'an lafızlarına birtakım hareketler eklenerek ya da çıkarılarak, uzatılması gereken kısaltılıp, kısaltılması gereken uzatılarak asıl yapısından çıkarılıyor veya bazı lafızların esnetilerek okunması sonucu anlam karışıyor bu haramdır. Bu şekilde okuyan kimse doğru yoldan sapmış, onu dinleyen de günaha düşmüş olur. Çünkü o kimse, Kur'an'ın doğru olan yapısını eğri, anlaşılmasız bir yapıya sürüklemiştir. Allah ise şöyle buyurur: "Korunsunlar diye, pürüzsüz Arapça bir Kur'an indirdik." (39/Zümer, 28)¹¹⁹

¹¹⁵ Hilyetu'l-Evliyâ, 4/273.

¹¹⁶ Hilyetu'l-Evliyâ, 8/169.

¹¹⁷ et-Tezkâr, 161.

¹¹⁸ Fedâilu'l-Kur'an, 79.

¹¹⁹ et-Tıbyân, 89.

İbni Kayyim adı ile meşhur olan Muhammed bin Ebu Bekr şöyle der: “Selef hakkında bilgisi olan herkes, onların kesinlikle ritimler, belirlenmiş, ölçülü (notalı) hareketlerden oluşan musikî nağme ve makamlarıyla Kur'an okumaktan uzak olduğunu bilir. Şüphesiz onlar, Kur'an'ı bu şekilde okuma ve dinleme konusunda Allah'tan en çok korkanlar idi.”¹²⁰

(6) Kur'an'ın Tefsirini, Âyetlerin Anlamlarını Öğrenme

Kişinin, okuduğu Kur'an'dan etkilenmesi ve faydalanması için âyetlerin anlamlarını kavraması, hükümlerini öğrenmesi, tefsirini bilmesi ve Allah'ın kastettiği anlam üzerinde durması gerekir. İşte Hz. Peygamber'in (sav) ashabını eğitirken kullandığı, ashabın da kendilerinden sonra gelenlere öğrettiği metod bu idi. Kur'an'dan faydalanmak ve ondan etkilenmek isteyenler bu yol üzere ilerlediler.

Ebu Abdurrahman Abdullah bin Habib es-Sülemî şöyle der: “Bize Kur'an okutan Osman bin Affân, Abdullah bin Mes'ud (ra) ve diğerleri, Rasûlullah'tan (sav) on âyet öğrendiklerinde, o âyetlerdeki ilim ve ameli öğrenmedikçe diğer âyetlere geçmediklerini anlatırlardı. Onlar: “Biz, Kur'an'ı, ilim ve ameli hep birlikte öğrendik” derlerdi.”

Ebu Vâil Şakik bin Seleme der ki: Abdullah bin Mes'ud (ra) şöyle dedi: “Bizden biri on âyet öğrendiğinde, onların anlamlarını öğrenip onlarla amel etmedikçe diğer âyetlere geçmezdi.”¹²¹

Bunun için Kur'an eğitim ve öğretimi, âyetlerin anlamını kavrama ve hükümlerini öğrenme teşvik edilmiştir. Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: “Bir topluluk, Allah'ın evlerinden bir evde toplanarak Allah'ın Kitabı'nı okur, aralarında müzakere ederlerse, üzerlerine ancak huzur/sekînet iner. (Allah'ın) Rahmet(i) onları kaplar, melekler de onları kuşatır. Allah, onları kendi katındakilerin yanında

¹²⁰ Zâdu'l-Meâd, 1/493.

¹²¹ Tefsiru't-Taberî, 1/80; İbni Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 1/8.

anar.”¹²² Bu konuda seleften, “Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir.” (2/Bakara, 269) âyetinin tefsiri hakkında da birtakım görüşler rivayet edilmiştir.

İbni Abbas (ra) şöyle dedi: “Kur'an'ı bilmek, onun nâsîh ve mensûhunu, muhkem ve müteşâbihini, âyetlerin bağlamını, helâl ve haramı ile emsallerini (örneklerini) bilmektir.”¹²³ Katâde, Mücahid ve Ebu'l-Âliye'den şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: “Hikmet, Kur'an'ı okumak ve onun üzerinde düşünmektir.”¹²⁴ Yine Mücahid şöyle der: “Allah'ın en sevdiği kişi, indirilen vahyi en iyi bilendir.”¹²⁵

Allah rahmet etsin, selef, Kur'an tefsiri ve Kur'an âyetlerini anlama ilminin sonuçlarını açıklamışlar, bu konuda cehaletten ve onu öğrenmekten yüz çevirmekten sakındırmışlardır. Çünkü Kur'an'ın tefsiri ile meşgul olan, onun anlamlarını kavramak, hükümlerini öğrenmek için özen gösteren ve bu konuda çaba harcayan kimseye hiç kimse denk olamaz. Kur'an okuyan, hatta günlük okuması gereken hizbi hiç aksatmayan ancak bu değerli ilimden yüz çeviren ve onu öğrenmekten uzak duran kimseler hakkında İyas bin Muaviye el-Müzenî şöyle der: “Tefsirini bilmeden Kur'an-ı Kerim'i okuyanlar, geceleyin hükümdarlarından bir mektup alan, ancak kandilleri olmadığından kendilerini korku kaplayan, mektupta ne olduğunu bilmeyen kimselere benzerler. Tefsiri bilenler ise, böyle bir kandilleri olup, mektupta neler olduğunu okuyabilen kimselere benzerler.”¹²⁶

Said bin Cübeyr şöyle der: “Kur'an'ı okuyan ancak onu tefsir etmeyen kimse, kör yahut bedevî gibidir.”¹²⁷ Bu yüzden Kurtûbî şöyle der: “Kur'an okuyan kimsenin, Kur'an'ın hükümlerini öğ-

¹²² Müslim'in rivayet ettiği hadisten bir bölüm. Zikr ve'd-Dua, 2699.

¹²³ Tefsir-u İbni Ebi Hâtim, 2/531; Tefsiru't-Taberî, 5/576.

¹²⁴ Tefsir-u İbni Ebi Hâtim, 2/531-532; Tefsiru't-Taberî, 5/576-577.

¹²⁵ el-Muharraru'l-Veciz, 1/15; el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/26.

¹²⁶ Bkz. A.g.e. a.y.

¹²⁷ Tefsiru't-Taberî, 1/81.

renmesi, Allah'ın emirlerinden neyi kastettiğini, kendisine neyi farz kıldığını bilmesi gerekir. Böylelikle okuduğundan faydalanır ve okuduklarına uygun amelde bulunur. Kur'an'ın farz ve hükümlerini ezberinden okuduğu halde, okuduğunun ne anlama geldiğini bilmeyen kimseden daha kötü kim olabilir? Böyle bir kimse, anlamını bilmediği şey ile nasıl amel edebilir? Okuduğu Kur'an hakkında kendisine soru sorulduğu halde bunları bilmemesi ne kadar çirkindir! Bu tür bir durumda olan kimse, olsa olsa büyük büyük kitaplar yüklenmiş eşeğe benzer."¹²⁸

Onlar, Kur'an'ı anlama, Kur'an'ın tefsiri ile uğraşma, Kur'an'ın emirlerini ve yasaklarını, helâllerini ve haramlarını öğrenme ilmini diğer ilimlere tercih ederlerdi. Hatta bunu, Kur'an'ı daha fazla okuma ve ezberlemenin de önüne alırlardı.

Hz. Peygamber'in (sav) ashabının bu durumunu, Ömer bin Hattâb (ra) şu sözleriyle anlatır: "Uzun bir dönem yaşadık. O dönemde bizden biri, Kur'an'dan önce imanı öğrenirdi. Ardından Muhammed'e (sav) bir sûre iner, o da bu sûredeki helâlleri, haramları, emirleri, yasakları ve üzerinde düşünülmesi gereken şeyleri öğretirdi. Sonra imandan önce Kur'an'ı öğrenen kimseler gördüm. Onlardan biri Fatîha'dan Kur'an'ın sonuna kadar okuyor; ancak Kur'an'ın ne emrettiğini, neyi yasakladığını, üzerinde düşünülmesi gereken şeyleri bilmiyor. Onu, hurma dalını çırpıp gibi saçıyor."¹²⁹

Bu yüzden Hz. Ömer'in (ra), Bakara sûresini on iki yılda öğrendiği, sûreyi tamamladığında Allah'a şükür bağlamında bir deve kestiği rivayet edilmiştir.¹³⁰ Yine oğlu Abdullah'ın (ra) da Bakara sûresini sekiz yılda öğrendiği rivayet edilmiştir. O, şöyle derdi: "Biz, bu ümmetin başı idik. Rasûlullah'ın (sav) ashabının önde gelenleri, Kur'an'dan ancak (namazlarında okudukları dışında büyük) bir sûre ya da buna yakın bir miktar ezber idiler. Onlara, Kur'an

¹²⁸ el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/21.

¹²⁹ İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/500.

¹³⁰ el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/40.

ile gereğince amel etmek ihsan edilmişti. Bu ümmetin sonu da, hatta çocuklar, körler de Kur'an-ı Kerim'i okuyacak, ancak onunla gereğince amel etmek onlara ihsan edilmeyecektir."¹³¹

Onların, Kur'an'ın tefsirini, hükümlerini öğrenme ve âyetlerini anlama konusundaki şiddetli isteklerini anlatan birçok rivayet vardır. Bütün bunlar, bu ilmin ve bilginin, Kur'an ile amel etme ve ondan faydalanmada ana neden olduğu konusundaki kanaatlerine işaret eder. Bu yüzden onlar övülmüştür.

Şa'bî şöyle der: "Abdullah bin Mes'ud'un (ra) dostlarından daha âlim, daha hoşgörülü ve dünyadan kendilerini daha çok alıkoyan bir topluluk görmedim. Eğer sahabe-i kiram onlardan önce yaşamamış olsaydı, kimse onları geçemezdi." Diğer bir rivayette de şöyle der: "Abdullah bin Mes'ud (ra) ile beraber olan topluluktan daha hoşgörülü, daha anlayışlı ve bu dünyadan daha çok nefret eden bir topluluk görmedim. Eğer sahabe olmasaydı, kimse onlardan üstün olamazdı."¹³²

(7) Kur'an Okurken ya da Dinlerken Düşünmek, Sadece Hatim Getirme Amacıyla Hızlı Okumamak

Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'i, etkilenmek ve kendisinden faydalanmak ümidiyle âyetlerini düşünmek ve üzerinde kafa yormak için indirdiğini bildirmiştir. Allah şöyle buyurur: "(Rasûlüm!) Sana bu mübarek Kitab'ı, âyetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik." (38/Sâd, 29) Râzî şöyle der: "Şüphesiz düşünmeyen, akletmeyen ve ilahî ihsanın yardımına koşmadığı kimseler, bu yüce Kur'an'da ifade edilen ilginç sırlara vâkıf olamazlar."¹³³

Yüce Rabbimiz, Kur'an'ı düşünmeyen kimseleri eleştirmiştir: "Hâlâ Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı." (4/Nisâ, 82)

¹³¹ el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/40; el-İtkân, 4/176.

¹³² Hilyetu'l-Evliyâ, 4/170.

¹³³ et-Tefsiru'l-Kebir, 26/203.

Hafız İbni Kesir şöyle der: "Allah Teâlâ, onlara Kur'an'ı düşünmelerini emredici bir tarzda söylüyor. Onlara Kur'an'ı düşünmek, Kur'an'ın muhkem manalarını ve edebî ifadelerini anlamaktan uzak durmayı yasaklıyor. Yine onlara, Kur'an'da herhangi bir ihtilaf, tutarsızlık ya da çelişki olmadığını bildiriyor. Çünkü o, hikmet sahibi ve övgüye lâyık olan Allah'ın katından inmiştir. Dolayısıyla o, Hak'tan gelen bir hakikattir."¹³⁴

Allah şöyle buyurur: "Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?" (47/Muhammed, 24) İmam Sa'dî şöyle der: "Allah, Kitabı'nın üzerinde düşünülmesini emrediyor ki, bu, âyetlerin anlamı üzerinde kafa yormak, Kur'an'daki düşüncelere, prensiplere, sonuçlara ve bunların gereklerine dikkat etmektir. Kuşkusuz Allah'ın Kitabı'nı düşünmek, diğer ilimler ve bilimler için bir anahtardır. Bütün iyilikler ve bütün ilimler ondan çıkar. Kalpteki iman onunla artar ve iman ağacı onunla kökleşir. Kendisine ibadet edilen Rabb'i, O'nun kemâl sıfatlarını ve O'nun münezze olduğu birtakım özellikleri Kur'an öğretir. Kur'an, Allah'a giden yolu, o yoldaki yolcuların özelliklerini ve Allah'a ulaştıklarında kendilerini neyin beklediğini tarif eder. Gerçek düşmanları, azaba giden yolu, o yoldaki yolcuların özelliklerini ve azap nedenleri oluştuğunda kendilerini neyin beklediğini anlatır. Kul, Kur'an üzerinde düşünmeyi arttırdıkça, ilim, amel ve basireti de artar. Bunun için Allah, düşünmeyi emretmiş, buna teşvik etmiş ve Kur'an'ın indirilmesindeki amacın bu olduğunu bildirmiştir. Allah şöyle buyurur: "(Rasûlüm!) Sana bu mübarek Kitab'ı, âyetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik." (38/Sâd, 29)¹³⁵

Hızlı bir okuyuş, Kur'an'ın anlaşılmasını engeller. Okuyucu ile okuduğunu düşünme arasında bir engel olur. Bunun için Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Biz onu, Kur'an olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (âyet âyet, sûre sûre) ayırdık ve onu peyderpey in-

¹³⁴ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 1/529.

¹³⁵ Tefsiru'l-Kerîmu'r-Rahmân, 154.

dirdik." (17/İsrâ, 106) Mücâhid, 'dura dura' ifadesini, acele etmeden, yavaşça şeklinde tefsir etmiştir.¹³⁶

Kur'an'ın tertil üzere okunması da emredilmiştir: "Kur'an'ı tane tane oku." (73/Müzzemmil, 4) İbni Abbas, Mücahid, Katâde ve Hasan-ı Basrî, bunu Kur'an-ı Kerim'i ne şiir, ne de nağme gibi, açık açık, yavaş yavaş, harfleri tek tek, her harfin hakkını vererek okumak şeklinde tefsir etmişlerdir.¹³⁷

İbnu Ebu'z-Zi'b, Sâlih'ten şöyle dediğini rivayet eder: "Ben, İbni Abbas'ın (ra) komşusu idim. O geceleyin namaz kılırdı. Bir âyet okur, sonra benim seninle konuştuğum gibi susar, ara verirdi. Hatta daha uzun bir süre susar, sonra yine okurdu. Ben: "Niçin böyle yapıyorsun?" diye sordum. "Âyetler üzerinde düşünüp yorumlamak için" cevabını verdi.¹³⁸

Rasûlullah'ın (sav) Kur'an okuyuşu da bu şekilde idi. Ümmü Seleme (ra), O'nun (sav) Kur'an okuyuşunu şöyle tarif etmiştir: "O, açık bir şekilde, harf harf okurdu."¹³⁹

Âişe (ra), Rasûlullah'ın (sav) Kur'an okuyuşunu şöyle açıklamıştır: "Eğer onu dinleyen, okuduğu harfleri saymak istese, sayabilirdi. Sizin gibi okumazdı."¹⁴⁰

Hafsa'dan (ra) da şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (sav), bir sûreyi tertil üzere okur, böylece o sûre, ondan daha uzun sûrelerden bile uzun olurdu."¹⁴¹

Kur'an okuma konusunda Rasûlullah'ın (sav) sünnetini açıklayan hadislerden biri de, İmam Ahmed'in, Âişe'den (ra) rivayet ettiği şu hadistir: "Âişe'ye (ra), bazı insanların gecede bir veya iki defa Kur'an'ın tamamını okudukları haber verilince, şöyle dedi: "Onların okudukları, okuma sayılmaz. Ben, bütün gece Rasûlullah

¹³⁶ Tefsiru't-Taberî, 15/119; ed-Dürri'l-Mensûr, 5/346.

¹³⁷ Tefsiru't-Taberî, 29/80; ed-Dürri'l-Mensûr, 313-314.

¹³⁸ Muhtasar-u Kıyâmu'l-Leyl, 149.

¹³⁹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 74; Ahmed, 25987; Ebu Davud, Salât, 1466; Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'an, 2923. Tirmizî: "Bu hadis, hasen-sahih-garib'dir" der.

¹⁴⁰ Keşşâf, 4/175; Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr, 29/260.

¹⁴¹ Müslim'in rivayet ettiği hadisten bir bölüm. Salâtu'l-Müsâfirîn, 733.

(sav) ile birlikte uyanık idim. O, Bakara, Âl-i İmran ve Nisâ sûrelerini okurdu. İçinde korku veren bir tehditin yer aldığı bir âyeti okuduğunda, Allah'a dua eder, O'na sığınır. İçinde müjde bulunan bir âyeti okuduğunda ise Allah'a dua eder, onu isterdi."¹⁴²

Huzeyfe bin Yemân'dan (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir gece, Rasûlullah (sav) ile birlikte namaz kıldım. Bakara sûresine başladı. Ben (içimden): 'Yüz âyeti tamamlayınca rûkû eder' dedim. O, devam etti. Ben (içimden): 'Bütün sûreyi bir rekâtta okuyacak' dedim. O yine devam etti. Ben (içimden): 'Bu sûre ile rûkû eder' dedim. Sonra Nisâ sûresine başladı, onu da okudu. Ardından Âl-i İmrân sûresine başladı, onu da okudu. Ağır ağır okuyor, içinde tesbih bulunan bir âyete gelince tesbih ediyor, içinde istenilecek bir şeyler bulunan âyete gelince istiyordu. Sığınılması gereken bir âyete gelince de, Allah'a sığınyordu."¹⁴³

Selefi salihin (Allah onlara rahmet etsin), bizi, Kur'an'ı şiir gibi acele bir şekilde hatmetme düşüncesiyle okumaktan sakındırmıştır. Çünkü bu tür bir okuyuş, anlamlar üzerinde durma ve düşünmeyi ihmal etmeye neden olur. Buhârî ve Müslim'de geçtiğine göre bir adam, İbni Mes'ud'a (ra) şöyle dedi: "Ben, tek bir rekâtta mufassal sûreleri okuyorum." Bunun üzerine İbni Mes'ud: "Şiir okur gibi okuyorsun (demek ki)! Şüphesiz Kur'an okuyan, ancak okudukları köprücük kemiklerinden öteye geçmeyen kimseler vardır. Oysa Kur'an (âyetleri), kalbe düşüp orada kökleştiğinde faydalı olur" dedi.¹⁴⁴

Zeyd bin Sâbit'e (ra), "Kur'an-ı Kerim'in bir haftada hatmedilmesi konusunda ne düşünürsün?" diye soruldu. Zeyd şöyle dedi: "İyi olur. Kur'an'ı on beş veya on günde bir hatmetmek bence daha güzeldir. Sor bana, niçin?" "O halde soruyorum, niçin?"

¹⁴² Ahmed, 24088.

¹⁴³ Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 772.

¹⁴⁴ Buhârî, Ezan, 775; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 822. Lafız, Müslim'e aittir.

Zeyd: "Üzerinde düşünebilmek ve âyet sonlarında yeterince durabilmek için" dedi.¹⁴⁵

Hasan-ı Basrî şöyle der: "Ey Âdemoğlu, amacın sûrenin sonuna ulaşmak iken kalbin okuduğundan nasıl etkilensin?"¹⁴⁶

Zerkeşî şöyle diyor: "Her müslümanın Kur'an'ı tertil üzere okuması üzerine bir borçtur. Tam bir tertil ise, lafızların hakkını vermek, harfleri açık seçik telaffuz etmek, nefesi yetişmediğinde durup sonra okumak ve harfleri birbirine katmamakla gerçekleşir. Çünkü bu konuda biraz ihmalkâr davranmak, Kur'an okumaktan kaynaklanan sevabın bir kısmını yok eder. İnsanların ise sevablarını çoğaltmayı istemesi gerekir. İşte tüm bunlar, tertilin en alt sınırıdır. Tertilin en alt sınırının, kişinin okuduğu şeyi açık açık okuması olduğu da söylenmiştir. Eğer okuyuşunda seri ise, kelimeleri uzatmadan ve aralarını açmadan âyet sonlarında durarak tertili tamamlar. Kur'an'ı tam bir tertil üzere okumak isteyen kimsenin, âyetleri içeriğine göre okuması gerekir. Eğer tehdit içeren bir âyet okuyorsa, tehditkâr bir şekilde, eğer saygı ifade eden bir âyet okuyorsa, tazimkâr bir ifade ile okur. Kalbinin, diliyle telaffuz ettiği âyetin anlamını düşünmekle meşgul olması gerekir. Böylelikle her âyetin anlamını öğrenir, o âyetlerin anlamını öğrenmedikçe diğer âyetlere geçmez..."¹⁴⁷

İbnu'l-Cevzî şöyle diyor: "Tertîl üzere ve sağlam bir şekilde okunmayan, şiir gibi okunan Kur'an, zihinde karışıklığa neden olur. Bu, övülen bir durum değildir. Seleften bir topluluktan rivayet edildiğine göre, onlar her gün ya da her rekâta Kur'an'ı hatmediyorlardı. Bu, onlar arasında nadiren görülen bir durum idi. Aralarında sürekli olarak bunu yapanlar da vardı. Şüphesiz bu caiz olsa da, âlimler, tertîl üzere ve sağlam bir şekilde okumanın daha iyi olduğu görüşündedirler. Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

¹⁴⁵ Muvatta, 1/201; Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 75.

¹⁴⁶ Muhtasar-u Kıyâmu'l-Leyl, 150; et-Tezkâr, 200.

¹⁴⁷ el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an, 1/449-450.

"Kur'an'ı üç günden daha az bir sürede baştan sona okuyan, Kur'an'dan ne okuduğunu anlamaz."^{148*149}

Bizden önceki selefin yolu ve hâli de bu şekilde idi. Onlar, düşünerek ve yavaş bir şekilde, acele etmeden Kur'an'ı okurlar, okuduklarının üzerinde durur ve âyetleri anlamaya çalışırlardı. Bu konuda söz ve fiili, nasihat ve modeli, rehberlik ve uygulamayı birlikte yaparlardı. Onların hayatlarında bunun birçok örneği vardır. Bunlardan biri, İbni Ebu Müleyke'den rivayet edilmiştir: "İbni Abbas (ra) ile Mekke'den Medine'ye yolculuk yaptım. O, gece yarısı kalkar, harf harf Kur'an okur, sonra ağlardı. Biz, onun hıçkırıklarını işitirdik."¹⁵⁰

İshak bin İbrahim et-Taberî şöyle der: "Fudayl bin İyaz'ın okuyuşu hüznü, hoş, yavaş ve tane tane idi. Okurken, sanki o, bir insana hitap ediyordu. İçinde cennetin anıldığı bir âyeti okuduğunda bu âyeti tekrar eder ve cenneti isterdi."¹⁵¹

Bunun için Ahmed bin Ebu'l-Huvârî şöyle derdi: "Ben Kur'an okur ve bir ayete bakar, manasını düşünürüm. Aklım başımdan gider. Hafızlara şaşıyorum. Allah'ın Kelâmını okudukları halde, nasıl gözlerine uyku giriyor, nasıl dünya işleriyle meşgul olabiliyorlar? Eğer onlar, gerçekten okuduklarını anlayıp onun hakkını verselerdi, ondan lezzet alır ve onunla Allah'a münacaatta bulunurlardı. Kendilerine ihsan edilen bu sevinçle gözlerine uyku girmezdi."¹⁵²

Onlar, okudukları âyet ve sûreyi tekrar ederler, anlamları üzerinde dururlar, âyetlerin işaret ettiği noktaları düşünürler, bu noktada Hz. Peygamber'i (sav) örnek alırlardı. Ebu Zerr'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (sav), bir gece kalktı, sabaha kadar namazda bir âyeti tekrarlardı durdu. O âyet şu

¹⁴⁸ Ahmed, Müsned, 2/165, 189; Ebu Davud, Salât, 1394; Tirmizî, Kiraât, 2949; İbni Mâce, İkâmetu's-Salât, 1341. el-Elbânî, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

¹⁴⁹ Telbîs-u İblis, 175.

¹⁵⁰ Muhtasar-u Kıyâmu'l-Leyl, 131.

¹⁵¹ Hilyetu'l-Evliyâ, 8/86; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 8/427.

¹⁵² Hilyetu'l-Evliyâ, 10/22; Sıfatu's-Safve, 4/237.

idi: "Eğer kendilerine azap edersen şüphesiz onlar senin kullarıdır (dilediğini yaparsın). Eğer onları bağışlarsan şüphesiz sen izzet ve hikmet sahibisin" dedi." (5/Mâide, 118)¹⁵³ Bu konuda seleften gelen birçok rivayet vardır.

Temîm ed-Dârî namaz kılmak için geceleyin kalktı, sabah oluncaya kadar şu âyeti tekrarlardı durdu: "Yoksa kötülük işleyenler ölümlerinde ve sağlıklarında kendilerini, inanıp iyi ameller işleyen kimseler ile bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!" (45/Câsiye, 21)¹⁵⁴

Kurtûbî şöyle der: "Bu âyet, 'âbidleri ağlatan âyet' diye adlandırılırdı. Çünkü bu âyet, muhkemdir." Ardından, bu âyette ağlayan seleften birtakım rivayetlerde bulunur.¹⁵⁵

Abbâd bin Hamza şöyle diyor: "Esmâ (ra), "Allah bize lütfetti de bizi vücudun içine işleyen azaptan korudu." (52/Tûr, 27) âyetini okurken içeri girdim. Yanında durdum. O, âyeti tekrarlayıp duruyor, dua ediyordu. Bu durum uzayınca, çarşıya gittim. İhtiyacı mı gördüm, sonra döndüm. O, hâlâ o âyeti tekrarlayıp duruyor ve dua ediyordu."¹⁵⁶

Said bin Cübeyr'in, "Allah'a döndürüleceğiniz, sonra da herkese hak ettiğinin eksiksiz verileceği ve kimsenin haksızlığa uğratılmayacağı bir günden sakının." (2/Bakara, 281) ve "Onlar, Kitab'ı ve peygamberlerimize gönderdiklerimizi yalanlayanlardır. Onlar yakında (gerçeği) anlayacaklar! Boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu halde sürükleneceklerdir." (40/Mü'min, 70-71) âyetlerini tekrarlayıp durduğu rivayet edilmiştir. Yine onun, nafile bir namaza başlarken İnfitâr sûresini okuduğu, müezzin sabah ezanını okuyuncaya kadar bu sûreyi tekrarladığı rivayet edilmiştir.

¹⁵³ Nesâî, İftitâh, 1010; İbni Mâce, İkâmetu's-Salât, 1350. el-Elbânî, Sahih-u Sünen-i İbni Mâce'de, hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.

¹⁵⁴ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 68; el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 16/166.

¹⁵⁵ el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 16/166.

¹⁵⁶ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 69; Muhtasar-u Kıyâmu'l-Leyl, 149.

Âmir bin Abdikays'tan rivayet edildiğine göre, o, bir gece Mü'min sûresini okudu. "Yaklaşan gün hususunda onları uyar! Çünkü o anda dehşet içinde yutkunurken yürekleri ağızlarına gelmiştir. Zalimlerin ne dostu ne de sözü dinlenir şefaathçısı vardır." (40/Mü'min, 18) âyetine gelince, bu âyeti sabaha kadar tekrarladı. Yine onun, "Onların ateşin karşısında durdurulup 'Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve inananlardan olsak!' dediklerini bir görsen!" (6/En'am, 27) âyetini okurken ağlamaya başladığı ve sabaha kadar bu âyeti tekrarladığı rivayet edilmiştir.¹⁵⁷

Muhammed bin Ka'b şöyle dedi: "Zilzâl ve Kâria surelerini tekrar tekrar okuyup üzerinde düşünmem, bana bütün Kur'an'ı şiir gibi okuyup hatmetmekten daha hoş gelir."¹⁵⁸

Rivayet edildiğine göre, Hasan-ı Basrî bir gece kalktı ve sabah oluncaya kadar, "O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!" (14/İbrahim, 34) âyetini tekrarladı. Ardından: "Şüphesiz bu âyette dikkate alınması gereken hususlar vardır. Bakışlarımızı nereye çevirsek çevirelim, onların bir nimetle karşılaştığını görürüz. Ancak Allah'ın nimetlerinin bundan daha çok olduğunu ise bilmiyoruz" dedi.¹⁵⁹ Bu yüzden İmam Nevevî şöyle diyor: "Selef içinde öyle topluluklar vardı ki, içlerinden biri, tüm gece boyunca yahut gecenin büyük bir bölümünde düşünerek tek bir âyet okumuştur."¹⁶⁰ İbni Kayyim şöyle der: "Bu, selefın âdeti idi. Onlardan biri, bir âyeti sabaha kadar tekrarlar dururdu."¹⁶¹

¹⁵⁷ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 69; Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 150.

¹⁵⁸ İbni Ebi Şeybe, Musannef, 2/256, 6/141; Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 150.

¹⁵⁹ İbni Ebi Şeybe, Musannef, 151; et-Tezkâr, 201.

¹⁶⁰ el-Ezkar, 99.

¹⁶¹ Miftâh-u Dâru's-Saâde, 1/187.

(8) Allah'ın Rahmetinden Kovulmuş Olan Şeytandan Allah'a Sığınmak

Bu, aziz ve yüce olan Allah'ın, "Kur'an okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!" (16/Nah, 98) emrine boyun eğmektir. Şeytan, bütün güçlerini ve bütün hilelerini toplar, kişinin Kur'an okumasını engellemek, onu okumaktan bıktırmak veya üzerindeki huşûyu yok edip, Kur'an'dan etkilenme ve faydalanmasını ortadan kaldırmak ister. Bu, şeytanın sadece Kur'an okumaya karşı değil, tam aksine tüm ibadet ve itaatlerde yaptığı bir şeydir.

Fakat kullarına karşı şefkatli ve merhametli olan Allah, onlara, kendilerini şeytanın tuzaklarından sakındıracak, nefislerini onun kötülüklerinden koruyacak bir yol göstermiştir. Bu, şeytanın kötülük ve vesveselerinden aziz ve yüce olan Allah'a sığınmaktır. İbni Kayyim (rh), istiazenin faydalarını ifade etmiştir. Onlardan bazıları şöyledir: "Kur'an, kalpler için şifadır. Şeytanın kalbe attığı vesveseler, şehvetler ve kötü istekleri yok eder. Kur'an, şeytanın kalbe bıraktığı şeyler için ilaçtır. Şeytan, hastalık unsurunun kalbe atılmasını, kalbin, şifası ile sakin bir ortamda karşılaşp, ona sahip olup ondan etkilenmemesini emreder. Şeytan, Kur'an okuyan kimseyi, Kur'an'ın amacından, onu düşünüp anlamaktan, yüce Kelâm sahibinin kastını bilmekten uzak tutup meşgul etmek için tüm güçlerini kullanır. Kişinin kalbi ile Kur'an'ın amacı arasında bir engel olmak için bütün çabasını harcar. Bunun sonucunda kişi, Kur'an'dan faydalanamaz. Dinde emredilen ise, şeytandan, aziz ve yüce olan Allah'a sığınmaktır. Kur'an okuyan kimse, Allah'ın kelâmı ile yine Allah'a açılır. Allah, güzel sesle Kur'an'ı açıktan okuyan kişinin sesini, sesi güzel cariyenin sesini efendisinin dinlediğinden daha iyi dinler. Şeytanın okuyuşu ancak şiir ve şarkıdır. Bu yüzden Kur'an okuyan kimseye, Allah'a münacatı ve Rabbinin okuyuşunu dinlediği esnada istiazedede bulunup şeytandan kurtulması emredilmiştir. Allah, şeytanın, gönderdiği her nebi ve rasûle telkinlerde bulunmayı istediğini bildirmiştir. Selefin hepsi şu mana üzerinde birleşmişlerdir: Kişi Kur'an okuduğunda, şeytan onun oku-

yuşuna müdahale etmek ister. Şeytanın peygamberlere karşı bile tutumu belli iken, diğerlerine nasıl müdahale etmek istemesin? Bunun için bazen Kur'an okuyan kimse hata yapar, okuyuşu karıştır. Bazen de şeytan onun dilini bozar veya aklını, kalbini karıştırır. Bu yüzden okuma esnasında şeytan geldiğinde, kişi, ne bundan, ne de ötekenden kaçabilir. Belki de şeytan bunların hepsini yapar. Bundan dolayı şeytandan Allah'a sığınmak önemli bir husustur."¹⁶²

(9) Kur'an Okuma Esnasında Genel Edeb Kurallarına Uyma

Kur'an okumanın faydalı olması, hatta düşünme, etkilenme ve doğru yolu bulma konusunda meyvelerini vermesi için, temizlik, abdest, misvak kullanmak, kıbleye yönelmek, huşû dolu güzel bir şekilde oturmak, okumak için uygun zaman ve mekan seçmek gibi, Kur'an okuma âdâbına uymak, bu âdâbı bırakmamak, okuma öncesinde ve esnasında buna dikkat etmek gerekir. Âlimler bu kuralları açıklama ve delillendirmeye önem vermişlerdir. Bu âlimler arasında, Âcurrî'nin Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, Nevevî'nin et-Tibyân fî Âdâb-i Hameleti'l-Kur'an adlı eserleri konu ile ilgili özel olarak hazırlanmıştır. Âlimler, bu âdâbı aziz ve yüce olan Allah'ın Kitabı'ndan, Rasûlü'nün (sav) sünnetinden öğrenmiş, eserlerinde bunları bir araya getirmişlerdir. Bu konuda selef-i salihini izlemiş, buna önem vermiş ve aksi tutum ve davranışları göstermekten sakındırmışlardır.

Şüphesiz bu âdâba devam, Kur'an ile etkilenmede ve ondan faydalanmada yardımcıdır. Bu âdâba uymak, kişiyi aziz ve yüce olan Allah'ın Kelâmı'ndan istifade etmeye hazırlar. Yine bu, Allah Teâlâ'nın Kelâmı'nı yüceltme ve saygı gösterme konusunda açık bir delildir. Zaten bu da etkilenme ve faydalanmanın başlangıcını oluşturur.

¹⁶² İğâsetu'l-Lehfân, 1/92-93. Kısaltılarak.

(10) Açıkta (Cehri) Kur'an Okuma

Okuyuşu açıktan yapmak, kalbin bütünleşmesinde yardımcıdır. Yine bu, okunan şeyle etkilenmekten kişiyi alıkoyacak meşguliyetler, zihni dağıtan düşünceler ve etkileri engeller. Nitekim Hz. Peygamber'in (sav) sünneti de böyle idi.

Ümmü Hâni'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ben, çardakta olduğum halde Hz. Peygamber'in (sav) Kur'an okuyuşunu işitebiliyordum."¹⁶³

İbni Abbas'a (ra), Hz. Peygamber'in (sav) geceleri nasıl Kur'an okuduğu sorulunca, şöyle dedi: "O, odasında Kur'an okurdu. Bir kimse ezberlediğini kontrol etmek istese, bunu yapabildi."¹⁶⁴

-Riyâ ve gösteriş olmadan ya da namaz kılan, uyuyan vs. kimseyi sıkmadan- açık bir şekilde Kur'an-ı Kerim okumaya teşvik konusunda Rasûlullah'tan (sav) birçok hadis rivayet edilmiştir. Rasûlullah (sav) şöyle buyurur: "Kur'an'ı açıktan, teganni ederek okumayan bizden değildir."¹⁶⁵

Ebu Hureyre'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim: "Allah, güzel sesli bir peygamberin sesini güzelleştirerek (nağme yaparak) açıktan okuduğu Kur'an'ı dinlediği kadar hiçbir şeyi dinlememiştir."¹⁶⁶

Ancak eğer yüksek sesle Kur'an okumasının başkalarına sıkıntı vereceğinden ya da onların kafasını karıştıracağından korkarsa, bunu yapması yasaktır. İmam Ahmed ve Ebu Davud'un rivayetine göre, ashabdan bazıları yüksek sesle okuyarak namaz kılıyorlardı. Rasûlullah (sav) yanlarına gelip şöyle buyurdu: "Şüphesiz namaz kılan kimse Rabbi ile konuşmaktadır. O halde (bırakın da)

¹⁶³ Nesâî, İftitah, 1012. el-Elbânî, Sahihu'n-Nesâî'de hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.

¹⁶⁴ Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 133; et-Tezkâr, 139.

¹⁶⁵ Ahmed, 1/171; Ebu Davud, Salât, 1471.

¹⁶⁶ Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an, 5024; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin, 792. Lafız, Müslim'e aittir.

kimle konuştuğuna baksın. İçinizden bir bölümü, diğerlerinin sesini açıktan Kur'an okuyarak bastırmasın!"¹⁶⁷

İmam Ahmed, Ali'den (ra) şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Rasûlullah (sav), bir kimsenin, akşam namazından önce ve sonra namazda sesini yükselterek Kur'an okumasını, ashabını Kur'an okurken hataya sürükleyeceğinden dolayı yasakladı."¹⁶⁸ Bu durum, sesini yükselterek Kur'an okuyan kimsenin, çevresinde Kur'an okuyan kimsenin hata yapmasına ve yanında namaz kılan kimsenin, ne okuduğunu anlamamasına, namazda ne yaptığını bilmemesine, kısaca şaşırmasına neden olabilir. Bu ve diğer zamanlarda yapılması gerekli olan şey, Kur'an'ı sesli olarak okuyan kimseye öfkelenmek ya da ondan nefret etmek değil, selef-i salihinin yaptığı gibi güzel bir üslûp ile ona nasihat edip, doğruya yönlendirmektir.

Said bin Cübeyr'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Gündüz vakti, İbni Ömer'in (ra) yanında namaz kılan bir adam, sesli olarak Kur'an okumaya başladı. Bunun üzerine İbni Ömer'in (ra) dostlarından biri: "Kuşkusuz bu ahmak, namazı kavrayamamış!" dedi. İbni Ömer (ra), onun bu sözünden hoşlanmadı ve: "Herhalde senin de kafan çalışmıyor! Kur'an okuyan bir adama, kafası çalışmıyor mu dedin?" dedi. Adam, namazını bitirince, İbni Ömer (ra) onu çağırdı, şöyle dedi: "Şüphesiz gündüz vakti (namazda) kıraat gizlidir."¹⁶⁹ İşte Kur'an okuyucusunu eğitme ve yönlendirme, ona saygı gösterme ve takdir etme böyle olur. İbni Ömer (ra), arkadaşının, namaz kılan kimseyi, Kur'an okuduğu halde ahmak diye itham etmesinden hoşlanmamıştı. Her ne kadar o kimse hatalı olsa da, İbni Ömer (ra) onu muhatab almış ve ona bu konudaki sünneti, yani gündüz vakti kılınan namazlarda kıraatin gizli okunması gerektiğini öğretmiştir. Bütün bunlar, ince bir üslûp, tam bir hikmet ve güzel bir tavırla yerine getirilmiştir.

¹⁶⁷ Mâlik, Salat, 29. Hadisin bir benzeri Ebu Davud'da (Salât, 1332) yer almaktadır.

¹⁶⁸ Mâlik, Muvatta, 1/104; Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 82.

¹⁶⁹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 83.

Bu eğitim ve yönlendirme biçimlerinden biri de, Abdurrezzak'ın şu rivayetidir: Abdulkerim el-Cezerî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ebu Ubeyde bin Abdullah bin Mes'ud, beni namazlarında açıktan Kur'an okuyan bir adama gönderdi ve ona: 'Şüphesiz gündüz vaktinde kılınan namazların kıraati dilsizdir (yani ses yükseltilmez)' dememi emretti."¹⁷⁰

Lokman ibni Âmir'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir adam, Ebu Müslim el-Havlanî'nin yanında namaz kılıyor, açıktan Kur'an okuyordu. Ebu Müslim namazını tamamlayınca şöyle dedi: 'Ey kardeşimin oğlu, bana da kötülük yaptın, kendine de kötülük yaptın!' Bu, Kur'an okuyan kimsenin yanında yüksek sesle okuması halinde birisine sıkıntı vermesi durumunda geçerlidir. Ancak eğer çevresinde kimse yoksa o zaman Kur'an okuyan kimse bu konuda özgürdür. İbrahim en-Nehâî'ye, gündüz namazlarının kıraatinde açıktan okunup okunulmayacağı sorulunca, şöyle dedi: "Eğer kimseye sıkıntı vermiyorsa, bunda bir sakınca yoktur."¹⁷¹

Gece namazı ve gece namazındaki kıraate gelince, Rasûlullah'ın (sav) bu konudaki sünneti, bazen açık, bazen de gizli okuma yönünde idi. Abdullah bin Ebu Kays'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Âişe'ye (ra): "Rasûlullah'ın (sav) gece namazlarındaki okuyuşu nasıldı? Gizli mi okurdu, sesli mi okurdu?" diye sordum. Âişe şöyle dedi: "Her iki şekilde de yapmıştır. Bazen gizli okur, bazen de sesli okurdu." Bunun üzerine ben şöyle dedim: "Her türlü ibadet ve işlerimizde genişlik veren Allah'a hamdolsun."¹⁷²

Açıktaki okumaya gelince, Hz. Peygamber (sav), Kur'an'ı güzel sesle okuyan kimseleri bilir ve onları bu özelliklerinden dolayı överdi. Ebu Musa el-Eş'arî'den (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Dün gece senin okuyuşunu din-

¹⁷⁰ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 83; Abdurrezzâk, Musannef, 2/493; İbni Ebi Şeybe, Musannef, 1/320; Sahih-u İbni Huzeyme, 2/337.

¹⁷¹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 84.

¹⁷² Ahmed, 6/73; Tirmizi, Salât, 449.

lerken beni görmeliydin! Gerçekten sana Davud'un (as) soyunun mizmarlarından bir mizmar verilmiş.”¹⁷³

Yine Ebu Musa el-Eş'arî'den (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: “Ben, geceleyin evlerine girerken Eş'arî yolcuların Kur'an seslerini çok iyi bilirim. Her ne kadar gündüzleri evlerine gittikleri vakit evlerini görmemiş olsam da, geceleyin Kur'an okuyan seslerinden onların evlerini de bilirim.”¹⁷⁴

Rasûlullah (sav), bu şekilde ashabına rehberlik ediyor ve onlara öğretiyordu. Ebu Katâde'nin (ra) rivayet ettiği şu olay da buna işaret eder: “Hz. Peygamber (sav), bir gece dışarı çıktı. (O sırada) alçak bir sesle namaz kılmakta olan Ebu Bekir'e (ra) uğradı. Ardından sesini yükselterek namaz kılan Ömer'e (ra) uğradı. Ebu Katâde dedi ki: “İkisi de Hz. Peygamber'in (sav) yanında bir araya gelince, Hz. Peygamber (sav): “Ey Ebu Bekir, sana uğradım, sen sesini kısarak namaz kılıyordun (niçin böyle yapıyorsun?)” buyurdu. O da: “Ben, seslendiğim zâta (sesimi) işittiriyorum, ey Allah'ın Rasûlü” dedi. Rasûlullah (sav), Ömer'e (ra): “Sana uğradım; sen de yüksek sesle namaz kılıyordun (niçin böyle yapıyorsun?)” buyurdu. Bunun üzerine Ömer (ra): “Ey Allah'ın Rasûlü, uyuyan kimseyi uyandırmak ve şeytanı kovmak için (böyle yapıyorum)” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav): “Ey Ebu Bekir, sesini biraz yükselt!” buyurdu. Ardından, Ömer'e (ra): “Sesini biraz kıs!” buyurdu.”¹⁷⁵ Sahabenin (Allah kendilerinden razı olsun), Hz. Peygamber'in (sav) sünnetini anlama ve onunla amel etmeleri bu şekilde idi. Ebu Hureyre (ra), bazen sesini yükseltir, bazen kısar ve Hz. Peygamber'in (sav) de bu şekilde yaptığını söylerdi.¹⁷⁶

¹⁷³ Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 793; Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an, 5048 (kısa bir şekilde). Nevevî şöyle der: “Âlimler der ki: Burada mizmar ile kastedilen, güzel sestir. Davud'un (as) gerçekten güzel bir sesi var idi.” Şerhu'n-Nevevî alâ Sahih-i Müslim, 6/80.

¹⁷⁴ Buhârî, Meğâzî, 4232; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 2499.

¹⁷⁵ Ebu Davud, Salât, 1329. el-Elbânî, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

¹⁷⁶ Ebu Davud, Salât, 1328.

Ali'den (ra) rivayet edildiğine göre, o, mescidde Kur'an okuyan insanların gürültüsünü işitince şöyle dedi: "Ne mutlu onlara ki, onlar, Rasûlullah'ın (sav) en hoşuna giden insanlardır."¹⁷⁷

İbni Mes'ud'un (ra), el ayak çekildikten sonra, sabaha kadar arı vızıltısı gibi Kur'an okuma sesi işitilirdi.¹⁷⁸ Alkame'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir gece Abdullah'ın -yani İbni Mes'ud-yanında geceledim. "Onun okuyuşu nasıldı?" diye sordular. "Ev halkı onun sesini işitirdi" dedi.¹⁷⁹

Ebu'l-Ahves Avf bin Mâlik el-Cüşemî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Eğer bir adam, geceleyin Fustat'a ulaşırsa, onların arı vızıltısı gibi Kur'an okuduğunu işitir. Şunlar Allah'tan korkar iken, bunlara ne oluyor da kendilerini bu kadar güven içinde hissediyorlar?"¹⁸⁰

Ebu Bekr bin Mahmud'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Amra bize gelmiş ve o gece bizde kalmıştı. Geceleyin namaz kılmak için kalktım. Kur'an okuyuşundan ürkmüştü. Bunun üzerine: "Ey kızkardeşimin oğlu, niçin Kur'an'ı sesli okumuyorsun? Allah'a yemin ederim ki, geceleyin bizi Muaz el-Kârî ya da Ebu Eyyüb'un âzâdlı kölesi Eflah'ın Kur'an okuyuşundan başka bir şey uyandırmazdı." Diğer bir rivayette, bu isimlerin arasında 'Temim ed-Dârî' de vardır. Ebu Bekr'in babası Muhammed bin Ebu Bekr'den rivayet edildiğine göre, o, geceleyin namaz kılarken Kur'an'ı yüksek sesle okurdu.¹⁸¹

Nevevî şöyle der: "Kur'an'ın sesli bir şekilde okunabileceğini ispatlayan birçok hadis vardır. Bu konuda sahabe ve tabiinden rivayet edilen sözler ve fiiller ise, sayılamayacak kadar çok ve tekrar ifade edilmesini gerektirmeyecek kadar meşhurdur. Ancak tüm bunlar, riya, kendini beğenme vs. gibi kötülüklerden kork-

¹⁷⁷ et-Tibyan, 86.

¹⁷⁸ Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 134.

¹⁷⁹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 85; Abdurrezzak, Musannef, 3/497.

¹⁸⁰ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 61; et-Tibyan, 51.

¹⁸¹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 85; Hilyetu'l-Evliyâ, 2/21; Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 134.

mayan ve herhangi bir topluluğun namazlarını karıştırıp, bozarak onlara sıkıntı vermeyen kimseler içindir."

Seleften bir topluluğun, ifade ettiğimiz hususlardan korktukları için sessiz bir şekilde Kur'an okumayı tercih ettikleri nakledilmiştir. A'meş'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İbrahim en-Nehâ'nin yanında idim. Mushafı açmış, okuyordu. Bir süre sonra bir adam girmek için izin istedi. Bunun üzerine hemen mushafın üzerini örttü ve: "Bu adamın, benim her an okuduğumu düşünmesini istemiyorum"¹⁸² dedi."¹⁸³

Sonra bu topluluğun, Kur'an-ı Kerim'i gizli okuması yönündeki tercihleri noktasında Ukbe bin Âmir'den rivayet edilen hadise uyulmuştur. O, şöyle der: Rasûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim: "Kur'ân-ı Kerim'i açıktan okuyan, açıktan sadaka veren gibidir, gizli okuyan da gizli sadaka veren gibidir."¹⁸⁴

Tirmizî şöyle der: "Bu hadisin anlamı, Kur'an'ı gizli olarak okuyan kimsenin, açık olarak okuyan kimseden üstün olduğudur. Çünkü gizli sadaka vermek, âlimlere göre açıktan vermekten daha değerlidir. Yine âlimlere göre, gizli olarak sadaka vermek, kişinin kendisini beğenme hastalığından uzak tutması içindir. Çünkü gizli olarak yapılan amelde, açıktan yapılan amelde olduğu kadar kendini beğenmekten korkulmaz."¹⁸⁵

Gazâlî, bu hadisleri ve rivayetleri sesli olarak Kur'an okumanın daha üstün olduğunu tercih ederek, aralarını bularak ve bunu da bir takım şartlarla açıklamıştır. O şöyle diyor: "Bu hadislerin arasını bulma konusundaki yöntem şudur: Gizlice okumak, riya ve gösterişten daha uzak olduğu için, riya ve gösterişten korkan bir kimse hakkında bu şekilde bir okuma daha üstündür. Eğer kişi riya ve gösterişten korkmuyor, sesli okuyuşuyla da bir başka-

¹⁸² Hilyetu'l-Evliyâ, 4/220; İbni Ebi Şeybe, Musannef, 10/532.

¹⁸³ et-Tibyan, 86.

¹⁸⁴ Ebu Davud, Salât, 1333. el-Elbani, hadisin sahih olduğunu belirtmiştir. Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'an, 2917. Tirmizî: "Hadis, hasendir" der. Nesâî, Zekât, 2561.

¹⁸⁵ Sünen-i Tirmizî, 5/180-181.

sını namazda şaşırtmıyorsa, onun için sesli okumak daha üstündür. Çünkü sesli okumakta daha büyük bir çaba vardır. Faydası da, sadece okuyanla sınırlı değildir. Dolayısıyla başkasına da ulaşan hayır, ulaşmayandan daha üstündür. Yine sesli okumak, okuyunun kalbini açar, onu Kur'an üzerinde düşünmeye ve kulağını Kur'an'a vermeye iter. Yine sesli okumak, uykuyu da kaçıır. Sesli okuyuş, insanın okuyuşunu daha da canlandırır ve tembelliğini önler. Bir de sesli okuyuş, uykuda olan birisinin uyanmasını sağlayabilir ve böylece o ses, o kimsenin geceyi ihyâ etmesine neden olabilir. Yine tembel ve gafil bir kimse, Kur'an okuyan kimseyi görüp, onun hevesinden dolayı gayrete gelebilir ve Allah'ın hizmetinde bir kul olma isteği duyabilir. Bu yüzden, bu niyetlerden herhangi biri bir kimsede var ise, sesli okumak onun için daha faziletlidir. Eğer bütün bu niyetler kişide varsa, o zaman sesli okumaktan dolayı sevabı kat kat fazla olur. Niyetlerin çokluğu ile iyi kimselerin amelleri artar ve sevapları da kat kat olur."¹⁸⁶

Kurtûbî de, sesli olarak Kur'an okumak ile gizli olarak Kur'an okumanın arasını bulmakta başka bir yön ifade eder. Kurtûbî şöyle der: "Şüphesiz Kur'an okuma uzadığında, sesli okuma ile gizli okumanın arası, devam eden okuyuş tarzı ile ayrılır. Gizli okuyan, gizli okuduğundan dolayı sıkılır ve sesli olarak okumak ister. Sesli okuyan ise yorulur, gizli okuyarak dinlenir. Ancak geceleri namazda birçok kimse sesli okumuş, az bir kesim ise gizli okumuştur. Gündüz ise gizli olarak okuyan daha çok, sesli olarak okuyan ise daha azdır. Çünkü Hz. Peygamber (sav), gündüz namaz vakitlerinde Kur'an'ı gizli okur, belki de bazen bir ya da iki âyeti okuduğu işitilirdi. Bu, Sahih-i Müslim'de, Ebu Katâde'den rivayet edilen hadisle sabittir: "O (sav), öğle namazının ilk iki rekâtında Kur'an okurdu. Her rekâtta Fatiha ile bir sûre okurdu. Öğle namazının ilk rekâtını uzatır, ikinciye kısa keserdi. Bazen de okuduğu âyeti bize işittirirdi."¹⁸⁷

¹⁸⁶ İhyâ-u Ulûmu'd-Din, 1/329.

¹⁸⁷ Müslim, Salât, 451.

Kişi, gürültünün olmadığı ve o sırada kimsenin namaz kılmadığı bir evde, mescidde veya herhangi bir yerde gündüz vakti namazda sesini yükseltebilir. Geceleyin, gürültülü bir topluluk içinde namaz kılarken, Kur'an'ı sesli okuması halinde kimsenin kendisini dinlemeyeceğini biliyorsa, gizli okuması gerekir.”¹⁸⁸

(11) Arap Dilini Kurallarıyla Bilme

Kur'an-ı Kerim, açık bir Arapça ile indirilmiştir. Arap dili, anlaşılması zor kelime ve üslupları, konuşmadaki kuralları, hitap ve ifadede kendine has metodları açısından Kur'an'ı anlamaya ve hükümlerini öğrenmeye yardımcı olur. Aynı zamanda Kur'an'dan etkilenme ve ondan faydalanma konusunda da etkindir. Bu nedenle Arap dilini ve Arap dili ile ilgili ilimleri öğrenmek gerekir. Arapçanın öğrenilmesi, Arapça öğrenmeye teşvik, Arapçayı öğrenmeyi küçümsemekten kaçınma ve bunun kötü sonuçlarını ifade konusunda seleften birçok görüş rivayet edilmiştir. Örneğin Ömer (ra) şöyle demiştir: “Dini kavramanız, Arapçayı ve güzel ifadeyi anlama şarttır.” Yine o, şöyle der: “Kur'an'ı ezberlemeyi öğrendiğiniz gibi, i'rabını da öğreniniz.”¹⁸⁹

İbni Abbas'tan (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Tefsir, dört bölümdür: (1) Arapların kendi dilleri sayesinde anladıkları tefsir, (2) Hiç kimsenin bilmemekte mazur görülmediği tefsir, (3) Âlimlerin bildiği tefsir, (4) Allah'tan başka kimsenin bilmediği tefsir.”¹⁹⁰ Yine İbni Abbas (ra) şöyle derdi: “Şiir, Arabın divanıdır. Allah'ın Arap diliyle indirmiş olduğu Kur'an'ın herhangi bir yeri bize kapalı gelirse, Arapların divanına bakarız. O konuda bilgiyi orada ararız.”¹⁹¹

Mâlik (rh) şöyle dedi: “Arapçayı bilmeden Allah'ın Kitabı'nı tefsir eden kimsenin boynuna ancak zincir vurulur.”¹⁹²

¹⁸⁸ et-Tezkar, 140, 141.

¹⁸⁹ Ebu Ubeyd, Fedailu'l-Kur'an, 209; İbni Ebi Şeybe, Musannef, 6/116.

¹⁹⁰ Tefsiru't-Taberî, 1/70; İbni Teymiyye, Mecmû-u Fetavâ, 13/375.

¹⁹¹ el-İtkan, 1/282.

¹⁹² el-Burhan, 2/160; el-İtkan, 1/575.

Yahya bin Atik et-Tafâvî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hasan-ı Basrî'ye: "Ey Ebu Said, bir adam, telaffuzunu güzelleştirmek ve Kur'an'ı daha iyi anlamak için Arapça öğreniyor, ne dersin?" diye sordum. Bunun üzerine Hasan: "Ey kardeşimin oğlu, bu güzeldir! Onu öğren; çünkü kimi zaman kişi bir âyet okur, onu ağzında geveler de, ondan dolayı helâk olur" dedi.¹⁹³

İlim ehli, Arapça öğrenmenin gerekliliğini ve bundaki amacı ifade etmişlerdir. İmam Şafii şöyle diyor: "Her müslümanın, gücü yettiği oranda, kelime-i tevhidi telaffuz edecek ve Kur'an'ı okuyabilecek kadar Arap dilini öğrenmesi gerekir. Allah'ın, kendisi ile peygamberliği sona erdirdiği, son kitabını indirdiği dili daha fazla öğrenmek, kişi için hayırlıdır."¹⁹⁴

Abdulhakk bin Gâlib bin Atiyye der ki: "Dinde, Kur'an'ın i'rabı asıldır. Çünkü dindeki emirlerin anlamı ancak bununla tam olarak anlaşılır."¹⁹⁵

Şeyhulislam İbni Teymiyye şöyle der: "Kur'an'ın ve hadisin açıklanmasında, lafızlarda, Allah ve Rasûlü'nün kastettiği şeye neyin işaret ettiğinin, Allah'ın Kelâmı'nın nasıl anlaşılacağına kesinlikle bilinmesi gerekir. Konuştuğumuz dil olan Arapçanın bilinmesi, Allah'ın Kelâmı'nda, Allah ve Rasûlü'nün (sav) kastettiğinin ne olduğunu anlamamıza ve anlama işaret eden kelimeleri tanımamıza yardımcı olan vasıtalarından biridir."¹⁹⁶

Yine İbni Teymiyye şöyle der: "Arapça'yı öğrenme ve öğretmenin farz-ı kifaye olduğu bilinmektedir. Selef, çocuklarına hatasız bir şekilde konuşma eğitimi verirdi. Dolayısıyla biz de, Arap dil kurallarını korumak ve Arapçadan sapan lehçeleri düzeltmek için gönüllü veya zorunlu bu işle görevliyiz. Böylelikle, Kitap ve

¹⁹³ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 209-210; el-İtkan, 1/179.

¹⁹⁴ er-Risale, 48-49.

¹⁹⁵ el-Muharraru'l-Veciz, 1/14.

¹⁹⁶ el-İman, 111.

Sünneti anlama ve ifade tarzı konusunda Araplara uyma usûlünü koruruz.”¹⁹⁷

Ebu Hayyan Muhammed bin Yusuf el-Endelûsi şöyle diyor: “Bununla birlikte, dil konusunda uzmanlaşmadıkça, bir kimsenin tefsir ilminde zirveye ulaşamayacağını ve onu elde edemeyeceğini, böylelikle ihsan derecesine yükselmeyeceğini bilmelisin.”¹⁹⁸

(12) Kur'an'ı Anlama ve Ondan Etkilenme Konusunda Samimi Bir İstek Taşıma

Herhangi bir işi talep konusunda samimi olan kimse, amacını gerçekleştirmek için çalışır, çabalar ve elde edeceği şey için bütün elinden geleni ortaya koyar. Onun için çektiği sıkıntılardan tat alır. Dışardan bakıldığında, Kur'an'ı anlama, onu düşünme ve ondan etkilenme isteğinde samimi olan kimsede bu görülür. Aziz ve yüce olan Allah'ın Kelamı'na yönelme, onun âyetlerini anlama, âyetlerin rehberliğini ve işaret ettiği noktaları kavrama konusunda kendisine yardımcı olan faktörleri yerine getirdikten sonra, kendisi ile Allah'ın kastettiğini anlama noktasındaki engelleri ortadan kaldırır. Zeccac, “Şüphesiz ki bunda akıllı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.” (50/Kaf, 37) âyetinin tefsirinde şunları söyler: “Yani, kim, kalbini bu öğütleri anlamaktan uzaklaştırırsa... Allah'ın, “Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir.” (2/Bakara, 18) buyurduğunu görmüyor musun? Kuşkusuz onlar, anlamaya ve doğru yolu bulmaya yönelik bir şekilde dinlemezler. Bu nedenle onlar, bu öğütü işitmeyen kimselerin seviyesinde kabul edilmişlerdir.”¹⁹⁹

Selef-i salihinin tutumu da bu durumu teyid etmiştir. Süfyan bin Uyeyne şöyle dedi: “İlmin başı can kulağıyla dinlemek, sonra anlamak, sonra ezberlemek, sonra amel etmek ve sonra da o ilmi yaymaktır. Kul, Allah'ın Kitabı'nı ve Peygamberi'nin (sav) sünnetini samimi bir niyetle işittiğinde, Allah'ın anlamasını istedi-

¹⁹⁷ İbni Teymiyye, Mecmûu Fetâvâ, 32/252.

¹⁹⁸ el-Bahru'l-Muhit, 1/7.

¹⁹⁹ Meâni'l-Kur'an ve l'râbuḥ, 5/48.

ği şekilde anlar. Böylece Allah, bunu onun kalbinde bir nur kılar."²⁰⁰ Şeyhulislam İbni Teymiyye der ki: "Her kim, hidayeti bulma amacıyla Kur'an'ı düşünerek okursa, doğru yol ona açılır."²⁰¹

Dolayısıyla, bu konuda çaba harcama, sabretme ile birlikte talepte doğru bir usûl ve samimi niyet gereklidir. Kur'an'dan faydalanma ve ondan etkilenmenin başlangıcında oluşan birtakım zorlukları âlimlere sormak gerekir. Bunun için Allah, Yusuf sûresinde şöyle buyurur: "Andolsun ki Yusuf ve kardeşlerinde, (almak) isteyenler için ibretler vardır." (12/Yusuf, 7)

İmam es-Sa'dî şöyle diyor: "Yani o konuda, söz veya lisan-ı hâl ile soru soran herkes için ibret vardır. Çünkü âyetlerden ve ibretlerden faydalananlar ancak soru soranlardır. Bundan yüzçevirenler ise, ne âyetlerden, ne kıssalardan ve de mucizelerden faydalanabilirler."²⁰²

İmam Kurtûbî şöyle diyor: "Kur'an okuyan kimsenin, Kur'an'ın hükümlerini öğrenmesi, Allah'ın emirlerinden neyi kastettiğini, kendisine neyi farz kıldığını bilmesi gerekir. Böylelikle okuduğundan faydallanır ve okuduklarına uygun amelde bulunur. Kur'an'ın farz ve hükümlerini ezberinden okuduğu halde, okuduğunun ne anlama geldiğini bilmeyen kimseden daha kötü kim olabilir? Böyle bir kimse, anlamını bilmediği şey ile nasıl amel edebilir? Okuduğu Kur'an hakkında kendisine soru sorulduğu halde bunları bilmemesi ne kadar çirkindir! Bu tür bir durumda olan kimse, olsa olsa büyük büyük kitaplar yüklenmiş eşeğe benzer."²⁰³

Ayrıca, kişinin kendisiyle amel etmek için Kur'an'ın anlamını öğrenme isteği, o kelâmın sahibi olan Allah ile Kur'an vasıtasıyla konuşmaktan hoşlandığını gösterir. Abdullah bin Mes'ud (ra) şöyle diyor: "Her kim, Allah'ı ve Rasûlü'nü sevip sevmediğini öğ-

²⁰⁰ el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an, 11/176. Daha önce kısa bir şekilde geçmişti.

²⁰¹ Mecmûu'l-Fetâvâ'nın içinde (3/137) el-Akide'tu'l-Vasitiyye.

²⁰² Teysirü'l-Kerimü'r-Rahman, 349.

²⁰³ el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/21.

renmek istiyorsa, baksın; eğer Kur'an'ı seviyorsa, şüphesiz o kimse Allah ve Rasûlü'nü de seviyordur."

Yine o, şöyle diyor: "Kul, kendisini Kur'an ile imtihan etsin. Eğer Kur'an'ı seviyorsa, o kimse gerçekten Allah ve Rasûlü'nü de seviyordur."²⁰⁴ Samimiyetle Kur'an'a yönelen, onunla amel eden ve diğer şeyleri bırakıp onunla meşgul olan kimse bu yüzden övülmüştür.

Abdullah bin Abdurrahman ed-Dârimi şöyle diyor: "Muhammed -yani Buhari-, Allah'ın en zeki kullarındandı. O, Allah'ın, Kitabı'nda ve Peygamberi'nin diliyle emrettiği ve yasakladığı şeyler üzerinde düşünürdü. Muhammed, Kur'an okuduğunda, kalbi, gözü ve kulağı Kur'an ile meşgul olurdu. Onun emsali üzerinde düşünür, helâl ve haramını öğrenirdi."²⁰⁵

Kur'an'ı anlama, ondan faydalanma isteğindeki samimiyetin hakikati ve bunun kullar üzerindeki etkisini açıklama konusunda, Ebu Abdullah Haris bin Esed el-Muhasibi şöyle der: "Allah'ın buyruklarına ulaşma, O'nun sevdiği şeylere yönelip, yine O'nun hoşuna gitmeyen tavır ve davranışlardan sakınma, sadece O'nu razı etme ümidi ile birlikte, tam bir dikkat ve samimi bir niyetle zihnini motive etmelisin. Kulların yanında gösteriş yapmak için ondan bir şeyler öğrenmemelisin. Çünkü aziz ve yüce olan Allah, sen bu halde iken sana baktığında, gönlünden geçen bu şeyleri bilir. İhsanıyla sana yönelir, Kelâmını anlama, Kelâmındaki gaybın sırlarını ve ilahî tehdide ilişkin bilgileri sana öğretir ve aklını güçlendirir. İşte o zaman Kur'an senin için anlaşılır olur. Sana kapalı olan yerler, senin için kesin ve açık bir duruma gelir. Böylelikle Allah, Burhân'ını senin için açar ve sana birtakım faydalar ihsan eder: Seni şüphe karanlığından kurtarır. Sana, hidayet yolcularının yönlendiği yolu gösterir. Takva ehlinin tattığı hazzı sana tattırır. Çünkü O'nun Kelâmı, erdemli kalplerin baharıdır... Eğer samimi bir

²⁰⁴ Her iki rivayet için bkz. Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 21; el-Mu'cemu'l-Kebir, 9/132; Şuabu'l-İman, 2/353.

²⁰⁵ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 12/426; Hedyu's-Sâri, 484-485.

şekilde Kur'an'ı anlamak istersen, Allah sana yardımı ile yönelir. Aziz ve yüce olan Allah'ın, "Çünkü Allah, (kötülükten) sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir." (16/Nahl, 128) âyeti bunu doğrulamaktadır." Haris el-Muhasibi, sözlerine şöyle devam eder: "Allah, senin samimi bir gönül ve dikkatle Kitabı'nı anlamak istediğini gördüğünde, diğer Kur'an okuyanlar gibi seni amacına ulaştırır. Allah'ın, "Eğer Allah, sizin kalblerinizde bir hayır olduğunu bilirse (görürse) size sizden alınandan daha hayırlısını verir ve sizi bağışlar." (8/Enfal, 70) buyurduğunu işitmedin mi? Eğer Allah'a samimi bir niyet ve istekle, tüm dikkatini toplayarak, isteğin konusunda nefesine ya da kalbinin bırakamadığı fikirlere değil, O'na dayanarak Kitabı'nı anlamak için yönelirsen, inşallah, Allah, Kur'an'ı düşünme ve anlama çabanı boşa çıkarmayacaktır."²⁰⁶

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN'DAN ETKİLENMENİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Kur'an'dan etkilenme ve ondan faydalanma isteği birtakım etkenlere bağlı olduğu gibi, Kur'an okuyan ve Kur'an dinleyen kimse ile Kur'an'dan etkilenme ve ondan faydalanma arasında da bazı engeller vardır. Bu engeller, herkesin görebileceği kadar açık ve nettir. Bazen bu engellerden bir bölümü gizli olur, dikkat çekmez; bazen de kişi, bunun kötü sonuçlarından gafil olacak kadar engellere tutulmuş olur. Yine bu engeller, insanlar arasında ortak olabildiği gibi, bazen de onlardan bir bölümüne özgü olur. Engeller konusundaki ifadelerin açıklaması şu şekildedir:

(1) Ezberlemede Dikkat Eksikliği, Düşünmeden ve Amel Etmeden Kiraati Gerçekleştirme ve Güzel Okumaya Çalışma

Kur'an okuyan kimse ile okuduğundan faydalanma ve etkilenme arasındaki engellerden biri, kişinin düşüncesinin sadece Kur'an ezberlemek, harfleri mahreçlerine göre çıkarmak, bu işlem esnasında sınırları zorlamak, Kur'an okumanın süsü olan tecvidi uygulamada aşırıya kaçmak ve sadece bu fiillere dayanmaktır.

Gazâlî, Kur'an'ı anlamaya ve ondan faydalanmaya engel olan şeyler konusunda şunları söyler: “(Bu engellerden ilki) Kalbin, harfleri mahreçlerinden çıkarmaya yönelmesidir. Böyle bir kimseyi, Kur'an okuyucularını Allah kelâmının manalarını anlamaktan alıkoymakla görevli bulunan bir şeytan idare eder. Şeytan, sürekli olarak onları harfleri tekrar etmeye yöneltir. Ona daima, ‘harf mahrecinden çıkmadı’ vesvesesini verip durur. Bu bakımdan bu tür bir kimsenin düşüncesi, yalnızca harfleri mahreçlerinden çıkarma ile sınırlanmış olur. Dolayısıyla bu kimse için nasıl olur da manalar belirgin hale gelebilir? Bu tür bir vesvesenin ardından giden kimse, şeytan için en büyük oyuncaktır!”²⁰⁷

²⁰⁷ İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/335,

İbni Kudame, Kur'an'dan faydalanmak isteyen kimseye şunları tavsiye eder: "Kur'an okuyan kimsenin, şeytanın kendisine harfi hakkıyla okuyamadığı, mahrecinden çıkaramadığı gibi Kur'an'ı anlamasını engelleyecek bir takım vesveselerde bulunarak, kalbini manayı anlamaktan uzaklaştırabileceğini tahmin etmesi gerekir."²⁰⁸

Kur'an'ı ezberlemek, tecvidle süsleyerek Kur'an'ı güzel bir şekilde okumak, birtakım zorlamalarda bulunup, aşırıya kaçmak, Kur'an'ı anlama ve üzerinde düşünme etkenlerinden uzaklaştırmamak şartıyla tavsiye edilen bir husustur. Tartûşî şöyle demiştir: "Ömer'e (ra), Irak'tan birtakım kimselerin Kur'an'ı ezberlemiş olduğu haberi geldi. Bunun üzerine Ömer (ra), Irak valisine, o kimselere beytu'l-malden bir miktar para ayırmasını istedi. Bir süre sonra Kur'an'ı ezberlemek isteyenlerin sayısı arttı. Irak valisi, Ömer'e (ra), Kur'an'ı ezberleyenlerin sayısının yedi yüz kişiye ulaştığını yazdı. Bunun üzerine Ömer (ra): "Dini anlamadan önce Kur'an'ı ezberleme konusunda acele etmelerinden korkuyorum" dedi ve onlara bir şey verilmemesini yazdı. Malik dedi ki: "Ömer (ra), Kur'an'ı yanlış şekilde yorumlamalarından korktu." Sonra Tartûşî der ki: "Bu zamanda -ki Tartûşî h. 520 yılında vefat etmiştir- Kur'an okuyucularının hâli işte budur. Onlardan birinin, Kur'an'ı yüz farklı şekilde aktardığını, harflerini bardak çatlatır şekilde okuduğunu görürsün. Oysa o, Kur'an'ın hükümleri konusunda cahillerin en cahilidir. Eğer ona, abdest alma konusunda niyetin gerçekten olup olmadığını sorsan, cevap veremez. Malik'e, yedi yaşında iken Kur'an'ı ezberleyen bir çocuğun durumu sorulunca, şöyle dedi: "Bunun gerekli olduğunu sanmıyorum." Bunun eleştirilme yönü sadece, sahabenin anlamadan Kur'an'ı ezberlemede acele etmenin hoş görülmediği konusundaki tavrıdır. Bu nedenle Abdullah bin Mes'ud (ra) şöyle der: "Kuşkusuz siz, fakihleri çok, Kur'an okuyucuları az bir zamanda yaşıyorsunuz. Yakında, Kur'an okuyucularının çok, fakihlerin az olduğu bir zaman ge-

lecektir. Onlar, Kur'an'ın harflerini ezberlerler, sınır ve hükümlerini unuturlar. İsteyen çok, veren az olacaktır. Amellerinden önce arzu ve isteklerine uyacaklardır.²⁰⁹²¹⁰

Kur'an okumada yapmacık ve zorlayıcı tavırların hoş görülmediği konusunda seleften rivayet edilen görüşlerden biri de, Huzeyfe'ye (ra) aittir. O, şöyle diyor: "Kur'an'ı en çok münafık okur. Kur'an'dan hiçbir harfi, ne vav'ı, ne elif'i bırakmaz. Başboş sığırın dilini döndürdüğü gibi döndürür, okuduğu, köprücük kemiğini geçmez."²¹¹

Said bin Cübeyr'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kur'an'ı, Allah'ın kalbinizi arıtması için okuyun. Onu okumakta müşkülpesent davranmayın."²¹² Hallâl, İmam Ahmed'e, medd, hemze, işba'da, idğamda aşırıya kaçan kimsenin durumunu sordu. İmam Ahmed, bundan hiç hoşlanmadığını söyledi, ardından: "Hoşuma gitmez. Eğer o adam, senin sözlerine itaat ediyorsa, ona bunu yapmamasını söyle!" dedi.

Hasan bin Muhammed bin Haris'e: "Bir adamın, bu okuyuşu öğretmesinden nefret mi edersin?" diye sorulunca, şöyle dedi: "Ondan şiddetli bir şekilde nefret ederim. Çünkü bu, bid'at bir okuyuştur." Hasan, bu okuyuştan hiç hoşlanmadı, hatta öfkelen-di.²¹³

İbni Kayyim, bu okuyuşun kötü görülmesi konusunda seleftin görüşlerinden bir bölümünü zikrettikten sonra şöyle der: "Bununla kastedilen, imamların, yapmacık tavırlar ve telaffuzda harfler üzerinde durup aşırıya kaçmaktan hoşlanmamışlardır. Rasûlullah'ın (sav) sünnetini, O'nun, okuyuşları konusunda her dil sahibini kabul etmesi üzerinde düşünen kimse, yapmacık tavırla-

²⁰⁹ Muvatta, 1/173; Şuabu'l-İman, 4/258 (5000); Mecmeu'z-Zevâid, 1/127.

²¹⁰ el-Havâdis ve'l-Bid'a, 206-207.

²¹¹ İbni Ebi Şeybe, Musannef, 10/488; Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 110.

²¹² İbni Ebi Şeybe, Musannef, 10/488; Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 110.

²¹³ İğasetu'l-Lehfân, 1/161.

rın, avurtları şişirerek konuşmaların, harfleri çıkarmada vesveseci davranmanın, Rasûlullah'ın (sav) sünnetinden olmadığını anlar.”²¹⁴

İmamların hoşlanmadığı bu kıraatler, Hamza'dan rivayet edilmiştir. Doğrusu, bu konuda zorlamacı bir tavrın, sadece bazı ravilerden geldiğidir. Hamza (rh), bundan hoşlanmaz ve bundan alıkoyardı. Ona: “Ey Ebu Umara, arkadaşlarından birinin hemze ile okurken, -kendisini zorlamaktan- düşmesi koptuğunu gördüm” denilince, şöyle dedi: “Ben onlara tüm bunları emretmemiştim.” Yine şöyle dedi: “Şüphesiz bu uygulamanın sona erdiği bir sınırı vardır. Daha da ileri gidilmesinde çirkin bir hâl alır.” Med ve hemzeyi uzatmak isteyen kimseye şöyle derdi: “Böyle yapma! Beyazın üstünde abraş olduğunu, saç lülelerinin üstünde kısa ve kıvrıkcık saçların olduğunu, kıraatin üstünde başka bir kıraat olmadığını bilmiyor musun?”²¹⁵

İmam İbnu'l-Cezerî şöyle der: “Abdullah bin İdris ve Ahmed bin Hanbel'in, Hamza'nın okuyuşundan hoşlanmamaları hakkında rivayet edilenlere gelince, şüphesiz bu, Hamza'dan naklen, ondan işitip okuyanlar şeklinde yorumlanır. Bu ifadenin kötü sonucu, ancak onu rivayet edenler içindir. İbni Mücahid şöyle der: Muhammed bin Heysem şöyle dedi: “Bu konudaki neden, Selim'e Kur'an okuyanlardan bir adam, İbni İdris'in meclisine geldi ve okudu. İbni İdris, okuduğu bölümdeki lafızlarda, med, hemze ve diğerlerinde zorlamacı bir tavır takınarak aşırıya kaçtığını işitti. İbni İdris bundan hoşlanmadı ve onu kınadı. Muhammed bin Heysem dedi ki: “Hamza da bundan hoşlanmamış ve bunu yasaklamıştı.”²¹⁶

Bu durum, namazda iken daha da büyük ve çirkin bir hal alır. İbnu'l-Cevzî şöyle diyor: “Şeytan, harfleri mahreçlerinden çıkarma konusunda bazı namaz kılanları aldatmıştır. Bazen o kimşenin, 'el-Hamd, el-Hamd' dediğini, kelimeyi tekrarlayarak, nama-

²¹⁴ İğasetu'l-Lehfân, 1/162.

²¹⁵ Ğayetu'n-Nihaye, 1/263.

²¹⁶ Ğayetu'n-Nihaye, 1/263.

zın edep kurallarından dışarı çıktığını, bazen de şeddeyi uygulamada şeytanın onu kandırdığını görürsün. Kimi zaman da 'mağdub' kelimesini çıkarmada şeytan onu kandırır. Bir kimsenin, 'Mağdub' kelimesini söylerken, 'dad' harfini şeddeli okumaktan tükrüğünün çıktığını görmüştüm. Bundan amaç, sadece harfleri uygulamaktır. Şeytan, bu harfleri, uygulama sınırından daha da ötede çıkartır ve onları, okunanı anlamamanın ötesinde, harfler konusunda mübalağa etmekle meşgul eder. Bütün bunlar, Şeytanın vesveselerindendir."²¹⁷

İmam Zehebi, yapmacık ve zorlayıcı bir şekilde okumalarıyla Kur'an'ı düşünmekten ve ondan etkilenmekten mahrum kalan Kur'an okuyucularının halini şöyle anlatır: "İçlerindeki iyi Kur'an okuyucuları, kolay beğenmezler. Fazladan bir tanım, iyi bir Kur'an okuyucusunun, bütün dikkatini tecvide kendisini zorlamasına ve harflere dikkat etmesine götürür. Bu, onu Allah'ın Kitabı'nın anlamı üzerinde düşünmekten alıkoyar. Allah için okumasındaki huşûyu giderir. Allah'ın Kitabı'nı ezber bilen kimseleri yutacakmış gibi görür. Onlara, ümitsiz bir gözle bakar. Müslümanlar, onu terennüm ederler. Katı kalplilerin ve bıkmış kimselerin onu okuduğunu, Allah'ın Kelamı'nı değiştirdiklerini görürsün."²¹⁸

Bazen onların Kur'an okuyuştaki yapmacık tavırları, telaffuzda harflerin çıkışından hoşlanmamaları, kendilerini beğenmelerine, dinleyenlerden övgü dolu sözler beklemelerine, diğer insanları küçük görüp onları aşağılamalarına neden olur. İmam Âcurrî, Kur'an'ı, aziz ve yüce olan Allah'ın rızası için okumayan kimselerin ahlâkı konusunda şunları söyler: "Kur'an'ın edebi ile edeplenmez. Va'd ve vaid konularında kendisini azarlamaz. Okuduğu ya da kendisine okunan şeyden gafilidir. Onun tek düşüncesi, harfleri korumaktır. Bir harfte hata ettiğinde, bu ona kötü gelir. İnsanların yanındaki konumunun düşüp, onların nezdindeki derecesini kaybetmemek için bazen onu bu konuda hüznü ve

²¹⁷ Telbis-u İblis, 172.

²¹⁸ Zağlu'l-İlm, 25-26.

düşünceli görürsün. Kendisi ile Allah arasında kaybetmiş olduğu şey. Kur'an'da kendisine emredilenlerden ya da dikkat etmediği, yasaklanan şeylerden biridir... Üzerinde görünen bir korku, huşû yoktur. Kur'an öğrettiğinde ya da kendisine Kur'an öğretilirken tek düşüncesi, ne zaman anlayacağı değil, bu dersin ne zaman sona ereceğidir. Kur'an okurken, Kur'an'ın verdiği örnekler üzerinde düşünmez, Allah'ın vaadleri ve tehditleri üzerinde durmaz. İnsanların kabulünü, rızasını almak için uğraşır, âlemlerin Rabbi olan Allah'ı öfkelenirmiş olmayı önemsemez. Daha çok ders almaktan ve öğrenmekten hoşlanır, insanların sevgisini kazanmak için Kur'an'ı hatmettiğini söyler. Cahillerin güzel övgüleri, onun aklını başından almıştır. Yalan, saçma övgülerden mutlu olur. Cehaletinden dolayı, batıl kimselerin övgüsüyle mutlu olur; amelleri, cahillerin amelleri gibidir. Nefsinin istekleri konusunda hevasını takip eder. Kur'an'ın kendisini tehdit ettiği konulara dikkat etmez. Kendisine Kur'an okunan kimselerden ise, bir başkasına Kur'an okunmasına öfkelenir. Yanında, Kur'an ehlinde bir adam dürüstlüğü ile anılırsa, bundan hoşlanmaz. Ancak kötü bir şeyle anılırsa, bu onu memnun eder. Kendisinden aşağıda olanlarla alay eder, üstündeki kimseleri dürtüp durur. Kur'an ehlini alçaltmak ve kendi değerini yükseltmek için onların kusurlarını araştırır. Bir başkasının hata etmesini ve kendisinin doğruyu yapmasını temenni eder.”²¹⁹

(2) Günahlara ve İsyanlara Dalmak

Farklılığına ve çeşitliliğine rağmen, günahlar ve isyanlar, şeytanın kul için güzel gösterdiği fiillerdir. Kul, günah ve isyanlara devam ettiğinde, bu hata ve günahlara alışır. Şeytana bağlanır; onun tuzaklarına ve entrikalarına düşer. Şeytan, kendisinin saptığı gibi onu da saptırmak için, onu Kur'an'dan, Kur'an'ı düşünmekten ve onunla amel etmekten uzaklaştırır. Allah şöyle buyurur: “Şeytan onları etkisi altına aldı da kendilerine Allah'ı anmayı

²¹⁹ Ahlâk-u Hameleti'l-Kur'an, 44-45.

unutturdu. İşte onlar şeytanın yandaşlarıdır. İyi bilin ki şeytanın yandaşları hep kayıptadırlar.” (58/Mücadele, 19)

Samimi bir tevbe ve Allah'a dönüş için, Allah'ın, genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşan müttakî kullarını tarif ettiği gibi, mutlaka günahlardan ve isyanlardan sıyrılıp bunlarda ısrar etmemek gerekir: “Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe-istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler.” (3/Âl-i İmran, 135)

Tevbe iddiasıyla birlikte kulun günah işlemesi ve günahta ısrarı, İbni Kayyim'in de ifade ettiği gibi kişinin kendisini kandırdığı yalancı bir tevbedir. İbni Kayyim, bu konuda faydalı bir kaidi de şu sözleriyle açıklar: “Kalp mahalli, içinde barındırdığı zat ve kişiler hakkında nasıl zıtlık içermemeyi şart koşmuşsa, aynı şekilde organlar da ibadet dışında bir şeyle meşgul olduğunda, ibadetin zıddı olan şeyi bırakmadıkça ibadetle meşgul olamaz. Kalp, eğer Allah sevgisi, O'nun sıfatları, O'na özlem, O'na yakınlık ile meşgul ise, bütün bunların dışındaki tüm şeylerden arınmadıkça, Allah'ı sevemez, O'na sevgi ve O'na kavuşma özlemi duyamaz... Bunun sırrı şudur: Kalbin boyun eğmesi, kulağın boyun eğmesi gibidir. Allah'ın sözünden başka şeyler hakkında bir şeyler işitip boyun eğecek olursa, O'nun sözüne boyun eğmesinden ve O'nu anlamasından eser kalmaz.”²²⁰

Selefi salihin (Allah kendilerine rahmet etsin), günahlara ve isyanlara düşme, günahlara açık kapı bırakma konusunda uyarıda bulunmuş, bunların dünya ve âhirette, kul ve ümmet üzerindeki vahim sonuçlarını ve etkilerini açıklamışlardır. Bunlardan biri de, Kur'an-ı Kerim'den etkilenmekten ve ondan faydalanmaktan mahrum kalmaktır.

Abdullah bin Mes'ud (ra) şöyle diyor: “Yalnız kaldığında günahlarına ağlamıyor, Rabbinin Kitabı'nı okurken etkilenmiyorsan,

²²⁰ el-Fevaid, 29.

bil ki, sen zavallısın! Günahların seni zincire vurmuş!" Yine o şöyle der: "Ben, öğrendiği bir ilmi unutan kimsenin, işlediği bir günah-tan dolayı unuttuğunu düşünürüm."²²¹

İlim ehlinin, günahlardan ve isyanlardan sakındırma, bunla-rın Kur'an'ı anlamaktan ve ondan etkilenmekten mahrum bırakma konusundaki etkilerini ifade eden sözlerinden biri de, Hafız İbni Kudame'ye aittir: "Kur'an okuyan kimsenin, anlamamanın önündeki engelleri tahmin etmesi gerekir... Bu engellerden birisi de, Kur'an okuyan kimsenin, bir günah işlemekte ısrar etmesi, kibirli olması veya itaat ettiği bir hevâ ile denenmesidir. Şüphesiz bu, kalbin ka-rarması ve boş ses çıkarmasının nedenidir. O, hakikatin görülme-sini engelleyen, ayna üstündeki leke gibidir. Dolayısıyla kalp, ayna gibi, arzular da leke gibidir. Kur'an'ın anlamı, aynada görülen sû-retler gibidir. Kalpteki arzuların üstünü açıp ortaya çıkarma çaba-sı, aynayı cilalamak gibidir."²²²

Zerkeşî şöyle der: "Bil ki, kalbinde bid'at, bir günahta ısrar, kibir ya da arzular yahut dünya sevgisi olan, imanın tamamen kal-binde yer etmediği ya da zayıf bir şekilde yer ettiği bir kimse, vahyin anlamlarını gerçekten kavrayamaz; gaybın bilgilerinden herhangi bir ilmin sırları onun için açığa çıkmaz. Açık bir bilgi ol-madıkça, bir müfessirin görüşüne dayanmak ya da makul bir gö-rüş'e dayanmak, tüm bunlar birer engel ve örtüdür. Bunların bir bölümü, diğerlerinden daha güçlüdür."²²³

Bunun için âlimler, günahlardan ve isyanlardan samimi bir şekilde tevbe etmenin, Kur'an'ı öğrenmek, ondan faydalanmak is-teyen kimse için uyması gereken ilk şey olarak kabul etmişlerdir. İbni Cemaâ şöyle der: "İlk olarak: Kalbini tüm aldatmalardan, pis-liklerden, kin, haset, kötü inanç ve huylardan temizlemesi gere-kir. Böylelikle ilmi alma, onu ezberleme, ince anlamlarına ve ka-palı hakikatlerine hâkim olmanın önündeki engeller kalkmış

²²¹ Her iki rivayet için bkz. Sünen-i Darimî, 1/117; Mu'cemu'l-Kebir, 9/189.

²²² Muhtasar-u Minhacu'l-Kasidin, 53-54.

²²³ el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an, 2/180-181.

olur." İlim bazılarının ifade ettiği gibi: "Gizli namaz, kalbin ibadeti ve bâtının yakınlığıdır." Zahirî organların ibadeti olan namaz, nasıl pislik ve kirden uzak zahirî bir temizlik olmadıkça kabul edilmezse, aynı şekilde kalbin ibadeti olan ilim de, kötü sıfatlardan, adi ve rezil huylardan temizlenmedikçe kabul edilmez.

Kalp, ilim için temizlendiğinde, toprak gibi bereketi ortaya çıkar ve gelişir. Toprak, ziraat için iyileştirildiğinde, ürün gelişir ve büyür. Hadiste şöyle buyrulur: "Şüphesiz bedende bir et parçası vardır. O düzeldiğinde, bütün beden düzelir. O bozulduğunda, bütün beden bozulur. Dikkat edin, o kalptir."²²⁴

Sehl bin Abdullah et-Tüsterî şöyle der: "İçinde, aziz ve yüce olan Allah'ın hoşuna gitmeyen bir şeyin bulunduğu kalbe nûrun girmesi haramdır."²²⁵

Kur'an'dan etkilenmek isteyen kimse için gereken şeyler konusunda çağdaş âlimlerden biri şöyle der: "Kur'an'la iletişim kurmaya yarayan okuma vasıtalarının temizliği, bunların günahlar, isyanlar ve hoş görülmeleyen şeylerle olan bağının temizlenmesi gerekir. Çünkü bilinçli bir temizlik, içerikten faydalanmanın şartıdır. Haram bakışlarla kirlettiğin bir gözle, nasıl Kur'an güzel okunur, üzerinde düşünülür ve anlaşılır? Ya da hoş görülmeleyen sesler ve şeytanın çalgı aletleriyle kirlenen bir kulakla bu nasıl mümkün olabilir? Ya da gıybet, dedikodu, yalan, iftira, alay ve küçümseme ile kirletilen bir dille bu nasıl mümkündür? Üzerinde kilitler, örtüler, perdeler, şüphe ve arzuların engel oluşturduğu bir kalple nasıl Kur'an anlaşılır? Günah ve hoş görülmeleyen şeyleri arzu etmekle, rezil ve haram olan şeylere yönelmekle, riya, kendini beğenme ve büyüklenmeden oluşan afetler ve hastalıkların bozduğu bir bedenle nasıl Kur'an anlaşılır? Şüphesiz Kur'an, yağmur gibidir. Yağmur, nasıl katı şeylere ve kayalara etki etmezse, yağmura hâzır olmayan bir toprağa da etki etmez. Aynı şekilde Kur'an ile iliş-

²²⁴ Buhari'nin Sahih'inde rivayet ettiği hadisten bir bölüm. İman, 52. Müslim, Müsakat, 1599. Her ikisi de, Nu'man bin Beşir'den (ra) rivayet etmişlerdir.

²²⁵ Tezkiratu's-Samî' ve'l-Mütekellim, 67.

kiye geçebilmek, ondan etkilenmek ve onunla yaşayabilmek için, onun salih bir topluma inmesi gerekir. Bu toplum, bunu kabul edebilecek hisler ve kalplere sahip olmalıdır.”²²⁶

Kur'an'dan etkilenmeye engel olan günahlardan biri de, gerçeği kabul etmekten alıkoyan kibirdir. Kibir, kişinin kendisini beğenmesine neden olur. Böylelikle kişi, emreden kimsenin emrine, nasihat edenin nasihatına uymaz. Kibir, gözlerinin üstünde bir perdedir. Sadece kendisini görür ve sadece kendisini hisseder. Allah şöyle buyurur: “Yeryüzünde haksız yere böbürleneni âyetlerimden uzaklaştıracam. Onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler.” (7/A'raf, 146)

Süfyan bin Uyeyne şöyle der: “Onlardan, Kur'an'ı anlama duygusu sıyrılıp atılmıştır.”²²⁷

Fudayl bin İyaz: “Kur'an okuyanların afeti, kendini beğenmedir” der.²²⁸

Şeyhulislam İbni Teymiyye de: “Allah'a ve Allah'tan başkasına teslim olan müşriktir. O'na teslim olmaktan kaçınan ise müstekbirdir” der.²²⁹

Dolayısıyla kibir, kul ile Rabbinin âyetlerinden faydalanma arasında bir perdedir. Çünkü büyülenen kimsenin kalbi mühürlenmiştir. Allah şöyle buyurur: “Allah, büyüklük taslayan her zorbanın kalbini işte böyle mühürlüyor.” (40/Mü'min, 35) Kibir, kulu, Kur'an'dan faydalanma ve ondan etkilenmeden mahrum bırakması nedeniyle günah ve hataların asıllarındandır. İbni Kayyim şöyle der: “Tüm günahların temeli üçtür: İblis'e zarar veren kibir; Âdem'i cennetten çıkaran hırs ve Âdemoğullarından birini, kardeşine zarar vermeye götüren haset. Her kim, bu üç kötülükten ken-

²²⁶ Mefatih li't-Teamul mea'l-Kur'ani'l-Kerim, 52.

²²⁷ ed-Dürü'l-Mensur, 3/562.

²²⁸ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 8/442.

²²⁹ el-Ubudiyye, 46.

disini korursa, kötülükten kendisini korumuş olur. Küfür, kibirden; günahlar, hıristan; azgınlık ve zulüm ise hasettendir.”²³⁰

Kur'an'dan etkilenme ve ondan faydalanmaya engel olan günahlardan biri de, tüm biçimleri, şekilleri ve görüntüleri ile şarkı ve müzik aletleridir. İbni Kayyim, şarkının etkileri hakkında şunları söyler: “Şarkının özelliklerinden bazıları şunlardır: Şarkı, kalbi oyalar ve onu Kur'an'ı anlamaktan, onu düşünmekten ve ondaki hükümlerle amel etmekten uzak tutar. Şüphesiz Kur'an ve şarkı, aralarındaki zıtlıktan dolayı bir kalpte asla bir araya gelemez. Kur'an, hevaya uymayı yasaklar, iffeti, nefsin arzularına ve sapıklığın nedenlerine engel olmayı emreder. Şeytanın adımlarını izlemeyi yasaklar. Şarkılar, tüm bunların aksini emreder ve bunları güzel gösterir. Nefisleri, sapık arzulara doğru yönlendirir ve özünü etkiler. Ona yerleşmiş olanları rahatsız eder ve onları tüm kötülüklere doğru hareketlendirir. Bir kimsenin üzerinde vakar belirtisi, parlak bir akıl, imanın güzelliği, İslam'ın vakarı ve Kur'an'ın tatlılığını görürsün, ancak o kimse, şarkı dinleyip ona yöneldiğinde, akli eksilir, hayâsı azalır, yiğitliği gider. Parlak akli onu terk eder, vakarı onu yalnız bırakır. Şeytan onunla mutlu olur, Kur'an ona ağır gelir. Meselenin sırrı şudur: Şarkı, şeytanın Kur'anıdır. Şarkı ve Rahman'ın Kur'an'ı asla bir kalpte bir araya gelemez.”²³¹

Âlimlerin sakındırdığı şeylerden biri de, Kitap ve Sünnet'te yasaklanmış olan gıybettir. Gıybet, Kur'an'dan faydalanma ve onunla amel etmekten alıkoyan engellerden biridir.

Fudayl bin İyaz şöyle der: “Ey oğlum, her şeyin bir başlangıcı vardır. Kur'an okumanın başlangıcı, gıybeti terk etmektir.”²³²

Özet olarak, günahlar, isyanlar ve Allah'tan gafil olmak, Kur'an'dan faydalanma ve ondan etkilenmede bir engeldir. Tüm bunlar, kalp gözünün körlüğü, nurunun silinmesi ve Kur'an'dan

²³⁰ el-Fevaid, 58.

²³¹ İğasetu'l-Lehfân, 1/248-250. Özetle.

²³² et-Tezkar, 214.

ilim öğrenmenin ortadan kalkmasının nedenidir. Allah şöyle buyurur: "Allah'tan korkun. Allah size gerekli olanı öğretiyor." (2/Bakara, 282) Mü'minin, dünya ve âhirette tüm hayır ve ihsanları elde etmesi için, günahlarından ve isyanlarından sıyrılması, Rabbine yönelmesi ve samimi bir şekilde tevbe etmesi gerekir. Kur'an'dan faydalanma ve onunla amel etme bu şekilde gerçekleşir.

Gazali şöyle der: "Aziz ve yüce olan Allah, anlama ve hatırlamada, kendisine yönelmeyi şart koşturmuştur. Allah şöyle buyurur: "Allah'a yönelen her kula gönül gözünü açmak ve ibret vermek için (bütün bunları yaptık)." (50/Kaf, 8) Aziz ve yüce olan Allah şöyle der: "Allah'a yönelenden başkası ibret almaz." (40/Mü'min, 13) "(Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar." (13/Ra'd, 19; 39/Zümer, 9) Dolayısıyla, dünyanın ucuz şeylerini, âhiretin nimetlerine tercih eden, akıl sahiplerinden değildir."²³³

(3) Hevâya Uymak

Hevâ, kişiyi, kendisine hakikat açıkça belli olsa dahi, işlemeye devam ettiği günah ve hatada ısrarlı kılar. Bu da, onu Kur'an ve sünnetle ameli terk etmeye iter. Bunun için yüce Allah, onu, kendisinden başka ibadet edilen bir ilah olarak kabul etmiştir. Allah şöyle buyurur: "Kötü duygularını kendisine tanrı edinen kimseyi gördün mü? Sen (Rasûlüm!) ona koruyucu olabilir misin? Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten (söz) dinleyeceğini yahut düşüneceğini mi sanıyorsun? Hayır, onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapıktırlar." (25/Furkan, 43-44)

Yine Rabbimiz şöyle buyurur: "Hevâ ve hevesini tanı edinen ve Allah'ın (kendi katındaki) bir bilgiye göre saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eriştirebilir? Hâlâ ibret almayacak mısınız?" (45/Casiye, 23) Dola-

²³³ İhya-u Ulûmu'd-Din, 1/335-336.

yısıyla hevâ, hakikati görmez ve işitmez, onu kabul etmez. Hevâ sahibi, Kur'an'ın işaret ettiği gibi haktan uzak bir sapıklık içindedir. Kur'an ile amel etmez ve onu izlemez. Allah şöyle buyurur: "Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir!" (28/Kasas, 50) Bunun yanı sıra, hevâyâ uymak, tüm işlerin bozulmasının nedenidir. Allah şöyle buyurur: "Eğer hak, onların kötü arzu ve isteklerine uysaydı, mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunanlar bozulur giderdi." (23/Mü'minun, 71) Bu yüzden, Rasûlullah (sav), hevâyı, kişiyi helâk eden şeylerden biri olarak kabul etmiştir: "Üç şey helâk eder: İtaat edilen cimrilik, tabi olunan hevâ ve kişinin kendisini beğenmesi."²³⁴

Bunun için selef-i salihinimiz (Allah onlara rahmet etsin), hevâyâ uyma, onu izleme ve hevâsına uyan kimselerle birlikte oturmaya karşı bizi sakındırmışlardır. Bunun bir kimse için tehlikesini ve zararını açıklamışlar, Kitap ve Sünnet'e, küçük-büyük tüm işlerde her ikisinin hükmüne uymaya çağırmışlardır.

Ali (ra) şöyle diyor: "Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey şu ikisidir: Hevâyâ uyma ve tûl-u emel (uzun emel) sahibi olma. Hevâyâ uymaya gelince, bu, hakikatten alıkoyar. Uzun emel ise, âhireti unutturur."²³⁵

Hasan-ı Basrî şöyle der: "Allah'ın dini konusunda hevânızı ve görüşlerinizi suçlayın! Nefislerinize, Allah'ın Kitabı ile nasihat edin!"²³⁶

Abdurrahman bin Ömer şöyle dedi: "Abdurrahman bin Mehdi'nin yanında, bid'at ehlinden bir topluluğun ve onların ibadet konusunda bir ictihadlarından bahsedildi. Bunun üzerine Abdurrahman: "Allah, onların ibadetini, Kur'an ve Sünnet üzere

²³⁴ Taberani, el-Evsat, 5/328 (hadis no: 5452). Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid'de (1/91) hadisi rivayet etmiş ve onu Taberânî'nin el-Evsat adlı eserine dayandırmıştır. Aynı hadis, Enes ve İbni Abbas'tan (ra) rivayet edilmiştir. El-Elbani, hadisin tüm rivayetlerini Sahihu'l-Camiu's-Sağir'de (1/538) (hadis no: 3039) ve Silsiletu's-Sahihah'da (hadis no: 1802) zikretmiş ve hadisi hasen kabul etmiştir.

²³⁵ Ahmed, Züh'd, 192; Şuabu'l-İman, 7/370; İbni Ebi Asım, ez-Züh'd, 130.

²³⁶ İbni Batta, el-İbane, 1/389; Ahmed, Züh'd, 385.

olmadıkça kabul etmez" dedi, sonra: "Uydurdukları ruhbanlığa gelince, onu biz yazmadık." (57/Hadid, 27) âyetini okudu. "Bu onlardan kabul edilmez ve bu yüzden onlar azarlanacaklardır" dedi. Sonra da: "Yola ve sünnete uy!" dedi. Bir defasında, onun yanında kendi görüş ve arzularına uyan kimselerden bahsedildi. Bunun üzerine şu âyet-i kerimeyi okudu: "De ki: Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını sapıtıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın." (5/Maide, 77)²³⁷

Hevânın hakikatini ve hevânın, hakka uyma, Kitap ve sünnetle amel etmeyi engellemedeki etkisini açıklama konusunda ilim ehlinden Şâtıbî'nin sözleri şöyledir: "Bunun için bid'at ehli, hevâ ehli olarak isimlendirilmiştir. Çünkü onlar, arzularına, hevâlarına uydular. Dinî delilleri ihtiyaç duymadıklarından almadılar, arzularına güvendiler, hatta dini delilleri de ordan aldılar. Bunun yanı sıra, hevâlarını öne geçirdiler, kendi görüşlerine dayandılar. Sonra dinî delilleri, bunun arkasından kontrol ettiler."²³⁸

Şeyhulislam İbni Teymiyye şöyle der: "Dinî konularda hevâyâ uymak, şüpheler konusunda hevâyâ uymaktan daha büyüktür. Şüphesiz bunlardan ilki, Allah'ın buyurduğu gibi, ehl-i kitap ve müşriklerden küfre düşenlerin halidir: "Allah'tan bir yol gösterici olmaksızın kendi hevesine uyandan daha sapık kim olabilir! Elbette Allah zalim kavmi doğru yola iletmez." (28/Kasas, 50) Bunun için, âlimlerden ve insanlardan, Kitap ve Sünnet'in gereklerinden ayrılan kimse hevâ ehlinden olur. Selef, onları hevâ ehli diye isimlendiriyordu. Bu, onlardan her birinin, ilme değil, kendi hevâsına tabi olmasındandı. Din hakkındaki ilim ise, Allah'ın, Rasûlü'nü (sav) göndermiş olduğu hidayet iledir."²³⁹

²³⁷ Bu rivayetler için bkz. Hilyetu'l-Evliya, 10/8.

²³⁸ El-İ'tisam, 2/176.

²³⁹ Mecmuu'l-Fetava, 28/133; el-İstikamet, 2/224.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DAN ETKİLENME KONUSUNDA BİD'ATLERDEN VE SÜNNETE MUHALEFETTEN SAKINMA

Şüphesiz selefin, özellikle Rasûlullah'ın (sav) ashabının sonraki insanlar üzerindeki fazileti kat kat büyüktür. Onlar, ilim olarak bu ümmetin en derin, yol olarak en sağlam, en sade ve en doğru kimseleri idiler. Allah'ın nûru ve Rasûlullah'ın (sav) sünneti üzere idiler. Bid'atlerden, bid'atçilerle bir arada bulunmaktan ve onların kitaplarına bakmaktan uzak idiler.

Muaz (ra) şöyle der: “Muhakkak ki sizin önünüzde (birtakım) fitneler vardır. O zamanda mal çoğalır (her yerde insanlar tarafından) Kur'an açılıp okunur. Hatta Kur'an'ı mü'min-münafık, erkek-kadın, küçük-büyük, hür-köle (herkes) al(ıp ok)ur. Bir söz-cünün (herkesin böyle Kur'an okuyup da onu anlamadıklarını ve şeytana uyup çeşitli bid'atlere saptıklarını görerek kendi kendine): Bu insanlara ne oluyor da ben Kur'an okuduğum halde bana uymuyorlar? Ben (din adına) Kur'an'a aykırı olan şeyler ortaya atmadıkça onlar bana uyacak değildir, diyeceği günler yakındır. Sizi (dine aykırı olarak, din adına) ortaya atılan yeniliklere karşı uyarıyorum. Çünkü din adına ortaya atılan (bu tür) yenilikler, bâtıldır. Sizi âlim bir kimsenin sapıklığından da sakındırırım. Çünkü şeytan bazen batıl sözü âlim kişinin diline söyletir. Bazen de doğru sözü münafik söyler.”²⁴⁰

Yüce Allah, Kitabı'ndan etkilenen kimselerin hâlini açıklamış ve onları övmüştür: “Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah'ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz.” (39/Zümer, 23) “Rasûle indirileni duydukları

²⁴⁰ Hilyetu'l-Evliyâ, 1/232-233.

zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: 'Rabbimiz! İman ettik, bizi (hakka) şahit olanlarla beraber yaz.' (5/Mâide, 83) "Mü'minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir." (8/Enfâl, 2) Allah onları, kendisinden korku ve haşyet duyan, yufka yürekli ve çok ağlayan kimseler olmakla niteler. Ancak onlar bundan dolayı bayılmaz, bağırılmaz ve çığlık atmazlar. Kur'an'dan etkilenmelerine rağmen bayılmaz, ölü gibi hareketsiz durmaz ve yapmacık hareketlerde bulunmazlar.

Hafız İbn Kesir, "Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar." (39/Zümer, 23) âyetinin tefsirinde şunları söyler: "Bunlar, Cebbar, Müheymin, Aziz ve Gaffar olan Allah'ın kelâmını dinlemeleri esnasındaki iyi kimselerin sıfatlarıdır. Çünkü onlar Allah'ın kelâmındaki vaadi, tehdidi, korkutmayı iyi anlarlar. Bu sebeple de korku ve haşyetlerinden derileri ürperir: "Derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar." Çünkü onlar, Allah'ın rahmetini ve lütfunu uman kimselerdir. Onlar, diğer günahkâr kimselerin aksine davranırlar, Kur'an'ı dinlerken edebli olurlar. Nitekim sahabe -Allah onlardan razı olsun-, Allah Rasûlü'nü (sav), Allah'ın kelâmını okurken dinlerler ve ondan derileri ürperirdi. Daha sonra kalpleri Allah'ı anmakla sükûn bulurdu. Onlar bu sırada yüksek sesle konuşmazlar, üzerlerine düşmeyen şeyleri yapmaya kalkışmazlardı. Aksine başkalarında olmayan bir haşyet, edeb, sükûn ve sebat vardı onlarda. Bu sebeptendir ki, dünya ve âhirette en Allah'ın övgüsünü elde etmişlerdi."²⁴¹

Selef-i sâlihînimiz, aziz ve yüce olan Allah'ı zikre bağlılıkları konusunda Kur'an'ı dinleme ve onu okuma esnasında sahabenin ve onları izleyen kimselerin hâlini açıklamışlardır. Yine selef, onların yoluna karşı çıkan, Kur'an ile etkilenme sonucunda kendinden

²⁴¹ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm, 4/50-51.

geçme, bayılma, çılgılık atma, sesi yükseltme vs. gibi kimi bid'atleri de kınamışlardır.

Abdullah bin Urve bin Zübeyr'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ninem Esmâ'ya: 'Kur'an'ı dinledikleri zaman Rasûlullah'ın (sav) ashabının hâli nasıldı?' diye sordum. Esmâ: 'Allah'ın onları nitelediği gibi gözleri yaşarır, derileri ürperirdi' dedi. Ben: 'Şurada bazı insanlar var ki, onlardan biri Kur'an'ı işittiğinde kendini atıp bayılıyor' dedim. Bunun üzerine Esmâ: 'Kovulmuş olan şeytandan Allah'a sığınırım' dedi."²⁴²

Âmir bin Abdullah bin Zübeyr'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Babamın yanına geldim. Babam: 'Neredeydin?' diye sordu. Ben: 'Allah'ı zikreden bir grup buldum. Onlardan daha hayırlı kimse asla görmedim. Allah'ı zikrediyorlar; onlardan biri titriyor, hatta Allah korkusundan dolayı bayılıyor. Bir süre onlarla birlikte oturdum' dedim. Babam: 'Bundan sonra onlarla birlikte oturma!' dedi. Babam sanki bu sözü tutmayacağımı düşünerek ardından şöyle dedi: 'Ben, Rasûlullah'ı (sav), Ebu Bekir ve Ömer'i, Kur'an okurlarken gördüm. Onlar böyle yapmıyorlardı. Sen bu adamların Ebu Bekir ve Ömer'den daha çok takva sahibi olduklarını mı sanıyorsun?' Ben de babama hak verdim ve onlarla sohbeti kestim."²⁴³

İbn Ömer (ra), yere düşen bir Iraklıya rastladı. İnsanlar etrafına toplanmışlardı. İbn Ömer: 'Bu da ne?!' diye sordu. 'Ona Kur'an okunduğunda ya da Allah'ın adını işittiğinde, Allah korkusundan dolayı yere düşer' dediler. Bunun üzerine İbn Ömer: 'Valahi biz de gerçekten Allah'tan korkarız, ancak yere düşmeyiz' dedi. Sonra şöyle dedi: 'Kuşkusuz şeytan, kalbinize giriyor. Bu, Rasûlullah'ın (sav) ashabının yaptığı bir şey değildi."²⁴⁴

Âişe'ye (ra): 'Bazı insanlar Kur'an işittiklerinde bayılıyorlar (ne dersin)?' diye sorulunca, şöyle dedi: 'Şüphesiz Kur'an, insanla-

²⁴² Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 111; et-Tezkâr, 211-212.

²⁴³ Hilyetu'l-Evliyâ, 3/167; Mecmeu'z-Zevâid, 10/220.

²⁴⁴ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 111; et-Tezkâr, 212.

rın akıllarını başlarından almayacak kadar yücedir. Fakat Kur'an Allah'ın şu ayetinde buyurduğu gibidir: "Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar." (39/Zümer, 23)²⁴⁵

Dolayısıyla Kur'an okuma ya da onu dinleme esnasında insanların önünde yapmacık tavırlarda bulunup bayılma ve kendinden geçme, böylelikle insanlar arasında tanınıp şöhrete kavuşma, bid'at ehlinin davranışlarından. Bu tür tavır ve davranışlar, bu ümmetin selefinde bilinen bir durum değildi. Katâde, "Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar." (39/Zümer, 23) âyeti hakkında şöyle der: "Bunlar, Allah dostlarının nitelikleridir. Allah onları şu şekilde tarif etmiştir: (Bu Kitab'ın etkisinden) Onların tüyleri ürperir, gözlerinden yaşlar dökülür. Kalpleri, Allah'ı zikretmekle huzur bulur. Allah, onları (Kur'an'ın etkisinden dolayı) akılları giden ve bayılan kimseler olarak tarif etmemiştir. Bu durum, sadece bid'atçı kimselerde görülür ve bu ancak şeytandır. Bunun için derler ki: 'Kur'an, insanların akıllarını başlarından almayacak kadar yücedir.'"²⁴⁶

Hız. Peygamber'den (sav) hutbe ve vaaz dinlemede, onlardan etkilenmede sahabenin durumu bu şekilde idi. Bu konuda birçok örnek vardır. Bu örneklerden biri de, İrbad bin Sâriye'den (ra) rivayet edilen şu hadistir: "İrbad bin Sâriye dedi ki: 'Rasûlullah (sav) bize öyle bir vaaz etti ki, ondan gözler(imiz) yaşardı ve kalpler(imiz) titredi...'"²⁴⁷

Enes'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (sav) bize bir hutbede bulundu ki, daha önce böyle bir hutbe dinlemediğim. Rasûlullah (sav): 'Eğer bildiklerimi bilseydiniz, az güler.

²⁴⁵ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 112; Rûhu'l-Meânî, 21/75; el-İ'tisâm, 1/276.

²⁴⁶ ed-Dürri'l-Mensûr, 7/221.

²⁴⁷ Ahmed, Müsned, 4/126-127; Ebu Dâvud, Sünne, 4/200 (4607); Tirmizi, İlm. 5/44 (2676). Tirmizî: "Hadis, hasen-sahih'tir" der.

çok ağlardınız' buyurdu. Enes dedi ki: 'Bunun üzerine Rasûlullah'ın (sav) ashabı yüzlerini örttü. Genizden gelen hıçkırıkları duyuluyordu." Diğer bir rivayette Enes şöyle der: "Sağıma ve soluma bakmaya başladım. Bir de ne göreyim! Herkes başını bir örtüyle örtmüş ve ağlıyor!"²⁴⁸

İmam Kurtûbî şöyle der: "(Allah rahmet etsin) Âlimlerimiz şöyle derdi: 'Bu hâller, Allah'ı gerçek anlamıyla bilen, O'nun ege-menliği ve cezalandırmasından korkan ârif kimselerin hâlidir. On-lar, çılgılık atıp böğüren, cehalet içinde yüzen ve bid'atler işleyen avam gibi davranmazlar. O cahillerin anırması, eşeğin anırmasına benzer. Böyle davranan ve bu davranışı ile huşû duyduğunu söy-leyen kimseye, Allah'ı bilme, O'ndan korkma ve O'nu yüceltme konusunda ne Hz. Peygamber'in (sav), ne de ashabın seviyesine ulaşamayacağı söylenir. Bununla birlikte Rasûlullah (sav) ve asha-bı, vaazlarda Allah'ı tanıdıkça, aziz ve yüce olan Allah'a duydukları korkudan dolayı ağlıyorlardı. Bunun için aziz ve yüce olan Allah, vaazları dinleme, zâtını zikretme ve Kitabı'nı okuma esnasında marifet ehlinin durumunu şu şekilde niteler: "Rasûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün." (5/Mâide, 83) İşte bu, onların hâlini niteler, tavır ve davranışlarını anlatır. Böyle olmayan bir kimse, ne onların hidayeti, ne de onların yolu üzeredir. O halde kim başka bir sünnete/yola uymak istiyorsa, uysun! Kim deliler, cinlenmiş kimseler gibi davranırsa, o kimse, onlardan daha kötü bir konum-da yer alır. Çünkü delilik bile çeşit çeşittir!"²⁴⁹

Bunun için selef, bu konuda sünnete karşı çıkan, kendini atma, bayılma, çılgılık atma, sesi yükseltme gibi Allah'ın hakkında herhangi bir delil indirmedığı konularda birtakım şeyler ortaya atan kimseleri şiddetli bir şekilde reddetmiştir. Nitekim Enes bin Mâlik'e (ra), kendilerine Kur'an okunduğu zaman bayılan bir top-luluğun durumu sorulduğunda, şöyle dedi: 'Bu, Hâricîlerin fiili-

²⁴⁸ Buhârî, Fiten, 13/43 (7089); Müslim, Fedâil, 15/111-112.

²⁴⁹ et-Tezkâr, 211.

dir.²⁵⁰ Muhammed bin Sîrîn'e bu durum sorulduğunda şöyle dedi: "Onlarla, bir duvarın üstünde oturmaları için anlaşalım. Sonra başından sonuna kadar o kimseye Kur'an okunsun. Eğer duvardan düşerse, söylediği gibidir."²⁵¹

Amr bin Mâlik şöyle dedi: "Bir gün, biz Ebi'l-Cevzâ'nın - Üveys bin Abdullah'ın- yanında iken, aniden bir adam yere düştü, debelendi. Ebu'l-Cevzâ hemen yerinden fırladı, ona doğru koştu. 'Ey Ebu'l-Cevzâ, bu adam ölmek üzere!' denildi. Bunun üzerine Ebu'l-Cevzâ: 'Ben onu, şu cambazlardan biri olduğunu sanıyorum. Eğer onlardan olsaydı emreder ve onu mescidden dışarı çıkartırdım. Ancak o, Allah'ın haklarında: 'Gözleri yaşla dolar ve tüyleri diken diken olur' dediği kimselerdendir' dedi."²⁵² Ancak seleften bazı kimselerin Kur'an'ı okurken ya da onu dinlerken bayıldıkları ve yere düştükleri de rivayet edilmektedir. Buna şöyle cevap verilir: Bu tür bir hareketin onlar tarafından yapıldığından ve onlara yapılan isnadın doğruluğundan emin olmak gerekir. Eğer bu doğru ve kesin ise, bilmemiz gerekir ki, örneğimiz, Hz. Peygamber (sav) ve ashabıdır. Böylesi olaylar hakkında yapılan rivayetler oldukça azdır; bu da onların her zamanki durumları olduğunu göstermez. Kimileri, herhangi bir yapmacıklıktan uzak bir şekilde, kalbindeki zayıflıktan ve buna tahammül edememekten dolayı böyle davranmıştır. Allah, işlerin gizlisini de, açığını da en iyi bilendir. Ne yeryüzünde, ne de gökyüzünde hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz. Çünkü O, işitendir, bilendir.

İlim ehlinden bazıları şöyle der: "Bu tür bir şey, seleften birinin başına gelmiş olsa da, bu nâdir bir durumdur. Böylesi bir tutum ve davranış, onların her zamanki durumlarını göstermez. Gerçekleşmiş olsa da, onlar bunu herhangi bir yapmacıklık ve sahtelikten uzak şekilde yaşamışlardır. Belki de bunun nedeni, bazılarının kalplerindeki zayıflık ya da buna dayanamamaktan kaynaklanmıştır."²⁵³

²⁵⁰ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 112; et-Târihu'l-Kebîr, 2/234.

²⁵¹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 112; Hilyetu'l-Evliyâ, 2/265; et-Tezkâr, 212.

²⁵² Hilyetu'l-Evliyâ, 3/80.

²⁵³ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 112; Hilyetu'l-Evliyâ, 2/265; et-Tezkâr, 212.

ALTINCI BÖLÜM

KUR'AN'DAN ETKİLENMENİN BELİRTİLERİ

Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'den etkilenmenin, Kur'an ehli üzerinde görebileceğin huşû, yumuşak kalplilik, gözyaşı, boyun eğme, bağlılık, ıstıme ve itaat etme, zâhir ve bâtının temizliği, güzel ahlâk vs. gibi birtakım belirtileri ve özellikleri vardır. Yüce Allah, bu kimseleri niteleyip överken şöyle buyurur: "Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir." (8/Enfal, 2) Yine şöyle buyurur: "Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah'ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz." (39/Zümer, 23)

Zerkânî, Kur'an'ın ümmet üzerindeki etki boyutunu açıklarken şöyle diyor: "Kuşkusuz Kur'an, Allah'ın Kitaplarından ve insanlardan öğrenilebilecek tüm şeyleri ifade etmede harikulâde bir etki ve başarı seviyesine ulaşmıştır. Sünnetullahtaki sözkonusu sözlü ve sözsüz faydalı etkiyi ortaya çıkarmıştır... Bu, Kur'an'ın, gönülleri ve duyguları sarsan, kalpleri ve akılları kontrolü altına alan mucizevî üslûbu sayesinde. Kur'an'ın, nüzûlünden günümüze kadar düşmanlarını korkutan bir gücü ve şiddeti vardır. Kâfirler, fetihlerden fetihlere koşan ordular ve amansız savaşlardan korktuklarından daha fazla, onun etkisi ve ortaya koyduğu yaşam biçiminden korkmuşlardır. Çünkü orduların ve savaşların gücü, kişiliklere ve bedenlere ulaşmaz; ancak bu Kitab'ın gücü, diriltip canlandırma konusunda hiçbir dengi olmadığından, kalplerin dokusuna ve ruhların özüne kadar uzanmıştır.

Bizzat Kur'an, mucizevî olan bu yönüne işaret etmiş, Allah, Kitabı'nı, emrinden bir ruh olarak isimlendirmiştir: "İşte sana da böyle emrimizden bir ruh (gönüllere can veren bir söz) vahyettik." (42/Şûra, 52) Yine Allah, onu 'nûr' olarak isimlendirmiştir: "Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi." (5/Mâide, 15) Allah, Kur'an'a iman eden kimseyi, 'diri' ve 'nûr sahibi' olarak nitelemiştir: "Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine insanlar arasında yürüyebileceği bir ışık verdiğimiz kimse, karanlıklar içinde kalıp ondan hiç çıkamayacak durumdaki kimse gibi olur mu? İşte kâfirlere yaptıkları böyle süslü gösterilmiştir." (6/En'am, 122) "Erkek veya kadın, mü'min olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz." (16/Nahl, 97) "Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasûlüne uyun. Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız." (8/Enfal, 24)

Bahsettiğimiz bu müthiş etki ve göz alıcı başarıyı, Kur'an'ı düşünerek, dikkat ederek ve hakkını vererek okuyan, kullanılan Arapça üslûplara hâkim, nüzûl sebepleri ve ortamı hakkında bilgili olan herkes yakalamıştır, yakalamaya da devam edecektir."²⁵⁴

Kur'an'dan etkilenme belirtilerini ve bu konudaki görüşleri ayrıntılı bir şekilde açıklamak için, konumuza aşağıdaki meselelerle devam edeceğiz:

(1) Huşû, Kalp Yumuşaklığı ve Ağlama

Aziz ve yüce olan Allah, Kitabı'nın âyetlerinden etkilenen kimselerin durumunu açıklamış ve onları şu sözleriyle tarif etmiştir: "Mü'minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir." (8/Enfal, 2) "Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem

²⁵⁴ Menâhilu'l-İrfân, 2/405-407.

de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah'ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz." (39/Zümer, 23)

Katâde şöyle der: "Bunlar, Allah dostlarının nitelikleridir. Allah onları şu şekilde tarif etmiştir: (Bu Kitab'ın etkisinden) Onların tüyleri ürperir, gözlerinden yaşlar dökülür. Kalpleri, Allah'ı zikretmekle huzur bulur. Allah, onları (Kur'an'ın etkisinden dolayı) akılları giden ve bayılan kimseler olarak tarif etmemiştir. Bu durum, sadece bid'atçı kimselerde görülür ve bu ancak şeytandır."²⁵⁵ Bu yüzden Allah, Kitab'ında, ancak onların duydukları üzüntüyü vurgulamıştır.

Allah Teâlâ, onları şu şekilde tarif etmiştir: "Rasûle indirilene duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün." (5/Mâide, 83) Kurtübî der ki: "İşte âlimlerin durumu budur. Onlar ağlarlar, fakat kendilerinden geçmezler. Allah'tan dilerler, fakat feryat etmezler. Üzüntülü görünürler, fakat ölmüş gibi görünmezler."²⁵⁶

Allah, kalpleri yumuşayan ve uzuvları boyun eğerek ağlayan kimseleri şöyle över: "De ki: Siz ona ister inanın, ister inanmayın; şu bir gerçek ki, bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur'an) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar. Ve derlerdi ki: Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin vaadi mutlaka yerine getirilir. Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur'an okumak) onların saygısını artırır." (17/İsrâ, 107-109)

Abdula'lâ et-Teymî şöyle diyor: "Bir kimseye, onu ağlatmayan bir ilim verilmişse, o kimse, kendisine faydalı olacak bir ilim verilmesine layık değildir. Çünkü Allah Teâlâ, âlimleri şöyle niteleyer: "Bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur'an) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar." (17/İsrâ, 107) Ardından Abdula'lâ, her iki âyeti de okudu."²⁵⁷ Allah, seçtiği ve hida-

²⁵⁵ ed-Dürü'l-Mensûr, 7/221.

²⁵⁶ el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 6/258.

²⁵⁷ İbni Mubârek, Zühd, 41; Hilyetu'l-Evliyâ, 5/88.

yete ulaştırdığı peygamberlerinin, elçilerinin ve salih kullarının durumunu açıklarken şöyle buyurur: "Onlara, çok merhametli olan Allah'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı." (19/Meryem, 58)

Hadis imamları, Ömer bin Hattab'ın (ra), Meryem sûresini okuduktan sonra hemen secde ettiğini, ardından: "Bu secde, peki ağlama nerde?" dediğini rivayet ederler.²⁵⁸

Kur'an'dan etkilenen ve ondan faydalananların en hayırlısı, peygamberimiz ve önderimiz Rasûlullah'tır (sav). O, Allah'tan en çok korkan, kalbi en yumuşak ve gözü en yaşlı insandı. Abdullah bin Mes'ud'un (ra) rivayet ettiği şu hadis, buna işaret eder: Abdullah bin Mes'ud (ra) dedi ki: Rasûlullah (sav), bana: "Bana Kur'an oku!" dedi. Bunun üzerine ben: "Ey Allah'ın Rasûlü, Kur'an sana indirildiği halde, onu sana ben mi okuyacağım?" dedim. Rasûlullah (sav): "Evet" dedi. Bunun üzerine Nisâ sûresini okumaya başladım. "Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak!" (4/Nisa, 41) âyetine geldiğimde, "Şimdilik sana yeter!" buyurdu. Hz. Peygamber'e döndüm, bir de baktım ki, iki gözünden yaşlar akıyor."²⁵⁹

İbni Battâl şöyle der: "Rasûlullah (sav), Abdullah bin Mes'ud (ra) bu âyeti okuyunca ağladı, çünkü o, kıyamet gününün şiddet ve dehşetini, o gün ümmetinin kendisine iman ettiğini tasdik için şehadete davet edileceğini, ümmeti için şefaatta bulunarak kendilerini o günün şiddet ve dehşetinden kurtarmaya çalışacağını düşündü. Bu, gerçekten uzun uzun ağlamayı hak eden bir durumdur."

Hafız İbni Hacer de şöyle der: "Görünen o ki, O (sav), ümmetine olan merhametinden dolayı ağladı. Çünkü o, onların amel-

²⁵⁸ Tefsiru't-Taberî, 16/73; Tefsîr-u İbni Ebi Hâtim, 7/2412; ed-Dürri'l-Mensûr, 5/525.

²⁵⁹ Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an, 9/98 (hadis no: 5055); Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin, 6/87.

lerine kesinlikle şahit tutulacağını ve amellerinin bazen dosdoğru (istikamet üzere) olmayacağını, bunun da onları azaba götüreceğini biliyordu.”²⁶⁰

Rasûlullah'ın (sav), Kur'an'dan etkilenme ve ağlama sahnelerinden biri de, Abdullah bin Ömer'den (ra) rivayet edilmiştir: Abdullah bin Ömer (ra) dedi ki: “Âişe'ye (ra): “Bize, Rasûlullah'tan (sav) görmüş olduğun en hayret verici şeyi haber ver” dedim. Bunun üzerine Âişe (ra) ağladı ve: “Onun her işi hayret vericiydi. Benim sıram olduğu bir gece bana geldi. Hatta teni, tenime değdi. Sonra: “Beni bırak da, Rabbime ibadet edeyim” buyurdu... Kalktı, abdest aldı. Suyu fazla harcamadı. Sonra namaza durdu, ağladı. O kadar ağladı ki, sakalı ıslandı. Sonra secdeye vardı ve yer ıslanınca kadar ağladı. Sonra omzunun üstüne uzandı, yine ağladı. Bu, Bilal'in gelip, kendisine sabah namazını haber vermesine kadar devam etti. Bilal: “Ey Allah'ın Rasûlü, seni ağlatan nedir? Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır” deyince, Rasûlullah (sav): “Yazıklar olsun ey Bilâl, ben nasıl ağlamayayım? Bu gece bana, “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akliselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır.” (3/Âl-i İmran, 190) âyeti nazil oldu” buyurdu. Ardından şöyle buyurdu: “Bu âyeti okuyup da, üzerinde düşünmeyen kimseye yazıklar olsun!”²⁶¹

Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: “Kur'an okurken sesini işittiğinizde, Allah'tan korktuğu kanısına vardığınız kimse, şüphesiz Kur'an'ı en güzel sesle okuyanlardandır.”²⁶²

Bunun için İmam Nevevî şöyle diyor: “Kur'an okurken ağlamak, âriflerin sıfatı ve salihlerin alâmetidir.”²⁶³ Kur'an okuma veya

²⁶⁰ Bkz. Fethu'l-Bârî, 9/99.

²⁶¹ İbni Kesîr, Tefsir, 1/440. İbni Kesîr, hadisi İbni Merdeveyh'e dayandırır. Buhârî, Tefsir, 8/236 (hadis no: 4570-4571).

²⁶² İbni Mâce, İkâmetu's-Salât, 1/224 (hadis no. 1101). el-Elbânî, daha önce geçtiği gibi, hadisi sahih kabul etmiştir.

²⁶³ et-Tıbyân, 68.

dinleme durumunda kalbi yumuşatma ve hüzünlenmeyi tavsiye konusunda İmam Acurrî (rh) şöyle der: "Kur'an okuyan kimsenin, okuyuşu esnasında hüzünlenmesini, ağlamaya çalışmasını, kalbinin huşû duyup, Allah'ın vaatleri üzerinde düşünmesini, böylelikle hüznü elde etmeye çalışmasını severim. Aziz ve yüce olan Allah'ın, bu sifata sahip olan kimseleri nasıl tarif ettiğini ve onların faziletlerini nasıl zikrettiğini işitmedin mi? Allah şöyle buyurur: "Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar." (39/Zümer, 23) Sonra Allah, Kur'an'ı dinleyen ancak kalpleri boyun eğmeyen toplulukları kınıyor ve şöyle buyuruyor: "Şimdi siz bu söze (Kur'an'a) mı şaşıyorsunuz? Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz! Ve siz gaflet içinde oyalanmaktasınız!" (53/Necm, 59-61)²⁶⁴

Rivayet edildiğine göre, Hasan-ı Basrî, bu âyetleri okudu, ardından şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki, bu din konusunda insanların en zekileri, ağlayanlardır. O halde, bu kalplere ağlayın! Bu amellere ağlayın! Kimilerinin gözünden yaş akar, oysa kalbi katılaşmıştır."²⁶⁵ Kurtûbî şöyle der: "Bu, onları niteleme ve övmeye mübalağadır. İlimde derinleşen ve ondan bir şeyler elde eden herkes, bu mertebeye ulaşabilir. Böylelikle Kur'an'ı dinlerken boyun eğerek, tevazu gösterir ve alçalır."²⁶⁶ Bu, gaflet içinde yaşayan ve kalpleri katılaşmış kimselerin durumundan farklıdır. Âyetleri dinlerken, onların gaflet içinde ve bir şeylerle meşgul olduklarını görürsün. Bunun için Abdulaziz bin Ebu Ruvâd şöyle diyor: "Şu üç şeyden öğüt almayan, hiçbir şeyden öğüt alamaz: İslâm, Kur'an ve yaşlılık."²⁶⁷

Rasûlullah'tan (sav) sonra ümmetin en faziletlisi olan Ebu Bekir'in (ra) hâli, Kur'an okuma esnasında ağlamayan kimsenin

²⁶⁴ Ahlâk-u Hameleti'l-Kur'an, 81.

²⁶⁵ İbni Mübârek, Zühd, 41.

²⁶⁶ el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 10/341.

²⁶⁷ Hilvetü'l-Evliyâ, 8/194; Sıfatu's-Safve, 2/229.

durumunu açıklar. Hilafeti sırasında Yemen halkı gelip, onun Kur'an okuyuşunu işitince, ağlamaya başladılar. Bunun üzerine Ebu Bekir (ra) şöyle dedi: "İşte biz böyleydik, sonra kalplerimiz katılaştı."²⁶⁸ Onun kalbinin yumuşaklığı, Kur'an okurken ve namaz kılarken sık sık ağlaması bilinirken, acaba ondan sonrakilerin durumu nasıl tarif edilebilir? Onun bu hâline, Buhârî ve Müslim'de yer alan, Âişe'den (ra) rivayet edilen şu hadis delildir: Rasûlullah (sav), vefatına neden olan hastalığında: "Ebu Bekr'e söyleyin, insanlara namaz kıldırın" buyurunca, Âişe (ra) şöyle dedi: "Kuşkusuz Ebu Bekir, senin yerine geçtiğinde, insanlar onun ağlamasından dolayı hiçbir şey işitemezler. Ömer'e namaz kıldırmasını emret!" Diğer bir rivayette, Âişe (ra) şöyle demiştir: "Ebu Bekir, hüznü bir kimsedir. Senin yerine geçtiğinde, insanlara namaz kıldırılmaz."

Bir başka rivayette ise Âişe (ra) şöyle demiştir: "Şüphesiz Ebu Bekir, zayıftır. Kur'an okuduğunda, gözyaşlarına hâkim olamaz. Ebu Bekir'den başkasına emretsen keşke!"²⁶⁹

Ebu Bekir (ra), evinin avlusunda bir mescid yaptı, orada namaz kılıp Kur'an okuyordu. Müşrik kadınlar ve çocukları, onun başında toplanıyor, şaşkın şaşkın ona bakıyorlardı. Ebu Bekir, gözü yaşlı biri idi. Kur'an okuduğunda, gözlerine hâkim olamazdı.²⁷⁰

Sahabe (Allah onlardan razı olsun) de böyle idi. Kur'an okurken veya dinlerken ondan etkilenirlerdi. Aziz ve yüce olan Allah'ın Kelâmı'na karşı kalplerinde bir yumuşaklık, huşû ile birlikte ürkeklik, korku, ağlama, ümit ve sevgi, anlayış ve ilim hâkim olurdu.

Ali bin Ebu Tâlib (ra), onların hâlini şu sözleriyle anlatır: "Ben, Rasûlullah'ın (sav) ashabını görmüştüm. Bugün onlara benzeyen hiç kimseyi görmüyorum. Onlar, saçları darmadağınık, be-

²⁶⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 1/34; Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 64; el-Muharraru'l-Veciz, 1/12.

²⁶⁹ Tüm bu rivayetler ve 'esif' (hüzünlü) kelimesi için bkz. Buhârî, Ezân, 2/152 (hadis no: 664) ve 2/206; Müslim, Salât, 4/140.

²⁷⁰ Buhârî, Fedâilu Ashâbu'n-Nebî, 7/231 (hadis no: 3905).

nizleri sararmış ve tozlu-topraklı bir şekilde sabahlarıydı. Gözlerinin arasında (çok secde etmekten dolayı) keçinin dizi gibi kararmış noktalar bulunurdu. Bütün gece Allah'a secde eder, kıyamda dururlar ve Allah'ın Kitabı'nı okurlardı. Alınları ile ayakları arasında uyuklar, istirahat ederlerdi. Sabah olup Allah'ı zikrettiklerinde de, rüzgârlı günde sallanan ağaç (dalları) gibi sallanırlardı. Gözleri yaşarır, hatta ağlamaktan elbiseleri ıslanırdı. Allah'a yemin ederim ki, -arkasındakileri kastederek- bu topluluk ise gaflet içerisinde gecelemiş ve uyumuşlardır.”²⁷¹

Abdullah bin Urve bin Zübeyr'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ninem Esmâ'ya -Ebu Bekir'in kızını kastediyor: “Kur'an'ı dinlediklerinde Rasûlullah'ın (sav) ashâbı nasıl olurdu?” diye sordum. O şöyle cevap verdi: “Allah'ın tarif ettiği gibi gözleri yaşarır, bedenleri ürperirdi.”²⁷²

Onların güzel kokular saçan hayatlarında bunun örnekleri gerçekten çoktur. Ömer (ra), bir âyete rastlar, âyet ona bir darlık verir, bunun üzerine evine kapanırdı. Müslümanlar, hastalandığını zannederek onun ziyaretine gelirlerdi.²⁷³

Ubeyd bin Umeyr'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ömer bin Hattâb (ra), bize sabah namazını kıldırды. Namaza Yusuf sûresi ile başladı. “Onlardan yüz çevirdi, ‘Ah Yusuf’um ah!’ diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi.” (12/Yusuf, 84) âyetine geldiğinde ağladı. Öyle ki, hıçkırıkları safların arkasından dahi işitiliyordu.” Ömer'in (ra) yüzünde ağlamaktan oluşan iki siyah çizgi vardı.²⁷⁴

Nâfi'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Abdullah ibni Ömer (ra), geceleri namaz kılardı. Namaz kılarırken, içinde cennetin anlatıldığı bir âyete geldiğinde durur, Allah'tan cenneti ister ve dua ederdi. Bazen ağlardı. İçinde cehennemin anlatıldığı bir âyete

²⁷¹ Hilyetu'l-Evliyâ, 1/76.

²⁷² Şuabu'l-İman, 2/365; et-Tezkâr, 211-212.

²⁷³ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 64; Ahmed, Zühhd, 176.

²⁷⁴ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 64-65; Şuabu'l-İman, 2/364; ed-Dürü'l-Mensûr, 4/573.

geldiğinde de durur, cehennemden Allah'a sığınır ve dua ederdi. Bazen de ağlardı. "İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen Kur'an sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı daha gelmedi mi?" (57/Hadid, 16) âyetine geldiğinde ağladı, hatta hıçkırığa hıçkırığa ağladı. "Elbette geldi ya Rabbi, elbette geldi ya Rabbi!" dedi."²⁷⁵

Abdullah bin Ömer (ra), Mutaaffî'nin sûresi ile namaza başlayıp, "Ki o gün insanlar, âlemlerin Rabbinin divânında dururlar." (83/Mutaaffî'nin, 6) âyetine gelince ağladı. O kadar çok ağladı ki, bu âyetten sonrasını okuyamadı.²⁷⁶

Reyyâhî'den rivayet edilmiştir; dedi ki: "Abdullah bin Ömer (ra), soğuk su içti, ardından ağladı. Hıçkırığa hıçkırığa ağladı. Ona: "Seni ağlatan nedir?" diye sorulunca şöyle cevap verdi: "Aziz ve yüce olan Allah'ın, Kitabı'ndaki: "Artık, bundan önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle arzu ettikleri şey arasına perde çekilmiştir." (34/Sebe, 54) âyetini hatırladım. Anladım ki, cehennemlikler hiçbir şey arzulayamayacaklar. Onların tek istekleri su olacak. Allah şöyle buyuruyor: "Cehennem ehli, cennet ehline: 'Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin!' diye seslenirler." (7/A'raf, 50)²⁷⁷ İbni Ebî Müleyke şöyle der: "İbni Abbas (ra), gece yarısı kalkar, harf harf Kur'an'ı okurdu." Ardından İbni Ebî Müleyke, onun okuyuşunu tarif etti. İbni Abbas (ra), "Herkes, yanında bir sürücü ve bir de şahitle beraber gelir." (50/Kâf, 21) âyetine gelince ağladı, hatta hıçkırıkları duyuluyordu."²⁷⁸ Bu nedenle Ebu Recâ şöyle diyor: "İbni Abbas'ı (ra) gördüm; gözlerinin altında, ağlamaktan yüzünden çürümüş ayakkabı bağı gibi bir şey vardı."²⁷⁹

Urve bin Zübeyr'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "İbni Revaha, Şam'dan Mûte topraklarına doğru yolculuk yapmak için

²⁷⁵ Hilyetu'l-Evliyâ, 1/305; Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 143; et-Tezkâr, 195.

²⁷⁶ Hilyetu'l-Evliyâ, 1/305; Ahmed, Zühed, 284; Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 143; et-Tezkâr, 202.

²⁷⁷ Şuabu'l-İman, 4/149; Sıfatu's-Safve, 1/578; et-Tahvîf mine'n-Nâr, 116.

²⁷⁸ Şuabu'l-İman, 2/365; et-Tezkâr, 202.

²⁷⁹ Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 144.

yola çıkmak istediğinde, müslümanlar onunla vedalaşmak için geldiler. Bunun üzerine İbni Revaha ağladı. “Seni ağlatan nedir?” diye sordular. İbni Revaha şöyle cevap verdi: “Vallahi, ne dünyaya olan sevgimden, ne de size duyacağım özlemenden dolayı ağlamıyorum. Fakat ben, Rasûlullah'ın (sav), “İçinizden, oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, Rabbin için kesinleşmiş bir hükmüdür.” (19/Meryem, 71) âyetini okuduğunu işitince, cehenneme uğrayacağımı anlamıştım. Oraya uğradıktan sonra gönül nasıl olur, onu bilmiyorum?” Diğer bir rivayette, şöyle dedi: “Bu yüzden cehenneme uğrayacağımdan emin oldum. Ancak oradan kurtulacak mıyım, kurtulamayacak mıyım onu bilmiyorum.”²⁸⁰

Temim ed-Dârî (ra), bir gece namaz kılmak için kalktı. Sabah oluncaya kadar şu âyeti tekrarlardı durdu: “Yoksa kötülük işleyenler ölümlerinde ve sağlıklarında kendilerini, inanıp iyi ameller işleyen kimseler ile bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!” (45/Câsiye, 21)²⁸¹

Kurtûbî şöyle diyor: “Bu âyet, ‘âbidleri ağlatan âyet’ diye adlandırılırdı. Çünkü bu âyet, muhkemdir.” Ardından Kurtûbî, bu âyette ağlayan seleften birtakım rivayetlerde bulunur.²⁸²

Kadınlardaki etkilenme, ağlama ve kalp yumuşaklığı da, erkekler gibiydi. Urve bin Zübeyr'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Esmâ (ra), “Allah bize lütfetti de bizi vücudun içine işleyen azaptan korudu.” (52/Tûr, 27) âyetini okurken içeri girdim. Âyetin ardından Allah'a sığındı. O, istiâzede bulunurken ben kalktım. Bu durum uzayınca, çarşıya gittim. Sonra döndüm. O, hâlâ ağlayarak Allah'a sığınyordu.”²⁸³ Diğer bir rivayete göre, Esmâ'nın (ra) kızkardeşi Âişe (ra), bu âyeti okudu, ağladı ve şöyle dedi: “Allahım! Bana ihsanda bulun ve beni vücudun içine işleyen azaptan koru! Şüphesiz Sen, lütfü bol, merhameti bol olansın.”

²⁸⁰ Bu rivayetler için bkz. Tefsîru't-Taberî, 15/594-595; İbni Mübârek, Zühd, 310; Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 144.

²⁸¹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 68; el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 16/166.

²⁸² el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 16/166.

²⁸³ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/55; ed-Dürü'l-Mensûr, 7/635.

Âişe (ra), "Evlerinizde oturun." (33/Ahzâb, 33) âyetini okuduğunda, başörtüsü ıslanıncaya kadar ağlamıştır.²⁸⁴

Mü'minlerin annesi Safiyye binti Huyey (ra), bir grup kadını çağırdı, odasında toplandılar. Allah'ı zikrettiler, Kur'an okudular ve secde ettiler. Ardından Safiyye şöyle dedi: "İşte secde ve Kur'an! Peki ağlama nerde?!"²⁸⁵

Tabiîn ve onlardan sonra gelenler de böyle idi. Onlar, Kur'an âyetlerini okuduklarında ya da dinlediklerinde, Allah'ın kendilerine kalp yumuşaklığı ve korku ihsan ettiği kimselerdi. Şüphesiz kulun karşılaşılabileceği en büyük felaketlerden birisi, kalp katılığıdır. Katı bir kalp, öğütten dolayı yumuşamaz, Allah'a çağıran kimsenin davetini kabul etmez. Aziz ve yüce olan Allah'ın âyetlerinden gördüğü ya da işittiklerinden etkilenmez. Mâlik bin Dinar şöyle dedi: "Bir kula, kalp katılığından daha büyük bir ceza verilmemiştir."²⁸⁶

Selefi sâlihînimizden olan tâbiîn ve onlardan sonra gelen kimselerden, Kur'an okuma veya başkalarından dinleme esnasında hemen etkilendikleri, kalplerinin yumuşadığı ve ağladıklarına işaret eden birçok örnek rivayet edilmiştir. Onlar, Allah'tan korkar, O'nun katındaki şeyleri ümit ederlerdi. Kur'an okurken veya dinlerken, onda çeşitli nimetler, bağlılık ve mutluluk hissederlerdi.

Hasan-ı Basrî şöyle diyor: "İnsanlar şu üç şeyin tadını kaybettiler: Namaz, Kur'an ve zikir. Eğer bunlardan tat alırsanız, ne mutlu size! Eğer bunlardan tat alamazsanız, bilin ki (gönül) kapınız kapalıdır."²⁸⁷ Yine seleften bir kimse gece namazında bir âyeti tekrar eder durur, ağlamaktan dolayı diğer âyete geçemezdi.

Abdurrahman bin Aclân'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir gece, Rebi' bin Hasyem'in yanında kaldım. Geceleyin namaz kılmak için kalktı. "Yoksa kötülük işleyenler ölümlerinde ve sağ-

²⁸⁴ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/49; Ahmed, Zühd, 241.

²⁸⁵ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/55; İbni Ebi Şeybe, Musannef, 7/225.

²⁸⁶ Muhtasar-u Kıyâmu'l-Leyl, 69.

²⁸⁷ Hilyetu'l-Evliyâ, 6/171.

lıklarında kendilerini, inanıp iyi ameller işleyen kimseler ile bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!" (45/Câsiye, 21) âyetine gelince, sabaha kadar bu âyet üzerinde durdu. Şiddetli ağlamaktan dolayı bu âyetten diğerine geçemedi."²⁸⁸

Abdullah bin Rebâh şöyle dedi: "Safvan bin Muhriz el-Mâzinî, "Haksızlık edenler, hangi dönüşe (hangi akıbete) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir." (26/Şuara, 227) âyetini okuduğunda ağladı. Öyle ağladı ki, ben, 'göğüs kafesi kırıldı' dedim."²⁸⁹

İşte Kur'an'ın, dostlarıyla muhabbeti, kalpleri yumuşatan, gözlerden yaş döken eğitim, irşad, vaaz ve zikri böyle idi. Ğaylan bin Cerîr şöyle diyor: "Onlar bir araya geliyor, konuşuyor ancak bunda bir incelik göremiyorlar, ardından: "Ey Safvan, dostlarınla konuş!" diyorlardı. Bunun üzerine Safvan: "Hamd, Allah'adır" diyerek söze başlıyor, sonra konuşuyordu. Böylece oradaki topluluğun kalpleri yumuşuyor, gözlerinden yaşlar akıyordu. Sanki onlar, (ansızın boşalan) bir kırbanın ağzı gibiydiler."²⁹⁰

Benzer bir olayı da, Yahya bin Eyyûb anlatıyor: "Zâfir bin Süleyman ile birlikte Fudayl bin İyaz'ın yanına gittik. Fudayl: "Şu muhaddisler, isnada yakın olmaktan dolayı kendileri ile böbürleniyorlar. Sana, içinde şüphe olmayan bir isnadda bulunayım mı? Rasûlullah (sav), Cebrâil'den rivayet ettiğine göre, Allah şöyle buyurur: "Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler vardır." (66/Tahrim, 6) Ey Ebu Süleyman, ben ve sen, o insanlardanız" dedi, bunun üzerine her ikisi de ağladı."²⁹¹

Zühri'den rivayet edildiğine göre, Ömer bin Abdülaziz, sabah olduğunda sakalını tutar, ardından: "Ne dersin! Eğer biz onla-

²⁸⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/112.

²⁸⁹ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/214; Muhtasar-u Kıyâmu'l-Leyl, 145.

²⁹⁰ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/214.

²⁹¹ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 8/438.

rı yıllarca yaşatıp nimetlerden faydalandırsak, sonra tehdit edilmekte oldukları (azap) başlarına gelse! Faydalandırıldıkları nimetler onlara hiç yarar sağlamayacaktır." (26/Şuârâ, 205-207) âyetlerini okur ve ağlardı. Sonra da şu beyitleri okurdu:

Ey aldanmış kişi! Gündüzün yanılma ve gafletle geçiyor,
Gecense uykuyla; helâk oluş da yakını bırakmıyor.
Fâni olanla sevinir, temennîlerle neşelenirsin,
Rüya gören kimsenin, uykudaki lezzetlerle sevindiği gibi.
Sonundan hoşlanmadığın şeylere doğru koşarsın,
İşte hayvanlar da dünyada böyle yaşarlar."²⁹²

Hasan-ı Basrî bir gece namaz kılmak için kalktı. Sabaha kadar şu âyeti namazda tekrarlardı durdu: "O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!" (14/İbrahim, 34) Kendisine bu durum sorulunca şöyle cevap verdi: "Şüphesiz bu âyette dikkate alınması gereken hususlar vardır. Bakışlarımızı nereye çevirsek çevirelim, onların bir nimetle karşılaştığını görürüz. Ancak Allah'ın nimetlerinin bundan daha çok olduğunu ise bilmiyoruz" dedi.²⁹³

Yine o (rh), Kur'an karşısında insanların durumunu şöyle anlatır: "Bu Kur'an-ı okuyanlar üç sınıftır: Birincisi o kişilerdir ki, Kur'an'ı okurlar fakat yaptıkları şey onu bir yerden bir yere, pazardan pazara taşımak, ticaret malı gibi satmaktır. İkincisi o kişilerdir ki, Kur'an'ın sadece harfleri ve lafızları üzerinde dururlar ve onun çizdiği sınırlara, manalara hiç kulak asmazlar. Bunlar: "Vallahi, ben Kur'an'ın hiçbir harfini eksiltmem" der dururlar. Allah onların kabrini arttırsın, evlerini harap etsin! Vallahi onlar, sedir üstüne sedir, minber üstüne minber koyup oturan kimseden daha kibirlidirler. Üçüncüsü de o kimselerdir ki, gecesini gündüzünü Kur'an'a harcarlar, arzu ve isteklerini onun için terk ederler. Onun

²⁹² el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 13/141.

²⁹³ Muhtasar-u Kuyâmu'l-Leyl, 151; et-Tezkâr, 201.

hayat veren hükümlerine teslim olurlar; Kur'an'ın haram saydıklarını haram, helâl saydıklarını da helâl sayarlar. Zaten Allah da, onların hürmetine bizi düşmanlarımızdan korur. Onların hürmetine bizlere yağmurlar yağdırır. Ne var ki, Kur'an'a karşı davranışı böyle olanlar, Kibrit-i Ahmer'den yani kırmızı altından daha az ve daha kıymetlidirler.”²⁹⁴

Hasan-ı Basrî, sahabenin bu konudaki ince kalpliliğini, ihlâslı bir şekilde gözlerinin çabuk yaşarmasını ve bunu diğer insanlardan gizlemelerini şöyle anlatır: “Onlardan biri, bir meclise oturup bir sözden ya da durumdan etkilendiğinde -yani gözü yaşardığında- onu tekrarlar durur, bu hâlin gitmesinden korktuğunda kalkıp giderdi.”²⁹⁵

Bu ümmetin selefine yetişenlerden Muhammed bin Vâsi'nin rivayet ettiği şu mübarek durum da onların hâlini anlatır: “Öyle insanlara yetiştim ki, onlardan biri, başı hanımı ile aynı yastıkta iken, yanaklarının altı gözyaşlarından dolayı ıslanır ancak hanımı bunu hissetmezdi. Öyle insanlara yetiştim ki, onlardan biri safta namaz kılarken, gözyaşları yanaklarına dökülür, yanındaki kimse bunu hissetmezdi.”²⁹⁶

Bu konudaki rivayetlerden biri de, Ebu Vâil Şakîk bin Seleme ile ilgilidir. Âsım bin Behdele şöyle diyor: “Ebu Vâil, evinde namaz kıldığında hıçkırığa hıçkırığa ağlardı. Dünyalık bir şeyler yaparken biri onu gördüğünde, yaptığı şeyi bırakırdı.”²⁹⁷

Humeyd er-Ravâsî şöyle der: “Salih bir kimsenin çocukları olan Ali ve Hasan'ın yanında idim. Bir adam, “En büyük dehşet dahi onları tasalandırmaz.” (21/Enbiyâ, 103) âyetini okudu. Ali, bakışlarını Hasan'a çevirince, onun benzinin sarardığını gördü. Bunun üzerine: “Ey Hasan, bu dehşetten öte bir korkudur” dedi. Orada bulunanların yanında ağlamasını gizlemek ve etkilendiğini

²⁹⁴ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 64-65; Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 46.

²⁹⁵ İbni Ebi Âsım, Zühed, 1/262.

²⁹⁶ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/346.

²⁹⁷ Hilyetu'l-Evliyâ, 4/101.

göstermemek için, Hasan elbisesini topladı, sakinleşinceye kadar onunla yüzünü örttü.”²⁹⁸

İlim ve ibadet olarak selefin önde gelen imamlarından biri olan Sâbit el-Bünânî, bir defasında “Allah'ın, tutuşturulmuş, (yandıkça) tırmanıp kalplerin ta üstüne çıkan ateşidir.” (104/Hümeze, 6-7) âyetlerini okudu, ardından şöyle dedi: “O ateş, insan canlı iken kalbini yer, bitirir. Sonra ağladı, çevresindekileri de ağlattı.”²⁹⁹

Hammâd bin Seleme şöyle dedi: “Sâbit, teheccüd namazı kılarken, “Sen, dedi, seni topraktan, sonra nutfeden (spermadan) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'ı inkâr mı ettin?” (18/Kehf, 37) âyetini yüksek sesle, tekrar tekrar okuyordu.”³⁰⁰ Bu, onun her zamanki hâli idi.

Hişâm şöyle diyor: “Gece ve seher vakitlerinde uzun uzun namaz kılma konusunda Sabit el-Bünânî'den daha sabırlısını görmedim. Bir defasında, Mekke'ye gitmek için onunla birlikte yola çıktık. Geceleyin bir yerde konakladığımızda, o kalkıp namaz kılıyordu. Ne zaman ona baksan, hep uyanık olduğunu görürdün. Biz, bazen ağlayarak, bazen Kur'an okuyarak yolculuğumuza devam ediyorduk.” Sâbit el-Bünânî (rh) şöyle derdi: “Kalbimin, geceleyin namaz kılmaktan daha çok tat aldığı bir şey bilmiyorum.”³⁰¹

Bu kimselerden biri de Meymûn bin Mihrân el-Cezerî er-Rakîyy idi. O, Allah'ın Kitabı'na tutkundu. Hûşu içinde, duygulu ve ince bir kalple gece-gündüz onu okurdu. Ebu'l-Melîh şöyle diyor: “Bir gün, Meymûn, “Ayrılın bir tarafa bugün, ey günahkârlar!” (36/Yasin, 59) âyetini okudu, korktu hatta ağladı. Ardından şöyle dedi: “Hiçbir varlık, bundan daha şiddetli bir azar işitmemiştir!”³⁰²

²⁹⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 7/330; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 7/370; Tehzibu'l-Kemâl, 20/467.

²⁹⁹ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/323.

³⁰⁰ Şuabu'l-İman, 2/366.

³⁰¹ Bu rivayetler için bkz. Sıfatu's-Safve, 3/262.

³⁰² Hilyetu'l-Evliyâ, 4/92.

Seleften bu şekilde meşhur olanlardan biri de, tabiînin önde gelenlerinden Sâlih el-Mürri'dir. İbni A'rabî şöyle diyor: "Çoğunlukla Sâlih, Allah'ı zikrederken ve hüznü bir şekilde Kur'an okurken görülürdü."³⁰³ Bir başkası da şöyle der: "O, Basra halkının en mahzun seslisi ve kıraati en dokunaklı olanı idi."³⁰⁴

Rivayet edildiğine göre, Muhammed bin Münkedir bir gece kalktı, namaz kıldı, Kur'an okudu. Ağladı, ağlaması gittikçe arttı. Hatta onun bu durumunu görünce ev halkı korktu ve kendisine niçin ağladığını sordular. Ne dediğini anlayamadılar, Muhammed ağlamaya devam etti. Bunun üzerine Ebu Hâzim Seleme bin Dinar el-A'rec'i getirmesi için birilerini gönderdiler. Gidenler, Ebu Hâzim'e onun durumunu anlattılar. Bir süre sonra Ebu Hâzim, onun yanına geldi. Muhammed hâlâ ağlıyordu. Ebu Hâzim: "Kardeşim, seni ağlatan nedir? Ailen yanında; bir hastalık mı yoksa başka bir şey mi var?" diye sordu. Muhammed şöyle dedi: "Aziz ve yüce olan Allah'ın Kitabı'ndan bir âyete rastladım." Ebu Hâzim: "Hangi âyet?" diye sorunca, Muhammed, "Oysa onların hiç hesaba katmadıkları şeyler, Allah'tan kendileri için açığa çıkmıştır." (39/Zümer, 47) âyetini okudu. Bunun üzerine onunla birlikte Ebu Hâzim de ağladı. Her ikisinin de ağlamasının şiddeti arttı. Ev halkından bazıları, Ebu Hâzim'e: "Biz, onun sıkıntısını gidermen için sana gelmiştik oysa sen onun sıkıntısını arttırdın" dediler. Bu sözleri işiten Ebu Hâzim, onlara kendilerini ağlatan şeyi söyledi."

Bunun için Mâlik bin Enes, onun hakkında şöyle der: "Muhammed bin Münkedir, kurrâların efendisi idi. Ona ne zaman bir hadis-i şerif sorulsa, ağlamaya başladı."

Onun ve diğerlerinin bu durumu, ancak Allah'ın bir ihsanı ve nimeti, nefis mücadelesi ve nefsinin, Allah'a itaate boyun eğdirmesinden dolayı idi. Muhammed bin Münkedir (rh) şöyle der:

³⁰³ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 8/47.

³⁰⁴ el-Mecrûhîn, 1/372.

"Düzelinceye kadar nefsimin arzu ve isteklerine kırk yıl sabrettim."³⁰⁵

Sâbit el-Bünânî şöyle diyor: "Nefsimin namaza alışması için yirmi yıl sabrettim. Yirmi yıl da namazı hoşlanarak kıldım."³⁰⁶

Onlarla dostlukta bulunan kimseler de bu mübarek hâlleri anlatır. İbrahim bin Eş'as diyor ki: "Kalbinde Fudayl'dan daha büyük Allah korkusu taşıyan kimse görmedim. O, Allah'ı zikrettiğinde, yanında Allah zikredildiğinde veya Kur'an dinlediğinde, korku ve hüznü görülürdü. Gözleri dolar, ağlardı. Hatta yanında bulunanlar ona acırdı."³⁰⁷ İshak bin İbrahim et-Taberî, onun Kur'an okuyuşunu şu şekilde tarif eder: "Fudayl bin İyaz'ın okuyuşu hüznü, hoş, yavaş ve tane tane idi. Okurken, sanki o, bir insana hitap ediyordu. İçinde cennetin anıldığı bir âyeti okuduğunda bu âyeti tekrar eder ve cenneti isterdi."³⁰⁸

Fudayl, bir gece ağlayarak Muhammed sûresini okudu. "Andolsun ki içinizden cihad edenlerle sabredenleri belirleyinceye ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz." (47/Muhammed, 31) âyetini tekrarlardı durdu. Ardından: "Allahım, haberlerimizi (gerçek durumumuzu) ortaya çıkartma! Çünkü haberlerimizi ortaya çıkaracak olursan, bizi rezil edersin, üstümüzdeki örtüleri paramparça edersin. Eğer gerçek durumumuz ortaya çıkarsa bizi helâk eder, azaba uğrattırır" dedi ve ağladı.³⁰⁹ Kur'an'ın bu etkisi, Fudayl'ın oğlunda da, Allah'ın ihsanı, hidayeti ve babasının elinde doğru bir eğitim almasından dolayı görülmüştü.

³⁰⁵ Bu rivayetler için bkz. Hilyetu'l-Evliyâ, 3/146-147; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 5/354-355.

³⁰⁶ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/321; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 5/224; Sıfatu's-Safve, 3/260, 373.

³⁰⁷ Hilyetu'l-Evliyâ, 8/84; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 8/426; Tehzibu't-Tehzib, 8/265.

³⁰⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 8/86; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 8/427; Tehzibu'l-Kemâl, 23/292; Sıfatu's-Safve, 2/238.

³⁰⁹ Hilyetu'l-Evliyâ, 8/111; el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 16/254.

Ebu Bekir bin Ayyâş şöyle der: "Fudayl bin İyaz'ın arkasında, oğlu Ali yanımda iken akşam namazını kıldım. Fudayl, Tekâsür sûresini okuyordu. "Andolsun, siz o alevlenmiş ateşi mutlaka göreceksiniz." (102/Tekâsur, 6) âyetine gelince, hıçkırı hıçkırı ağladı."³¹⁰

Ali'nin babası Fudayl, bir defasında sabah namazında Hakka sûresini okumuş, "Onu yakalayın da, (ellerini boynuna) bağlayın." (69/Hakka, 30) âyetine gelince gözyaşlarına hâkim olamamıştı.³¹¹ Bu, babasının söz ve fiil olarak oğlunun Kur'an'dan etkilenmesi için ümit ettiği şey idi. Fudayl, oğlunu, kalbi yumuşamış, hüznü bir şekilde görünce ağladı ve: "Ey kalbimin meyvesi! Sana öğrettiği şeyden dolayı Allah'a şükürler olsun!" dedi.³¹² Ebu Süleyman ed-Dârânî şöyle dedi: "Hasan bin Salih dışında yüzünde korku ve huşû olan hiç kimse görmedim. O, bir gece namaz kılmak için kalktı, Nebe sûresini okudu. Ancak güneş doğuncaya kadar sûreyi tamamlayamadı."³¹³

Gazâlî, Allah'ın salih kullarında görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim okurken ya da dinlerken etkilenme, ağlama ve kalbin yumuşamasının nedenini açıklarken şöyle diyor: "Tehditler ve azap âyetlerini içeren âyetler üzerinde düşündüğünde kendisine hüzn hâkim olur. Sonra Allah'ın emirlerini ve yasaklarını uygulama konusundaki hataları üzerinde düşünür. Böylece kesinlikle üzülür ve ağlar. Eğer içinde hiçbir korku ve hüznün yer almadığı kalp sahipleri gibi üzülemez ve ağlayamazsa, o zaman da bu duyguyu kaybettğine üzülür. Çünkü ağlama ve hüznün yok olması, en büyük musibetlerden biridir."³¹⁴

³¹⁰ Tarih-u Bağdad, 6/55; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 8/443; Tehzîbu'l-Kemâl, 21/87-98.

³¹¹ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 8/444; Tehzîbu'l-Kemâl, 21/99.

³¹² Hilyetu'l-Evliyâ, 8/299; Tehzîbu'l-Kemâl, 21/100.

³¹³ Hilyetu'l-Evliyâ, 7/328; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 7/369; et-Tezkâr, 201.

³¹⁴ İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/327.

(2) Kur'an'ın Çağrısına Uyup Ona İtaat Etmek, Kur'an'a Karşı Gelmekten Sakınmak

Samimi mü'min, aziz ve yüce olan Allah'ın Kelamı'na kulak verip, ona uyan ve itaat edendir. O, Allah'ın emirlerine uyar, O'nun yasakladıklarından kaçınır. O'nun çağrısına cevap verir, çizdiği sınırlarda durur. Allah şöyle buyurur: "Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Rasûlüne davet edildiklerinde, mü'minlerin sözü ancak 'İşittik ve itaat ettik' demeleridir. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir." (24/Nûr, 51) Allah, onların niteliklerini ve Kur'an ile olan ilişkilerini tanımlarken şöyle buyurur: "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır" dediler." (2/Bakara, 285) Aziz ve yüce olan Allah, kullarına bunu emreder ve şöyle buyurur: "Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasûlüne uyun. Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka onun huzurunda toplanacaksınız." (8/Enfal, 24) İşte bu, Allah'ın şu buyruğunu açıklar: "Mü'minler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir." (8/Enfal, 2) Süddî şöyle der: "Mü'min, zulmetmek istediğinde, ona: 'Allah'tan kork!' denilince, hemen sakınır ve ürperir."³¹⁵

Allah, bunun zıddını yapmaktan sakındırmış, bunun sapma, dalâlet, dünya ve âhirette azabı, cezayı gerektiren bir durum olduğunu bildirmiştir: "Allah ve Rasûlü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Rasûlüne karşı gelirse, açık bir sapıklığa düşmüş olur." (33/Ahzab, 36) Kur'an ile amel etmekten yüz çevirmek, büyük zulümdür. Allah şöyle buyurur: "Kendisine Rabbinin âyetleri hatırlatılıp da ona sırt çevirenden, kendi elleriyle yaptığını unutandan daha zalim kim vardır!" (18/Kehf, 57)

³¹⁵ el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 7/364.

İsyan, Yahudilerin tavrı ve onların yoludur. Allah, onlara şöyle buyurur: “Size verdiklerimizi kuvvetlice tutun, söylenenleri anlayın, demiştik. Onlar: İşittik ve isyan ettik, dediler.” (2/Bakara, 93)

Kuşkusuz Kur'an'ın nâzil olmasındaki en büyük amaç, Kur'an ile amel etmek, onun çağrısına kulak vermek ve ona tutunmaktır. Bunun gerçekleşmesi durumunda, dünya ve âhirette rahmet, hidayet ve huzur elde edilir. Allah şöyle buyurur: “İşte bu (Kur'an), bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin.” (6/En'am, 155) “Ey insanlar! Şüphesiz size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik. Allah'a iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları kendinden bir rahmet ve lütuf (deryası) içine daldıracak ve onları kendine doğru (giden) bir yola götürecektir.” (4/Nisa, 174-175) “Kitab'a sımsıkı sarılıp namazı dosdoğru kılanlar var ya, işte biz böyle iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz.” (7/A'raf, 170) Kur'an ile amel etmek, onun çizdiği sınırlara uymak, ona kulak verip ona itaat etmek, Kur'an'ı hakkıyla okumaktır: “Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler(den bazıları) onu, hakkını gözeterek okurlar.” (2/Bakara, 121) Yani, ona gerçek anlamda uyar ve onunla amel ederler. Seleften bir topluluktan rivayet edildiğine göre³¹⁶, Abdullah bin Mes'ud (ra) şöyle dedi: “Canımı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ‘onu, hakkını gözeterek okumak’ Kur'an'ın helâlini helâl, haramını haram kabul etmek ve Allah'ın indirdiği şekilde onu okumaktır.”³¹⁷

İbni Kayyim şöyle diyor: “Bu uyum ve bağlılık, Allah'ın, kendilerini övdüğü kimselerin ancak yerine getirebildiği bir okuyuştur: “Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarfedenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler.” (35/Fatır, 29) “Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler(den bazıları) onu, hakkını gözeterek

³¹⁶ Tefsiru't-Taberî, 2/487-495.

³¹⁷ Tefsiru't-Taberî, 2/489.

okurlar." (2/Bakara, 121) Yani onlar, Allah'ın Kitabı'na gerçek anlamda uyarlar... Kastedilen, gerçek anlamda okumadır ki, bu da anlamı kavrama ve anlama uyma ile birlikte onu güzel şekilde okumak, Kur'an'ın haberlerini, emirlerini kabul edip, yasaklarından kaçınmak, seni nereye götürürse götürsün onu izleyip güvenmektir. Bu nedenle Kur'an'ı okuma, lafzı ve manayı okumayı içerir. Manayı okuma, sadece lafzı okumadan daha önemli ve değerlidir. Bunu gerçekleştirebilenler, dünya ve âhirette övülen Kur'an ehlidir. Çünkü onlar gerçek anlamda onu okur ve onu izlerler."³¹⁸ Ömer (ra) şöyle der: "Allah'ın Kitabı'nı öğrenin, öğretin ve onunla amel edin ki, onun ehlinden olun."³¹⁹

Kur'an ile amel etmek, Allah'ın buyurduğu gibi Kur'an ehli için en yüce zikir ve en büyük şereftir: "Doğrusu Kur'an, sana ve kavmine bir öğüttür. İleride ondan sorumlu tutulacaksınız." (43/Zuhuruf, 44) Hafız İbni Kesir şöyle der: "Kur'an'ın, kendi dilleri ile indirilmiş olması, onlar için bir şereftir. Onlar, Kur'an'ı en iyi anlayan insanlardı. Dolayısıyla Kur'an'a en çok sarılanların, onun gereğince en fazla amel edenler olmaları gerekirdi. Nitekim ilk muhacirler ve onlara benzeyip, onlara tâbi olanların en hayırlıları da böyle yapmışlardı. Âyette sadece onların zikredilmesi, hitabın diğer insanlara olmadığı anlamına gelmez: "Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hâla akıllanmaz mısınız?" (21/Enbiyâ, 10) "(Önce) en yakın akrabaları uyar." (26/Şuârâ, 214) 'Ondan sorumlu tutulacaksınız', yani Kur'an'dan ve onunla nasıl amet ettiğinizden, çağrısına nasıl karşılık verdiğinizden elbette sorguya çekileceksiniz."³²⁰

Bunun delillerinden biri de, Müslim'in, Nevvâs bin Sem'an'dan (ra) rivayet ettiği hadistir. Sem'an şöyle dedi: Rasûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim: "Kıyamet günü, Kur'an ve onunla amel edenler getirileceklerdir. Kur'an'ın önünde,

³¹⁸ Miftâh-u Dâru's-Saâde, 1/42.

³¹⁹ İbni Ebi Şeybe, Musannef, 10/484.

³²⁰ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 4/128-129.

Bakara ve Âl-i İmran sûreleri olacaktır.”³²¹ Bunun için Kurtûbî şöyle der: “Allah'ın Kitabı'nı bilen kimseler, o kitabın yasaklarına riayet etmeye, o kitapta kendilerine yapılan açıklamalar gereğince öğüt almaya, korkarak ve onun gözetimi altında olduklarını bile rek Allah'tan gerektiği gibi hayâ etmeye ne kadar da layıktırlar?! Çünkü böylelerine peygamberlerin yükü verilmiş ve kıyamet gününde İslâm'a, Kur'an'a aykırı hareket eden diğer din ve inanç sahiplerine karşı şahadet edecek konuma yükselmişlerdir.”³²²

Eğer bir kimse Kur'an ile amel etmeyi ve ona uymayı terk ederse, Kur'an okuyor ve ona iman ediyor olsa dahi onu terk etmiş sayılır. İbni Kayyim, Kur'an'ı terk etme tavırlarını anlatırken şöyle diyor: “(Kur'an'ı terk etme tavırlarından) ikincisi, Kur'an'ı okuyor ve ona iman ediyor olsa dahi, kişinin onunla amel etmeyi terk etmesi, onun helâl ve haramlarına dikkat etmemesidir.”³²³

İbni Kayyim, diğer bir yerde, Kur'an okuyan, onun emirlerine boyun eğip gereklerini yerine getirmeyen, yasaklarından kaçınmayan, hükümlerini uygulamayan, Kur'an'ın yoluna ve metoduna sarılmayan kimsenin, Yahudilere benzeyen kimselerden olduğunu ifade eder. Allah, Tevrat'a karşı Yahudilerin durumunu, ona aldıkları tavır bize anlatmıştır: “Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.” (62/Cuma, 5)

İbni Kayyim şöyle der: “Allah, iman etmek, üzerinde düşünmek, amel etmek ve kendisine çağırmak için Kitab'ını yüklenip sonra bunun aksini yapan kimseleri, sırtında cilt cilt kitap taşıyan, içinde ne olduğunu bilmeyen eşek gibi sadece Kur'an'ı ezberleyip, onu düşünmeden ve anlamadan okuyan, ona tabi olmayıp, hüküm için ona başvurmayan, onun gereklerini yerine getirmeyen kimse-

³²¹ Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 6/90.

³²² el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/2.

³²³ el-Fevâid, 82.

lerle karşılaştırıyor. Kur'an ile ilişkisi böyle olan bir kimsenin elde ettiği, sadece sırtındaki yüküdür. Onun, aziz ve yüce olan Allah'ın Kitabından elde edeceği hisse, sırtında kitaplar olan bu eşeğin taşıdığı hisse kadardır. Bu nedenle, her ne kadar bu örnek Yahudiler için verilmişse de, anlam itibariyle Kur'an'ı taşıyan ancak onunla amel etmeyen, onun hakkını vermeyen, onun emir ve yasaklarına gerektiği gibi riayet etmeyen kimseleri de kapsamaktadır.”³²⁴

Ehl-i Kitab'ın, kendilerine gönderilen kitaplarla amel etmeyi terk etmelerini şu âyet açıklar: “Allah, kendilerine kitap verilenlerden, ‘Onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz’ diyerek söz almıştı. Onlar ise bunu kulak ardı ettiler, onu az bir dünyalığa değiştiler. Yaptıkları alış-veriş ne kadar kötü!” (3/Âl-i İmran, 187) Mâlik bin Muğavvel der ki: “Yani onlar, onunla amel etmeyi terk ettiler.”³²⁵ Şa'bî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Gerçekten onlar, kitaplarını okuyorlardı ancak onunla amel etmekten vazgeçmişlerdi.”³²⁶

Aziz ve yüce olan Allah, Peygamberi'ne (sav) ve onun ümmetine, vahyine uymayı ve Kitabı ile amel etmeyi emretmiştir: “Rabbinden sana vahyolunana uy. O'ndan başka tanrı yoktur. Müşriklerden yüz çevir.” (6/En'am, 106)

Hafız İbni Kesir şöyle diyor: “Yani ona uy, onun peşinden git ve onunla amel et. Kuşkusuz sana Rabbinden vahyolunan, kendisinde hiçbir şüphe olmayan gerçektir.”³²⁷ Allah şöyle buyurur: “Rabbinizden size indirilene (Kur'an'a) uyun. O'nu bırakıp da başka dostların peşlerinden gitmeyin. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!” (7/A'raf, 3)

³²⁴ el-Emsâl fi'l-Kur'an, 213-214. Bkz. el-Cimân fi Teşbihâti'l-Kur'an, 266.

³²⁵ Tefsiru't-Taberî, 6/299; Ebu Ubeyd, Ğarîbu'l-Hadis, 4/174.

³²⁶ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 62; Tefsiru't-Taberî, 6/299.

³²⁷ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 2/163.

Kurtûbî der ki: "Yani, 'İslam dinine ve Kur'an'a tabi olun! Onun helâlini helâl, haramını haram kabul edin. Onun emirlerine boyun eğin ve yasaklarından kaçının!"³²⁸

Rasûlullah (sav), Kur'an'a tabi olup, onu önünde tutan ve böylelikle Kur'an'ın o kimseyi cennete götürdüğü kimse ile Kur'an'dan yüzçevirip, onu arkasına atan ve Kur'an'ın cehenneme götürdüğü kimse arasındaki büyük farkı açıklamıştır. Cabir'den (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Kur'an, şefa'at eden ve şefaati kabul edilendir. Savunduğu tasdik edilendir. Kim onu önünde tutarsa, o, kendisini Cennet'e götürür. Kim onu arkasına atarsa, o, kendisini Cehennem'e götürür."³²⁹

Kurtûbî şöyle der: "Kur'an, Kur'an ilmini elde ettiği halde Kur'an'dan yararlanamayan, yasak kıldığı şeylerden uzak durmayı sakınmayan, çirkin günahlar ve yüzkızartıcı suçlar işleyen bir kimsenin aleyhine delil ve onun karşısına dikilecek bir davacı olacaktır. Nitekim Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Kur'an, ya lehine veya aleyhine bir delildir."³³⁰

Rasûlullah'ın (sav), "Bir topluluk, Allah'ın evlerinden bir evde toplanarak Allah'ın Kitabı'nı okur, aralarında müzakere ederlerse, üzerlerine ancak huzur/sekinet iner. (Allah'ın) Rahmet(i) onları kaplar, melekler de onları kuşatır. Allah, onları kendi katındakilerin yanında anar."³³¹ hadisini dikkatli bir şekilde okuduğumuzda, hadisin bizi Kur'an-ı Kerim okumaya, Kur'an'ı müzakere etmek ve öğrenmek için bir araya gelmeye teşvik ettiğini görürüz. Aynı zamanda Kur'an ile amel etmeyi, insanları soy-sop vs.'ye dayanmaktan, düşünmeden ve üzerinde kafa yormadan, tutunmadan ve amel etmeden Kur'an'ı ezberlemekten sakındırdığını görürüz. Bu nedenle -özellikle- Kur'an hâfızının, Kur'an üzerinde düşünmesi, hayatının tüm alanlarında onun gereklerine göre amelde

³²⁸ el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 7/161.

³²⁹ Sahih-u İbni Hibban, 1/443; Sünen-i Said bin Mansur, 1/65. el-Elbânî, Sahihu'l-Câmi'de (2/818) (hadis no: 4443) hadisin sahih olduğunu belirtir.

³³⁰ el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/2.

³³¹ Müslim, Zikr ve'd-Dua, 17/21.

bulunması gerekir. Aksi halde o kimse, İbni Abbas'ın (ra) bahsetmiş olduğu şu kimseler arasında olur: "Eğer Kur'an hafızları, Kur'an'a hakkıyla uysalar ve gerektiği gibi hareket etselerdi, şüphesiz Allah onları severdi. Ancak onlar, bu Kur'an ile dünyayı istediler. Bunun için de Allah onlara buğzetti ve onları insanlar arasında alçalttı."³³² İşte bu yüzden Kur'an onlara hidayet etmez ve onları dünya-âhiret mutluluğuna ulaştırmaz.

Selefi sâlihîn, Kur'an okuma ile onunla amel etmeyi birbiriyle ilişkili olarak ele almışlar, bir taraftan Kur'an kelimelerini ezberlerken, diğer taraftan Kur'an'ın çizdiği sınırlara dikkat etmişlerdir. Ebu Abdurrahman Abdullah bin Habib es-Sülemî şöyle diyor: "Bize Kur'an okutan Osman bin Affân, Abdullah bin Mes'ud (ra) ve diğerleri, onların Rasûlullah'tan (sav) on âyet öğrendiklerinde, o âyetlerdeki ilim ve ameli öğrenmedikçe diğer âyetlere geçmediklerini anlatırlardı. Onlar: "Biz, Kur'an'ı, ilim ve ameli hep birlikte öğrendik" derlerdi."³³³

Ebu Vâil Şakik bin Seleme der ki: Abdullah bin Mes'ud (ra) şöyle dedi: "Bizden biri on âyet öğrendiğinde, onların anlamlarını öğrenip onlarla amel etmedikçe diğer âyetlere geçmezdi."³³⁴

Onlar (Allah rahmet etsin), Kur'an ile amel ederek yükseldiler. Allah'ın Kelâmı'na kulak veriyor, onun çağrısını kabul ediyor, birbirlerine de Kur'an'a itaat etmeyi, onu izlemeyi ve ondaki hükümlerle amel etmeyi tavsiye ediyorlardı. Abdullah bin Ömer (ra), Hz. Peygamber'in (sav) ashabının bu durumunu şu sözleriyle anlatır: "Biz, bu ümmetin başı idik. Rasûlullah'ın (sav) ashabının önde gelenleri, (namazda okudukları dışında) Kur'an'dan ancak bir sûre ya da buna yakın bir miktar ezber idiler. Kur'an, onlara ağır geliyordu, ancak onlara, Kur'an ile gereğince amel etmek ihsan edilmişti. Bu ümmetin sonu da, hatta çocuklar, körler de Kur'an-ı Ke-

³³² Kurtûbî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/20.

³³³ Şeyhulislam İbni Teymiyye, Mecmû-u Fetâvâ, 13/331.

³³⁴ Tefsiru't-Taberî, 1/80; İbni Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 1/8.

rim'i okuyacak, ancak onunla gereğince amel etmek onlara ihsan edilmeyecektir.”³³⁵

Abdullah bin Mes'ud (ra), Kur'an ile amel ettikleri görülme-yen, onun ahlâkı ile ahlâklanmayan bu son grubun Kur'an-ı Kerim ile olan ilişkilerini şu sözleriyle açıklamıştır: “Kur'an, insanların kendisiyle amel etmeleri için indirildi, oysa siz, onu öğrenmeyi amel kabul ettiniz. Bir kimse Kur'an'ı başından sonuna kadar, tek bir harf yanlış yapmadan okur, ancak onunla amelde bulunmaz.”³³⁶ O yine şöyle der: “Kur'an'ı ezberlemek, harflerini ezberlemek değil, onun ortaya koyduğu hükümleri yerine getirmek-tir.”³³⁷

Ebu Said el-Hudrî (ra) şöyle dedi: “Yıllar sonra bir nesil gelecek, namazı ihmal edecek, arzularına uyacaklar ve bundan dolayı da cehennem çukurlarına atılacaklardır. Onlardan sonra başka bir nesil gelecek, onlar Kur'an okuyacaklar, ancak okudukları köp-rücük kemiklerini geçmeyecek. Kur'an'ı üç kişi okur: Mü'min, mü-nafık ve günahkâr.” “Bu üç kişi kimlerdir?” diye sorulunca, şöyle dedi: “Münafık, Kur'an'a inanmayan; günahkâr, Kur'an ile kazanç elde eden (nemâlanan, onu tüketen); mü'min ise, onunla amel edendir.”³³⁸

Dolayısıyla Kur'an ile dost olan, onu ezberlememiş olsa bile onun içindekilerini bilen, ondaki hükümlerle amel edendir. Onu ezberlemeyen, anlamayan, onunla amel etmeyen, Kur'an'ın harfle-rini ağzından ok gibi çıkarsa dahi, Kur'an'ın ehlinden değildir. Kur'an'ı ezberleyen, onu anlayan ve onunla amel eden kimse ise, Allah'ın izniyle büyük bir ihsana ulaşmıştır.

Hasan-ı Basrî şöyle diyor: “Şüphesiz bu Kur'ân'ı, onu gerçek anlamda yorumlayamayan köleler ve çocuklar okudular. Kur'ân ta-rafından açıklanmadan önce onun emirlerini yorumlayamadılar.

³³⁵ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 49.

³³⁶ İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/324.

³³⁷ İbni Mübarek, Zühed, 1/57.

³³⁸ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 52; Müsned-i Ahmed, 3/38; el-Müstedrek, 4/590; Mecmeu'z-Zevâid, 6/231.

Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurur: “Sana bu mübarek Kitab'ı, âyetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.” (38/Sâd, 29) Kur'an'ın âyetleri üzerinde düşünmek, ancak onlara uymak ve onlarla amel etmekle olur. Kur'an, harflerinin ezberlenmesi ve hükümlerinin yok sayılması için gönderilmemiştir. Öyle ki, insanlardan biri: “Bütün Kur'an'ı okudum. Onun tek bir harfini bile düşürmedim (yanlış okumadım)” der. Oysa Kur'an, ne onun ahlâkında, ne de amelinde görülür. Yine onlardan biri: “Ben, tek nefeste bir sûre okurum” der. Vallahi bunlar ne kurrâ (Kur'an okuyucusu), ne âlim, ne hikmet sahibi, ne de Allah'tan korkanlardır. Kurrâlar böyle dediği sürece, Allah, insanlar arasında onlar gibisini çoğaltmasın!”³³⁹

Diğer bir rivayette, Hasan-ı Basrî kurrâların durumunu şöyle anlatır: “Bu Kur'an'ı okuyanlar üç sınıftır: Birincisi o kişilerdir ki, Kur'an'ı okurlar fakat yaptıkları şey onu bir yerden bir yere, pazardan pazara taşımak, ticaret malı gibi satmaktır. İkincisi o kişilerdir ki, Kur'an'ın sadece harfleri ve lafızları üzerinde dururlar ve onun çizdiği sınırlara, manalara hiç kulak asmazlar. Bunlar: “Vallahi, ben Kur'an'ın hiçbir harfini eksiltmem” der dururlar. Allah onların kabrini arttırsın, evlerini harap etsin! Vallahi onlar, sedir üstüne sedir, minber üstüne minber koyup oturan kimseden daha kibirlidirler. Üçüncüsü de o kimselerdir ki, gecesini gündüzünü Kur'an'a harcarlar, arzu ve isteklerini onun için terk ederler. Onun hayat veren hükümlerine teslim olurlar; Kur'an'ın haram saydıklarını haram, helâl saydıklarını da helâl sayarlar. Zaten Allah da, onların hürmetine bizi düşmanlarımızdan korur. Onların hürmetine bizlere yağmurlar yağdırır. Ne var ki, Kur'an'a karşı davranışı böyle olanlar, Kibrit-i Ahmer'den yani kırmızı altından daha az ve daha kıymetlidirler.”³⁴⁰

³³⁹ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 50; İbni Mübarek, Zühd, 274; Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 72; el-Mürşidu'l-Vecîz, 205.

³⁴⁰ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 64-65; Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, 46.

Kendilerinden önce gerçekten Kur'an'dan etkilenen kimse-lerin durumunu da şöyle anlatır: “Kuşkusuz siz, Kur'an okumayı yolculuk, geceleri deve kabul ettiniz. Develere biniyor, mesafeler alıyorsunuz. Sizden öncekiler, Kur'an'ı, Rablerinden gönderilmiş mektuplar olarak görüyordu. Geceleri o mektupları okuyor, gündüzleri de mektuplarda söylenenleri yerine getiriyorlardı.”³⁴¹

Onların, Kur'an'a tabi olma ve ondaki hükümlerle amel etme konusundaki tavsiyelerinden biri de, Abdullah bin Mes'ud'dan (ra) rivayet edilmiştir: “Şüphesiz yoldaki kandil gibi, Kur'an'ın da bir kandili vardır. Kur'an'dan öğrendiklerinize tutunun! Emin olmadığınız konuları ise terk edin!”

Übeyy bin Ka'b'dan (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Allah'ın Kitabı'ndan sizin için açık olan şeylerle amel edin! İçinden çıkamadığınız konulara ise iman et, onu bilenlere bırak!”³⁴²

Ebu Musa el-Eş'arî'den (ra) rivayet edildiğine göre, o, hafızları bir araya topladı. Hafızların sayısı üçyüz civarında idi. Onlara nasihatta bulundu ve şöyle dedi: “Siz, bölge halkının (Basra'nın) hafızlarısınız. Sakın Kur'an okumanızın üzerinden uzun zaman geçmesin. Aksi halde, sizden önceki Ehl-i Kitab'ın kalplerinin katılaştığı gibi sizin de kalpleriniz katılaşıp. Şüphesiz bu Kur'an, sizin için sevap olduğu gibi (onu bırakmanız halinde de) sizin için günah olur. O halde Kur'an'a tâbi olun; Kur'an size tâbi olmasın! Kur'an'a tâbi olan, cennet bahçelerinden birine inmiş olur. Kim de Kur'an'ı kendisine uydurursa, kafa üstü düşer ve cehenneme atılır.”³⁴³

Bir adam, Übeyy bin Ka'b'a (ra) gelerek, “Bana tavsiyede bulun!” dedi. Bunun üzerine Übeyy (ra) şöyle dedi: “Allah'ın Kitabı'nı önderin kıl! Onun hükmüne razı ol! Şüphesiz Peygamberiniz (sav) onu size bıraktı. O, kendisine itaat edilen bir şefaatçi, itham edi-

³⁴¹ İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, 1/324.

³⁴² Her iki rivayet için bkz. İbni Ebi Şeybe, Musannef, 6/128.

³⁴³ Hilyetu'l-Evliyâ, 1/257; Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 20; Sünen-i Dârimî, 2/526; İbni Ebi Şeybe, Musannef, 10/484.

lemeyecek bir şahittir. Onda, sizin ve sizden öncekilerin zikri, yaşadığınız şeylerin hükmü, sizin ve sizden öncekilerin haberi vardır.”³⁴⁴

Bir adam, çocuğuyla Ebu Derdâ'ya (ra) gelip şöyle dedi: “Ey Ebu Derdâ, benim bu çocuğum Kur'an'ı ezberlemiştir.” Ebu Derdâ: “Allah bağışlasın! Ancak Kur'an'ı, ancak ona kulak veren ve itaat eden ezberlemiştir” dedi.³⁴⁵

Said bin Cübeyr şöyle dedi: “Şüphesiz korku, seninle günahların arasına girinceye kadar Allah'tan korkmandır. İşte korku budur! Zikir, Allah'a itaattir. Kim Allah'a itaat ediyorsa, Allah'ı zikretmiş olur. Kim de O'na itaat etmiyorsa, çokça tesbihte bulunup Kur'an okusa da, zikredenlerden olamaz!”³⁴⁶

Hasan-ı Basrî şöyle diyor: “Seni haramlardan alıkoyduğu sürece Kur'an'ı oku! Eğer seni haramlardan ve yasaklardan alıkoymuyorsa, onu okumuş sayılmazsın.” Yine o şöyle der: “Şüphesiz bu Kur'an'a göre en üstün insanlar, onu okumuyor olsalar bile ona tâbi olanlardır.”³⁴⁷

Meymûn bin Mihrân, Kur'an ile amel etmeleri, Kur'an'ın metodu ve rehberliği üzere durumlarını düzeltmeleri için Kur'an ehline tavsiyede bulunmada çaba gösterirdi. Çünkü insanların en hayırlısı Kur'an'ı bilen ve onunla amel edendir. O (rh) şöyle derdi: “Eğer Kur'an ehli düzelse, tüm insanlar düzelir. Şüphesiz bu Kur'an, insanlardan birçoğunun gönüllerini yeniden şekillendirmiştir. Kur'an'ın dışında, hadisleri de arayın, sorun. Kur'an ilmini, dünyalık elde etmek için isteyenler olduğu gibi, Kur'an'ın işaret ettiği şeyi isteyenler ve yine Kur'an'ı tartışmak için öğrenenler de vardır. Onların en hayırlısı, Kur'an'ı öğrenen ve onunla aziz ve yüce olan Allah'a itaat eden kimsedir.”³⁴⁸

³⁴⁴ Hilyetu'l-Evliyâ, 1/253.

³⁴⁵ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 62; el-Mürşidu'l-Vecîz, 194.

³⁴⁶ İbni Mübarek, Zühd, 1/35; Hilyetu'l-Evliyâ, 4/276; Sıfatu's-Safve, 3/78; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 4/326.

³⁴⁷ Bu iki rivayet için bkz. Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 63.

³⁴⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 4/83-84.

Sahabe ve onlardan sonra gelenler (Allah hepsine rahmet etsin), Allah'ın Kitabı'ndaki emirlerine ve Rasûlü'nün (sav) sünnetine boyun eğme, her iki kaynaktaki emirleri fiilî uygulama, her ikisine de kulak verip itaat etme konusunda büyük çaba göstermişlerdir. Bu konuda birçok örnek vardır. Bu konudaki en açık delil, Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edilen şu hadistir: "Rasûlullah'a (sav), "Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir." (2/Bakara, 284) âyeti nazil olduğunda, bu âyet Rasûlullah'ın (sav) ashabına ağır geldi. Hemen Rasûlullah'a (sav) geldiler, dizüstü çöktüler ve: "Ey Allah'ın Rasûlü! (Önceden) gücümüzün yetebildiği, namaz, oruç, cihad ve sadaka gibi ameller ile sorumlu tutulmuştuk. Şimdi sana şu âyet indirildi; biz buna güç yetiremeyiz!" dediler. Rasûlullah (sav): "Sizden önceki iki Ehl-i Kitab'ın dedikleri gibi 'işittik ve isyan ettik' demek mi istiyorsunuz? Tam aksine siz: 'İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır' deyin" buyurdu. Sahabe: "İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır" dediler. Oradakiler bunu söyleyince, dilleri buna alıştı. Hemen arkasından Allah şu âyeti indirdi: "Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, mü'minler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. 'Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır' dediler." (2/Bakara, 285)³⁴⁹

Bu konudaki diğer bir örnek de, Ebu Bekir es-Sıddîk (ra) ile kızkardeşinin oğlu Mistah bin Üsâse (ra) arasında geçen olaydır. Ebu Bekir (ra), fakir ve muhtaç birisi olduğundan dolayı ona infakta bulunurdu. Ancak Mistah, İfk olayına karışıp, Allah da Ebu Bekir'in (ra) kızı, mü'minlerin annesi Âişe'nin (ra) suçsuzluğunu ortaya çıkarınca, Ebu Bekir, ona infak etmeyi durdurdu. Allah'ın, "İçi-

³⁴⁹ Müslim, İman, 2/145.

nizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar; ferâğat göstereyinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.” (24/Nur, 22) buyruğu nâzil olunca, tekrar ona infakta bulunmaya başladı ve şöyle dedi: “Kesinlikle Allah'ın beni bağışlamasını isterim. Vallahi, ona yardım etmeyi kesmeyeceğim, bugünden önce yaptığım gibi onunla ilgileneceğim.” Diğer bir rivayet ise şöyledir: “Ebu Bekir (ra), âyetin nâzil olmasından sonra, daha önce verdiği miktarın iki katını vermeye başladı.”³⁵⁰

Ömer bin Hattab (ra) ile Uyeyne bin Hısn el-Fezârî arasında geçenler de bu konuda güzel bir örnektir. Uyeyne bin Hısn, hilafeti sırasında Ömer bin Hattab'ın (ra) yanına gelip: “Felaket, ey Hattab'ın oğlu, felaket! Vallahi sen bize ne hediye verirsin, ne de aramızda adaletle hükmedersin!” dedi. Bunun üzerine Ömer öfkelenildi, hatta üzerine yürümeye niyetlendi. Derken Hurr bin Kays: “Ey mü'minlerin emiri, şüphesiz Allah, Peygamberi'ne (sav) şöyle buyurdu: “Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.” (7/A'raf, 199) Bu Uyeyne de o cahillerdendir” dedi. İbni Abbas (ra) dedi ki: “Hurr bin Kays bu âyeti okuyunca, Ömer (ra) olduğu yerde çakılmış gibi kaldı. O, Allah'ın Kitabı ile bir uyarı yapıldığında böyle durup kalırdı.”³⁵¹

Sahabenin, Kur'an'ın çağrısına hemen karşılık vermeleri ve Kur'an'daki faziletli amellere hemen sarılmalarının örneklerinden biri de, Allah'ın, “Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcadıkça ‘iyi’ye eremezsiniz.” (3/Âl-i İmran, 92) âyeti nâzil olduktan sonra bir kısmının durumunu gösteren rivayetlerdir. Buhârî ve Müslim'de, Enes'ten (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Ebu Talha (ra), Medine'de hurmalık mal-mülk yönünden Ensar'ın en zengini idi. Onun en hoşuna giden mülkü, ‘Bîruhâ’ adlı bahçesi idi. Bu

³⁵⁰ ed-Dürrü'l-Mensûr, 6/162-163. Suyûtî, bu rivayeti İbnu'l-Münzir ve İbni Merdeveyh'e isnad eder.

³⁵¹ Buhârî, Tefsir, 8/304-305 (hadis no: 4642).

bahçe, mescidin karşısında idi. Rasûlullah (sav), oraya girer, onun içindeki güzel sudan içerdi. "Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça 'iyi'ye eremezsiniz." (3/Âl-i İmran, 92) âyeti nazil olunca, Ebu Talha kalkıp Rasûlullah'a (sav) gitti ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü, şüphesiz Allah: "Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça 'iyi'ye eremezsiniz." buyuruyor. Mallarım arasında en hoşuma giden, Bîruhâ'dır. Bîruhâ, Allah için sadakadır. Ben bu sadakanın hayrını ve Allah katında âhiret azığı olmasını ümit ederim. Ey Allah'ın Rasûlü, bu bahçeyi Allah'ın sana gösterdiği uygun bir yere harca!" Bunun üzerine Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Bu ne kadar kazançlı bir maldır! Ben senin dediğini işittim. Ben bu bahçeyi, akrabaların arasında bölüştürmeni uygun görüyorum." Ebu Talha: "Ey Allah'ın Rasûlü, ben de böyle yaparım!" dedi. Ardından Ebu Talha, o bahçeyi akrabaları ve amcaoğulları arasında paylaştırdı."³⁵²

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre, Ömer'in (ra) hissesine, Hayber'den bir arazi düşmüştü. Ömer, Hz. Peygamber'e (sav) gelerek: "Daha önce, bundan daha iyisini elde edemediğim bir araziye sahip oldum. Bana bu arazi ile ilgili ne yapmamı emrersin?" diye sordu. Rasûlullah (sav): "İstersen hurmalığın kökünü hapseder ve bu şekilde infak edersin" buyurdu.³⁵³

Hafız İbni Hacer şöyle der: "Bu hadiste, "Ey Allah'ın Rasûlü, şüphesiz Allah: "Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça 'iyi'ye eremezsiniz." âyetine tâbi olmayı istemesinden dolayı Ömer'in (ra) açık bir fazileti yer almaktadır."³⁵⁴

Rivayet edildiğine göre, Abdullah bin Ömer (ra), "Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça 'iyi'ye eremezsiniz." âyetini işitince, 'Rumeysa' adlı cariyesini âzâd etti. Abdullah: "Vallahi,

³⁵² Buhârî, Tefsir, 8/223 (hadis no: 4554); Müslim, Zekât, 7/84-85.

³⁵³ Buhârî, Vasâyâ, 5/399 (hadis no: 2772); Müslim, Vasâyâ, 11/86.

³⁵⁴ Fethu'l-Bârî, 5/403.

bu dünyada seni çok seviyorum. Git! Aziz ve yüce olan Allah'ın rızası için artık hürsün!" dedi.³⁵⁵

Onların, Kur'an'ın emirlerine tabi olma ve Kur'an'ın yasaklarından kaçınma konusunda yaşadıkları örneklerden biri de, "Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırduğınız gibi, Peygamber'e yüksek sesle bağırmayın; yoksa siz farkına varmadan amelleriniz boşa gider." (49/Hucurât, 2) âyetinin nâzil olmasından sonra onlar hakkında rivayet edilenlerdir. İbni Ebi Müleyke'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Neredeyse çok hayır işleyen iki kişi, Ebu Bekir ve Ömer (ra) helâk olacaklardı. Rasûlullah'ın (sav) huzuruna Temimoğullarından süvariler geldiğinde, Ebu Bekir ve Ömer (ra) seslerini yükselttiler. İkisinden biri, Rasûlullah'a (sav), Mucâşi'oğullarının kardeşi olan Akra' bin Hâbis'i emir tayin etmesini işaret etti. Diğeri de, başka birini işaret etti. Bunun üzerine Ebu Bekir, Ömer'e: "Sadece bana muhalefet etmek istiyorsun!" dedi. Ömer: "Ben sana muhalefet etmek istemedim" dedi. Derken bu konuda her ikisinin sesi de yükseldi. Bunun üzerine Allah: "Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin." âyetini indirdi. İbnu'z-Zübeyr dedi ki: "Bu âyetten sonra Ömer (ra), Rasûlullah'ın (sav) işitebileceği kadar sesini duyurdu."³⁵⁶ İbni Merdeveyh, Tarık bin Şihâb kanalıyla Ebu Bekr'in (ra) şöyle dediğini rivayet eder: "Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin." âyeti indiğinde Ebu Bekir (ra): "Ey Allah'ın Rasûlü, Allah'a yemin ederim ki, ben seninle ancak kardeşinin kuşağına sırrını söyleyenin konuştuğu gibi konuşacağım" dedi.³⁵⁷

Enes bin Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav), Sabit bin Kays'ı (ra) bir süre göremedi (merak etti). Bir adam: "Ey Allah'ın Rasûlü, ben onunla ilgili bilgiyi senin için öğrenirim" dedi ve Sabit'e gitti. Onu, evinde, başını öne eğmiş bir hâl-

³⁵⁵ Hilyetu'l-Evliyâ, 1/295; ed-Dürü'l-Mensûr, 3/665.

³⁵⁶ Buhâri, Tefsir, 8/590 (hadis no: 4845).

³⁵⁷ Fethu'l-Bâri, 8/591.

de oturur buldu. Ona: "Neyin var?" diye sordu. Sabit: "Kötü! Sabit, sesini Hz. Peygamber'in (sav) sesinden daha fazla yükseltirdi. Onun (şimdiye kadar işlediği) amelleri boşa gitmiştir; o, cehennemliklerdendir" dedi. Adam, Hz. Peygamber'e (sav) gelip, onun söylediklerini şöyle şöyle dedi diye haber verdi. Bir süre sonra aynı adam, Sabit'in yanına büyük bir müjde ile geri döndü. Çünkü Rasûlullah (sav), ona: "Sabit'e git ve ona: 'Sen cehennem ehlinde değilsin! Sen ancak cennet ehline mensupsun!' de!" buyurmuştu.³⁵⁸

Kur'an'a boyun eğme, onu uygulama, onu dinleyip itaat etme, sadece sahabenin erkekleri ile sınırlı değildi. Onların hanımlarında da bu durum vardı (Allah hepsinden razı olsun). Sahabe hanımlarının, Allah'ın emrine hemen karşılık vermelerinin örneklerinden biri, "Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtünler." (24/Nur, 31) âyetinin nüzûlünden sonra meydana gelmiştir. Âişe'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Allah, ilk muhacir kadınlara rahmet etsin. Allah, "Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtünler." (24/Nur, 31) âyetini indirince, dış elbiselerini ikiye böldüler de, onlarla başlarını örttüler."³⁵⁹ Âişe (ra), Ensar kadınlarının da bu durumuna tanık olmuştur. İbni Ebi Hatim, Âişe'nin (ra) şöyle dediğini rivayet eder: "Vallahi, Kur'an'ı tasdik ve indirilene iman konusunda Ensar kadınlarından daha üstününü görmedim. Nur sûresinden, "Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtünler." âyeti nazil olunca, erkekler, hanımlarına dönüp, Allah'ın onlar hakkında indirmiş olduğu âyetleri okudular. Herkes bu âyeti hanımına, kızına, kızkardeşine ve akrabasından olan her kadına okudu. Allah'ın Kitabı'nda indirmiş olduğunu tasdik edip doğrulamış olmak için, her kadın nakışlı, desenli elbiselerine yöneldiler ve onlarla başlarından aşağıya örtündüler. Sabahleyin, Rasûlullah'ın (sav) arkasında baştan aşağı örtülü olarak namaz kıldılar. Sanki başları üzerinde kargalar vardı."³⁶⁰

³⁵⁸ Buhârî, Tefsir, 8/590 (hadis no: 4846). Lafız, Buhârî'ye aittir. Müslim, İman, 2/134 (hadis no: 119).

³⁵⁹ Buhârî, Tefsir, 8/489 (hadis no: 4758).

³⁶⁰ Tefsir-u İbni Ebi Hâtim, 8/2575; Ebu Davud, Libas, 4/61 (hadis no: 4100).

Allah'ın Kelamı'nı dinleyip itaat etme konusunda Âişe (ra) de böyle idi. Kızkardeşinin oğlu Abdullah bin Zübeyr (ra) ile aralarındaki bir meseleden dolayı konuşmaması da buna işaret eder. Âişe (ra): "Vallahi, Zübeyr'in oğlu ile asla konuşmayacağım!" dedi. Aralarındaki dargınlık uzayınca, İbni Zübeyr, herkesten aracı olmasını istedi. Ancak Âişe (ra), onunla konuşmayı reddetti. Nihayet, Misver bin Mahreme ve Abdurrahman bin Esved, Âişe (ra) ile konuşmak için onun yanına geldiler. Yanlarında İbni Zübeyr vardı. İbni Zübeyr hemen Âişe'ye sarıldı, ağladı. Kendisini bağışlamasını istedi. Âişe (ra), onun halası idi. İnsanlar, Âişe üzerinde baskıyı arttırınca, Âişe (ra), onunla konuştu ve yemininden vazgeçti."³⁶¹ Âişe (ra), "Bağışlasınlar; ferâğat göstereyim. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir." (24/Nur, 22) âyetine boyun eğmiş olmak için böyle davranmıştı.

Kur'an ile amel eden ve onun çağrısına karşılık veren kimseler, bu davranışlarından dolayı övülmüşlerdir. İbni Mes'ud (ra) şöyle dedi: "Şüphesiz Muaz bin Cebel, gerçekten tek başına bir ümmet, Allah'a gönülden itaat eden bir muvahhiddir." Kendisine: "İbrahim (tek başına) bir ümmetti; Allah'a gönülden yönelip itaat eden bir muvahhiddi." (16/Nahl, 120) âyeti hatırlatılınca, şöyle dedi: "Bu âyeti unutmadım! Sen ümmetin ve Allah'a gönülden itaat eden kimsenin kim olduğunu biliyor musun?" (Râvi dedi ki:) "Allah daha iyi bilir" dedim. Bunun üzerine Abdullah: "Ümmet, hayrı öğretir. Gönülden yönelen, Allah'a itaat eder. Muaz, insanlara hayrı öğretiyor, Allah'a ve Rasûlü'ne (sav) itaat ediyor" dedi.³⁶²

Abdullah bin Mes'ud (ra), Rebi' bin Haysem'i gördüğünde, ona şöyle dedi: "Ey Ebu Yezid, Rasûlullah (sav) seni görseydi, seni severdi. Seni her gördüğümde, Allah'tan korkanları hatırlıyorum."³⁶³ Allah şöyle buyurur: "Allah'tan korkanları müjdele! Onlar

³⁶¹ Buhârî, Edeb, 10/491-492 (hadis no: 6075).

³⁶² Hilyetu'l-Evliyâ, 1/230; ed-Dürri'l-Mensûr, 5/176.

³⁶³ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/106; ed-Dürri'l-Mensûr, 6/49.

öyle kimseler ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer; başlarına gelene sabrederler, namaz kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden (Allah için) harcarlar.” (22/Hac, 34-35)

Onların hayır işleme konusundaki istekleri, Kur'an'ın çağrısına karşılık vermeleri, daha üstün ve daha mükemmel olanı arama konusundaki çabalarından biri de, Safvan bin Süleym'den riva yet edilmiştir. Safvan haccederken, yedi dinarı vardı. O para ile büyükbaş bir hayvan satın aldı. Safvan şöyle dedi: “Ben, aziz ve yüce olan Allah'ın şöyle buyurduğunu işittim: “Biz, büyükbaş hayvanları da sizin için Allah'ın (dininin) işaretlerinden (kurban) kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır.” (22/Hac, 36)³⁶⁴

Siyer ve hâl tercemeleri kitaplarında meşhur olan kıssalardan biri de, Fudayl bin İyaz'ın, Allah'ın Kelâmı'na hemen karşılık verip, önceki günahlarından tevbe etmesidir. Fudayl, daha önce yolcuları korkutan, yol kesen bir eşkıya idi. Bir defasında, bir kadına âşık oldu. Onunla konuşmak için duvarlara tırmandığı esnada, bir kimsenin, “İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen Kur'an sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı daha gelmedi mi?” (57/Hadid, 16) âyetini okuduğunu işitti. Âyeti işitince: “Evet ya Rabbi! Geldi, geldi... Hatta geçti bile!” deyip, geri döndü. O gece, bir harabede geceledi. Harabenin içinde yolcular vardı. Yolculardan bazıları: “Gidelim!” dediler. Diğerleri: “Sabaha kadar bekleyelim! Fudayl, yolumuzun üzerinde bulunuyor” dediler. Fudayl düşündü ve kendi kendine şöyle dedi: “Ben bu gece günahlardan kaçarken, buradaki müslümanlardan bir topluluk benden korkuyor?! Allah, daima benim onların izini sürdüğümü gördü, bundan sonra onlardan uzaklaşacağım. Allahım, tevbe ediyorum! Beytu'l-Haram'ın yanında tevbe etmemi ihsan et!”³⁶⁵

Kur'an ile amel etme, ona kulak verip itaat etme, onun ahlâkı ile ahlâklanma, kuşkusuz çaba, sabır ve sorumluluk gerektirir.

³⁶⁴ Hilyetu'l-Evliyâ, 3/160.

³⁶⁵ Şuabu'l-İman, 5/468; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 8/4239; Tehzîbu'l-Kemâl, 23/286.

Tüm bunlardan sonra, Rasûlullah'ın (sav) şu hadisi akıllara gelir: "Kur'an, ya lehine veya aleyhine bir delildir."³⁶⁶ İmam Acurrî, - Kur'an ehlini ve Kur'an hamili kimseleri tarif ettikten sonra şöyle der: "İfade ettiğim tüm şeyler, Kur'an ehlinin sahip olması ve bundan gafil olmaması gereken şeylerdir. Kur'an-ı Kerim okumayı bıraktıklarında, kendilerini okudukları ile hesaba çekerler. Yüce Allah'ın kendilerini sorumlu tuttuğu, farzları yerine getirmek, haramlardan kaçınmak gibi yapmakla mükellef oldukları şeyleri yerine getirdiklerini görünce, Allah'a hamd eder, ihsanından dolayı O'na şükrederler. Yüce Allah'ın kendilerini sorumlu tuttuğu konularda nefislerinin karşı çıktığını veya daha az dikkat ettiklerini anladıklarında, hata ve günahlarından dolayı Allah'a istiğfar ederler. O'ndan, Kur'an ehline yakışmayan bu durumu ortadan kaldırmasını, hoşlanmadığı bu hâli, hoşlandığı bir hâl ile değiştirmesini isterler. Şüphesiz Allah, kendisine sığınan kimsenin ümidini boşa çıkarmaz. Bu durumda olan bir kimse, Kur'an okumanın faydasını tüm işlerinde görür. Dünya ve âhirette hoşuna giden tüm şeyler, ona Kur'an'ın bereketiyle geri döner."³⁶⁷

Selef-i salihin (Allah onlara rahmet etsin), aziz ve yüce olan Allah'ın huzurunda hesap anını hatırlayarak Kur'an ile amel etme konusunda nefislerini hesaba çeker, işledikleri günahlar yüzünden onları kınar ve hayır işlemeye sevkederlerdi. Ömer (ra) şöyle dedi: "Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekin! Tartılmadan önce amellerinizi tartın! Şüphesiz bugün amel var, hesap yoktur; yarın ise hesap olacak, amel olmayacaktır."³⁶⁸

Ebu Derdâ (ra) şöyle derdi: "En çok korktuğum şey, kıyamet günü bana: 'Ey Uveymir, öğrendin mi, öğrenmedin mi?' denmesidir. Eğer, 'Öğrendim' dersem, farz olarak kabul ettiğim emreden ya da yasaklayan her âyet karşıma gelecek; emreden âyet: 'Bunu yerine getirdin mi?' diyecek. Yasaklayan âyet de: 'Buna engel ol-

³⁶⁶ Müslim, Taharet, 3/100.

³⁶⁷ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 76-77.

³⁶⁸ Ahmed, Zühd, 177; Hilyetu'l-Evliyâ, 1/52.

dun mu?' diyecek. Faydası olmayan ilimden, doymayan nefisten ve kabul edilmeyen duadan Allah'a sığınırım!"³⁶⁹

Hasan-ı Basrî şöyle dedi: "Nefsini ve amelini Allah'ın Kitabı'na arzeden kula Allah rahmet etsin. Eğer onun bu arzı Allah'ın Kitabı ile uyumlu ise Allah'a şükreder ve daha fazlasını Allah'tan ister. Eğer Allah'ın Kitabı'na ters ise, nefsinin kınar ve çok geçmeden yaptıklarından geri döner."³⁷⁰ Yine o, şöyle dedi: "Kim nasıl biri olduğunu bilmek isterse, kendini Kur'an'a arzetsin."³⁷¹

Onların, nefislerini Kur'an ile amel etme konusunda hesaba çekme tarzlarından biri de, Süfyan'ın şu sözüdür: "Allah'ın Kitabı'nda, 'Ey Kitap ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça, (doğru) bir şey (yol) üzerinde değilsinizdir' de." (5/Maide, 68) âyetinden daha şiddetli bir âyet yoktur. Çünkü indirileni hakkıyla uygulamak, onu anlamak ve onunla amel etmektir."³⁷²

Bir adam, Ebu Cafer Yezid bin Ka'ka'ya: "Allah'ın sana (ezberlemeni) ihsan ettiği Kur'an, sana mübarek olsun!" dedi. Ebu Cafer: "Bu ancak, onun helâlini helâl, haramını haram kabul edip, onda yazılı olan şeylerle amel etmen durumunda olur" diye cevap verdi.³⁷³ Süfyan-ı Sevrî şöyle dedi: "Biz, Kur'an okumanın, kendisiyle amel edilmesi durumunda en üstün zikir olduğunu işittik."³⁷⁴

Kuşkusuz Rabbinin Kitabı'nı seven samimi mü'min, amellerini O'nun Kitabı'na arzeder, o Kitab'ın metoduna uygun bir şekilde nefsinin hesaba çeker. Mutarrif bin Abdullah şöyle diyor: "Gecelerin yatağıma uzanır, Kur'an üzerinde düşünür, amelimi, cennetliklerin amelleri ile karşılaştırırım. Onların işlediği amellerin ne kadar çok olduğunu görürüm: "Geceleri pek az uyurlardı." (51/Zâriyat, 17) "Gecelerini Rablerine secde ederek ve kıyam du-

³⁶⁹ Hilyetu'l-Evliyâ, 1/214.

³⁷⁰ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 20.

³⁷¹ İbni Mübarek, Zühd, 13; Abdullah bin Ahmed, es-Sünnet, 148.

³⁷² el-Bid'a ve'l-Havâdis, 101.

³⁷³ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 5/288.

³⁷⁴ et-Tezkâr, 55.

arak geçirirler.” (25/Furkan, 64) Kendimi onların arasında görmem. Bunun üzerine kendimi, şu âyete arzederim: “Sizi şu yakıcı ateşe ne sürükledi?” (74/Müddessir, 42) O topluluğun yalancı olduğunu görürüm. Bunun üzerine son olarak şu âyete bakarım: “Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler, iyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar.” (9/Tevbe, 102) Ey kardeşlerim, benim ve sizin, onlardan olmasını ümit ederim.”³⁷⁵

İşte onlar -Allah rahmet etsin- böyle idiler! Onların, nefislerini hesaba çektikleri, amelleri üzerinde düşündükleri yalnızlık anları vardı. Hangi yolu takip edecekleri, hangi amel üzere Allah'a kavuşacaklarını düşünürlerdi. Hasan-ı Basrî şöyle diyor: “Şüphesiz mü'min, nefesine hâkimdir; nefisini Allah için hesaba çeker. Nefislerini dünyada hesaba çeken bir topluluğun kıyamette hesabı hafifler. Bu nefis muhasebesini yapmayan bir topluluğun ise kıyamette hesabı zorlaşır... Kuşkusuz mü'minler, Kur'an'a bağlı kimselerdir. Kendileriyle onları helâk edecek şey arasında Kur'an vardır. Mü'min, dünyada, özgürlüğünü elde etmeye çalışan bir esirdir. Aziz ve yüce olan Allah'a kavuşmadıkça hiçbir şeyden emin olmaz ve Kur'an'daki her şeyden dolayı sorumlu tutulacağını bilir.”³⁷⁶

Mâlik bin Dinar şöyle derdi: “Ey Kur'an ehli, Kur'an kalplerinize ne ekti? Kuşkusuz yağmurun, toprağın baharı olduğu gibi, Kur'an da mü'minin baharıdır. Allah, yağmuru gökyüzünden yer yüzüne indirir, otlar onunla büyür, tohumlar gelişir. Hiçbir pislik, onun sallanıp yeşillenmesini ve güzelleşmesini engelleyemez. Ey Kur'an hafızları, Kur'an kalplerinize ne ekti? Sûre ashâbı nerede? Bakara ve Âl-i İmran'ın ashâbı nerede? Siz bu iki sure ile hangi amelleri işlediniz?”³⁷⁷

O (rh), onlar için bir önder ve örnek idi. Bir defasında, “Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün.” (59/Haşr, 21)

³⁷⁵ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/198.

³⁷⁶ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/157; İbni Mübarek, ez-Zühhd, 103; İbni Ebi Şeybe, Musannef, 7/188.

³⁷⁷ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/358; Sıfatu's-Safve, 3/273.

âyetini okudu, ardından şöyle dedi: "Size yemin ederim ki, kulun kalbi parça parça olmadıkça bu Kur'an'a iman etmiş olmaz."³⁷⁸

Hâris bin Said şöyle diyor: "Mâlik bin Dinar'ın yanında idik. Yanımızdakilerden biri, "Yer, tam bir sarsıntı ile sarsıldığı zaman." (99/Zilzal, 1) âyetini okudu. Mâlik titremeye, mecliste bulunanlar da ağlamaya başladılar. "Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür." (99/Zilzal, 7-8) âyetine geldiğinde Malik hüngür hüngür ağlamaya başladı."³⁷⁹

Kur'an ile amel etmek müthiş bir şeydir. Kur'an hâмили olan, Kur'an ehlinde sayılır. Kur'an hâmilinin, Allah'ın kendisine ihsan ettiği şeyi koruması, ona son derece büyük bir değer vermesi, Rabbine ve insanlara karşı üzerine düşen görevleri yerine getirmesi, bununla birlikte Kur'an ahlâkı ile ahlâklanması, Kur'an'ın yasakladığı veya işlenmesi halinde kötü sonuçların olacağını bildirdiği şeylerden kaçınması gerekir. Böylelikle o kimse, başkaları için de bir önder ve örnek olur. İnsanların bütün dikkatlerini üzerine çeker. İnsanlar, onun tüm hareket ve tavırlarını gözlerler. -Allah'a yemin olsun ki- İşte bu, yüce bir sorumluluk ve büyük bir emanettir. Allah'ın kişiye verdiği nimetler ve ihsanlar ile Kur'an'ı izleme, onu inceleme ve onun yolu üzere yürüme emaneti... O kimsenin, bu konuda Allah'tan korkması ve kendisi tarafından İslam'ı yok edecek herhangi bir çabayı ortaya koymaktan kaçınması gerekir.

Selefi sâlihinin (Allah onlara rahmet etsin) sözlerinde bu anlama vurgu, buna teşvik ve aksinden sakındırma vardır. Onların sözlerinde, Kur'an ile amel etmenin güzel, amel etmemenin de kötü sonuçları yer almaktadır. Ömer (ra) şöyle diyordu: "Ey Kur'an okuyan topluluk! Başlarınızı kaldırın; sizin için yol açılmıştır. Hayır işlemekte acele edin ve insanlara yük olmayın!"³⁸⁰

Huzeyfe bin Yemân (ra) şöyle dedi: "Ey Kur'an okuyan topluluk! İstikamet üzere olun! Eğer istikamet üzere olursanız, açık

³⁷⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/378; İbni Ebi Asım, Zühd, 319.

³⁷⁹ Sıfatu's-Safve, 3/279.

³⁸⁰ et-Tıbyan, 43.

bir şekilde öne geçmiş olursunuz. Eğer sağa-sola eğilirseniz (diğer yolları tutarsanız), kuşkusuz uzak bir sapıklıkla sapmış olursunuz.”³⁸¹

Abdullah bin Abbas (ra) şöyle dedi: “Eğer Kur'an hafızları, Kur'an'a hakkıyla uysalar ve gerektiği gibi hareket etselerdi, şüphesiz Allah onları severdi. Ancak onlar, bu Kur'an ile dünyayı istediler. Bunun için de Allah onlara buğzetti ve onları insanlar arasında alçalttı.”³⁸²

Bu durumu, Muaz bin Cebel (ra) şu sözüyle daha iyi açıklamaktadır: “Muhakkak ki sizin önünüzde (birtakım) fitneler vardır. O zamanda mal çoğalır (her yerde insanlar tarafından) Kur'an açılıp okunur. Hatta Kur'an'ı mü'min-münafık, erkek-kadın, küçük-büyük, hür-köle (herkes) alıp okur. Bir kimsenin (herkesin böyle Kur'an okuyup da onu anlamadıklarını ve şeytana uyup çeşitli bid'atlere saptıklarını görerek kendi kendine): 'Bu insanlara ne oluyor da ben Kur'an okuduğum halde bana uymuyorlar? Ben (din adına) Kur'an'a aykırı olan şeyler ortaya atmadıkça onlar bana uyacak değildir' diyeceği günler yakındır. Sizi (dine aykırı olarak, din adına) ortaya atılan yeniliklere karşı uyarıyorum. Çünkü din adına ortaya atılan (bu tür) yenilikler, batıldır.”³⁸³

Şumeyt bin Aclân şöyle dedi: “Sizden biri Kur'ân-ı Kerim okumayı öğrenir ve ilim tahsil eder. Bu ilimleri öğrenir ve dünyayı kalbine yerleştirir. Dünyayı (taç gibi) başına geçirir. Bunu gören zayıf bir kadın, cahil bir Arap ve yabancı biri: “Bu kimse bizden daha âlim. Eğer dünyayı istemekte bir fayda görmeseydi böyle yapmazdı” derler, sonra dünyaya rağbet ederler, dünyalık elde etmeye başlarlar. Buna sebep olan ilim sahipleri, aziz ve yüce olan Allah'ın, haklarında: “Kıyâmet günü kendi günahlarını tamamen yükledikten başka, saptırdıkları insanların günâhlarından bir kıs-

³⁸¹ Câmiu'l-Usûl, 3/24-25.

³⁸² Kurtûbî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/20.

³⁸³ Hilyetu'l-Evliyâ, 1/232-233.

minı da yükleneceklerdir" (16/Nahl, 25) buyurduğu kimselerdir."³⁸⁴

Buna karşılık selef-i salihin, Kur'an okuyan, Kur'an ehline nispet edilen ancak onunla amel etmeyen, Kur'an'a tutunma, onun çizdiği yol üzere yaşama, dünya ve dünyanın geçici mal-mülklerine karşılık ona bağlanma gibi Kur'an ehlinin sahip olması gereken özellikleri elde etmeyen kimseleri kınamıştır. Bu tarz davranışlara karşı insanları uyarmış, bunun o kimse ve diğer insanlar için tehlikesini açıklamışlardır. Bu konuda Süfyan bin Uyeyne şöyle der: "Kendisine Kur'an verilen kimse, gözlerini Kur'an'ın alçalttığı bir şeye dikerse, Kur'an'a muhalefet etmiş olur. Siz, Allah'ın şu buyruğunu işitmiyor musunuz: "Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur'an'ı verdik. Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme ve mü'minlere alçak gönüllü ol." (15/Hicr, 87-88) Yine Allah şöyle buyurur: "Sakın, kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya hayatının çekiciliğine gözlerini dikme! Rabbinin nimeti hem daha hayırlı, hem de daha sürekli. Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et. Senden rızık istemiyoruz; (aksine) biz seni rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç, takvâ ile dir." (20/Tâ-hâ, 131-132)³⁸⁵

Süfyan-ı Sevrî şöyle dedi: "Ey Kur'an okuyan topluluk! Başlarınızı kaldırın; kalpte olandan daha fazla tevazu göstermeyin! Yol açılmıştır; o halde Allah'tan korkun ve güzel isteklerde bulunun! Müslümanlara da yük olmayın!"³⁸⁶

Âbid imam Kürz bin Vebre el-Hârisî, Kur'an'ın samimi okuyucusunun özünü şu sözüyle açıklar: "Kul, dirhemler konusunda zâhid olmadıkça Kur'an okumuş olmaz!"³⁸⁷

³⁸⁴ Hilyetu'l-Evliyâ, 3/130.

³⁸⁵ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 53. Taberî, benzer bir rivayeti Tefsir'inde (1442) nakleder.

³⁸⁶ Hilyetu'l-Evliyâ, 6/382.

³⁸⁷ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 6/86.

İmam Zehebî, onun bu sözü hakkında şu yorumda bulunur: "Selefin zâhidleri ve âbidleri, korku ve huşûnun, kulluk ve rızanın dostları işte böyle idi. Onlar, dünyaya ve dünyanın arzularına dalmazlardı. Son dönem âlimlerinin sözlerinde, fenâ (bir şeyde yok olma), tükenme, zorla çıkarıp alma, birleşme (vahdet-i vücud) vs. gibi ibareler yoktur. Âlimlerin önde gelenleri, bu tür şeyleri savunmamışlardır. Bu yüzden Allah'tan başarı, ihlâs, Kur'an ve sünnete bağlılık isteriz."³⁸⁸ İbni Mes'ud'un (ra) arkadaşlarından fakih kurrâların övülmesi de bu özelliklerinden dolayı idi. İmam Şa'bî şöyle diyor: "Abdullah bin Mes'ud'un (ra) dostlarından daha âlim, daha hoşgörülü ve dünyadan kendilerini daha çok alıkoyan bir topluluk görmedim. Eğer sahabe-i kiram onlardan önce yaşamamış olsaydı, kimse onları geçemezdi."³⁸⁹

Dünyalık zevklerden uzak durma konusunda daha önce ifade edilen sözler, doğru bir anlamı içermektedir ki, Kur'an okuyan kimsenin, dünyaya bağlı olmaması, onu, Allah'ın emirleri ve yerine getirmesi gereken görevlere tercih etmemesi gerekir. Kendisini harama düşürebileceğinden dolayı dünyaya şiddetli bir sevgi duymaması, arzularının takipçisi, heveslerinin esiri olmaması gerekir. Onlar, Kur'an ile amel etmeyen, Kur'an'ı sahiplenmeyen, sadece kendisini ve ailesini koruyan, Kur'an'ı sadece başkalarına okuyan bir kimse olmak istemiyorlardı. Tam aksine, mübah amelleri emrediyor, dünyalık insanlara ihtiyaç duymuyor ve onların problemlerinden uzak duruyorlardı.

Selefi salihinimiz, Kur'an ehlinden kabul edilen Kur'an'ı sürekli okuyanları, onunla amel etmeyi terk etmekten ve onunla kazanç elde etmekten sakındırmışlardır. Bir insanın, Kur'an ehlinden olduğunu söyleyip, insanlar önünde yapmacık hareketlerde bulunmaları onlar için yeterli olmuştur. Bu kimse aslında Kur'an ehlinden değildir. İçi, dışından farklıdır. Ne ahlâkında, ne de amelinde Kur'an görülmez. Ne Kur'an'a uyar, ne de sünnete...

³⁸⁸ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 6/86

³⁸⁹ Hilyetu'l-Evliyâ, 4/170.

Âsım bin Behdele şöyle der: "Ebu Vail Şakîk bin Seleme, bana: "Zamanımızda Kur'an okuyanlar neye benziyor, biliyor musun?" diye sordu. Ben: "Kime benziyorlar?" diye sordum. Ebu Vail şöyle dedi: "Onlar, besili bir koyunu olan kimseye benzerler. O kimse, bu koyunu kesmek istediğinde, koyunun durmaksızın kustuğunu görür. Ya da o kimseler, dirhemlere sahip olan, ancak o paraları cıvanın içine atan, sonra çıkarıp kırdıklarında bakır olduğunu gören kimselere benzerler." Yine Ebu Vail şöyle dedi: "Bu zamanın Kur'an okuyanları, yünü olan ancak kısır koyunlara benzerler. Onlardan bir koyun yakalanır, ancak temiz olmadığı görülür. Sonra bir başkası yakalanır, onun da temiz olmadığı görülür. Bunun üzerine: "Yazıklar olsun!" denir." O, şöyle derdi: "Şüphesiz Mushafları süsleyen en güzel şey, onun hakkıyla okunmasıdır."³⁹⁰

Ali bin Ebu Talib (ra), Kur'an okuyanların durumunu ve onların meydana getirdiği toplulukları -İyas bin Âmir'e hitaben- şöyle açıklamıştır: "Sen hayatta kaldığında, şüphesiz Kur'an'ı üç farklı grubun okuduğunu göreceksin. Bir grup Allah için, bir grup dünya için, bir diğer grup da tartışmak için. Kim Kur'an'ı isterse, onu elde eder."³⁹¹ Daha önce, Hasan-ı Basrî'nin, Kur'an okuyanları ayrınıtlı bir şekilde açıkladığı şu sözleri geçmişti: "Bu Kur'an'ı okuyanlar üç gruptur: Birinci grup, onu bir ticaret metası olarak kabul ettiler ve üzerinden kazanç elde ettiler. İkinci grup, onun harfleri üzerinde durdular, onun hükümlerini kaybettiler; onunla bölgelelerdeki insanlara karşı küstah bir tutum takındılar... Kur'an'ın hamili olan bu kimselerin sayısını Allah arttırmassın! Diğer bir grup da, Kur'an'ın şifasına yöneldiler. Onlar, Kur'an'ı kalplerinin derdi yaptılar. Korkuyu hissettiler, hüznle titrediler. İşte onlar, Allah'ın kendilerinden dolayı yağmuru verdiği ve düşmanlara karşı zafer bağışladığı kimselerdir. Vallahi, Kur'an'a karşı davranışı böyle olanlar, Kibrit-i Ahmer'den yani kırmızı altından daha az ve daha kıymetlidirler."³⁹²

³⁹⁰ Hilyetu'l-Evliyâ, 4/104-105.

³⁹¹ Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 41; Sünen-i Darimî, 2/434.

³⁹² Tahrici daha önce geçmişti.

(3) Kur'an'a Dayanarak Güzel Çıkarımlarda Bulunma ve Hüküm Ortaya Koyma

Şüphesiz Allah Teâlâ'nın Kelamı'na icabet eden, onun gölgesinde yaşayıp, ona sarılan kimsenin, Kur'an'dan etkilendiğinden dolayı, Kur'an'a dayanarak birtakım güzel çıkarımlarda bulunduğu ve hükümler ortaya koyduğu görülür. Bu, o kimsenin Kur'an-ı Kerim'den etkilenmesi sonucunda ortaya çıkan birtakım belirtilerdir. Allah, bunu şöyle açıklar: "Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir. Ancak akıl sahipleri düşünüp ibret alırlar." (2/Bakara, 269)

İbni Abbas (ra) şöyle dedi: "Kur'an'ı bilmek, onun nâsih ve mensûhunu, muhkem ve müteşâbihini, âyetlerin bağlamını, helâl ve haramı ile emsallerini (örneklerini) bilmektir." O yine şöyle dedi: "Kur'an'ı bilmek, onun tefsirini ve fıkhnı bilmektir." Benzer ifadeler, Ebu Derdâ, Ebu'l-Âliye, Mücahid, İbrahim en-Nehâî, Katade, Dahhâk ve başkalarından da rivayet edilmiştir.³⁹³

Bu anlayış, hüküm ortaya koyma ve bir takım güzel çıkarımlarda bulunma, aziz ve yüce olan Allah'ın kuluna olan ihsanındandır. Ebu Cuhayfe'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ali'ye (ra): "Yanınızda, Kur'an'dan olmayan bir şey (Rasûlullah'tan kalan bir kitap vs.) var mı?" diye sordum. Ali şöyle dedi: "Tohumu yaran, rüzgârı estiren Allah'a yemin ederim ki, bizde Allah'ın Kitabı dışında yazılmış bir şey yoktur. Sadece, Allah'ın Kitabı ile ilgili bir kimseye verilen anlayış ve şu sahife vardır." Ben: "Peki, bu sahifenin içinde ne var?" diye sordum. Ali: "Onun içinde diyetin hükümleri, esirin kurtarılması ve bir kâfire karşılık müslümanın kısas olarak öldürülmeyeceğinin hükmü vardır" dedi.³⁹⁴

İmam Ahmed ve Tirmizî'nin rivayeti ise şöyledir: "Aziz ve yüce olan Allah'ın o kimseye Kur'an ile verdiği anlayış vardır."³⁹⁵

³⁹³ Tefsir-u Taberî, 5/9-10; Tefsir-u İbni Ebi Hâtim, 2/531; ed-Dürri'l-Mensûr, 1/348.

³⁹⁴ Buhârî, İlim, 1/204 (hadis no: 111).

³⁹⁵ Ahmed, Müsned, 1/79; Tirmizî, Diyât, 4/24-25 (hadis no: 1412).

Mübarekfûrî şöyle der: "Çelişki, anlayıştan önce meydana gelir... Her kim anlayış ve kavrama ile rızıklandırılır, Allah'ın âyetleri üzerinde düşünür, anlamları üzerinde kafa yorarsa, ona ilim kapıları açılır."³⁹⁶

Dolayısıyla Kur'an'ı ezberlemek, onu okumaya devam etmek, onu incelemek, Allah'ın âyetlerini ortaya koyma, onlardan hükümlerin inceliklerini çıkarma ve onlarla güzel sonuçları yakalamaya yardımcı olur. Bunun için Sa'dî, Allah'ın Kitabı'na tutunarak hüküm ortaya koyma konusunda şunları söyler: "Bundan öte, Kur'an okumaya devam ettiğinde, o kimse, ince anlamlara dalma da iyi bir melekeye sahip olur. Şüphesiz Kur'an haktır; o halde hakka bağlılık ve hakkın durduğu yerde durmak gerekir. Hakkın birkaç kola ayırdığı şeyler de haktır. Her kim bu yola girer, Allah da ona başarı ve nûr verirse, Kur'an'da ona faydalı ilimlerin ve eşsiz bilgilerin kapısı açılır."³⁹⁷

Allah'ın, kuluna hikmet, sebat, Kur'an ve sünnetle güzel çarımllarda bulunma feraseti, fitne ve karışıklık dönemlerinde, içinden çıkılmayan durum ve felaketlerde Kur'an ve sünneti hatırlatma duygusu vermesi, O'nun ihsanındandır. Bu tür bir durum, Rasûlullah (sav) vefat ettiğinde, Ebu Bekir'in (ra) başına gelmişti. İbni Abbas'tan (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (sav) vefat ettiğinde, Ebu Bekir (ra) mescide gitti. Ömer, insanlara konuşuyordu. Ebu Bekir: "Ey Ömer, otur!" dedi. Ancak Ömer, oturmayı reddetti. Bunun üzerine Ebu Bekir, Ömer'i bırakıp insanlara yöneldi. Ardından şöyle dedi: "Sizden kim Muhammed'e (sav) tapıyorsa, bilsin ki, Muhammed (sav) ölmüştür. Kim de Allah'a ibadet ve kulluk yapıyorsa, bilsin ki, Allah Hayy'dır, ölümsüzdür. Allah şöyle buyurur: "Muhammed, ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür ya da öldürülürse, gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz?" (3/Âl-i İmran, 144) İbni Abbas dedi ki: "Vallahi, sanki insanlar, Ebu Bekir bu

³⁹⁶ Tuhfetu'l-Ahvezi, 4/669.

³⁹⁷ el-Kavâidu'l-Hisân, 32.

âyeti okuyuncaya kadar aziz ve yüce olan Allah'ın bu âyeti nâzil ettiğini bilmiyorlardı. Bütün insanlar, Ebu Bekir'in okuduğu âyeti hemen hatırladılar. Mescidde bulunan herkes, bu âyeti okumaya başladı. Ömer dedi ki: "Vallahi, o günden önce o âyetleri sanki hiç işitmemiş gibiydim. Onları Ebu Bekir'den dinler dinlemez, dizle-
rimin bağı çözüldü hatta yere çöktüm. Onun okuduğu âyeti dinle-
yince, Rasûlullah'ın (sav) ölmüş olduğuna artık iyice kanaat getir-
dim."³⁹⁸ Ebu Bekir (ra), Kur'an'ı unutmamış, ölüm anında bile onu
delil olarak kullanmıştır. Ebu Bekir (ra), ölüm döşeginde iken, Âişe
şu beyitleri okudu:

Ayıplarım gencin ölümden korkmamasını,

Bir gün ölüm gelip, göğsü sıkıştığında.

Bunun üzerine Ebu Bekir şöyle dedi: "Böyle deme kızım!
"Ölüm sarhoşluğu gerçekten gelir de: İşte (ey insan) bu, senin öte-
den beri kaçtığın şeydir, denir." (50/Kâf, 19) de!" Sonra şöyle dedi:
"Şu iki elbiseme bakın! Onları yıkayın, sonra beni onların içine sa-
rın. Şüphesiz hayatta olan, yeni elbiseye ölüden daha lâyıktır."³⁹⁹

Kendisine Kur'an'dan hüküm çıkarma hassasiyeti ve Kur'an
ile delil gösterme gücü verilen kimselerden biri de, Mekhûl eş-
Şâmî'dir. O (rh) şöyle dedi: "Ben ve Zührî bir araya gelip, teyem-
müm hakkında müzakere yapmaya başladık. Zührî: "Mesh, koltu-
kaltlarına kadardır" dedi. Bunun üzerine ben: "Bunu nereden çı-
kardın?" diye sordum. "Allah'ın Kitabı'ndan çıkardım. Allah şöyle
buyuruyor: "Yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın."
(5/Mâide, 6) Bu, elin tamamıdır" dedi. Ben: "Allah şöyle de buyu-
ruyor: "Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir
ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin." (5/Mâide,
38) Peki, el nereden kesilir?" Böylelikle tartışmada onu yen-
dim."⁴⁰⁰

³⁹⁸ Buhârî, Meğâzî, 8/145 (hadis no: 445).

³⁹⁹ Muvatta, 1/224; Abdurrezzâk, Musannef, 3/423; İbni Ebi Şeybe, Musannef, 2/464.

⁴⁰⁰ Hilyetu'l-Evliyâ, 5/179; el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 5/240.

Yine Mekhûl şöyle der: “Şu dört şey kimde olursa, onun lehinedir. Şu üç şeyde kimde olursa, onun aleyhinedir. Kişinin lehine olan dört şey: Şükür, iman, dua ve istiğfardır. Allah şöyle buyurur: “Eğer siz iman eder ve şükrederseniz, Allah size neden azap etsin! Allah şükre karşılık veren ve her şeyi bilendir.” (4/Nisâ, 147) “Halbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir.” (8/Enfâl, 33) “De ki: (Kulluk ve) yalvarmanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin?” (25/Furkân, 77)

Kişinin aleyhine olan üç şeye gelince, bunlar: Hilekârlık, bağı (haddi aşmak) ve anlaşılmayı bozmaktır. Yüce Allah şöyle buyurur: “Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur.” (48/Fetih, 10) “Hâlbuki kişi kazdığı kuyuya kendi düşer.” (35/Fâtır, 43) “Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedir.” (10/Yunus, 23)⁴⁰¹

Bu konuda kendisinden rivayetlerde bulunulandan birinde, Ebu Hâzim Seleme bin Dinar'dır. Ebu Hâzim, güçlü hafızası ve Kur'an'ın âyetlerini delil olarak hızlı bir şekilde dile getirmesiyle meşhurdu. Bir defasında, Muhammed bin Münkedir ona: “Ey Ebu Hâzim! Benimle karşılaşan ve bana hayır duada bulunan o kadar çok kimse var ki! Oysa ben onları tanımıyorum ve onlar için kesinlikle bir iyilik de yapmadım” dedi. Bunun üzerine Ebu Hâzim, ona: “Bunun, senin amelinden olduğunu zannetme! Seninle karşılaşan ve dua edenden önceki kimseye bak ve ona teşekkür et!” dedi. Ardından: “İman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için çok merhametli olan Allah, (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır.” (19/Meryem, 96) âyetini okudu.⁴⁰²

Süleyman bin Abdulmelik, ona: “Ey Ebu Hâzim, bize ne oluyor da ölümden hoşlanmıyoruz?” diye sordu. Bunun üzerine Ebu Hâzim şöyle cevap verdi: “Çünkü siz dünyayı imar, âhireti harab ettiniz. İmar edilmiş yerden harab olan yere gitmek istemiyorsunuz.” Süleyman: “Doğru söyledin!” dedi. Ardından: “Ey Ebu

⁴⁰¹ Hilyetu'l-Evliyâ, 5/181; el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 5/426.

⁴⁰² Hilyetu'l-Evliyâ, 3/233.

Hâzim, keşke Allah'ın âhirette benim için ne hazırlamış olduğunu bilseydim" dedi. Ebu Hâzim: "Amelini, aziz ve yüce olan Allah'ın Kitabı'na arzet!" dedi. Süleyman: "Amelimi, Kitab'ın neresinde bulurum?" diye sorunca, Ebu Hâzim şöyle dedi: "Allah şöyle buyuruyor: "İyiler muhakkak cennette, kötüler de cehennemdedirler." (82/İnfitâr, 13-14) Süleyman: "Peki, Allah'ın rahmeti nerede?" diye sorunca, o, "İyilik yapanlara yakındır" cevabını verdi.⁴⁰³

Selefin nasihat ve tavsiyeleri işte böyle, vahiy kaynakları olan Kitap ve Sünnet'e göreydi. Sık sık Kur'an ve sünnetten nakillerde bulunuyor ve bunlardan güzel çıkarımlarda bulunuyorlardı. Çünkü onlar, aziz ve yüce olan Allah'ın Kelâmı'nın en etkili ve en önemli öğüt olduğunu biliyorlardı: "Şüphesiz ki bunda akıllı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır." (18/Kehf, 37) Allah şöyle buyuruyor: "Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz." (59/Haşr, 21)

Dahhâk, bu âyetin tefsirinde şöyle diyor: "Allah Teâlâ diyor ki, 'eğer bu Kur'an'ı bir dağa indirseydim, size emrettiğimi ona emreder, sizi korkuttuğum şeyle onu korkuturdum. O zaman bu dağ, Allah korkusundan dolayı baş eğerek, parça parça olurdu. O halde siz, korkmaya, itaatkâr olmaya ve kalplerinizin Allah'ı zikirden dolayı yumuşamasına daha lâyıksınız."⁴⁰⁴

Fudayl bin İyaz'dan Süfyan bin Uyeyne'nin bu manayı şöyle açıkladığı rivayet edilmiştir: Fudayl bin İyaz, Süfyan'ın başucunda, çevresinde de bir topluluk var iken ona şöyle dedi: "Ey Ebu Muhammed! "De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinirler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır." (10/Yunus, 58) Bunun üzerine Süfyan, ona: "Ey Ebu Ali!

⁴⁰³ Tarih-u Bağdad, 6/69; Sıfatu's-Safve, 2/158; el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/337.

⁴⁰⁴ ed-Dürri'l-Mensûr, 14/396, Suyûti, Dahhâk'ın tefsirini İbni Münzir'e dayandı-
nr.

Kur'an'ın şifası elde edilip, kalbin hastalığının üzerine konulmadıkça ebediyyen sevinilemez.”⁴⁰⁵

Süfyan, Kur'an'a çok sık baktığından, okuduklarını aklına getirdiğinden ve âyetlerin anlamlarını bildiğinden dolayı, Kur'an'ın rehberliğini, ince birtakım çıkarımlarda bulunmayı ve Kur'an âyetlerini delil olarak kullanmayı çok iyi biliyordu. Bu, Allah'ın dilediği kimseye verdiği bir ihsandır. Süfyan şöyle derdi: “Kime Kur'an verildiği halde, gözlerini Kur'an'ın alçalttığı şeye dikerse, Kur'an'a muhalefet etmiş olur. Sen, Allah'ın şu buyruğunu işitmedin mi: “Sakın, kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandırdığımız dünya hayatının çekiciliğine gözlerini dikme! Rabbinin nimeti hem daha hayırlı, hem de daha sürekli.” (20/Tâ-hâ, 131) Rabbinin nimeti'nden kasıt ise, Kur'an'dır.”⁴⁰⁶

Yine o, şöyle demiştir: “En büyük günah, Allah'a şirk koşmak, Allah'ın rahmetinden ümit kesmek ve Allah'ın azabından emin olmaktır.” Ardından şu âyetleri okudu: “Bilin ki kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram kılar; artık onun yeri ateştir.” (5/Maide, 72) “Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?” (15/İbrahim, 56) “Çünkü kâfirler topluluktan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.” (12/Yusuf, 87) “Allah'ın azâbından emin olanlar, ancak zarara uğramış topluluklardır.” (7/A'raf, 99)⁴⁰⁷

Süfyan bin Uyeyne (rh), ilmin amele olan üstünlüğünü açıklamış, kendisine bu konu sorulduğunda Kur'an'ın farklı yerlerinde ilmin amelden üstün olduğunu göstermiştir. O, şöyle der: “Allah'ın söze şöyle başladığını işitmedin mi: “Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur.” (47/Muhammed, 19) Ardından Allah, amel işlemeyi emretmiş ve şöyle buyurmuştur: “...günahlarının bağışlanmasını dile!” (47/Muhammed, 19) Yine Allah şöyle buyurur: “Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve

⁴⁰⁵ Hilyetu'l-Evliyâ, 7/279; Şuabu'l-İman, 2/531.

⁴⁰⁶ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 53; Tefsiru't-Taberî, 14/42.

⁴⁰⁷ Hilyetu'l-Evliyâ, 7/298.

daha çok mal ve evlât sahibi olma isteğinden ibarettir.” (57/Hadid, 20) İzleyen âyette de, amel işlemeyi emreder: “Rabbinizden bir mağfirete; Allah'a ve peygamberlerine inananlar için hazırlanmış olup genişliği gökle yerin genişliği kadar olan cennete koşuşun.” (57/Hadid, 21) Allah, Enfâl sûresinde şöyle buyurur: “Biliniz ki, mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır.” (8/Enfal, 28) Başka bir sûrede de şöyle buyurur: “Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, kusurlarını örterseniz, bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (64/Teğabun, 14) “Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasûlüne...” (8/Enfal, 41) Sonra Allah, amel işlemeyi emreder.”⁴⁰⁸

Süfyan'ın Kur'an'dan ince çıkarımlarda ve güzel sonuçlarda bulunmasına bir diğer örnek de, onun şu sözüdür: “Yeryüzünde hiçbir bid'at sahibi yoktur ki, onu örten bir zillet olmasın. Bu, Allah'ın Kitabı'nda yazar.” Oradakiler: “Bu dediğin, Allah'ın Kitabı'nın neresinde?” diye sordular. Süfyan: “Siz, Allah'ın şöyle buyurduğunu işitmediniz mi? “Buzağıyı (tanrı) edinenler var ya, işte onlara mutlaka Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında bir alçaklık erişecektir.” (7/A'raf, 152) “Ey Ebu Muhammed, bu dediğin buzağıyı tanrı edinenlere ait bir şeydir” dediler. Süfyan şöyle cevap verdi: “Hayır! Âyetin devamını okuyun: “Biz iftiracıları böyle cezalandırırız.” Bu ceza, kıyamet gününe kadar her iftiracı ve bid'atçı için geçerlidir.”⁴⁰⁹

Kur'an'dan bu şekilde çıkarımlarda bulunan ve Kur'an ile öğüt veren kimselerden biri de, Rebi bin Hasyem'dir. O (rh) şöyle der: “Konuştuğunda, Allah'ın seni işittiğini hatırla. Baktığında, Allah'ın sana baktığını hatırla. Düşündüğünde, düşüncelerini Al-

⁴⁰⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 7/285, 305.

⁴⁰⁹ Hilyetu'l-Evliyâ, 7/280.

lah'ın bildiğini hatırla. Çünkü O, şöyle buyurur: "Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur." (17/İsrâ, 36)⁴¹⁰

(4) Geceleyin Kur'an Okumak ve Kur'an ile Allah'a Yalvarmak

Kulunun kendisine itaat etmesi için yardımda bulunması, kulun ibadetlerle O'na yaklaşması, kuşkusuz Allah'ın ihsanındandır. Farz ibadetlerden sonra en üstün ameller, teheccüd namazı, dua, Kur'an okuma ve istiğfardır. Bunlar, salih kimselerin özellikleri, Allah'tan korkan kulların ibadetleridir. Merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ın rahmetinden sonra cennete girmeyi sağlayan en büyük nedenlerdir. Allah şöyle buyurur: "Şüphesiz ki Allah'a isyandan sakınanlar, Rablerinin kendilerine verdiğini alarak cennetlerde ve pınar başlarında bulunacaklar. Kuşkusuz onlar, bundan önce dünyada güzel davrananlardı. Geceleri pek az uyurlardı. Seher vakitlerinde de istiğfar ederlerdi." (51/Zariyat, 15-18)

Allah şöyle buyurur: "Hepsi bir değildir; ehl-i kitap içinde istikamet sahibi bir topluluk vardır ki, gece saatlerinde secdeye kapanarak Allah'ın âyetlerini okurlar." (3/Âl-i İmran, 113) Allah, önce peygamberine, sonra onun ümmetine gece namazını emretmiştir: "Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur." (17/İsra, 79) Allah şöyle buyurur: "Ey örtünüp bürünen (Rasûlüm)! Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'an'ı tane tane oku." (73/Müzzemmil, 1-4)

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Farz namazlardan sonra en üstün namaz, gece namazıdır."⁴¹¹

Abdullah bin Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Abdullah ne iyi adam! (Bir de) Ge-

⁴¹⁰ Hilyetu'l-Evliyâ, 10/358; Sıfatu's-Safve, 3/68, 4/162.

⁴¹¹ Müslim, Savm, 5/88 (hadisin bir bölümü).

celeyn namaz kılsa!" Sâlim dedi ki: "Abdullah bundan sonra gecenin çok az bir vakti uyumaya başladı."⁴¹²

Abdullah bin Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Ey Abdullah, sen filan gibi olma! O, gecenin bir kısmında kalkar namaz kılardı, sonra gece namazını terk etti."⁴¹³

Yine Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Yüce Rabbimiz, her gecenin ilk üçte biri geçtiğinde dünya semâsına iner ve: "Var mı bana dua eden, onun duasını kabul edeyim? Var mı benden isteyen, onun istediğini vereyim? Var mı benden bağışlanma dileyen, onu bağışlayayım?" der."⁴¹⁴ Sehl bin Sa'd'dan (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Mü'minin şerefi, gece namazıdır."⁴¹⁵ Bu konuda Rasûlullah'tan (sav) birçok hadis, sahabe ve tabiînden birçok haber nakledilmiştir.

Gecenin karanlığında Kur'an okumak, namaza durup tertîl üzere okumak, yüce bir fazilet, büyük bir şeref ve hiçbir ibadette var olmayan bir ayrıcalıktır. Abdullah bin Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: "Her kim geceleyin kalkıp on âyet okursa gafillerden yazılmaz. Kim geceleyin kalkıp yüz âyet okursa, geceyi ihyâ edenlerden olur. Kim de geceleyin kalkıp bin âyet okursa, kantarlar dolusu sevaplar kazanır."⁴¹⁶

İşte bu amele gıpta edilir ve bu amelden dolayı mutlu olunur. Abdullah bin Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre, Hz. Pey-

⁴¹² Buhârî, Teheccüd, 3/6 (hadis no: 1122); Müslim, Fedâilu's-Sahabe, 16/39.

⁴¹³ Buhârî, Teheccüd, 3/37 (hadis no: 1152); Müslim, Savm, 8/44.

⁴¹⁴ Buhârî, Daavât, 11/129 (hadis no: 6321); Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 6/36. Her ikisi de, Ebu Hureyre'den 8ra) rivayet etmişlerdir.

⁴¹⁵ Taberânî, el-Kebir, 4/317; el-Evsat, 3/306; Beyhâkî, Şuabu'l-İman, 3/171. Hadisi, Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid'de (2/256) zikreder ve şöyle der: "Hadisi, Taberânî el-Evsat'ta rivayet etmiştir. Senedinde Zafir ibni Süleyman vardır. Ahmed, İbni Main ve Ebu Davud onu sika kabul ederken, İbni Adiyy ve İbni Hibban, onu cerhetmişlerdir." Abdulkadir el-Arnâvud, Nevevî'nin Tıbyan adlı eserinin tahririnde bunları söyler (51). Hadisin senedi hasendir.

⁴¹⁶ Ebu Davud, Salat, 2/57 (hadis no: 1398). Hadisin isnadı ceyyid'dir. el-Elbânî, es-Silsiletu's-Sahihâ'da (hadis no: 642) hadisin ceyyid olduğunu söyler.

gamber (sav) şöyle buyurdu: "Sadece şu iki kimseye gıpta edilir: Allah'ın kendisine Kur'an ihsan ettiği, gece-gündüz onunla haşır-neşir olan kimse ve Allah'ın kendisine mal ihsan ettiği ve bu malı gece-gündüz infak eden kimse."⁴¹⁷

İmam Nevevî şöyle der: "Gece namazı ve geceleyin Kur'an okuma, kalbi bir bütün haline getirdiğinden, meşguliyetlerden, zihni oyalayan şeylerden ve birtakım ihtiyaçları yerine getirmekten uzak olduğundan dolayı diğer nafile namazlardan daha üstün tutulmuştur. Yine gece namazı, riyadan ve amelleri yok eden diğer unsurlardan daha güvendedir. Bununla birlikte dinî birtakım hüküm ve olaylar da geceleyin gerçekleşmiştir. Örneğin Rasûlullah'ın (sav) Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya gidişi gece vakti idi. Bir hadiste şöyle buyrulur: "Rabbimiz, her gece, gecenin yarısı geçtikten sonra dünya semâsına iner ve: "Dua eden var mı, duasını kabul edeyim!" buyurur. Yine Rasûlullah (sav) şöyle buyurur: "Gecenin bir anı vardır ki, Allah her gece o an yapılan duaları kabul eder."⁴¹⁸⁴¹⁹

Kur'an'dan faydalanıp ondan etkilenen kimsenin, geceleri kolayına geldiği kadar namaz kılmak ve Kur'an okumakla bir şeyler elde etmesinde şaşılacak bir şey yoktur. Kişi, bununla sevap kazanmak ister, duaların kabul edileceği anı, yüce Rabbinin dünya semasına ineceği vakti gözetler.

Bunun için selef-i salihinimiz (Allah onlara rahmet etsin), gecelerini namaz kılmak, Kur'an okumak, dua ve istiğfar etmekle ihya etmeye çalışmışlar, birbirlerine de bunu tavsiye etmişlerdi. Onlardan biri, geceleyin yapmayı alışkanlık haline getirdiği ibadetlerden birini kaçırdığında onu gündüz vakti yaptı. Bununla birlikte geceleri nefislerini hesaba çekmekte gevşek davranmaz, iyilik yapmak ve iyiliğe devam etmek için çaba gösterirlerdi. Onların bu durumunu Ali bin Ebu Talib (ra) şöyle anlatır:

⁴¹⁷ Buhârî, Tevhid, 13/502 (hadis no: 7529); Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 6/97.

⁴¹⁸ Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 6/36.

⁴¹⁹ Et-Tıbyân, 52-53.

"Ben, Rasûlullah'ın (sav) ashabını görmüştüm. Bugün onlara benzeyen hiç kimseyi görmüyorum. Onlar, saçları darmadağınık, benizleri sararmış ve tozlu-topraklı bir şekilde sabahlarıydı. Gözlerinin arasında (çok secde etmekten dolayı) keçinin dizi gibi kararmış noktalar bulunurdu. Bütün gece Allah'a secde eder, kıyamda dururlar ve Allah'ın Kitabı'nı okurlardı. Alınları ile ayakları arasında uyuklar, istirahat ederlerdi. Sabah olup Allah'ı zikrettiklerinde de, rüzgârlı günde sallanan ağaç (dalları) gibi sallanırlardı. Gözleri yaşarır, hatta ağlamaktan elbiseleri ıslanırdı. Allah'a yemin ederim ki, -arkasındakileri kastederek- bu topluluk ise gaflet içerisinde gecelemiş ve uyumuşlardır."⁴²⁰

Onların durumu hakkında, Ebu'l-Ahves Avf bin Mâlik el-Cüşemî'nin de şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Eğer bir adam, geceleyin Fustat'a ulaşırsa, onların arı vızıltısı gibi Kur'an okuduğunu işitir. Şunlar Allah'tan korkar iken, bunlara ne oluyor da kendilerini bu kadar güven içinde hissediyorlar?"⁴²¹ Onların, birbirlerine olan tavsiyeleri de bu şekilde idi. İbrahim en-Nehâî şöyle diyordu: "Bir süt sağımı vakti kadar bile olsa geceleyin Kur'an okuyun!"⁴²²

Onların eşsiz hayat tarzlarında bunun birçok örneği vardır. Bunlardan biri de, Müslim'in, Ebu Musa el-Eş'arî'den (ra) naklettiği şu rivayettir: Rasûlullah (sav), Ebu Musa'ya şöyle dedi: "Dün gece senin okuyuşunu dinlerken beni görmeliydin! Gerçekten sana Davud'un (as) soyunun mizmarlarından bir mizmar verilmiş."⁴²³

Rebi' bin Enes'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ebu Bekir (ra), geceleyin namaz kıldığında sesini oldukça alçaltırdı. Ömer geceleyin namaz kıldığında, sesini oldukça yükseltirdi. Bir defasında Ömer: "Ey Ebu Bekir, sesini biraz yükseltsen!" dedi. Ebu Be-

⁴²⁰ Hilvetu'l-Evliyâ, 1/76.

⁴²¹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 61; et-Tibyan, 51.

⁴²² et-Tibyan, 52.

⁴²³ Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin, 793; Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an, 5048 (kısa bir şekilde). Nevevî şöyle der: "Âlimler der ki: Burada mizmâr ile kastedilen, güzel sestir. Mizmar, şarkı anlamına da gelmektedir. Âl-i Davud ile kastedilen, bizzat Dâvud'dur. Filanın âl-i denildiğinde bizzat o kimse kastedilir. Davud'un (as) gerçekten güzel bir sesi var idi." Şerhu'n-Nevevî alâ Sahih-i Müslim, 6/80.

kir: "Ey Ömer, sen de sesini biraz alçaltsan!" dedi. Derken Rasûlullah (sav) geldi. Ebu Bekir ve Ömer (ra), aralarındaki konuşmayı ona aktardılar. Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi: "Namazında yüksek sesle okuma; onda sesini fazla da kısma; ikisinin arası bir yol tut." (17/İsrâ, 110) Hz. Peygamber (sav), hemen her ikisine de haber gönderdi ve Ebu Bekir'e (ra): "Ey Ebu Bekir, sesini biraz yükselt!" buyururken, Ömer'e (ra) de: "Sesini biraz kıs!" buyurdu.⁴²⁴ Diğer bir rivayet ise şöyledir: "Ebu Bekir'e: "Niçin böyle yapıyorsun?" diye soruldu. Ebu Bekir: "İhtiyacımı bilen Rabbime açılıyorum!" dedi. Ömer'e: "Niçin böyle yapıyorsun?" diye soruldu. Bunun üzerine Ömer: "Şeytanı kovmak ve uyuyan kimseyi uyandırmak için (böyle yapıyorum)" dedi. "Namazında yüksek sesle okuma; onda sesini fazla da kısma; ikisinin arası bir yol tut." (17/İsrâ, 110) âyeti inince, Rasûlullah (sav), Ebu Bekir'e: "Sesini biraz yükselt!" buyurdu. Ömer'e (ra) de: "Sesini biraz kıs!" buyurdu.⁴²⁵

Ebu Osman en-Nehdî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ebu Hureyre'nin (ra) yanında yedi gün misafir kaldım. O, hanımı ve hizmetçisi geceyi üçe bölerlerdi. Biri kalkar namaz kılar, sonra diğerini kaldırır. O da kalkar namaz kılar, sonra diğerini kaldırır."⁴²⁶

Ukbe bin Âmir el-Cüheni'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Kur'an okumayı öğrendiğimden beri, hiçbir gece okumam gereken virdimi terk etmedim."⁴²⁷ Rebi' bin Hasyem el-Kûfi hakkında şöyle bir olay anlatılır: Rebi', geceleyin kalkar, Allah'ın takdir ettiği kadar namaz kılar. Annesi, ona: "Ey Rebi'! Uyumayacak mısın?" diye sorduğunda, Rebi' şöyle cevap verirdi: "Anneciğim, azaptan korkan kimsenin, gece çöktüğünde uyumaması gerekir."⁴²⁸ O, bu sözüyle Allah'ın şu âyetini hatırlatırdı: "Nice memle-

⁴²⁴ Suyûtî, ed-Dürü'l-Mensûr'da (5/350) zikreder.

⁴²⁵ Taberî, Tefsir, 15/124; Suyûtî, ed-Dürü'l-Mensûr, 5/350.

⁴²⁶ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 2/609.

⁴²⁷ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 95.

⁴²⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/114; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 4/260.

ketler var ki biz onları helâk ettik. Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi.” (7/A'raf, 4)

Benzer bir durum da, Ebu Hanife Numan bin Sâbit hakkında anlatılır. Kasım bin Ma'n'dan rivayet edildiğine göre, Ebu Hanife geceleyin kalktı, “Bilakis kıyamet onlara vâdedilen asıl saattir ve o saat daha belâlı ve daha acıdır.” (54/Kamer, 46) âyetini sabah namazına kadar ağlayarak, Allah'a yalvararak tekrarladı durdu.” Ebu Âsım en-Nebîl şöyle diyor: “Ebu Hanife, çok namaz kıldığından dolayı 'veted' (sütun, kazık) diye isimlendirilirdi.”⁴²⁹

İbni Cüreyc şöyle dedi: “Atâ, yaşlanıp gücü kuvveti tüken-dikten sonra, namaza kalktığında Bakara sûresinden iki yüz âyet okumaya başladı. O, namazda Kur'an okurken ne okuduğundan vazgeçer, ne de yaşlılığına rağmen hareket ederdi.”⁴³⁰

İmam Ahmed'in oğlu Abdullah şöyle dedi: “Babam, her gün Kur'an'ın yedide birini okurdu. Yatsı namazını kıldıktan sonra hafif bir uyku çeker, sonra kalkıp sabaha kadar namaz ve dua ile meşgul olurdu.”⁴³¹

Hatta onlar (Allah onlardan razı olsun), namaz kılmak, Kur'an okumak ve dua etmek için gece kalkmayı sevdikleri andan itibaren büyük derecelere ulaşmışlardır. Onlar gecenin karanlığında Allah'a yakınlığı, Kur'an okumanın tadını ve Allah'a yalvarmanın zevkini buluyorlardı. Kendilerini huzura ve mutluluğa kavuşturduğu için gecelerin gelişini özlemle bekliyorlardı. Gece olduğunda, ihsanını arttırmasını, diğer insanları mahrum bıraktığı gibi sahip oldukları hayırdan mahrum bırakmamasını, kendilerine yardım etmesini Allah'tan istiyorlardı.

Muaz bin Cebel el-Hazrecî el-Ensârî (ra), ölüm döşeginde iken şöyle dedi: “Allahım! Dünyayı ve dünyada bağ-bahçe işleriyle

⁴²⁹ Bu rivayetler için bkz. Tarih-u Bağdad, 13/345, 357; Tehzibu'l-Esmâi ve'l-Luğât, 2/505; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 6/400-401.

⁴³⁰ Hilyetu'l-Evliyâ, 3/310; İbni Ebi Âsım, Zühhd, 1/377; Şuabu'l-İman, 3/148; Sıfatu's-Safve, 2/213; Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 5/87.

⁴³¹ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 11/214.

uğraşmak için kalmayı hiç sevmediğimi biliyorsun. Ben, şiddetli sıcaklarda oruç tutmak, sıkıntıda olanlara el uzatmak ve zikir meclislerinde âlimlerle diz dize bulunmak için dünyada kalmayı istedim.”⁴³²

Ebu Zeyd Mu'zid el-İclî şöyle dedi: “Şiddetli bir sıcakın susuzluğu (oruç), kış gecelerinin uzunluğu, aziz ve yüce olan Allah'ın Kitabıyla kılınan gece namazının tadı olmasaydı, bir haşerat gibi olmama bile önem vermezdim.”⁴³³

Amr bin Utbe bin Ferkad es-Sülemî el-Kûfî şöyle dedi: “Allah'tan üç şey istedim, ikisini verdi, üçüncüyü bekliyorum. Allah'tan beni dünyaya karşı zahid kılmasını istedim. Dünyanın veya dünyalık şeylerin bana yönelmesi ya da yüzçevirmesine artık aldırmıyorum. Allah'tan, namaz konusunda bana güç vermesini istedim, bana bunu ihsan etti. Yine O'ndan şehadeti istedim, onu da ihsan etmesini umuyorum.”⁴³⁴

Ebu'l-Hallâl Zürrâre bin Rebia el-Atekî yaşlandığında şöyle dua ederdi: “Allahım! Beni Kur'an okumaktan mahrum etme!”⁴³⁵ Sâbit el-Bünânî'nin şu sözü de daha önce geçmişti: “Kalbimin, geceleyin namaz kılmaktan daha çok tat aldığı bir şey bilmiyorum.”

Onların gece namazı ve geceleyin Kur'an okumaktan hoşlanmaları, özellikle o zamanlarda karşılaştıkları zorluk ve çektikleri yorgunluğa rağmen yolculukta dahi buna devam etmelerine ait tablolardan birini Hemmam bin Yahya el-Avzî anlatıyor: “Gece ve seher vakitlerinde uzun uzun namaz kılma konusunda Sabit el-Bünânî'den daha sabırlısını görmedim. Bir defasında, Mekke'ye gitmek için onunla birlikte yola çıktık. Geceleyin bir yerde konakladığımızda, o kalkıp namaz kılıyordu. Ne zaman ona baksan, hep

⁴³² Ahmed, Zühd, 265.

⁴³³ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 60; İbni Mübarek, ez-Zühd ve'r-Rekâik, 94.

⁴³⁴ Hilyetu'l-Evliyâ, 4/155.

⁴³⁵ Hilyetu'l-Evliyâ, 3/105.

uyanık olduğunu görürdün. Biz, bazen ağlayarak, bazen Kur'an okuyarak yolculuğumuza devam ediyorduk."⁴³⁶

Ebu't-Tayyib Musa bin Beşşâr şöyle dedi: "Mekke'den Basra'ya kadar Muhammed bin Vâsi'ye eşlik ettim. O, geceleyin hevdec içinde oturarak, başı ile imâda bulunarak namaz kılardı. O, fark edilmemek için arkasındaki kervanbaşına sesini yükseltmesini emrederdi."⁴³⁷ Hiç şüphesiz bu âlimlerle birlikte bulunup onlarla yolculuk yapmak, imanı arttırıyor, Allah'a kulluk ve itaate yardımcı oluyordu. Bişru'l-Hafî şöyle diyor: "Kur'an okuyanlar ve dinde derin anlayış sahibi kimselerle birlikte olman gerekir!"⁴³⁸

Onlar, geceleri virdlerini okurlar ve buna devam ederlerdi. Geceleyin virdlerini okuyamadıklarında, Hz. Peygamber'in (sav) sünnetine uyma amacıyla onu gündüz vakti okurlardı. Ömer bin Hattab'dan (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Bir kimse hizbini yahut onun bir bölümünü okumadan uyur da, onu sabah namazı ile öğle namazı arasında okursa, kendisine onu gece okumuş gibi (sevap) yazılır."⁴³⁹

Bu konudaki örneklerden biri de, Abdurrahman bin Abdulkâri'nin anlattıklarıdır. O şöyle dedi: "Hicret etmek için Ömer'den (ra) izin istedim. Ancak o beni alıkoydu. Sonra izin verdi ve bana şöyle dedi: "(Sen geldiğinde) Ben, virdimin (gece okumam gereken Kur'an'ın) kazasını yerine getiriyordum."⁴⁴⁰

Hayseme'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Mushaftan okuduğu esnada Abdullah bin Amr'ın (ra) yanına girdim. Gördüklerimin nedenini ona sorduğumda, şöyle cevap verdi: "Bu gece okumam gereken bölümüm bu idi."⁴⁴¹ Yine Abdullah bin Amr'ın (ra), Kur'an'daki bölümünü okumaya devam ettiğine, bunu bırakmadığına dair birtakım rivayetlerde bulunulmuştur. Kendisine ko-

⁴³⁶ Sıfatu's-Safve, 3/262.

⁴³⁷ Hilyetu'l-Evliyâ, 2/346.

⁴³⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 8/360.

⁴³⁹ Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 6/29.

⁴⁴⁰ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 93.

⁴⁴¹ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 93.

lay geldiğinde hemen virdini yerine getirir ya da onun bir kısmını bırakıp gündüz okurdu.

Bekâr bin Muhammed es-Sîrînî, İmam Abdullah bin Avn el-Hilâlî hakkında şöyle diyor: "O, her gece Kur'an'ın yedide birini okurdu. O bölümü okumadığında, gündüz olunca onu tamamlardı."⁴⁴²

İbrahîm en-Nehâî, onların Kur'an'daki virdlerine devam etme, onu okuyamadıklarında diğer bir vakitte onu okumaları konusundaki durumlarını şöyle anlatır: "Onlardan biri, okuması gereken virdden bir bölüm kaldığında onu gündüz vakti ya da diğer gece okurdu. Bazen de her zaman okuması gerekenden fazlasını okurdu."⁴⁴³

Onlar, cihad zamanı bile okumaları gereken virdlerine devam ederlerdi. Hiçbir şey onları Kur'an'ı okumaktan alıkoyamazdı. Sa'd bin Ebu Vakkas (ra), İranlılara karşı kazandıkları zaferi Hz. Ömer'e (ra) bildirmek için yazdığı mektubunda şöyle diyordu: "Şüphesiz Allah bize, Farslılara karşı zafer nasip etti. Onlardan önceki dindaşlarında olduğu gibi uzun savaştan, şiddetli sarsıntılardan sonra mallarını bize ganimet olarak verdi... Müslümanlardan Sa'd bin Ubeyd el-Kârî, falan ve filan kimseler şehid oldular. Ayrıca isimlerini Allah'tan başka kimsenin bilmediği başka müslümanlar da şehid oldular. Onlar, gece karanlığı çöktüğünde, Kur'an okuyarak arılar gibi vızıltı çıkarırlardı. Gündüz de arslan gibiydiler. Arslanlar kahramanlıkta onlara benzeyemezdi. Onlardan âhirete gidenler, şehitlik mertebesi dışında, kalan gazilerden daha üstün değildirler. Ama onlar şehitlik mertebesini elde ederek gazilerden üstün oldular. Allah, gazilere şehitliği nasip etmedi..."⁴⁴⁴

Rasûlullah'ın (sav) sünneti üzere olan kimse, rahmet âyetlerini okurken Allah'ın ihsanından ve rahmetinden ister, tehdit ve

⁴⁴² Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 6/370.

⁴⁴³ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 95.

⁴⁴⁴ el-Bidâye ve'n-Nihâye, 7/46.

azap içeren âyetleri okurken de Allah'a sığınır. Kimi âyetlerde de O'nu tenzih eder, tesbih eder. Huzeyfe bin Yemân'dan (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Bir gece, Rasûlullah (sav) ile birlikte namaz kıldım. Bakara sûresine başladı. Ben (içimden): 'Yüz âyeti tamamlayınca rûkû eder' dedim. O, devam etti. Ben (içimden): 'Bütün sûreyi bir rekatta okuyacak' dedim. O yine devam etti. Ben (içimden): 'Bu sûre ile rûkû eder' dedim. Sonra Nisâ sûresine başladı, onu da okudu. Ardından Âl-i İmrân sûresine başladı, onu da okudu. Ağır ağır okuyor, içinde tesbih bulunan bir âyete gelince tesbih ediyor, içinde istenilecek bir şeyler bulunan âyete gelince istiyordu. Sığınılması gereken bir âyete gelince de, Allah'a sığınyordu."⁴⁴⁵

Selefi salihinimiz de bu sünneti yerine getiriyordu. Hüseyin el-Kerâbisî şöyle diyor: "Şafiî ile birlikte bir gece geçirdim. O, gecenin üçte birine yakın zamanı namazla geçirirdi. Her defasında elli âyetten fazla okuduğunu görmedim. Artıracak olursa, yüz âyet okurdu. Okuduğu her rahmet âyetinde, Allah'a dua ederdi. Her azap âyetinde ise Allah'a sığınırdı. Sanki Allah'a karşı beslediği ümit ve korku namazda bir araya geliyordu."⁴⁴⁶

Kur'an'dan etkilenme ve Kur'an'ın etkisi, Kur'an ile Allah'a dua eden kimsede görülür. Bu dualar, Kur'an-ı Kerim'den kaynaklandığından dolayı en üstün dualardır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'deki dualardan daha üstün, daha öz ve daha güzel bir dua yoktur. Allah'ın Kitabı ve Rasûlü'nün Sünneti'nde geçen dualar üzerinde düşünen kimse, her ikisinde de yüce dileklerin, üstün hedeflerin, dünya ve âhiret için eşsiz bir hayrın yer aldığını görür. Tüm bunlar, hata ve günaha düşmekten uzak bir şekilde dile getirilmiştir. Bu dualar, bu tür eksiklerden uzaktır. Çünkü onlar Allah'ın bir vahyidir. Şeyhu'l-İslam İbni Teymiyye şöyle diyor: "İnsanların, Kitap ve Sünnet'te geçen şer'î dualarla dua etmesi gerekir. Bu duaların fazileti ve güzelliği konusunda hiçbir şüphe yoktur. Peygam-

⁴⁴⁵ Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 772.

⁴⁴⁶ Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, 10/35.

faydalı ilim, salih amel, rahat binek, güzel övgü vs. gibi müfessirlerin ifadelerinde görülen her şey yer almaktadır. Bunların hiçbirinde arasında çelişki yoktur. Çünkü hepsi de, dünyadaki iyilikler arasında yer almaktadır. Âhiretteki iyiliklere gelince, en üst derecesi cennete girmektir. Buna bağlı olarak, Arasat'taki büyük dehşetten kurtulmak, hesabı kolay vermek ve daha buna benzer âhiretteki diğer hoş durumlar vardır. Cehennemden kurtulmak, dünyada cehennemi gerekli kılan fiilleri yapmamayı gerektirir. Bunlar da haramlardan kaçınmak, günahlardan uzak durmak ve şüpheli şeyleri terk etmektir.”⁴⁵²

Selef, Kur'an'daki duaların bereketi ve faydasını umarak öğrencilerini ve çevresindeki kimseleri bu metod üzere terbiye ederdi. İbni Ebi Hâtim, Abdusselam bin Şeddâd'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Ben, Enes bin Malik'in (ra) yanında oturdum. Sâbit, ona: “Kardeşlerin, senin onlar için dua etmeni istiyorlar” dedi. Bunun üzerine Enes: “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru!” (2/Bakara, 201) âyetini okudu. Bir süre daha aralarında konuştular. Oradakiler kalkmak istediklerinde, Ebu Hamza: “Kardeşlerin kalkmak istiyorlar. Onlara dua et!” dedi. Bunun üzerine Enes: “Sizin için işleri zorlaştırmamı mı istiyorsunuz? Allah size dünyada iyilik ve âhirette de iyilik verirse, sizi ateş azabından korumuş olur. Böylelikle, bütün hayrı size vermiş olur” dedi.”⁴⁵³

Hız. Peygamber'in (sav) sık sık söylediği dualardan biri de şu idi: “Ey kalpleri evirip çeviren Allahım! Kalbimi, dinin üzere sabit kıl!” Ümmü Seleme (ra) şöyle diyor: “O (sav), sık sık “Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğiltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin.” (3/Âl-i İmran, 8) âyetini okurdu.” Diğer bir rivayette, Ümmü Seleme (ra): “Ey Allah'ın Rasûlü, bu duayı ne çok yapıyorsun!” dedi. Bunun üzerine

⁴⁵² Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 1/244.

⁴⁵³ İbni Ebi Hatim, Tefsiru'l-Kur'an, 2/359; İbni Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 1/245; ed-Dürri'l-Mensur, 2/449.

Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Her kalp, Rahman'ın iki parmağı arasındadır. Dilerse onu düzeltir, dilerse kaydırır. Sen, Allah'ın şöyle buyurduğunu işitmedin mi: "Rabbimiz! Bizi doğru yola ilet-tikten sonra kalplerimizi eğiltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin." (3/Âl-i İmran, 8)⁴⁵⁴

Selef-i salihinimizin sık sık dile getirdiği Kur'an dualarından biri de şu idi: "Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir." (59/Haşr, 9; 64/Teğabun, 16)

Abdurrahman bin Avf'tan (ra) rivayet edildiğine göre, o, Kâ-be'yi tavaf ederken: "Allahım! Nefsimin cimriliğinden beni koru!" diyor, buna başka bir şey ilave etmiyordu. Kendisine bunun sebebi sorulduğunda şöyle dedi: "Eğer nefsimin cimriliğinden korunursam, ne çalar, ne de zina ederim. Hiçbir şey yapmam."⁴⁵⁵

Âlimlerin ifade ettiği meşrû tevessül şekillerinden biri de, kulun, salih bir amelle Rabbine yaklaşma isteğinde bulunmasıdır.⁴⁵⁶ Bu üstün amellerin, aziz ve yüce olan Allah'ın Kitabı'nı okuma, ezberleme, düşünme ve onunla amel etmede faydası büyüktür. Ömer (ra) şöyle der: "Kur'an'ı başka topluluklar okuyup, insanlardan bir şeyler istemeden önce Kur'an'ı okuyun ve onunla Allah'tan isteyin!"⁴⁵⁷

(5) Kur'an ile Tedavi

Kur'an-ı Kerim'in özelliklerinden biri de, onun mü'minlerin ruhsal ve manevî hastalıkları için şifa olmasıdır. Kur'an, küfür, şirk, nifak, cehalet ve bid'atın şifasıdır. Şüphe ve arzuların neden olduğu karışıklıkların, stres ve vesveselerin, kalp ve beden hastalıklarının şifasıdır. Allah şöyle buyurur: "Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, mü'minler için bir hida-

⁴⁵⁴ Ahmed, Müsned, 14/151 (hadis no: 24604). İbni Kesir: "Bu yönüyle hadis garib'dir. Ancak hadisin aslı, Buhârî ve Müslim'de yer almaktadır. Bunun dışında daha birçok şekilde, bu âyet zikredilmeksizin rivayet edilmiştir (2/10). Müsned'in muhakkiki, hadisin 'sahih li-gayrih' olduğunu söyler.

⁴⁵⁵ Camiu'l-Beyân, 22/530; ed-Dürü'l-Mensur, 14/372.

⁴⁵⁶ İbni Teymiyye, Kâidetun Celile fi't-Tevessül ve'l-Vesile, 94-96.

⁴⁵⁷ İbni Ebi Şeybe, Musannef, 6/124.

yet ve rahmet gelmiştir. De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevininler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır." (10/Yunus, 57-58) "Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, mü'minler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır." (17/İsra, 82) "O, inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuzdur ve şifadır." (41/Fussilet, 44)

Hafız İbni Kesir şöyle diyor: "Allah, şerefli elçisine Kur'an-ı Azim'i indirmek suretiyle ihsanda bulunduğunu haber veriyor: "Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, mü'minler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir." (10/Yunus, 57) Yani kötülüklerden alıkoyan... 'Gönüllerdekine bir şifa', yani şüphe ve tereddütleri gideren... Kur'an, gönüllerdeki pislikleri ve kirleri gideren bir şifadır. "Şifa ve rahmettir." Yani Kur'an ile Allah'tan hidayet ve rahmet elde edilir. Bu ise ancak mü'minler, tasdik edenler ve Kur'an'ı iyice anlayanlar içindir: "Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, mü'minler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır." (17/İsra, 82) "O, inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuzdur ve şifadır." (41/Fussilet, 44) "De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevininler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır." (10/Yunus, 58) Yani onlar, Allah'tan kendilerine gelen hidayet ve hak dine sevininler. Çünkü o, sevinecekleri şeyin en üstünüdür: "Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır." Yani dünya menfaatlerinden, mutlaka son bulacak olan fani güzelliklerden ve dünya nimetlerinden daha hayırlıdır."⁴⁵⁸

İmam Şenkî şöyle diyor: "Kur'an, şüphe, nifak gibi kalbin tüm hastalıklarına şifadır. Yine Kur'an, kendisiyle korunulduğunda bedenler için de şifadır. Bir akrebin soktuğu ancak Fatîha ile kendisine rukye yapılan adamın kıssası da buna işaret eder."⁴⁵⁹

Râzî, bunu açıklarken şöyle der: "Bil ki Kur'an, ruhî hastalıklara karşı bir şifadır. Yine o, bedenî hastalıklara karşı da bir şifa-

⁴⁵⁸ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 2/421.

⁴⁵⁹ Advau'l-Beyân, 3/624.

dır. Onun ruhî hastalıklara karşı bir şifa olmasına gelince, bu açıktır. Ruhî hastalıklar iki çeşittir: Bâtıl inançlar ve kınanmış huylar, tavırlar. Bâtıl inançlara gelince, bozukluk bakımından bunların en ileri derecede olanları, ilahîyat, nübüvvet, âhiret, kaza ve kaderle ilgili olanlardır. Kur'an, bu konularda bâtıl görüşleri de ortadan kaldıracak şeyleri kapsamaktadır... Kınanmış huylar ve tavırlara gelince, Kur'an-ı Kerim bunların açıklanmasını, onların meydana getirdiği kötülüklerin tanıtılmasını, üstün ve mükemmel huylar ile övülmüş olan amellere işaret edip yol göstermeyi de içermektedir. Böylelikle Kur'an-ı Kerim'in, ruhî bütün hastalıklara karşı şifa olduğu kesinlik kazanmış olur. Kur'an'ın, bedenî hastalıklara karşı şifa olmasına gelince, bu böyledir. Çünkü bereketini umarak Kur'an okumak, birçok hastalığı yok etmektedir. Filozoflardan ve tılsımcılardan büyük bir topluluk, bilinemeyen ve manası anlaşılamayan pek çok efsun, rukye ve duaların okunmasının, faydalar temin edip zararları giderme konusunda birçok tesiri olduğunu beyan edip açıklayabiliyorsa, Allah'ın yüceliği ve azametinin zikrini, mukarreb meleklerin saygı ve tebcilini, azgın kimseler ve şeytanların da tahkir edilip zelil kılınmasını kapsayan bu yüce Kur'an'ın okunması, dinî ve dünyevi faydaları elde etme konusunda haydi haydi sebep ve vesile olur."⁴⁶⁰ Allah'ın, Kur'an-ı Kerim'i şifa olarak niteleyip, tedavi olarak tarif etmemesinin sırrına gelince, "çünkü tedavinin sonucu ve tedaviden kastedilen şifadır. Tedaviye gelince, bu bazen fayda verirken bazen de zarar verir. Kur'an, vurgulu bir şekilde şifa olarak nitelenirken, hangi tedavinin onun kadar kesin bir şifaya sahip olduğu iddia edilebilir?"⁴⁶¹

Hadislerde, Kur'an ile Allah'a dua edildiği ve onunla tevesül edilerek şifa isteğinde bulunulduğunda, ruhî ve bedensel, manevî ve maddî hastalıkların tedavisindeki Kur'an'ın etkisi açıklanmaktadır. İşte Rasûlullah (sav), hüznün ve endişenin gitmesi için Kur'anî tedaviyi açıklıyor: "Kimin hüznü artarsa, şöyle desin:

⁴⁶⁰ et-Tefsiru'l-Kebir, 21/35-36.

⁴⁶¹ Hasâisu'l-Kur'ani'l-Kerim, 111.

"Allahım! Ben, senin kulunum. Kulunun kuluyum. Kölenin kuluyum. Hayatım senin elinde. Alın yazım senin elindedir, vereceğin hüküm de geçmiştir. Hükümünde adalet vardır. Kendine verdiği, sana ait olan bütün isimlerle yahut benim için bilinmeyen, kendine ayırdığın isimlerle, Kur'an'ı kalbimin baharı, üzüntümün cilâsı kılmanı isterim." Allah, bu sözleri söyleyen bir kulun hüznünü giderir ve onun hüznünü huzurla değiştirir."⁴⁶²

Sa'd bin Ebu Vakkas'tan (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Yunus (as), balığın karnında iken Rabbine şöyle dua etmişti: "Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zalimlerden oldum!" (21/Enbiya, 87) Hangi müslüman bu duayı herhangi bir konuda yaparsa, Allah onun duasını mutlaka kabul eder."⁴⁶³

Hüzün kendisini kapladığında kalkıp abdest alan, sonra evinin bir köşesine çekilen, Mushaf'ı eline alıp okuyan ve okudukça hüznün kendisini terk ettiği, sıkıntıların yok olduğu, böylece dinamik bir zihinle ayağa kalkan nice müslüman vardır. Yatağına girdiğinde sağ tarafına uzanan, kendi kendine âyetler okuyan, bununla Rabbinin rızasını kazanmak ve O'na sığınmak isteyen, Allah'ın koruması ve gözetimi altında güvenli bir şekilde uyuyan nice müslüman vardır. Yalnız kaldığında, korku kendisini kapladığında, ruhunu âyetlerle sakinleştiren ve böylelikle Allah'a yakın olma nimetini hisseden, yalnızlığı yok eden, korkusunu gideren nice müslüman vardır! Sıkıntı duyduğunda ve korktuğunda âyetler okuyan, böylelikle Allah'ın üzerine sekinet indirdiği, korkusunu güvene dönüştürdüğü nice müslüman vardır! Şeytanın kalbine giden yolu aradığı, kalbe şüpheler ve tereddütler attığı nice

⁴⁶² Ahmed, Müsned, 1/391, 452; İbni Hibban, Sahih, 2372 (Abdullah bin Mes'ud'dan (ra)). İbni Kayyim, Bedâiu'l-Fevâid'de (1/188) ve Şifau'l-Alîl'de (572) hadisin sahih olduğunu söyler.

⁴⁶³ Ahmed, Müsned, 1/170; Tirmizî, Daavât, 5/529 (hadis no: 3505). Hâkim, Müstedrek'te (1/505) hadisin sahih olduğunu söyler. Zehebî de onunla aynı görüştedir. el-Elbânî, Sahihu'l-Câmi'de (hadis no: 3383) hadisin sahih olduğunu ifade eder.

müslüman vardır! Şeytanın bu çabaları onun kalbini delmek üzere iken, bir iman davetçisi, onu Kur'an'dan bazı âyetleri okumaya çağırır; o da bu çağrıya kulak verdiğiğinde tüm şüpheleri yok olur. Tüm tereddütler ortadan kalkar ve kalbi tekrar huzur dolar. Yoksulluk içinde olan, açlığı hisseden nice müslüman vardır ki, Kur'an'da zenginlik bulur. Kur'an okumakla gıdasını alır. Zenginliğin kendisini haddi aşmaya yönelttiği, şımardıkça şımaran nice müslüman vardır ki, Kur'an okumakla Allah onu kurtarır. Allah onun gözündeki perdeyi kaldırır, o da Rabbinin nimetini hatırlar. Böylelikle sahip olduğu şeylerin karşılığında Allah'ın katındaki şeyleri ister. Eğer bir kimse bunlardan bir şeyle denenir, bunun sonucunda Allah'a isyan ederse, hemen dönüp kendi durumuna baksın, kendisinde var olan nedeni araştırsın. Şüphesiz bu şey, ona daha önce gelmiştir."⁴⁶⁴

Kur'an ile etkilenme, onunla şifa bulma ve tüm hastalıklardan onunla tedavi olma olgusu, Allah'a iman, O'na güven ve tevekkül, O'na samimi bir şekilde sığınma, O'nun hakkında hüsn-ü zanda bulunma, şifa ve âfiyetin elinde olduğu, fayda ve zarar verecek olanın ancak aziz ve yüce olan Allah olduğuna kesin bir inançla olur. Bu hedefi gerçekleştiren nedenler hakkında İbni Kayyim şöyle der: "Fakat burada fark edilmesi gereken bir nokta var ki, o da, kendisiyle şifa bulunulan ve rukye olarak kullanılan dua âyetleri ve zikirlerin bizzat faydalı ve şifa verici olduğu, ancak kabul edilebilecek bir konum, dua eden kimsenin niyet ve etkisine ihtiyaç duyduğudur. Şifa geciktiğinde, manevî tedavi ve ilaçlarda olduğu gibi, bu, dua eden kimsenin etkisinin zayıflığından, kendisine dua edilen kimsenin kabule yanaşmamasından veya hastalığa iyi gelmeyen güçlü bir etken veya engelden dolayıdır. Şüphesiz bu âyetlerin ve zikirlerin etkisiz olması, bazen bu hastalığın bu tedaviyi kabul etmemesinden kaynaklandığı gibi bazen de

⁴⁶⁴ Hasaisu'l-Kur'ani'l-Kerim, 115-116.

etkisini ortadan kaldırmayı engelleyen güçlü bir etkenden dolayı olur.”⁴⁶⁵

Zerkeşî, Kur'an ile şifa arama konusunda şunları söyler: “Ancak kalbi ve niyeti Allah için olan bir kimse bundan faydalana-bilir. Aklı ve kulağıyla Kitab üzerinde düşünen, kalbini Kur'an ile diri tutan, organlarıyla Kur'an'ı yaşayan, gece-gündüz Kur'an ile birlikte olan, ona tutunan ve onun üzerinde kafa yoran bir kimse ancak Kur'an'dan faydalanabilir.”⁴⁶⁶

Bir defasında, bir adam Rasûlullah'a (sav) gelip: “Kardeşim ishal oldu” dedi. Rasûlullah (sav) da: “Ona bal içir!” buyurdu. O da içirdi. Sonra tekrar gelerek: “Ben kardeşime bal içirdim. Ama bu onun ancak ishalini arttırdı” dedi. Rasûlullah (sav): “Allah doğru söyledi. Kardeşinin karnı ise yalan yaptı” buyurdu. Diğer bir riva-yette, Rasûlullah (sav): “Ona bal içir!” buyurdu. Sonra adam ikinci defa geldi. Rasûlullah (sav) yine: “Ona bal içir!” buyurdu. Sonra üçüncü defa geldi. Rasûlullah (sav) yine: “Ona bal içir!” buyurdu. Adam tekrar gelip, “İçirdim (ancak faydası olmadı)” deyince, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: “Allah doğru söyledi. Kardeşinin karnı ise yalan yaptı” buyurdu. Sonra adam tekrar kardeşine bal içirdi, kardeşi hemen iyileşti.”⁴⁶⁷

Salih el-Mürri anlatıyor: “Bir gün hanıma felç inmişti. Bu-nun üzerine ona Kur'an-ı Kerim okuyarak dua ettim, iyileşti. Sev-diklerimden biri gelip, “Bu nasıl olur?” diye hayretini belirtince ona şöyle dedim: “Buna niçin şaşıyorsun ki? Vallahi, eğer bir ölünün üzerine Kur'an-ı Kerim'in okunup onun da dirildiğini söy-lesen, ben buna asla şaşırmam!”⁴⁶⁸

Mü'minler, Kur'an'ın şifa olduğunu ifade eden âyetler ile balın şifa olduğunu ifade eden âyetleri karşılaştırdığında, yukarı-daki âyetlerde geçtiği gibi ilkinin iman ehli ile sınırlı olduğunu,

⁴⁶⁵ el-Cevabu'l-Kâfi, 3.

⁴⁶⁶ el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an, 1/436.

⁴⁶⁷ Buhârî, Tıb, 10/139 (hadis no: 5684); Müslim, Selâm, (14/203). Ebu Said el-Hudri'den (ra).

⁴⁶⁸ Hilyetu'l-Evliyâ, 6/170.

ikincinin ise, mü'min-kafir tüm insanları kapsadığını görür. Allah şöyle buyurur: "Onun karınlarından, renkleri çeşit çeşit bir içecek çıkar ki onda insanlara şifa vardır." (16/Nahl, 69) Dolayısıyla Kur'an ile şifa mü'minlere özgü, bal ile şifa ise tüm insanlara özgüdür."⁴⁶⁹

Hafız İbni Kesir, "Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır." (17/İsrâ, 82) âyetinin tefsirinde şunları söyler:

"Allah Teâlâ, peygamberi Muhammed'e (sav) indirmiş olduğu kitabından bahsediyor. Bu, ne önünden ve ne de arkasından bâtılın sızamadığı, Hakîm ve Hamîd olan Allah tarafından indirilmiş olan Kur'an'dır. Kur'an, mü'minler için şifa ve rahmettir. Yani Kur'an-ı Kerim, mü'minlerin kalplerindeki şüphe, nifak, şirk, sapıklık, bâtıla eğilim gibi her türlü hastalıkları giderir. Dolayısıyla Kur'an, tüm bunlara şifa verir. Yine o, iman ve hikmeti kazandıran bir rahmettir. Hayrı talep ettirir ve ona rağbeti sağlar. Bu ancak Kur'an'a iman eden, onu doğrulayan ve ona bağlananlar için geçerlidir. Kur'an, mü'min için şifa ve rahmettir. Nefsine zulmeden ve böylece küfre dalan kişilere gelince, onların Kur'an'ı dinlemele-ri yalanlarını, küfürlerini ve haktan uzaklaşmalarını arttırmaktan başka bir şey sağlamaz. Bu musibetin nedeni Kur'an değil, kâfirin küfrüdür. Allah şöyle buyurur: "De ki: O, inananlar için doğru yolu gösteren bir kılavuzdur ve şifadır. İnanmayanlara gelince, onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve Kur'an onlara kapalıdır. (Sanki) onlara uzak bir yerden bağırılıyor (da Kur'an'da ne söylendiğini anlamıyorlar.)" (41/Fussilet, 44) "Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: 'Bu sizin hanginizin imanını artırdı?' İman edenlere gelince (bu sûre) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler. Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) olanlara gelince, onların da inkârlarını büsbütün artırır ve onlar artık kâfir olarak ölürler." (9/Tevbe, 124-125) Bu konuda birçok âyet vardır. Katâde, "Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o,

⁴⁶⁹ Hasaisu'l-Kur'ani'l-Kerim, 116.

mü'minler için şifa ve rahmettir..." (17/İsrâ, 82) âyeti hakkında şöyle der: "Mü'min onu duyunca ondan faydalanır, onu ezberler. "Zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır." Yani ondan faydalanmaz ve onu ezberlemez. Şüphesiz Allah, bu Kur'an'ı, mü'minler için şifa ve rahmet kılmıştır."⁴⁷⁰

İbni Kayyim şöyle diyor: "Bazı sözlerin tecrübe edilmiş birtakım özellikleri ve faydaları olduğu bilinmektedir. O halde, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın, yarattığı tüm varlıkların sözlerinden daha üstün kılmış olduğu Kelâmı için bunun aksi düşünülemez. Allah'ın Kelâmı, tam bir şifa, faydalı bir koruma, doğruyu gösteren bir nûr, kapsamlı bir rahmettir. Öyle ki, eğer Allah onu bir dağın üzerine indirmiş olsaydı, onun yüceliğinden ve heybetinden dağ parça parça olurdu. Allah şöyle buyurur: "Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir..." (17/İsrâ, 82) Buradaki 'min' (...dan) edatı, cinsi beyân içindir, teb'iz (parça, bölüm) için değildir. Bu, ileri sürülen iki görüşten daha doğru olanıdır. Tıpkı Allah'ın şu buyruğunda görüldüğü gibi: "Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vaat etmiştir." (48/Fetih, 29) Yani iman edip, iyi işler yapanların tamamına mağfiret ve büyük mükâfat vaat etmiştir."

Yine İbni Kayyim şöyle der: "Dolayısıyla Kur'an, tüm kalbî ve bedenî, dünya ve âhiret hastalıkları için tam bir şifadır. Herkes onunla şifa talebinde bulunmaya ehil ve muvaffak olamamaktadır. Hasta olan kimse, onunla tedavi yöntemini güzel yapar, onu tam bir sadakat ve imanla derdi üzerine koyarsa, tam bir kabul, kesin bir itikatla diğer şartlarını da ortaya koyarak ona sarılırsa, hiçbir dert asla onun karşısında duramaz.

Dertler Allah'ın kelâmına karşı nasıl durabilir ki, şayet o dağlara inmiş olsaydı onu paramparça eder, yeryüzüne inseydikiye bölerdi. Kalbî ve bedenî hastalıklardan hiçbirisi yoktur ki, Kur'an'da onun devasına, nedenlerine, ondan korunmaya işaret eden yolları bulunmasın; bu mümkün değildir. Ancak bu herkese

⁴⁷⁰ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 3/59.

nasip değildir... Kalbî devalara gelince, Kur'an onları ayrıntılı olarak zikretmekte, bu tür kalbî dertlerin sebeplerini ve tedavi yollarını açıklamakta ve: "Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi?" (29/Ankebut, 51) buyurmaktadır. O halde Kur'an'ın şifa vermediğine Allah şifa vermez. Kur'an'ı yerterli görmeyene, Allah yardım elini uzatmaz."⁴⁷¹

Bu özellik, Kur'an'ın tamamını kapsamaktadır. Kur'an'ın bazı sûre ve âyetleri ile ilgili olarak, o sûre ve âyeti okumanın, onlarla rukye yapmanın fazileti ve hakkında birtakım rivayetler nakledilmiş, bunun etkisi açıklanmıştır. Rasûlullah'ın (sav) yaşamında bu tür örnekler ve olaylar vardır. Bunlardan biri de, isimlerinden bazıları eş-Şâfiye, el-Vâkiye ve el-Kâfiye olan Fatiha sûresi hakkında gelen rivayetlerdir. Ebu Said el-Hudrî'den (ra) konu ile ilgili rivayet edilen şu hadis buna işaret etmektedir: "Rasûlullah'ın (sav) ashabından bir grup, bir sefere çıktı. Onlar, Arap kabilelerinden bir kabileye vardılar ve onlardan kendilerini konuk etmelerini istediler. Fakat onlar, bu grubu konuk etmekten kaçındılar. Bu sırada, bu kabilenin efendisi (bir akrep tarafından) sokuldu. Bütün kabile halkı harekete geçip, onun için her çareye başvurdular, fakat hiçbir şey ona fayda vermedi. Bunun üzerine kabile halkından bazıları: "Yakınımızda konaklayan şu kabileye gitseniz, belki onların yanında çare olacak bir şey bulunabilir" dedi. Hemen onların yanına geldiler ve: "Ey cemaat, efendimiz sokuldu. Onun için her çareye başvurduk, ancak hiçbir şey ona fayda vermiyor. Sizden birinin yanında herhangi bir şey (bir çare) var mı?" dediler.

Kafileden biri: "Allah'a yemin ederim ki, ben dua ederim. Ancak biz sizden, bizi misafir olarak kabul etmenizi istemiştik de, siz bizi ağırlamamıştınız. Şimdi ben de size bizim için bir ücret belirlemedikçe, hastalıktan sığındırma duası yapacak değilim" dedi. Kabile halkı, o sahabi ile bir sürü koyun üzerine anlaştılar. O sahabi, sokulmuş olan kabile reisine gitti. Fatiha sûresini sonuna kadar okuyor ve ona üflüyordu. Ardından kabilenin reisi, sanki

⁴⁷¹ Zâdu'l-Meâd, 4/177, 352.

bukağıdan çözülmüşçesine süratle yürüyerek gitti ve kendisinde hiçbir hastalık kalmadı. O sahabi dedi ki: "Bunun üzerine kabile halkı, üzerinde anlaştığımız ücreti ödediler. Seriyeden bazıları: "Bu koyunları paylaştırın!" dedi. Ancak dua eden sahabi: "Hz. Peygamber'e (sav) gidip, bize ne emredeceğini öğreninceye kadar bu koyunları paylaştırmayın!" dedi. Bir süre sonra Hz. Peygamber'e (sav) geldiler ve kendisine olanları anlattılar. Rasûlullah (sav), o sahabiye: "Fatiha'nın tesirli bir dua olduğunu sana öğreten nedir?" diye sordu. Ardından: "İsabet ettiniz. Şimdi koyunları paylaştırın ve benim için de bir hisse ayırın" buyurdu ve gülümse-di."⁴⁷²

İbni Kayyim şöyle diyor: "Kur'an'da, Tevrat'ta, İncil'de ve Zebur'da bir benzeri indirilmeyen, Allah'ın Kitaplarının bütün anlamlarını kapsayan, Allah'ın -Allah, Rab ve Rahman gibi- bütün temel ve kapsamlı isimlerini, âhiretin varlığının ispatını, rububiyet tevhidi ve uluhiyet tevhidi şeklindeki iki tevhidi içeren, yardım ve hidayeti yalnızca kendisinden istemede Yüce Rabbe ihtiyacı zikreden, mutlak olarak en üstün ve yararlı duayı belirten Fatiha sûresi için ne denilebilir? Kullar O'na ne kadar da muhtaçtır. O, emrettiğini yapmak, yasakladığından kaçınmak ve ölünceye kadar bu şekilde dosdoğru olmak suretiyle Allah'ı tanımayı, tevhidi ve O'na ibadeti içeren dosdoğru yolun kılavuzudur. Bu sûre, tüm varlıkların, hakikati tanımak, onu uygulamak, sevmek ve tercih etmek dolayısıyla 'nimet verilenler', hakikati tanıdıktan sonra ondan dönmek sûretiyle 'gazaba uğrayanlar', hakikati tanımadıklarından dolayı 'sapkınlar' şeklinde gruplandırılmasını içerir. Bu sûrede, kaderin, şeriatın, isim ve sıfatların, âhiretin, peygamberlerin, nefislerin arındırılmasının, kalpleri düzeltmenin ispatı, Allah'ın adalet ve ihsanı, bütün bid'at ve batıl inançlıların reddedilmesi yer alır.

⁴⁷² Buhârî, İcâre, 4/452-453 (hadis no: 2276). Lafız, Buhârî'ye aittir. Müslim, Selâm, 14/187-189.

Bu sûreyle bazı hastalıklar için şifa istenebilir, sokmalara karşı okunabilir. Kısacası, Fâtiha sûresinin içerdiği samimi kulluk, Allah'a hamd ve övgü, bütün işlerin O'na havale edilmesi, O'ndan yardım isteme, O'na güvenme, herşeyi O'ndan isteme durumlarının tümü nimet sağlayıcıdır. Fatiha sûresi, nimetleri sağlayan, belâları defeden, şifa verici ve yeterli en büyük ilaçlardandır.

Fatiha sûresindeki rukye (dua) yerinin, "Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız." (1/Fatiha, 5) kısmı olduğu belirtilir. Şüphesiz bu iki cümle, bu ilacın en kuvvetli bölümlerindendir. Çünkü bu ikisinde, herşeyin Allah'a havale edilmesi ve tevekkül, O'na sığınma ve O'ndan yardım isteme, Allah'a muhtaç olma ve isteklerde bulunma, yalnızca Allah'a ibadetten ibaret olan gayelerin en yücesi ile ibadet konusunda O'ndan yardım istemekten ibaret vesilelerin en şerefliisi yer almaktadır. Bir defasında Mekke'de rahatsızlanmıştım. Doktor ve ilaç bulamamıştım. Fatiha sûresini okuyarak tedavi olmaya çalışıyor, zemzem suyundan içiyorum, suya birkaç defa okuyor ve sonra suyu içiyordum. Böylece tamamen iyileştim. Bundan sonra birçok ağrılarımda bu usulü uygular oldum. Böyle bir tedavi yolundan son derece yararlandım."⁴⁷³

Özellikle faziletinden bahsedilen sûrelerden biri de Muavvizeteyn sûrelerini okumaktır. Âişe'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Hz. Peygamber (sav) -vefatına neden olan hastalığı sırasında- kendisi için Muavvizeteyn sûrelerini okur ve üflerdi. Hastalığı şiddetlendiğinde artık onun üzerine ben okuyor ve bereketini umarak kendi eliyle onu meshediyordum."⁴⁷⁴

Ebu Said'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (sav), göz değmesinden ve cinlerin şerrinden dolayı Allah'a sığınır ve dualar okurdu. Muavvizeteyn sûreleri (Felak ve Nâs sûreleri)

⁴⁷³ Zâdu'l-Mead, 4/177-178.

⁴⁷⁴ Buhârî, Tıp, 10/195 (hadis no: 5735); Müslim, Selâm, 14/182.

nâzil olunca, diğer okuduğu şeyleri bıraktı ve bu iki sûreyi okumaya başladı.”⁴⁷⁵

Nevevî şöyle der: “Rasûlullah (sav), Muavvizeteyn sûreleri ile rukye yapardı. Çünkü her iki sûre de, tek tek ve toplu olarak tüm hoş olmayan şeylerden sığınmayı içerir. Her iki sûrede de, yaratılan tüm varlıkların kötülüğünden sığınma vardır ki, bunun kapsamına her şey girer. Düğümlere üfüren kadınların şerrinden, sihirbazların şerrinden, hasetçilerin şerrinden, kalplere vesvese ve şüphe veren şeytanın şerrinden... Allah en iyisini bilir.”⁴⁷⁶

Hafız İbni Hacer şöyle diyor: “Bu hadis, bu iki sûre dışında başka bir şeyle Allah'a sığınmanın yasaklandığına işaret etmez. Tam aksine, bu iki sûrenin daha öncelikli ve üstün olduğunu gösterir. Toptan ve tek tek tüm kötülüklerden sığınmayı kapsadığından dolayı, bu iki sûre ile yetinilmiştir.” İbni Battal da şöyle der: “Muavvizeteyn sûrelerinde kapsamlı dualar vardır. Sihir, hased, şeytanın şerri ve vesveseleri gibi birçok hoş görülme-yen durum vardır. Bunun için Hz. Peygamber (sav), muavizeteyn sûreleri ile yetiniyordu.”⁴⁷⁷

İbni Kayyim, bu Allah'a sığınma dualarının okuyanlar üzerinde bir bereketinin olduğunu, başlangıçta ya onların üzerindeki kötülükleri ve hastalıkları engellediğini ya da bu hastalık için bir şifa ve engel olduğunu belirtmiştir. O (rh) şöyle der: “Bil ki, ilahî-tıbbî ilaçlar hastalıklara, hastalık ortaya çıktıktan sonra fayda verir, hastalanmadan önce korur. Hastalanınca, acı verse bile zararlı olmaz. Tabîî ilaçlar ise sadece hastalık ortaya çıktıktan sonra fayda verir. Sığınma ve dualar, ya hastalık sebeplerinin ortaya çıkışını engeller ya da sığınmanın tam bir şekilde yerine getirilmesi, güç ve zaafına göre etkisini göstermesine mani olur. Dua ve sığınmalar, sağlığı korumak ve hastalığı gidermek için yapılır. Birincisine

⁴⁷⁵ Nesâî, İstiâze, 8/271; Tirmizî, Tıb, 4/395 (hadis no: 2058). Tirmizî: “Hadis, hasen-garib'dir” der. İbni Mâce, Tıb, 2/266 (hadis no: 3511). El-Elbâni, Sahih-u İbni Mâce'de (2/266) hadisin sahih olduğunu söyler.

⁴⁷⁶ Şerh-u Sahih-i Müslim, 14/183.

⁴⁷⁷ Fethu'l-Bâri, 10/195, 197.

örnek, Buhârî ve Müslim'deki Hz. Âişe'den (ra) nakledilen şu hadistir: "Rasûlullah (sav) yatağa girince avuçlarına İhlas ve Muavvizeteyn'i (Felak ve Nâs sûrelerini) üfürür, sonra yüzüne sü-
rerdi, eli derisine değmezdi."⁴⁷⁸

Yine Buhârî ve Müslim'de, Rasûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğu nakledilir: "Bir gece, Bakara sûresinin son iki âyetini okuyana, bu ikisi yeter."⁴⁷⁹

İkincisine gelince, yukarıda geçtiği gibi Fatiha okumak, akrep sokmasına ve birazdan anlatılacak olanlara karşı dua okumak bunun örneğidir."⁴⁸⁰

Bedenî hastalıklarda Kur'an ile tedavi örneklerinden biri, kendisini cin çarpan kimsenin şu kıssasıdır: Übeyy bin Ka'b'dan (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ben, Hz. Peygamber'in (sav) yanında otururken, bir bedevî geldi ve: "Ey Allah'ın Peygamberi, benim ağrıları bulunan bir kardeşim var" dedi. Rasûlullah (sav): "Kardeşinin ağrıları nedir?" diye sordu. Bedevî: "Onda bir parça delilik var" dedi. Rasûlullah (sav): "O halde onu bana getir!" dedi. (Bedevî gitti, kardeşini getirdi.) Hz. Peygamber'in (sav) önüne oturttu. Hz. Peygamber (sav), ona Fatiha'yı, Bakara sûresinin ilk dört âyetini, "İlâhınız bir tek Allah'tır." (2/Bakara, 163) âyetini, Âyete'l-Kürsî'yi, Bakara sûresinin son üç âyetini, Âl-i İmran sûresinden, "Allah, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilâh yoktur." (3/Âl-i İmran, 18) âyetini, Araf sûresinden, "Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan..." (7/A'raf, 54) âyetini, Mü'minun sûresinin son âyetlerinden "Mutlak hâkim ve hak olan Allah, çok yücedir." (23/Mü'minun, 116) âyetini, Cin sûresinden, "Hakikat şu ki, Rab-bimizin şanı çok yücedir..." (72/Cin, 3) âyetini, Saffat sûresinden ilk on âyeti, Haşr sûresinin sonundaki üç âyeti, İhlas, Felâk-Nâs

⁴⁷⁸ Buhârî, Daavât, 11/125 (hadis no: 6319); Müslim, Selâm, (2192).

⁴⁷⁹ Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an, 9/55 (hadis no: 5009); Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin, 6/92. Abdullah bin Mes'ud'dan (ra).

⁴⁸⁰ Zâdu'l-Meâd, 4/182-184.

sûrelerini okudu. (Hasta olan) bedevî arap en ufak bir rahatsızlığı olmaksızın iyileşmiş olarak kalktı.”⁴⁸¹

Rasûlullah'ın (sav) ashâbı ve onlara güzel bir şekilde tâbi olan kimseler, bu şifa ile iyileştiler, bu rehberliği kabul ettiler. Böylelikle Kur'an'ın etkisini ve hedefini hissettiler. Dünya onlar için güç ve liderlik, âhiret ise onlar için başarı ve mutluluktu.

Sahabeden ve onlardan sonra gelen tabiînden, Kur'an ile tedavi ve rukyeye teşvik konusunda rivayet edilenlerden biri de, Abdullah bin Mes'ud'un (ra) şu sözüdür: “İki şifa kaynağını, Kur'an'ı ve balı bırakmayın!”⁴⁸²

Yine Abdullah bin Mes'ud (ra) şöyle der: “Şüphesiz bu Kur'an, Allah Teâlâ'nın ziyafetidir. O halde, gücünüz yettiğinde o ziyafetten bir şeyler alın. Şüphesiz bu Kur'an, aziz ve yüce olan Allah'ın ipidir. O, açık bir nûr, faydalı bir şifa, kendisine sarılan için bir korunma, onu takip eden kimse için bir kurtuluştur...”⁴⁸³

Talha bin Musarri'ften şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Şöyle denirdi: Hastanın yanında Kur'an okunduğunda, hasta bundan dolayı ağrısında bir hafiflik hisseder. Talha dedi ki: “Hasta iken Hayseme'nin yanına girdim. “Bugün seni daha iyi görüyorum” dedim. Bunun üzerine Hayseme: “Çünkü yanımda Kur'an okundu” dedi.”⁴⁸⁴

Kur'an, mü'minler için insan ve cin şeytanlardan koruyucu bir kale ve savunma olduğu gibi, Kur'an okuyan ve rukye yapan mü'minleri, insan ve cin şeytanlar kontrolleri altına alamaz, onlar hakkındaki amaçlarını gerçekleştiremezler. Herhangi bir şekilde onlara eziyet de veremezler. Allah şöyle buyurur: “Biz, Kur'an okuduğun zaman, seninle âhirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz.” (17/İsra, 45) Bu âyetin nüzûl sebebi hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

⁴⁸¹ Ahmed, Müsned, 5/128; Hâkim, Müstedrek, 4/412. Hadisin senedi zayıftır.

⁴⁸² Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 233; İbni Ebi Şeybe, Musannef, 6/126.

⁴⁸³ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 21; İbni Ebi Şeybe, Musannef, 6/126.

⁴⁸⁴ Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 233; İbni Ebi Şeybe, Musannef, 2/163.

1- Esmâ binti Ebu Bekir'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ebu Leheb'in iki eli kurusun! Kurudu da." (111/Mesed, 1) âyeti nazil olunca, Avrâ Ümmü Cemil, yüksek sesle, elinde bir balta olduğu halde gelip şöyle dedi: "Biz, onu kötüleyerek kendisinden kaçındık, dinini terk ettik, emrine isyan ettik."

Rasûlullah (sav) beraberinde Ebubekir (ra) olduğu halde mescidde oturuyordu. Ebubekir onu görünce: "O geliyor, seni görmesinden korkarım" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (sav): "O, beni göremeyecektir" buyurdu. Kur'an'dan bir âyet okuyarak ondan korundu. Nitekim Allah şöyle buyurur: "Biz, Kur'an okuduğun zaman, seninle âhirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz." (17/İsra, 45) Ümmü Cemil geldi, hatta Ebubekir'in yanında durdu. Ancak Rasûlullah'ı (sav) görmedi. Ümmü Cemil: "Ey Ebubekir, arkadaşının beni hicvettiğini haber aldım" dedi. Bunun üzerine Ebubekir: "Kâbe'nin Rabbine andolsun ki; o, seni hicvetmedi" dedi. Ümmü Cemil: "Kureyşliler benim efendilerinin kızı olduğumu iyi bilirler" diyerek dönüp gitti.

Diğer bir rivayette Ebu Bekir (ra): "Ey Allah'ın Rasûlü, o gerçekten seni görmedi" deyince, Rasûlullah (sav): "Benimle onun arasına Cibrail girdi" buyurdu.⁴⁸⁵

2- İbni Abbas'tan (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ebu Süfyan, Nadr bin Hâris, Ebu Cehil ve diğerleri, Hz. Peygamber'in (sav) yanında oturuyor ve onun sözlerini dinliyorlardı. Bir gün, Nadr bin Hâris: "Ben, Muhammed'in ne dediğini anlayamıyorum, ne var ki, onun dudaklarının bir şeyden ötürü hareket ettiğini de görmekteyim" dedi. Ebu Süfyan: "Ben, onun söylediklerinin hak ve gerçek olduğunu sanıyorum" dedi. Ebu Cehil: "O, bir mecnundur" dedi. Ebu Leheb de: "O bir kâhindir" dedi. Huvaytî bin Abdiluzza da: "O, bir şairdir" dedi. İşte bunun üzerine bu âyet nazil oldu. Rasûlullah (sav), Kur'an okumak istediğinde, önce şu üç âyeti okurdu: Bu âyetler, Kehf sûresindeki: "Biz onların kalplerine,

⁴⁸⁵ Hakim, Müstedrek, 2/361; Ebu Ya'lâ, Müsned, 53; Beyhâkî, Delâilu'n-Nübüve, 2/195, 196; Suyûtî, ed-Dürri'l-Mensur, 9/366-367.

bunu anlamalarına engel olan bir ağırlık, kulaklarına da sağırılık verdik." (18/Kehf, 57) âyeti, Nahl sûresindeki, "İşte onlar Allah'ın, kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir." (16/Nahl, 108) âyeti ve Câsiye sûresindeki: "Hevâ ve hevesini tanıdın ve Allah'ın (kendi katındaki) bir bilgiye göre saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözünün üstüne de perde çektiği kimseyi gördün mü? Şimdi onu Allah'tan başka kim doğru yola eristirebilir? Hâlâ ibret almayacak mısınız?" (45/Casiye, 23) âyeti idi. Böylece Allah Teâlâ, bu âyetlerin bereketiyle, Rasûlullah'ı (sav), müşriklerin gözlerinden gizlerdi. Allah'ın: "Biz, Kur'an okuduğun zaman, seninle âhirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz." (17/İsra, 45) buyruğundan kastedilen de işte budur."⁴⁸⁶

3- İbni Şihab'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (sav), Kureyş müşriklerine Kur'an okuduğunda ve onları Allah'a çağırdığında, onlar, Rasûlullah (sav) ile alay ediyor ve şöyle diyorlardı: "Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır. Kulaklarımızda da bir ağırlık vardır. Bizimle senin aranda bir perde bulunmaktadır. Onun için sen (istediğini) yap, biz de yapmaktayız!" (41/Fussilet, 5) Bunun üzerine Allah, onların sözüne karşılık şu âyeti indirdi: "Biz, Kur'an okuduğun zaman, seninle âhirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz." (17/İsra, 45)⁴⁸⁷

Buna karşılık, Kur'an'dan yüz çevirip onu okumayan, ondan faydalanmayan kimse, insan ve cin şeytanlarla baş başa kalmış olur. Onlar da, o kimseyi felakete ve helâka sürüklerler. Allah şöyle buyurur: "Kim Rahmân'ı zikretmekten gafil olursa, yanından ayrılmayan bir şeytanı ona musallat ederiz. Şüphesiz bu şeytanlar onları doğru yoldan alıkoyarlar da onlar, kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar." (43/Zuhuruf, 36-37)

⁴⁸⁶ et-Tefsiru'l-Kebir, 20/222.

⁴⁸⁷ Suyûtî, ed-Dürü'l-Mensur, 9/369; Lübâbu'n-Nükûl, 136-137. Suyûtî, bu rivayeti İbni İshak ve İbnu'l-Münzir'e dayandırır.

İbni Abbas (ra), âyet hakkında şunları söyler: "Helâlin helâl, haramın haram olduğunu bildiği halde kim haktan kaçınır ve inkar eder, helâl ile amel etmeyi terk eder ve nefesine uyup ihtiyacını giderirse, şeytanın onu sarıp sarmalamasına izin verilir."⁴⁸⁸

Vehb bin Münebbih şöyle der: "Her insan ile birlikte bir şeytan vardır. Kâfire gelince, şeytan onun yemeğinden yer, içeceğinden içer, onunla birlikte yatağında yatar. Mü'mine gelince, şeytan onun yanında durur, bir gaflet ya da dikkatsizlik anında ona saldırır ve onu ele geçirir. Şeytanın en sevdiği kimseler, çok yiyen ve çok uyuyanlardır."⁴⁸⁹

Taberî, bu âyetin tefsiri ile ilgili olarak şunları söyler: "Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyurur: "Her kim Allah'ı zikirden yüzçevirirse, şeytanın onun üzerindeki etkisi azaltılmaz, kötü sondan da korkmaz. "...bir şeytanı ona musallat ederiz." Allah, o kimsenin ayağını kaydıran bir şeytanı musallat edeceğini bildiriyor. "Yanından ayrılmayan..." O, şeytanın arkadaşı olur. Âyetteki 'a-ş-v' kelimesinin aslı (ki gafil olmak olarak çevrilmiştir), gözdeki bir rahatsızlıktan dolayı sabit bir şekilde bakamamaktır... "Şüphesiz bu şeytanlar onları doğru yoldan alıkoyarlar." Aziz ve yüce olan Allah şöyle buyuruyor: "Şüphesiz şeytanlar, bu kimseleri, hak yol üzere Allah'ı zikirden alıkoyarlar. Sapıklığı onlara süslü gösterir, Allah'a iman ve Allah'a itaat için amel etmeyi kötü gösterirler. "Onlar, kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar." Allah'a şirk koşanlar, şeytanların kendileri için güzel gösterdiği sapıklığın hakikat ve doğru olduğunu zannederler."⁴⁹⁰

Âhirette ise, Allah Teâlâ, şeytanların o müşriklerden uzak olacaklarını, o müşriklerin şeytanları izlemekten ve onları arkadaş olarak kabul etmekten dolayı kendilerini kınayacaklarını ifade etmiştir. Böylelikle Allah onları pişman olacakları bir azapta bir araya getirecektir. Allah şöyle buyurur: "O şeytan dostu kimse, en

⁴⁸⁸ İbni Ebi Hâtim, 10/3283; ed-Dürü'l-Mensûr, 13/207.

⁴⁸⁹ Hilyetu'l-Evliyâ, 4/59; ed-Dürü'l-Mensûr, 13/209.

⁴⁹⁰ Camiu'l-Beyân, 20/595-596.

sonunda bize gelince arkadaşına: 'Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı, ne kötü arkadaşmışsın!' der. Zulmettiğiniz için bugün (pişmanlık) size hiçbir fayda veremeyecektir. Çünkü siz, azapta ortakısınız." (43/Zuhruf, 38-39)

Bu yüzden mü'minler, şeytanlara, kötülöklere vs.'e karşı Allah'ın ihsanı ile bir kalkan olan Fatiha, Âyete'l-Kürsî, Bakara sûresinin son iki âyeti ve Felâk-Nâs gibi sûreleri ve âyetleri okumaları konusunda teşvik edilmiştir.

(6) Kur'an ile Amel Etmeye ve Kur'an'ı İnsanlara Tebliğ Etmeye Çağrı

Aziz ve yüce olan Allah'ın Kitabı, Kur'an'ın öğrenilmesini, onun ezberlenmesine önem verilmesini, âyetlerdeki hükümlerin ve fikhin kavranılmasını, Kur'an ile amel etmeyi ve onu izlemeyi öğütler. Bu şerefli görevi yerine getirmeye kalkışan ve bu büyük görevi yerine getiren kimseler, Kur'an'dan etkilenen kimselerdir. Onlar bu tavır ve davranışlarıyla, diğerleri için birer örnek olurlar. İlim ehlinin bu görevi Rasûlullah'ın (sav) şu hadisinde ifadesini bulmaktadır: "Din, nasihattır." Biz: "Kimin için nasihattır?" diye sorunca, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Allah'a, Kitabı'na, Peygamberi'ne, müslümanların önderlerine ve tümüne (nasihattır)." Müslim, hadisi Ebu Rukiye Temim bin Evs ed-Dârî'den (ra) rivayet etmiştir.⁴⁹¹

Nevevî şöyle der: "Allah'ın Kitabı'na nasihat, onun Allah kelâmı olduğuna, onu Allah'ın indirdiğine, hiçbir insanın sözünün ona benzemediğine, hiçbir varlığın onun bir benzerini getiremeyeceğine iman etmek, sonra ona saygı göstermek, onu okunması gerektiği şekilde, harflerine dikkat ederek huşû ile okumak, düşmanların tahrifine ve ona dil uzatanlara karşı müdafada bulunmak, Kur'an-ı Kerim'de açıklanan her şeye inanarak tasdik etmek, hükümlerine vâkıf olmak, Kur'an'daki bilgileri ve meselleri anlamaya çalışmak, nasihatlerinden ibret almak, şaşırtıcı bilgileri üzerinde tefekkür etmek, muhkem âyetleriyle amel etmek,

⁴⁹¹ Sahih-i Müslim bi Şerhi'n-Nevevî, İman, 2/36-37.

müteşabih âyetleri tasdik etmek, umûm, husus, nâsîh ve mensuhunu araştırmak, Kur'an ilimlerini yaymak ve o ilimleri öğrenmeye davet etmekle olur."⁴⁹²

Sahabe, tabiîn ve onlardan sonra gelip onları güzel bir şekilde izleyen selef-i salihinimiz, Allah'ın Kitabı'nı ümmete tebliğ hususunda büyük çaba göstermişlerdir. Kur'an'ı insanlara okuyorlar, onun okunuşunu, hükümlerini onlara öğretiyor ve tefsirini yapıyorlardı. Onu öğrenme ve onu izleme konusunda büyük özen gösteriyorlardı. Onların eşsiz hayatlarında bunun birçok örneği vardır.⁴⁹³

Şüphesiz Kur'an'ın risaleti evrenseldir ve bu, Kur'an'ın ayırtedici özelliklerinden biridir. Kur'an, bir topluluk, millet, çağ ya da mekân ile sınırlı değildir. Allah şöyle buyurur: "Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik; fakat insanların çoğu bunu bilmezler." (34/Sebe, 28) "Âlemlere uyarıcı olsun diye, kuluna Furkan'ı indiren (Allah) ne yücedir." (25/Furkan, 1) Yine Allah şöyle buyurur: "Onun söyledikleri, ancak Allah'tan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır. Dirî olanları uyarın ve kâfirler cezayı hak etsinler diye." (36/Yasin, 69-70)

Kur'an'ın, aziz ve yüce olan Allah'ı tek ve eşsiz kabul etmeye, O'nun için samimi bir şekilde amel etmeye, şirkten sakınmaya, O'nun farz kıldıklarını yerine getirmeye ve O'nun insanlar üzerindeki haklarını eda etme çağrısı kula ulaştığında, bu çağrı onun aleyhinde bir delil olur ve onun mazereti ortadan kalkar. Allah şöyle buyurur: "Bu Kur'an bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu. Yoksa siz, Allah ile beraber başka tanrılar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz? De ki: 'Ben buna şahitlik etmem.' 'O ancak bir tek Allah'tır, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden kesinlikle uzağım' de." (6/En'am, 19)

İbni Kesir, bu âyetin tefsirinde şunları söyler: "Kur'an, kendisine ulaştığı herkesi uyarıcıdır. Muhammed bin Ka'b: "...ulaştığı

⁴⁹² Şerhu'n-Nevevî alâ Sahih-i Müslim, 2/38.

⁴⁹³ Bkz. Menhecû's-Selef fi'l-Înâyeti bi'l-Kur'ani'l-Kerim, 85-111.

herkesi..." ifadesi hakkında şöyle der: "Kur'an'ın kendisine ulaştığı kimse, Hz. Peygamber'i (sav) görmüş ve onunla konuşmuş gibidir. Sanki o kimseye Kur'an'ı, Muhammed (sav) ulaştırmıştır." Katâde, "...sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için..." ifadesi hakkında şöyle der: "Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Allah'ın emirlerini tebliğ edin! Allah'ın Kitabı'ndan kime bir âyet ulaşmışsa, şüphesiz ona Allah'ın emri ulaşmıştır."⁴⁹⁴ Rebi' bin Enes şöyle dedi: "Rasûlullah'a (sav) tabi olan kişinin, Rasûlullah'ın (sav) davet ettiği gibi davet etmesi, onun uyardığı gibi uyarması görevidir."⁴⁹⁵

Rabbimiz şöyle buyurur: "Kur'an'ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız." (15/Hicr, 9) Allah Teâlâ'nın koruması altında Kur'an'ın çağrısının devam edeceği ve ebedî olacağı bildirilmesine rağmen, bu çağrının tüm âlemlere ulaştırılması ve Kur'an'ın rehberliğinin tüm insanlara açıklanması için de kesin-tisiz bir çabaya ihtiyaç vardır. İnsanlık, kendisini tüm sınıfları ve biçimleriyle karanlıklardan Allah'ın nûruna, rahmetine ve bereketine çıkarması için şu anda onun nûruna ve rehberliğine her zamankinden daha çok muhtaçtır. Bunu öncelikle yerine getirmesi gereken kimseler de, Kur'an'ı sevenler, onu yüceltenler ve onunla amel edenlerdir.

Kur'an-ı Kerim'de, Allah'ın çağrısını ulaştırma anlamında birçok farklı kelime geçmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

1- *Uyarı*: "Ey bürünüp sarınan (Rasûlüm)! Kalk, ve (insanları) uyar." (74/Müddessir, 1-2) "(Önce) en yakın akrabayı uyar." (26/Şuara, 214) "Bu Kur'an bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu." (6/En'am, 19)

2- *Çağrı, davet*: "Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!" (16/Nahl, 125) "İşte onun için sen (tevhide) dâvet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol." (42/Şura, 15)

⁴⁹⁴ Abdurrezzak, Tefsir, 1/205; Taberî, Tefsir, 11/290; İbni Ebi Hatim, Tefsir, 4/1272. Katâde'den mürsel olarak rivayet edilmiştir.

⁴⁹⁵ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 2/126.

3- *Açıkça söylemek*: "Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir!" (15/Hicr, 94)

4- *Açıklama*: "İnsanlara, kendilerine indirileni açıklamam için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'an'ı indirdik." (16/Nahl, 44) "Ayrıca bu Kitab'ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik." (16/Nahl, 89)

Bu ifadeler, özel anlamlarının farklılığına rağmen, genel anlamda ortaklırlar ki, bu genel anlamda, Kur'an'ın tebliğinin, hidayetinin açıklanmasının, insanları onunla amel etmeye ve onu izlemeye çağırmanın gerekliliğine işaret eder. Hitap, her ne kadar Rasûlullah'a (sav) yönelik olsa da, Allah, onu ümmeti için bir önder kıldığından dolayı, tüm müslümanlar da bu yüce görevde ona ortaklırlar. Bu sayede hayır ve fazilete ulaşabilirler. Allah şöyle buyurur: "Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir." (3/Âl-i İmran, 104) "Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız." (3/Âl-i İmran, 110)

Rasûlullah (sav), tüm zaman ve mekânlarda, Kur'an-ı Kerim'in bütün insanlara duyurulması için müslümanları teşvik etmiş ve şöyle buyurmuştur: "Benden bir âyet dahi olsa tebliğ edin!"⁴⁹⁶

İbni Mes'ud'dan (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim: "Allah, bizden işittiği gibi bir şeyi aktaran kimsenin yüzünü ak etsin! Çünkü belki de kendisine ulaştırılan, onu işitenden daha iyi anlar."⁴⁹⁷

Ebu Mes'ud el-Ensârî'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Her kim bir hayra öncülük ederse, ona, onu işleyenin sevabı kadar verilir."⁴⁹⁸ Rasûlullah (sav) bu

⁴⁹⁶ Buhârî, Ehâdisu'l-Enbiyâ, 6/496 (hadis no: 3461). Abdullah bin Amr'dan (ra).

⁴⁹⁷ Ahmed, Müsned, 1/437; İbni Hibban, Sahih, 1/271 (hadis no: 69). Müsned'in muhakkiki Şuayb el-Arnâvûd, hadisin isnadının hasen olduğunu söyler.

⁴⁹⁸ Müslim, İmâret, 13/38-39.

konuda Allah'ın açıklanması ve öğretilmesini emrettiği şeyin gizli tutulmasında tembellik gösterilmesine karşı müslümanları uyar-
mıştır.

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygam-
ber (sav) şöyle buyurdu: "Bir kimse kendisinden sorulan bir mese-
leyi gizler de cevap vermezse, Allah, kıyamet gününde ona ateş-
ten bir gem vurur."⁴⁹⁹ İbni Mace'nin rivayeti ise şöyledir: "Ezber-
lediği bir ilim kendisine sorulup da onu gizleyen her kimse, kıya-
met günü ateşten bir gem ağzına vurulmuş olduğu halde (mahşe-
re) getirilir."⁵⁰⁰

Şüphesiz İslam, müslümanın kendisi için doğru ve hidayet
üzere olmasını istediği gibi, diğer insanlar için de doğru ve reh-
ber olmasını ister. Başkası için faydalı olma, kişinin kendisi için
faydalı olmasından daha üstündür. Müslümanlar, bu risaleti bıra-
kıp, bu emaneti yerine getirme konusunda tembellik gösterirler-
se, kötülükler tehlikeli boyutlara ulaşır, fitneler ortaya çıkar, fesat
bütün şekilleriyle yayılır, düşmanlar ümmetin üzerine çökerler.
Allah şöyle buyurur: "Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içiniz-
den sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (herkese ulaşır ve
hepsini perişan eder). Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir."
(8/Enfal, 25) "İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada
ve denizde düzen bozuldu, ki Allah yaptıklarının bir kısmını onla-
ra tattırsın; belki de (tuttukları kötü yoldan) dönerler." (31/Rum,
41)

Kur'an'a çağırان, onun risaletini taşıyan kimsenin en mü-
kemmek şeklinde onun gereklerini yerine getirmesi gerekir. Onun,
en üstün, en mükemmel ve en doğru sözü, aziz ve yüce olan Al-
lah'ın Kelamı olan Kur'an olduğuna samimi bir şekilde iman etme-
si gerekir. Onu dile getiren doğru söylemiş, onunla hükmeden
âdaleti sağlamış, ona tutunan da sırat-ı müstakime ulaşmış olur.

⁴⁹⁹ Ahmed, Müsned, 2/263; Ebu Davud, İlm, 3/321 (hadis no: 3658); Tirmizî, İlm, 5/28 (hadis no: 2649). Tirmizî, hadisin hasen olduğunu söyler.

⁵⁰⁰ İbni Mace, Mukaddime, 1/49 (hadis no: 261). el-Elbâni, Sahih-u İbni Mace'de (1/49) hadisin hasen olduğunu söyler.

Ona tabi olmadan, onunla amel etmeden, hüküm için ona başvurmadan elde edilecek herhangi bir hayır, huzur ya da doğru yol yoktur. Kişi, Kur'an'ın risaletinin, kendisinden önceki kitapları tasdik eden egemen bir hakikat olduğunu, Kur'an'a karşı olan şeylerin de bâtıl olduğunu bilir. Bununla birlikte Allah'ın Kitabı'na saygı göstermesi, bütün kalbiyle onu sevmesi, ona kendini vermesi gerekir. Böylece onun için yaşar ve onun yolunda ölür. Kur'an ile her şeye sahip olacağını, o olmaksızın her şeyi kaybedeceğini kesin olarak bilir. Mutluluğunun, gücünün, Rabbinin rızasına ulaşmanın ve cennete girmenin tek yolu olduğunu bilir. Bununla birlikte imanın yarısı olan sabra da ihtiyaç duyar. Kur'an'da sabır, seksenden fazla yerde vurgulanmıştır. Hedefleri gerçekleştirmek ve amaçlarımıza ulaşmak için aziz ve yüce olan Allah'tan yardım istememiz de emredilmiştir. Allah şöyle buyurur: "Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin." (2/Bakara, 45) Sabır gösterenler için özel bir ilgi ve sevgi vardır: "Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin." (2/Bakara, 153) "Allah sabredenleri sever." (3/Âl-i İmran, 146) Bu özel ilgi, zafer, destek ve başarının gereklerinden biri Kur'an'dır. Allah'ın buyurduğu gibi ona kesin bir iman ile dinde önderliğe ulaşılır: "Sabrettikleri ve âyetlerimize kesinlikle inandıkları zaman, onların içinden, buyruğumuzla doğru yola ileten rehberler tayin etmiştik." (32/Secde, 24)

Bütün bu ve diğer yollarla, Kur'an'dan gerçekten ve samimi bir şekilde etkilenen Kur'an ehli, Rablerinin Kitabı'na, Kitab'ın çağrısına, rehberliğine ve âlemler için taşıdığı hedeflere karşı sorumlu oldukları görevlerini yerine getirmeye başlarlar.

YEDİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DEN ETKİLENMENİN SONUÇLARI VE İZLERİ

Şüphesiz hikmet dolu Kur'an âyetlerinden etkilenme ve onlardan faydalanma, Allah'ın, mü'min kuluna bir ihsanıdır. Bu, Allah'ın bir bağıışı, hidayeti ve lütfüdür. Allah, samimi bir şekilde Kur'an'dan etkilenenlerin özelliklerini ve onların kazandıkları sevapları şu şekilde zikretmiştir: "Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah'ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz." (39/Zümer, 23)

İmam Sa'dî şöyle der: "Allah'ın, Kur'an'dan etkilendiğini söylediği bu kimseler, 'Allah'ın dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği' Kur'an'dan etkilenmişlerdir. Kur'an, Allah'tan kulları için gönderilmiş bir hidayet rehberidir. Kur'an, Allah'ın, kullarına olan ihsanı ve lütfündandır. Kullarından dilediğini, Kur'an ile doğru yola iletir... "Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz." Çünkü Allah'ın ihsanı olmadan ona ulaşacak herhangi bir yol yoktur. Allah'ın ihsanı ise, ancak O'nun Kitabı'na yönelmekle olur. Eğer bu gerçekleşmezse, hidayete ulaşılacak bir yol bulunamaz. Bu ancak apaçık bir sapıklık ve aşağılayıcı bir sıkıntıdır."⁵⁰¹

Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'den etkilenenler, Allah'ın kendilerini muvaffak kılması ve yardım etmesinden sonra Kur'an'ı uygulama ve ona gösterdikleri özen konusundaki çabalarından dolayı bunun meyvelerini toplayacaklardır. Bu büyük güzellikler ve mübarek etkilerden bazıları şunlardır:

(1) İmanı Arttırma

⁵⁰¹ Teysirü'l-Kerimu'r-Rahman, 669.

Kur'an'dan faydalanmanın ve ondan etkilenmenin faydalarından biri, imanın artışıdır. Allah şöyle buyurur: "Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir." (8/Enfal, 2) "Doğru yolu bulanlara gelince, Allah onların hidayetlerini arttırır ve sakınmalarını sağlar." (47/Muhammed, 17) Dolayısıyla imanı arttırmanın ve güçlendirmenin en büyük nedeni, düşünerek ve etkilenecek Kur'an'ı okumaktır. Katâde şöyle der: "Bu Kur'an ile birlikte olan kimse ondan ya imanını arttırmış ya da eksiltilmiş olarak ayrılır. Aziz ve yüce olan Allah, takdir ettiğini gerçekleştirir. Kur'an, mü'minler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise ancak hüsrânını arttırır."⁵⁰²

İbni Kayyim şöyle der: "Kalpler, Kur'an'ın haber verdiği Allah'ın, her şeyin sahibi, merhametli, cömert, iyilik sahibi ve güzel olduğuna şahitlik ettiğine göre, o zaman kalpler nasıl olur da Allah'ı sevmez, O'na yakınlaşmak için yarışmaz, O'na bağlanmak için bütün nefesini harcamaz? Her şeyden daha fazla Allah'ı sevip, O'nun rızasını her şeyden daha üstün tutmaz? Allah'a duyulan sevgi, özlem ile kalplerin ilacı ve şifası olan yakınlık ortada dururken, kişi nasıl olur da O'nu zikretmekten hoşlanmaz? Kalpler, hiç şüphesiz bu hasletlerden birini kaybederse bozulur ve helâk olur, canlı olduğu halde hiçbir fayda vermez."⁵⁰³

Muhammed Reşid Rıza, bu durumu şu sözleriyle destekler ve daha da açıklar: "Bil ki, dinin gücü, imanın bütünlüğü ancak kendisi ile doğru yolu bulma, emir ve yasaklarını yerine getirme niyeti ile düşünerek Kur'an'ı çok okumak ve dinlemekle elde edilir. Çünkü sahih ve Allah'a gönülden olan iman, artar, güçlenir, gelişir. Kur'an üzerinde düşünülüp, günah ve isyanlar terk edildiği oranda salih ameller üzerindeki etkisini gösterir. Kur'an üzerinde düşünmeyen kimsenin, aynı oranda imanı azalır, eksilir. Arapların

⁵⁰² Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, 77; İbni Mübarek, Züh'd, 272; Muhtasar-ı Kiyâmu'l-Leyl, 73.

⁵⁰³ el-Fevaid, 29.

büyük bir çoğunluğu, ancak onu dinleyerek, anlayarak iman ettiriler. Araplar, ancak Kur'an'ın rehberliğinin etkisi ile ülkeler fethettiler, topraklar ele geçirdiler, medeniyetlerini genişlettiler, güçlerini arttırdılar. Mekke'nin önde gelen inkârcıları, sadece Kur'an'ı insanlara okumasını engellemek için Hz. Peygamber'e karşı çıktılar, Rabbinin çağrısını tebliğden onu alıkoydular: "İnkâr edenler: Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Umulur ki bastırırsınız, dediler." (41/Fussilet, 26) Müslümanlar, orta çağdan itibaren zayıflamaya başladılar. Onların birçok topraklarını ve servetlerini kaybetmelerinin nedeni ancak Kur'an üzerinde düşünmeyi terk etmelerinden dolayıdır."⁵⁰⁴

Dolayısıyla iman sadece Kur'an'ı okumak ve ezberlemekle değil, ancak onun üzerinde düşünmek, onu anlamak ve ondan etkilenmekle artar. Allah'ın izni ve ihsanı ile elbette okumak ve ezberlemenin bir karşılığı vardır. Ancak üzerinde düşünerek ve anlayarak, amel edip uygulayarak gerçekleştirilen bir okuma, etki olarak daha derin ve daha faydalı olacaktır.

İmam Sa'di şöyle diyor: "Kur'an, imanı güçlendiren en büyük şeylerden biridir. Kur'an, imanı birçok açıdan güçlendirir. Mü'min, sadece Allah'ın âyetlerini okumaz. Kur'an'dan okuduğu doğru haberlerin, güzel hükümlerin üzerine yüklediği sorumluluğu bilir. İmanla ilgili olan tüm bu bilgiler sayesinde birçok hayır elde edebilir. O halde, acaba Kur'an üzerinde güzel bir şekilde düşünür, Kur'an'ın hedeflerini ve sırlarını anlarsa nasıl olur?"⁵⁰⁵

Kâfirin durumuna gelince, o bunun tam aksinedir. Kur'an'da, mü'min ve kâfirin konumu şu şekilde açıklanır: "Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: 'Bu sizin hanginizin imanını artırdı?' İman edenlere gelince (bu sûre) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler. Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) olanlara gelince, onların da inkârlarını büsbütün artırır ve onlar artık kâfir olarak ölürlere." (9/Tevbe, 124-125)

⁵⁰⁴ Tefsiru'l-Menar, 9/554-555.

⁵⁰⁵ et-Tavzih ve'l-Beyan li Şecerati'l-İman, 48.

Mü'min kalbini cilalar ve imanını arttırır. Kâfir, kalbini bulandırır ve Kur'an'dan nefret eder. Çünkü o, gafil bir inatçıdır. Allah şöyle buyurur: "Allah, tek olarak anıldığı zaman, âhirete inanmayanların içlerine sıkıntı basar. Ama Allah'tan başkası anıldığı zaman hemen yüzleri güler." (39/Zümer, 45) Yine Allah, onları şöyle niteler: "Sen, Kur'an'da Rabbinin birliğini yâdettiğinde onlar, canları sıkılmış bir vaziyette, gerisin geri dönüp giderler." (17/İsra, 46) Bu, Kur'an-ı Kerim'in getirmiş olduğu hakikate karşı onların öfkelerinin şiddetini, onu işitmelerine karşı duydukları nefreti ve canlarının sıkıntısını açıklayan bir delildir. Bundan daha kötüsü, bunun etkisinin onların üzerinde görülmesidir. Kalplerinde bir sıkıntı ve öfke, yüzlerinde memnuniyetsizlik ve nefret... Allah şöyle buyurur: "Âyetlerimiz açık açık kendilerine okunduğunda, kâfirlerin suratlarında hoşnutsuzluk sezersin. Onlar, kendilerine âyetlerimizi okuyanların neredeyse üzerlerine saldırırlar. De ki: Size bundan (bu öfke ve huzursuzluğunuzdan) daha kötüsünü bildireyim mi? Cehennem! Allah, onu kâfirlere (ceza olarak) bildirdi. O, ne kötü sondur!" (22/Hac, 72)

Râzî şöyle der: "Müfessirlerin, 'hoşnutsuzluk' (münker) konusunda çeşitli açıklamaları vardır. (1) Kelbî: "Sen onların yüzlerinde, Kur'an'dan hoşlanmadıklarının belirtilerini görürsün" der. (2) İbni Abbas (ra): "Sen onların yüzlerinde, zoralık ve kibir belirtileri görürsün" der. (3) Mukâtil: "Onlar, Kur'an'ın Allah'tan olduğunu inkâr ettiler" der."⁵⁰⁶

İmam Sa'dî şöyle der: "Âyetlerimiz açık açık kendilerine okunduğunda..." Bunlar, hakkı batıldan ayırmak için gönderilmiş, Allah'ın yüce âyetleridir. Kâfirler, bu âyetlere ilgi göstermez, başlarını dahi kaldırmazlar. Tam aksine, duydukları öfke ve memnuniyetsizlik yüzünden 'kâfirlerin suratlarında hoşnutsuzluk sezersin.' Yüzlerinin asıldığını ve karardığını görürsün: "Onlar, kendilerine âyetlerimizi okuyanların neredeyse üzerlerine saldırırlar." Yani, öfkelerinin şiddetinden, hakka duydukları nefret ve düşman-

lıktan neredeyse öldürmeye ve açık bir şekilde vurmaya kalkışırlar. İşte bu durum, kâfirlerin durumudur ve onların kötülüğü çok çirkindir. Ancak bundan daha kötü olan bir şey var ki, onların durumu bile bunun karşısında eriyip yok olur. Bunun için Allah şöyle buyurur: “De ki: Size bundan (bu öfke ve huzursuzluğunuzdan) daha kötüsünü bildireyim mi? Cehennem! Allah, onu kâfirlere (ceza olarak) bildirdi. O, ne kötü sondur!” (22/Hac, 72)⁵⁰⁷

(2) Aziz ve Yüce Olan Allah'ın Rahmetini Elde Etmek

Şüphesiz susup Kur'an'ı dinlemek -ki bu, Kur'an'dan etkilmenin başlangıcını oluşturur-, dünya ve âhirette Allah'ın rahmetine ulaşmaya neden olur. Allah bunu vaad etmiştir ve Allah vaadinden dönmez. Allah şöyle buyurur: “Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.” (7/A'raf, 204) Leys şöyle der: “Rahmet, Kur'an'ı dinleyen kimseye ulaştığından daha çabuk hiç kimseye ulaşmaz.”⁵⁰⁸

Ebu's-Suud, âyetin tefsirinde şunları söyler: “Âyet, Kur'an'ın kapsadığı eşsiz faydaların işaret ettiği başarı yolunu göstermektedir. Yani, Allah'ın yüce konumundan bahseden 'Kur'an okunduğu zaman', onu gerçek görüp kabul ederek dinleyin. 'Susun', yani okuyuş esnasında tam bir dinlemenin gerçekleşmesi için susun, ona saygı gösterin. 'Ki size merhamet edilsin.' Yani, rahmeti elde edin.”⁵⁰⁹

Sa'di şöyle der: “Her kim, Allah'ın Kitabı okunurken bu iki emre uyarsa -yani dinleme ve susma-, şüphesiz o kimse büyük bir hayra, geniş bir ilme, kalıcı ve yenilenen bir imana, artan bir hidayete, dininde güzel bir anlayışa ulaşır. Bu yüzden Allah, Kur'an'ı susup dinleyen kimseye rahmet eder. Aynı zamanda bu âyet, kendisine Kur'an okunduğu halde onu dinlemeyen, susmayan kimse-

⁵⁰⁷ Teysiru'l-Kerimu'r-Rahman, 495.

⁵⁰⁸ el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an, 1/9.

⁵⁰⁹ Irşadu Akli's-Selim, 3/310.

nin rahmetten herhangi bir nasibinin olmadığına, büyük bir hayrı kaçırdığına da işaret eder.”⁵¹⁰

Aralarında İbni Abbas ve Şafîi'nin de bulunduğu birçok müfessir, âyetlerde geçen 'belki, muhtemelen' sözcüklerinin Allah için kullanıldığında kesinlik ifade ettiği görüşündedirler. Bu, Allah için bağışta ve ihsanda bulunmadır, zorunlu bir gereklilik değildir. Müfessirlerin bu konuda ayrıntılı açıklamaları vardır.

Zerkeşi şöyle diyor: “Belki, muhtemelen' sözcükleri Allah için kullanıldığında kesinlik ifade eder. Bu ikisi mahlûkatın sözlerinde ihtimal ve umut ifade eder. Çünkü mahlûkat birtakım şüphe ve zanlar ile karşı karşıyadır. Oysa Allah, bundan münezzehtir. Bu sözcüklerin kullanımındaki anlam, mahlûkatın şüphe ettiği konulardaki işlerin mümkün olduğu, mutlak yaratıcı olan Allah için ise kesin olduğudur. Allah, varlıkların her şeyini doğru olarak bilir. Böylelikle bu sözcükler iki şekilde kullanılır: Birincisi, Allah Teâlâ'ya nispet, ki bu kesin ve mutlak nispettir. İkincisi, mahlûka nispettir ki, bu da şüphe ve zan nispeti diye adlandırılır. Bu yüzden bu sözcükler, bazen Allah için kullanıldığı yere göre kesinlik ifade eder: “Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, sevdiği ve kendisini seven mü'minlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir.” (5/Maide, 54) Bazen de, mahlûkatın anladığı şekilde şüphe anlamı taşır: “Umulur ki Allah bir fetih yahut katından bir emir getirecek...” (5/Maide, 52) “(Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur.” (17/İsra, 79)⁵¹¹

Yüce Rabbimiz Kur'ân okunurken konuşmakla meşgul olanların bu davranışlarını kınamış ve şöyle buyurmuştur: “Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de o zalimlerin: ‘Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!’ dediklerini çok iyi biliriz.” (17/İsra, 47) Eğer inanan biri isen Allah'ın küfür diye nitelendirdiği bir ahlâkı

⁵¹⁰ Teysirü'l-Kerimu'r-Rahman, 276.

⁵¹¹ Tefsir-u İbni Ebi Hatim, 3/905; el-Burhan, 4/288.

kişiliğinde barındırmamaya dikkat et! Çünkü Allah'ın yasakladığı söz ve davranışlarda kâfirlere muhalefet insanın ahlâkî olgunluğunu gösterir. Allah, işittiklerimizi anlayabilmemiz için susmamızı, Kur'ân'ı dinlememizi, kendisinden rahmet talep etmemizi emretmiş ve bize rahmetle muamele edeceğini vaat ederek şöyle buyurmuştur: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." (7/A'raf, 204) Yani Yüce Allah'ın, kendisine rahmetle muamele etmesi ve işittiğini anlayabilmesi için, insan işittiği ile amel etmeden önce konuşmayı bırakıp Kur'ân'ı dinlemelidir."⁵¹²

Aziz ve yüce olan Allah, on beş yerde, kitabı Kur'an-ı Kerim'in rahmet kaynağı olduğunu zikretmiştir: "Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik." (7/A'raf, 52) "Bu (Kur'an), Rabbinizden gelen basiretlerdir (kalp gözlerini açan beyanlardır); inanan bir kavim için hidayet ve rahmettir." (7/A'raf, 203) "Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, mü'minler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir." (10/Yunus, 57) "Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, mü'minler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır." (17/İsra, 82)

Şeyh Büleyhî, bu rahmet olgusunu ve etkilerini açıklarken şöyle diyor: "Kur'an, merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ın, tüm mahlûkat için olan rahmetidir. Kur'an, küfür, şirk ve nifaka rahmettir. Zorbalık ve azgınlığa karşı rahmettir. Kalplerin kaymasına ve hastalanmasına karşı rahmettir. Tüm fitne, zorluk, kötülük ve belâlara karşı rahmettir. Hüzün ve kedere, yakıcı azaba karşı rahmettir. Bunun anlamı, Kur'an'a iman eden, Kur'an'ın getirdiği ile amel eden kimseyi Allah'ın affedeceği ve başına gelecek olan tüm şeylere karşı onu güvende kılacağıdır."⁵¹³

⁵¹² Fehmu'l-Kur'an, 321-322.

⁵¹³ el-Hüda ve'l-Beyân, 1/213.

(3) Kur'an'a Verilen Önem ile Bereketin Elde Edilmesi

Kur'an-ı Kerim'in özelliklerinden biri de, Kur'an'dan etkilenen ve onunla amel eden, onun çizdiği yol üzere yaşayan ve onun yoluna uyan kimse için onun bereket kaynağı olduğu, faydasının büyük ve hayrının kapsayıcı olduğudur. Allah şöyle buyurur: "Bu (Kur'an), Ümmü'l-kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarmak için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır. Âhirete inananlar buna da inanırlar ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler." (6/En'am, 92)

Rağıb el-İsfehani, bereketin anlamı hakkında şunları söyler: "Bereket, bir şeyde ilahî hayrın bulunmasıdır. Allah şöyle buyurur: "O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık." (7/A'raf, 96) Bu isimle adlandırılmasının sebebi suyun toplandığı yerde kalışı gibi, hayrın da burada durup kalmasıdır. "İşte bu (Kur'an) da, bizim indirdiğimiz hayırlı ve faydalı bir öğüttür." (21/Enbiya, 50) Bu ayette, Yüce Allah'ın Kur'ân ile gönderdiği ilahî hayırların kaynağına dikkat çekilmektedir."⁵¹⁴

İbni Kayyim, bu bereketin bazı yönlerini şu şekilde açıklamıştır: "Özetle Allah'a yakın olan hassu'l-havassın dinlemesi her üç manayı içine alan; idrak, anlama, düşünce ve icabet tarzında olan bir şekilde Kur'an'ı dinlemektir. Yüce Allah'ın Kur'an'da övdüğü ve dostlarına emrettiği bütün dinlemeler işte bunlardır.

Bu dinleme şiir değil ayetleri, şeytanın mizmarlarını değil Kur'an'ı, şairlerin gazellerini değil yer ve göklerin sahibi olan Allah'ın kelimelerini, kasideleri değil müridleri, şarkıcı ve türküçüleri değil peygamberlerin sözlerini dinlemektir.

Bu dinleme kalpleri 'Allâmu'l-ğuyûb' (gaybları bilen) olan Allah'a yakın kılar, ruhları sevinç diyarlarına sevk eder, gayreti az olan insanları en yüce makamlara, en yüksek derecelere doğru

⁵¹⁴ el-Müfredat, 44.

harekete geçirir. Bu dinleme imana çağıran bir çağırıcı, kafilleyi cennet yolunda yürüten bir rehber, akşam-sabah kalplere Allah tarafından 'hayye ale'l-felah = haydin felaha' diye çağrıda bulunan bir davetçidir.

Bu dinlemeyi seçen kimse ne bir delil bulmayı, ne bir ibret görmeyi, ne marifeti hatırlamayı, ne ayeti düşünmeyi, ne olgunluğa ermeyi, ne dalâleti reddetmeyi, sapıklıktan sakınmayı, körlüğü görmeyi, ne maslahat işlemeyi, ne zarar ve bozgundan uzak kalmayı, ne bir nuru görüp zulmetten çıkmayı, ne nefsanî arzulardan kaçınma'yı, ne takvaya koşmayı kaçırır; ne basiret açıklığı, ne kalp hayatı, ne bir gıda, deva, şifa, korunma ve kurtulma, ne şüphenin kalması, ne delilin açık olması, ne hakkın hak bilinmesi ve ne de batılın batıl bilinmesini ihmal eder."⁵¹⁵

Râzi, âyetin tefsirinde şunları söyler: "Me'ânî âlimleri 'Mübarek bir kitap' için, bereketi ve menfaati devamlı olan, hayrı çok, sevap ve mağfiretle müjdeleyip, kötü fiillerden ve günahlardan insanı alıkoyan bir kitaptır, demişlerdir... Hem sonra, Allah Teâlâ'nın nizamı (âdeti), o yüce ilmi arayan ve ona tutunan kimse için hem dünyanın izzeti, hem de âhiretin saadeti hâsıl olacak şekilde cereyan etmektedir. Bu kitabın musannifi (yazarı) Muhammed bin Ömer er-Râzi der ki: "Ben, birçok nakli ve aklî ilimleri öğrenip naklettim; fakat bu Kur'an ilmine hizmet sayesinde elde ettiğim mutluluğu, başka hiç bir ilim sayesinde elde edemedim."⁵¹⁶ İbni Âşur şöyle der: "Kur'an, mübarektir; çünkü Kur'an, büyük bir hayra işaret eder. Bereket, onunla vardır. Sanki bereket, onun lafızlarında gizlidir. Çünkü Allah Teâlâ, onu okumakla meşgul olan kimseye, dünya ve âhirette bereket vaad etmiştir. Çünkü Kur'an, onunla amel etmeyi, nefsi kemale erdirmeyi, önce nazarî sonra ameli bilgilerle onu temizlemeyi içerir. Bu yüzden bereket, onu okuma ve anlamaktan bir adım dahi ayrılmaz."⁵¹⁷

⁵¹⁵ Medaricu's-Salikin, 1/484-485.

⁵¹⁶ et-Tefsiru'l-Kebir, 13/85.

⁵¹⁷ Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir, 7/370.

Ancak bu, Allah'ın buyurduğu gibi Kur'an'a tabi olmak, onunla amel etmek ve onun çizdiği yol üzere yaşama şartına bağlıdır: "İşte bu (Kur'an), bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah'tan korkun ki size merhamet edilsin." (6/En'am, 155) Dolayısıyla Kur'an, ona iman eden, ona uyan ve ona sarılan kimse için mübarektir. Bu, biraz önce yukarıda ifade edildiği gibi aziz ve yüce olan Allah'ın rahmetine ulaşma nedenlerinden biridir.

Şeyh Sa'dî, bu âyetin tefsirinde şunları söyler: "Kur'an'da birçok hayır ve geniş bir ilim vardır. Diğer bütün ilimler de ondan faydalanır. Bereketler de ondan çıkar. Bu nedenle Kur'an'ın çağırdığı ve teşvik etmediği şeylerde hayır yoktur. Kur'an, teşvik ettiği hüküm ve menfaatleri açıklar. Kur'an'ın yasakladığı ve sakındırdığı şeyler ancak kötüdür. Kur'an, bunları işlemekten ve bunların vahim sonuçlarından sakındıran nedenleri açıklar. Emrettikleri ve yasakladıkları konularda 'Buna uyun...'. Dininizin temelini ve fıkhını ona göre inşa edin. Allah'ın emirlerine karşı gelmekten 'korkun'. Eğer ona uyarsanız, 'belki de' 'merhamet edilirsiniz.' O halde, Allah'ın rahmetine ulaşmanın en büyük nedeni, ilim ve amel olarak bu kitaba uymaktır."⁵¹⁸

Kur'an'ın özelliklerinden biri de, onun, âyetleri üzerinde düşünen ve onunla amel edenler için mübarek olduğudur. Allah şöyle buyurur: "İşte bu (Kur'an) da, bizim indirdiğimiz hayırlı ve faydalı bir öğüttür. Şimdi onu inkâr mı ediyorsunuz?" (21/Enbiya, 50) Yine Allah şöyle buyurur: "(Rasûlüm!) Sana bu mübarek Kitab'ı, âyetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik." (38/Sad, 29)

Şeyh el-Büleyhi şöyle der: "Allah'a yemin olsun ki, Kur'an, bereket denizidir. Suyu saf, kökü sağlamdır. Kur'an bizzat mübarek olduğu gibi başkası için de mübarektir. Tüm bereket alanlarında, tevhid ve kulluk alanında, İslam inancı alanında, emir ve yasaklar alanında, vaad, tehdit, teşvik ve korkutma alanlarında mü-

⁵¹⁸ Teysirü'l-Kerimü'r-Rahman, 243.

barektir. Kur'an-ı Kerim, hüküm ve emirlerinde mübarektir. Amaçları ve hedeflerinde mübarektir. Haberleri, kıssaları ve emsallerinde mübarektir. Kapsadığı tüm şeylerde mübarektir. Bunun için Allah onu hidayet kaynağı olarak isimlendirmiştir. Onu şifa, nur, rahmet ve basair olarak isimlendirmiştir. Allah'ın Kur'an'ı tanımladığından daha kapsamlı bir şekilde hiçbir varlık onu tanımlamaz.⁵¹⁹

İmam Zerkânî, Kur'an'dan beklenen bereketin, onu cenazelerde, mezarlıklarda vs. yerlerde okumakla elde edilemeyeceğine, bunun İslam dininde sonradan ortaya çıkan bir bid'at olduğuna, Kur'an'ın bereketinin ancak onun üzerinde düşünmek, anlamak ve onunla amel etmekle gerçekleşeceğine dikkatleri çeker. O (rh) şöyle der: "Ancak bugün müslümanların büyük bir çoğunluğu, Kur'an'ın tekrarladıkları lafızları, cenazelerde, mezarlıklarda ve türbelerde şarkı söyler gibi okudukları bölümlerle, taşıdıkları veya evlere astıkları Mushaflarla yetinir olmuşlardır. Yüce Kur'an'ın bereketinin ancak onun üzerinde düşünmek ve onu anlamakla, onun için toplanıp, onun hidayetinden ve ahlâkından faydalanmakla, sonra Allah'ın emirleri ve O'nu razı eden şeyler üzerine eğilmekle, Allah'ı öfkeliendiren hususlardan ve yasaklarından kaçınmakla elde edileceğini unutmuşlardır. Allah şöyle buyurur: "(Rasûlüm!) Sana bu mübarek Kitab'ı, âyetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik." (38/Sad, 29) Yine Allah şöyle buyurur: "Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?" (47/Muhammed, 24) "Andolsun biz Kur'an'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. (Ondan) öğüt alan yok mu?" (54/Kamer, 17)

Dolayısıyla bugün müslümanlar, önünde su olduğu halde susuzluktan ölen kimseye, yolunu bulamamaktan dolayı yorgun düştüğünden ölmek üzere olan, ancak gözlerini açması halinde kendisini kurtaracak olan bir yolu, çevresindeki ışık sayesinde bulabilecek bir canlıya benzemektedir. "İşte bu, apaçık ziyanın ta kendisidir." (22/Hac, 11) Dikkat edin, şüphesiz bu ümmetin sonu,

⁵¹⁹ el-Hüda ve'l-Beyan, 2/23.

ancak bu ümmetin başının düzeldiği şey ile düzelir. Bu da, onlara doğruyu gösterecek ve onlara hidayeti bağışlayacak olan Allah'ın Kitabı'na dönmeleri, onu kendi nefislerinde ve kendileri ile ilişkili olan her şeyde hâkim kılmaları ile gerçekleşir. Tıpkı atalarımızın meclislerinde, mescidlerinde, toplantılarında, evlerinde, farz ve nafil namazlarında, teheccüd namazlarında ve insanlar uyurken onun üzerinde düşünerek, anlamaya çalışarak gerçek şekilde okumaya çalıştıkları gibi... Onların bu şekilde Kur'an'ı okumaları sayesinde Kur'an'ın gözalıcı etkileri onların üzerinde ortaya çıktı. Böylelikle onların nefislerini yüceltti ve onları putperestliğin derinliklerinden kurtardı. Onların kararlılıklarını arttırdı ve ahlâklarını düzeltti. Onları, kâinatın güçlerinden ve menfaatlerinden faydalanmaya yöneltti. Bunun ardından, onları ahlak, edeb, doğru yolda olduğu gibi ilim, bilim ve sanatta da öncü kıldı. Böylece tüm dünya milletlerinin ulaşamadığı bir noktaya ulaşmış oldular."⁵²⁰

(4) Kur'an, Kendisine Uyan Kimse İçin Dünya ve Âhirette Hidayet ve Başarıdır

Yüce Rabbimiz, Kur'an'ın kırk yedi yerinde şerefli Kitabı'nın hidayet kaynağı olduğunu zikreder. Kur'an, küfür ve şirkten, İslam ve imana bir hidayettir. Kur'an, zulüm, zorbalık ve düşmanlıktan, adalet, denge ve insafa bir hidayettir. Kur'an, şaşkınlık, şüphe ve endişeden, kesin bilgi ve huzura bir hidayettir. Kur'an, zorluk ve güçlükten, mutluluk ve rahatlığa bir hidayettir. Allah, Rasûlü'nü ve ondan sonra onun ümmetini bununla sağlamlaştırmıştır. Allah şöyle buyurur: "İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola erdirdiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen doğru bir yolu göstermektesin." (42/Şura, 52) Yine bu hidayet kimin için gerçekleşirse, o kimse dünyada sapsamaz ve âhirette de zorluk çekmez. Allah şöyle buyurur: "Artık benden size hidayet geldiğinde, kim benim hidayetime uyarsa o sapsamaz ve bedbaht olmaz." (20/Taha, 123)

⁵²⁰ Menahilu'l-İrfan, 2/8-9.

İbni Abbas (ra) şöyle der: "Kur'an'ı okuyan ve ondaki hükümlerle amel eden kimsenin, dünyada sapmayacağı ve âhirette de mutsuz olmayacağına dair Allah garanti vermiştir."⁵²¹

Ancak bu hidayet, Kur'an'a iman eden, onu izleyen ve ona sarılan kimseye özgüdür. Nitekim Allah şöyle buyurur: "O gün her ümmetin içinden kendilerine birer şahit göndereceğiz. Seni de hepsinin üzerine şahit olarak getireceğiz. Ayrıca bu Kitab'ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik." (16/Nahl, 89) "De ki: Cebrail'e kim düşman ise şunu iyi bilsin ki Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve mü'minler için de müjdeci olarak o indirmiştir." (2/Bakara, 97) "Bu (Kur'an), bütün insanlığa bir açıklamadır; takvâ sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür." (3/Al-i İmran, 138) "O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir." (2/Bakara, 2)

İmam Sa'di, bu âyetin tefsirinde şunları söylüyor: "Hidayet, sapıklık ve şüpheden kurtulup doğru yolu bulmak ve onunla faydalı yollara ulaşmaktır. Allah, "hidayet" sözcüğünü zikrederken, bundan etkilenen kimseleri gizlemiş, geneli kastetme amacıyla falan kimsenin menfaati ya da filanın bir şeyi için hidayettir dememiştir. Dolayısıyla Kur'an, hem dünya hem de âhiretin tüm güzelliklerine ulaşmak için hidayettir. Kur'an, temel ve tâlî konularda kullara bir kılavuzdur. Bâtılı haktan, doğruyu yanlıştan ayırır. İnsanların dünya ve âhiretlerinde hangi faydalı yolları tutmaları gerektiğini açıklar."⁵²²

Şüphesiz Kur'an dünyada müttakîlere hidayet ettiği gibi, âhiret için de müttakîleri nimet dolu cennetlere ulaştırır. Allah şöyle buyurur: "Ey ehl-i kitap! Rasûlümüz size Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklamak üzere geldi; birçok (kusurunuza) da affediyor. Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir ki-

⁵²¹ el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an, 11/258.

⁵²² Teysiru'l-Kerimu'r-Rahman, 23.

tap geldi. Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.” (5/Maide, 15-16) Dolayısıyla Kur'an'ın hidayetini, ancak ona uyan ve ona sarılan kimse elde eder.

Hafız İbni Kesir şöyle der: “Sonra Allah Teâlâ, Rasûlü'ne indirmiş olduğu yüce Kitab'dan şöyle bahseder: “Gerçekten size Allah'tan bir nur, apaçık bir kitap geldi. Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür.” Yani kurtuluş, selâmet ve doğruluk yollarına götürür. “Onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.” Her türlü tehlikeli noktalardan onları kurtarır ve yolların en açık olanını önlerine serer, kaçınılacak yollardan onları kaçındırır. Onları işlerin en güzeline muvaffak kılar, sapıklığı gidererek en doğru yola yönlendirir.”⁵²³

İmam Sa'di şöyle diyor: “Sonra, bu Kur'an ile kimin hidayet bulduğundan bahsediliyor. Kulun hidayete ulaşabilmesinin sebebi nedir? Allah şöyle buyuruyor: “Rızasını arayanı Allah onunla kurtuluş yollarına götürür.” Yani, Allah'ın rızasına ulaşmak için çalışan, bunun için uğraşan ve amacı kurtuluş yollarına ulaşmak olan kimse hidayete ulaşır. Bu yol, o kimseyi azaptan korur ve onu selâmet yurduna ulaştırır. Kul, onun icmalî ve tafsilî hakikat ilmi olduğunu bilir ve onunla amel eder. “Onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır.” Küfür, bid'at, isyan, cehalet ve gaflet karanlıklarından, iman, sünnet, itaat, bilgi ve zikir aydınlığına çıkarır.

Bütün bunlar, Allah'ın izniyle hidayettir. Allah'ın dilediği hidayet bulur, O'nun dilemediği hidayete ulaşamaz. “(Onları) dosdoğru bir yola iletir.”⁵²⁴

Şüphesiz Kur'an'dan faydalanan kimse için Kur'an'ın özünde bulunan hidayet özelliği, dünya ve âhiretteki tüm hayırlara işaret eder. Nitekim Allah şöyle buyurur: “Şüphesiz ki bu Kur'an en doğru yola iletir.” (17/İsra, 9)

⁵²³ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 2/34.

⁵²⁴ Tefsiru'l-Kerimu'r-Rahman, 188.

İmam Şenkîti şöyle diyor: “Aziz ve yüce olan Allah, bu âyet-i kerimede, en büyük semâvî kitabın Kur'an-ı Azim olduğunu, semâvî kitaplar arasında bütün ilimleri toplayanın Kur'an olduğunu, onun aziz ve yüce olan âlemlerin Rabbi olan Allah'ın, en doğruya ileten en son sözü olduğunu bildiriyor. Yani Kur'an, en mutlu, en adil ve en doğru yola iletir... Allah, hidayetten, en hayırlı, en adil ve en doğru yola kadar Kur'an'da yer alan tüm şeyleri bu âyet-i kerimede toplamıştır. Eğer en mükemmel şekilde bu âyeti ayrıntılı bir şekilde izlersek, hidayetten, dünya ve âhiretin hayırlarına kadar her şeyi kapsadığından dolayı Kur'an-ı Azim'in her şeyine sahip oluruz.”⁵²⁵ Ardından İmam Şenkîti, yaklaşık elli sayfa boyunca Kur'an'ın içerdiği hidayeti ayrıntılı bir şekilde anlatır.

Zerkânî, Kur'an'ın hidayetinin, tam, genel ve açık olması yönüyle farklı olduğunu şu sözleriyle ifade eder: “Kur'an'ın hidayeti, tam, genel ve açık olması yönüyle farklıdır. Kapsayıcı olmasına gelince, Kur'an, her çağ ve bölgedeki, her zaman ve mekândaki tüm insanlar ve cinlerin hayatlarını düzenler. Allah şöyle buyurur: “Bu Kur'an bana, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için vahyolundu.” (6/En'am, 19) Allah, bunun da hikmetini şöyle açıklar: “Bu (Kur'an), Ümmü'l-kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarmam için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır.” (6/En'am, 92) Şanı yüce olan Allah şöyle buyurur: “De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim.” (7/A'raf, 158)

Bu hidayetin tam oluşuna gelince, Kur'an, beşeriyetin tanıdığı, tarihin bildirdiği en ileri rehberliği içermektedir. İnanç, ahlâk, ibadet ve farklı çeşitlerine rağmen ilişkiler konusunda tüm varlıkların ihtiyaç duyduğu şeyi düzenlemiştir. Dünya ve âhirette insanlığın menfaatine olan tüm şeyleri bir araya toplamıştır. İnsanın Rabbi ile olan, içinde yaşadığı toplumla olan ilişkisini düzenler. Ruh ve beden istekleri arasını sağlam bir yolla bulur.

⁵²⁵ Advau'l-Beyan, 3/409.

Bu hidayetin açık oluşuna gelince, son derece net, müthiş ve etkilidir. İçinde tüm açıklama metodları ve ikna etkenlerini barındırır. Belağatı ve beyanında eşsiz, mucizevî bir üslûbu vardır. Hükümleri basit ve derindir. Basitliği ve derinliği, konuşan kâinat kitabından kaynaklanır. Örnekleri çekicidir; en ince anlamlar, en eşsiz ifadelerle ortaya çıkar. Yüce hükümler, İslamın güzellikleri ve dinin yüceliği ile akılları hayran bırakır. Hikmet dolu kıssalar, iman ve bilinci güçlendirir, nefisleri ve arzuları arındırır, fikirleri ve duyguları canlandırır... İyi ve kötü kimselerin gelecekte başlarına gelecek olan şeyleri, sanki gözler onları gündüzün ortasında görüyormuş gibi tasvir eder.”⁵²⁶

(5) Etkilenerek Kur'an-ı Kerim Okuyan Kimsenin Mükâfatının Kat Kat Oluşu

Yüce Kitabımızda, Kur'an-ı Kerim'i okuma teşvik edilmiş, Kur'an okumanın mükâfatı açıklanmıştır. Allah şöyle buyurur: “Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarfedenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler. Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam öder ve lütfundan onlara fazlasını da verir. Şüphesiz O, çok bağışlayan, şükürün karşılığını bol bol verendir.” (35/Fatır, 29-30) Katâde şöyle der: “Mutarrif bin Abdullah şöyle derdi: “Bu, Kur'an okuyanların âyetidir.”⁵²⁷ Allah, Rasûlü'ne (sav) bunu emretmiştir. Hitap, ona ve ümmetinedir. Allah şöyle buyurur: “Rabbinin Kitabı'ndan sana vahyedileni oku.” (18/Kehf, 27) Yine Rab-bimiz şöyle buyurur: “(Rasûlüm!) Sana vahyedilen Kitab'ı oku ve namazı kıl.” (29/Ankebut, 45) “(De ki:) Ben ancak, bu şehrin (Mekke'nin) Rabbine -ki O burayı dokunulmaz kılmıştır- kulluk etmekle emrolundum. Her şey de zaten O'na aittir. Bana müslümanlardan olmam ve Kur'an okumam emredildi.” (27/Ankebut, 91-92) Hz. Peygamber (sav) model gösterilerek, Kur'an'ı tertil üzere okumak emredilmiştir: “Ey örtünüp bürünen (Rasûlüm)! Birazı hariç, gece-

⁵²⁶ Menhilu'l-Irfan, 2/134-135.

⁵²⁷ Taberânî, Tefsir, 21/87; bkz. ed-Dürü'l-Mensur, 7/23.

leri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'an'ı tane tane oku." (73/Müzzemmil, 1-4)

Hazîn adıyla meşhur Alauddin bin Muhammed el-Bağdâdî şöyle der: "Şüphesiz Allah Teâlâ, gece namazını emrettiğinde, namaz kılanın tam bir kalp uyanıklığı ile âyetlerin hakikatleri ve anlamları hakkında düşünebilmesi için hemen ardından Kur'an'ı tertil üzere okumasını emretmiştir. Allah Teâlâ'yı zikre ulaştığında, kalbiyle yüce Allah'ın azametini hisseder. Allah'ın va'd ve vaidlerini zikrettiğinde, kalpte ümit ve korku meydana gelir. Kısaları ve emsalleri zikrettiğinde, ders alır. Böylelikle kalp, günün bu vaktinde marifetin nuru ile parlar."⁵²⁸

Sünnette, Kur'an okuma emredilmiş, buna teşvik edilmiş ve müslümanlar buna yönlendirilmişlerdir. Ebu Ümâme el-Bâhilî'den (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim: "Kur'an'ı okuyun! Şüphesiz Kur'an, kıyamet günü, onu okuyanlara şefaathçi olarak gelecektir."⁵²⁹

Abdullah bin Mes'ud'dan (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Her kim, Kur'an'dan bir harf okursa, kendisine bir sevap yazılır. Her sevap da on katıyla karşılık bulur. 'Elif lâm mîm' bir harftir demiyorum. Ancak 'elif' bir harf, 'lâm' bir harf ve 'mîm' bir harftir."⁵³⁰

İbni Abbas'tan (ra) rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Şüphesiz kalbinde Kur'an'dan hiçbir şey olmayan kimse, harap olmuş ev gibidir." Hadisi, Ahmed ve Tirmizî rivayet etmiştir.⁵³¹

Abdullah bin Amr bin el-Âs'tan (ra) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurdu: "(Kıyamet günü) Kur'an okuyan kimseye: 'Oku ve yüksel! Dünyada okuduğun gibi oku; çünkü

⁵²⁸ Tefsiru'l-Hazin, 7/165.

⁵²⁹ Müslim, Salâtu'l-Müsâfirin, 6/90.

⁵³⁰ Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'an, 5/175 (hadis no: 2910). Tirmizî: "Hadis, hasen-sahih'tir" der. el-Elbânî de, Sahihu'l-Câmi'de (2/1104) (hadis no: 6469) hadisin sahih olduğunu söyler.

⁵³¹ Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'an, 2913; Ahmed, 1948.

senin ulaşacağın yer, okuduğun son âyette olacaktır' denilecektir."⁵³²

Bu ve diğer nasslardan dolayı selef (Allah onlara rahmet etsin), Kur'an okumanın sevabını ganimet olarak kabul eder, bu yüzden Kur'an'ı sık sık okur, onu ezberlemeye önem verirlerdi. Aziz ve yüce olan Allah'ın Kelâmı'na duydukları sevgi, yakınlık ve onu okurken aldıkları lezzetten dolayı bu faziletleri elde etmeye çalışırlardı. Bu, onlar arasında çok sık görülen bir durumdu. Kendilerinden istenildiği şekilde Kur'an'ı okur ve onun emirlerini yerine getirirler, onu küçümsemezlerdi.

İmam Abdurrahman bin Amr el-Evzâî, onların bu durumunu şöyle anlatır: "Şöyle denirdi: Muhammed'in (sav) ashâbı ve onları güzel bir şekilde izleyenler şu beş şey üzere idiler: Cemaate bağlılık, sünneti izleme, mescidleri ihya, Kur'an okuma ve Allah yolunda cihad."⁵³³

Hasan bin Ebu'l-Hasan-ı Basrî şöyle diyor: "Şu üç şeyin tadını kaybettiler: Namaz, Kur'an ve zikir. Eğer bunlardan tat alırsanız, ne mutlu size! Eğer bunlardan tat alamazsanız, bilin ki (gönül) kapınız kapalıdır."⁵³⁴

Âlimlerimiz, bu özelliği Kur'an-ı Kerim'e ait kabul etmişler, eserlerinde bunu belirtmişler ve bunu Kur'an'ın mucizevî yönlerinden biri olarak ifade etmişlerdir. Şihabuddin Ahmed bin Abdulvehhab en-Nuveyrî şöyle diyor: "Yedinci vechi -yani Kur'an'ın i'cazına işaret eden vecihlerden- Kur'an'ı okuyanın, asla onu okumaktan bıkmaması, onu dinleyenin kulaklarını ona karşı kapatmak istememesi, tam aksine onu okuma ve tekrarlama konusunda büyük bir şevk duyarak aldığı tadı ve sevgiyi arttırmasıdır. Kişi, Kur'an'a karşı her zaman isteklidir. Kur'an dışındaki kelâma gelince, belağat ve edebiyat konusunda hangi noktaya ulaş-

⁵³² Ahmed, 2/192; Ebu Davud, Salât, 146; Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'an, 2914. Tirmizî: "Hadis, hasen-sahih'tir" der.

⁵³³ Hil yetu'l-Evliyâ, 6/142.

⁵³⁴ Beyhâkî, Şuabu'l-İman, 5/447 (hadis no: 7226).

miş olursa olsun, kişi tekrar ettiğinde sıkılır ve bıkar. Aynı şekilde Kur'an dışındaki diğer tüm kitaplarda da böyle bir özellik yoktur.”⁵³⁵

Celaledin Abdurrahman bin Ebu Bekr es-Suyûtî, Kur'an'ın mucizevî yönlerini sayarken şöyle der: “Kur'an okuyan, ondan bıkmaz, onu dinleyen, ondan yüzçevirmez. Tam aksine onu daha fazla okumak ve daha fazla tat almak için çaba gösterir. Kur'an'ı tekrarlamak, ona duyulan sevgiyi arttırır. Kur'an dışındaki sözlere gelince, bunlar tekrar edildiğinde bıkkınlık verir, kişi tekrarlamaktan sıkılır. Bunun için Rasûlullah (sav), Kur'an'ın tekrarlandıkça tükenmeyeceğini, eskimeyeceğini ve bıkkınlık vermeyeceğini haber vermiştir”^{536 537}.

Sahabe arasında bu özelliği ile meşhur olanlardan biri de, Osman bin Affan (ra) idi. Ona bu durumu hatırlatıldığında şöyle dedi: “Eğer kalpleriniz temiz olsaydı, aziz ve yüce olan Allah'ın Kelâmı'n(ı okumak)dan doymazdınız.”⁵³⁸

Sahabeden Kur'an'ı en çok okuyanlardan, günlük virdine devam edenlerden biri de Abdullah bin Amr bin el-Âs (ra) idi. Buhârî ve Müslim'de rivayet edildiğine göre, o, her gün oruç tutar ve her gece Kur'an okurdu. Abdullah bin Amr diyor ki: Bu durum Hz. Peygamber'e (sav) bildirildiğinde, bana şöyle dedi: “Senin her gün oruç tuttuğun ve her gece Kur'an okuduğunu haber almadığımı mı sanıyorsun?” dedi. Ben: “Elbette biliyorsun ey Allah'ın Rasûlü! Ancak ben bununla hayırdan başka bir şey istemedim” dedim. Rasûlullah (sav):

⁵³⁵ Nihayetu'l-Erib, 18/306-307.

⁵³⁶ el-İtkan, 2/1017.

⁵³⁷ Bkz. Hasaisu'l-Kur'ani'l-Kerim, 163-164. Son cümle, Tirmizî'nin, Ali bin Ebu Talib'den (ra) -Kur'an'ın Okumanın Sevabı bölümünde- merfu olarak rivayet ettiği hadisin bir bölümüdür. Hadis, Fedâilu'l-Kur'an'da (5/172-173) (hadis no: 2906) yer almaktadır. Tirmizî: “Bu hadisi sadece bu şekliyle bilmekteyiz. Senedi mechuldür. Haris'in -yani A'ver- rivâyeti hakkında birtakım farklı görüşler vardır” der. Hafız İbni Hacer, et-Takrib'de, (146) şöyle der: “Şa'bi, onun görüşlerini yalanlamış, Rafizilikle suçlamıştır. Hadisinde zayıflık vardır.”

⁵³⁸ Ahmed, Kitabu'z-Zühed, 188.

"Şüphesiz her aydan üç gün oruç tutman sana yeter" buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Peygamberi, ben bundan daha fazlasına güç yetirebilirim" dedim. Rasûlullah (sav): "Şüphesiz eşinin senin üzerinde hakkı vardır. Misafirlerinin senin üzerinde hakkı vardır. Bedeninin de senin üzerinde hakkı vardır" buyurdu. Ardından: "Sen, Allah'ın Peygamberi Davud'un (as) orucunu tut. Çünkü o, insanların en çok ibadet edeni idi" buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Peygamberi, Davud orucu nedir?" diye sordum. O (sav) şöyle buyurdu: "Davud (as) bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı." Ardından şöyle buyurdu: "Her ay Kur'an'ı hatmet!" Ben: "Ey Allah'ın Peygamberi, ben bundan daha fazlasına güç yetirebilirim" dedim. Rasûlullah (sav): "O halde, her yirmi günde bir kere hatmet!" buyurdu. "Ey Allah'ın Peygamberi, ben bundan daha fazlasına da güç yetirebilirim." "O halde her on günde bir hatmet!" "Ey Allah'ın Peygamberi, ben bundan daha fazlasına da güç yetirebilirim." "O halde her hafta onu hatmet. Ama bundan daha öteye geçme. Çünkü eşinin senin üzerinde hakkı vardır. Misafirlerinin senin üzerinde hakkı vardır. Bedeninin de senin üzerinde hakkı vardır" buyurdu.

Abdullah dedi ki: "Ben, ibadet konusunda zorluk istedim, bana da zorluk gösterildi. Hz. Peygamber (sav) bana: "Şüphesiz bilemezsin, belki de ömrün uzun olur" buyurmuştu. Sonunda Hz. Peygamber'in (sav) buyurduğuna geldim. İhtiyarlayınca, Hz. Peygamber'in (sav) göstermiş olduğu ruhsatı kabul etmiş olmayı istedim."⁵³⁹ Çünkü Abdullah bin Amr, alışmış olduğu sevapları işlemeye devam ediyor, onları terk etmek istemiyordu. Diğer bir rivayette Abdullah bin Amr: "Ben, Kur'an'ı üç günde okurum!"⁵⁴⁰ diyerek, kendisine verilen sürenin daha da kısaltılmasını istediği nakledilmiştir. Başka bir rivayette de, Rasûlullah'ın (sav) bu isteğe karşı şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "Üç günden daha kısa sürede

⁵³⁹ Buhârî, Fedâilu'l-Kur'an, 9/49 (hadis no: 5052); Müslim, Savm, 8/42. Lafiz. Müslim'e aittir.

⁵⁴⁰ Ebu Davud, Salat, 2/55 (hadis no: 1391).

Kur'an'ı okuyan kimse, onu anlayamaz!"⁵⁴¹

Her durumda Kur'an okuyan kimseye, aziz ve yüce olan Allah'ın izniyle mükâfatı verilecektir. Bu, Allah Teâlâ'nın ihsanı ve kullarını kaplayan rahmetidir. Bu dinin hoşgörüsü, ibadet ve itaatlerin genişliği, Kur'an okuyanların Allah'a yaklaşmasıdır. Hiç kimse hayır ve salih amelden mahrum edilemez. İnsanlar bu konuda derece derecedir. İhsan, Allah'ın elindedir; onu dilediğine verir. Çünkü bilenler ile bilmeyenler eşit değildir. Bunun için Hz. Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Kur'an'da mâhir olan, sefere denilen hafaza melekleri ve Allah'a itaatkâr meleklerle birlikte olacaktır. Nefsim elinde olana yemin ederim ki, Kur'an'ı kekeleyerek, güçlkle okuyana iki sevap vardır." Hadisi, Buhârî ve Müslim rivayet etmiştir.⁵⁴² Bu, Âişe'den (ra) rivayet edilen Müslim'de yer alan lafızdır. Buhârî'nin lafzı ise şöyledir: "Kur'ân'ı ezberleyerek okuyan kişi, sefere denilen hafaza melekleri ve Allah'a itaatkâr meleklerle beraberdir. Kur'an'ı kendisine zor geldiği halde kendi kendisine söz verip okuyan kimseye iki sevap vardır (Kur'an okuma ecri ve zorluk ecri)."

Bu sevap, anlama ve düşünme, ilim ve amel oranında artıkça artar ve katlanır. İşte şu âyet-i kerime bunu açıklamaktadır: "Allah'ın kitabını okuyanlar, namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarfedenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler. Çünkü Allah, onların mükâfatlarını tam öder ve lütfundan onlara fazlasını da verir. Şüphesiz O, çok bağışlayan, şükrün karşılığını bol bol verendir." (35/Fatır, 29-30) Âyet-i kerimede, Kur'an-ı Kerim'i okumaya devam eden ve okuduklarının gereğince amel edenler kastedilmektedir. Aziz ve yüce olan Allah, amellerinin ve işledikleri salih amellerin karşılıklarını vereceğini vaad etmiştir. Lütfundan, nimetlerinden ve ihsanından onların sevabından kat kat fazlasını verecektir. Âyet, her-

⁵⁴¹ Ahmed, 2/165, 189; Ebu Davud, Salat, 2/56 (hadis no: 1394); Tirmizî, Kıraat, 13 (hadis no: 2949); İbni Mace, 1/225 (hadis no: 1347). el-Elbânî, hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

⁵⁴² Buhârî, Tefsir, 8/691 (hadis no: 4937); Müslim, Salâtu'l-Müsafirîn, 6/84.

hangi bir şekilde âyetleri anlama ve öğrenme ile ilişkili değildir. Kur'an okuma, namaz, gizli ve açık infakla ilişkilendirilmiştir. Bu da, Kur'an-ı Kerim'deki hükümlerin uygulanmasına bir çağrıdır.

Bu ise, hâkim olan Kitab'ın âyetleri anlaşılmadıkça ve hükümleri üzerinde düşünülmedikçe, ilim ehlinin kitaplarına bakılıp âyetlerin anlamları öğrenilmedikçe ve zikir ehline konu ile ilgili şeyler sorulmadıkça gerçekleştirilemez.

Bundan dolayı, Kur'an'ı hatmetmek için hızlı bir şekilde, anlamadan, üzerinde düşünmeden, okunanın ardından amel edilip ittiba edilmedikçe, ilim ehlinin ifade ettiği gibi bu şekilde okumak, özellikle üç günden daha kısa sürede ise yasaklanmıştır. Çünkü Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Üç günden daha kısa sürede Kur'an'ı okuyan kimse, onu anlayamaz!"

İşte selef-i salihinimizin anlayışı da bu idi. Onlar, sünnete sarılan, en güzel örneği takip eden kimseler idi. Onlar, Rasûlullah'ın (sav) kendilerine göstermiş olduğu sınırı aşmaz, kendilerine emredilene karşı gelmezlerdi. Rasûlullah (sav), Kur'an'ın hatmedilmesi gereken süreyi onlara belirlemişti. Onlar da buna uyar, sünnete sarılmaya ve kişinin kendisine zorluk çıkarmamasına çağırırlardı. Çünkü hayrın tamamı, Hz. Peygamber'in (sav) sünnetine sarılmadadır.

Ebu'l-Âliye er-Reyyâhî şöyle diyor: "Bizler köle idik. Aramızda günlük geçimini sağlamaya çalışanlar, sahiplerine hizmet edenler vardı. Biz, her gece Kur'an'ı hatmederdik. Sonra bu bize zor gelmeye başladı. Bunun üzerine her iki gecede bir hatmetmeye başladık. Bu da bize zor gelince, her üç gecede bir defa hatmetmeye başladık. Bu da bize zor geldi, nihayet birbirimize bu konuda dert yanmaya başladık. Derken Rasûlullah'ın (sav) ashâbı ile karşılaştık. Onlar bize, her Cuma günü ya da her hafta Kur'an'ı hatmetmeyi öğrettiler. Bunun üzerine geceleri hem namaz kıldık, hem uyuduk. Artık bu bize zor gelmedi."⁵⁴³

⁵⁴³ İbni Sa'd, et-Tabakat, 7/113; Bkz. Siyer-u A'lâmi'n-Nübela, 4/209.

İmam Nevevî, Kur'an'dan etkilenme ve ondan faydalanmanın gerçekleşmesi için düşünerek ve anlayarak Kur'an okuma ve Kur'an'ı sık sık hatmetme konusundaki seviyeyi şu sözleriyle açıklar: "Kişinin, Kur'an'ı okumaya devam etmesi ve bunu arttırması gerekir. Selefin -Allah onlardan razı olsun-, Kur'an'ı hatmetmek için okudukları miktar konusunda çeşitli ölçüleri vardı. İbni Ebi Davud'dan rivayet edildiğine göre, seleften bazıları iki ayda bir defa hatim yapardı. Diğerleri de her ay bir hatim yapardı. Bazıları on gecede, bazıları da sekiz gecede hatim yapardı. Birçoğu ise, yedi gecede bir hatim yapardı... Yine birçoğu da, her üç gecede bir hatim yapardı... Bu konuda tercih edilen görüş, bunun insanların şahsi durumlarına göre değiştiğidir. Kur'an'ın hikmet ve incelikleri üzerinde düşünmek isteyen kimse, bu maksadına ulaşabilecek şekilde hatmi kısaltır. Yine ilim öğretmekle ve müslümanların arasındaki davaları çözmekle yahut müslümanların umumî işleri ve önemli dinî işlerle meşgul olan kimse, kendisinden beklenen işler bozulmayacak ve aksatılmayacak şekilde hatim yapmayı kısaltır. Ancak bu anılan kimselerden olmayanlar, bıkmayacak derecede ve okuyuşta kelimeleri gereksiz bir süratle okumayacak şekilde, mümkün olduğu kadar hatmi çoğaltsın."⁵⁴⁴

Dolayısıyla farklı sürelerde Kur'an'ı hatmetmenin fazileti, onu anlamaya, üzerinde düşünmeye, ondan etkilenmeye ve onunla amel etmeye göredir. Zeyd bin Sabit'e (ra): "Kur'an-ı Kerim'in bir haftada hatmedilmesi konusunda ne düşünürsün?" diye soruldu. Zeyd şöyle dedi: "İyi olur. Kur'an'ı on beş veya on günde bir hatmetmek bence daha güzeldir. Sor bana, niçin?" "O halde soruyorum, niçin?" Zeyd: "Üzerinde düşünebilmek ve âyet sonlarında yeterince durabilmek için" dedi.⁵⁴⁵

Şeyh Abdulaziz ibni Bâz (rh), teravih namazında imamın Kur'an okuyuşu hakkında şöyle der: "Önemli olan, Kur'an'ı hatmetmek değildir. Önemli olan, insanların imamın kıldıracağı na-

⁵⁴⁴ et-Tibyan, 46-49.

⁵⁴⁵ Muvatta, 1/201; Ebu Ubeyd, Fedâilu'l-Kur'an, 75.

mazdan, onun huşusundan ve okuyuşundan faydalanmalarıdır. Tâ ki onun okuduğundan faydalansınlar ve huzur bulsunlar. Çünkü imamın insanları düşünmesi, onların huşûsu için çaba göstermesi ve Kur'an'ı onlara ifade etmeye çalışması, Kur'an'ı hatmetmesinden daha önemlidir." Yine o şöyle der: "Bu, acele etmesini de gerektirmez. Kur'an'ı okuyuşunda ağırdan almaz, huşû ve huzuru aramaz. Tam aksine, hatmetmeyi gözettiğinden daha fazla bunlarla ilgilenir."⁵⁴⁶

(6) Kur'an'dan Etkilenme ve Onu Okurken Huşû Duyma, Mushaftan ya da Ezberden Okumaktan Daha Üstündür

Selef, ezbere Kur'an okumanın mı yoksa mushaftan okumanın mı daha üstün olduğu konusunda ihtilaf etmiştir. Tercih edilen görüş, bu konuda onlardan rivayet edilen görüşlerin arasını bulmaktır. Bu konuda Hafız Ebu'l-Fida İsmail bin Ömer bin Kesir, sahabeden mushafa bakılması konusunda rivayet edilen haberleri zikrettikten sonra şöyle der: "Bu rivayetler, mushaftan okumanın bırakılıp ihmal edilmemesi için mushafa bakılması konusunun tercih edildiğine işaret eder. Belki de kişi, ezberlediğinden bir kısmını unutmuş olur da, mushaftan okumakla bunu hatırlar. Ya da bir kelimeyi yanlış okur, âyetler arasında takdim ve tehirde bulunur. Dolayısıyla mushaftan okumak daha üstündür. Mushafa müracaat etmek, insanların dillerine müracaat etmekten daha sağlamdır. Ancak Kur'an'ı, iyi ezberlemiş bir kimsenin ağzından almak daha güzeldir. Çünkü yazı, herhangi bir şeyi eda etmeye işaret etmez. Bazı âlimler şöyle der: "Bu konuda merkez, huşû üzerinde toplanmaktadır. Eğer ezbere okumak, yüzünden okumaktan daha fazla huşû veriyorsa, bu okuyuş daha faziletlidir. Eğer mushafa bakarak okumak daha fazla huşû veriyorsa, o zaman bu daha faziletlidir. Eğer her ikisi de eşit ise, bakarak okumak daha üstündür. Çünkü bu daha sağlam ve kesindir, mushafa bakıldığından dolayı daha ayrıcalıklıdır."⁵⁴⁷ Nevevî der ki: "Açık olan, selefın

⁵⁴⁶ el-Cevabu's-Sahih min Ahkami Salati't-Teravîh, 12, 14.

⁵⁴⁷ Fedailu'l-Kur'an, 86-87.

sözlerinin ve uygulamalarının, bu ayrıntılı şekil üzere olduğudur.”⁵⁴⁸

Kurtubî şöyle der: “Âlimler der ki: Ezbere okumanın faydası, hafızayı güçlendirmek, zikri sağlamlaştırmaktır. Bu, âyetlerin üzerinde düşünmeyi sağlar. Mushaftan okumanın faydası ise, okuyuşu sağlamlaştırır. Ne bir harf arttırır, ne bir harf yanlış okur. Ya da ne bir âyeti önce ya da sonra okur. Aynı zamanda kişi mushafa bakmakla, gözü de mushaftan nasibini alır. Çünkü göz, nefse ulaşır. Nefis ile gönül arasında bir engel vardır. Kur'an, gönüldedir. Kişi, onu ezbere okuduğunda, kulağı okunanı işitir ve böylece nefse ulaşır. Mushaftaki yazıya baktığında, göz ve kulak, bunu yerine getirmekte ortak olur. Bu, okuma fiilini yerine getirme konusunda daha güzeldir. Gözler, kulaklar gibi mushaftan payını alır, mushafın hakkını yerine getirir. Çünkü Mushaf, göz ardı edilemez. Onun ayrı bir özelliği vardır ki, o ancak temiz olarak okunur. Abdestsiz kimsenin ona dokunmasının yasaklanmış olduğunu görmüyor musun? O halde mushaftan okumak daha üstün ve daha faziletlidir.”⁵⁴⁹

(7) Kur'an'a İman Eden ve Ona Tabi Olan Kimsenin Mutlak Güvene Ulaşması

Bunun delili, Allah'ın şu buyruğudur: “Ey âyetlerimize inanan ve müslüman olan kullarım! Bugün size korku yoktur. Sizler üzülmeceksiniz de.” (43/Zuhuruf, 68-69) Bu, Kur'an'a iman eden ve onu tasdik eden, onunla amel eden, onun çizdiği yol üzere yürüyen ve onun metodundan ayrılmayan kimse için açıktır.

Hafız İbni Kesir şöyle diyor: “Allah, “Bugün size korku yoktur. Sizler üzülmeceksiniz de.” buyurduktan sonra onları müjdeliler. Allah şöyle buyurur: “Ey âyetlerimize inanan ve müslüman olan kullarım!” Yani, kalpleri ve bânınları ile iman eden, bedenleri ve zahirleri ile Allah'ın dinine boyun eğip bağlananlar... Mu'temir bin Süleyman der ki: “Kıyamet günü olduğunda ve insanlar yeni-

⁵⁴⁸ et-Tıbyan, 78.

⁵⁴⁹ et-Tezkar fî Efdali'l-Ezkar, 187.

den diriltildiklerinde korkmayan hiç kimse kalmaz. Bunun üzerine bir münadi: "Bugün size korku yoktur. Sizler üzülmeceksiniz!" diye seslenir. Bütün insanlar bir anda umuda kapılır. O münadi bu sözlerin ardından şöyle der: "Ey âyetlerimize inanan ve müslüman olan kullarım!" Bunun üzerine inananlar dışındaki insanlar ümitlerini keserler."⁵⁵⁰

Şeyh Sa'dî şöyle diyor: "Allah, müttakîlerin sevabını zikretti. Allah Teâlâ, kıyamet günü onların kalplerini mutlu edecek ve onların tüm âfet ve kötülüklerini giderecek bir şekilde seslenir ve şöyle der: "Bugün size korku yoktur. Sizler üzülmeceksiniz de." Yani, karşılaştığınız durumlar arasında sizi yakalayacak bir korku yoktur. Yaşadıklarınızdan ötürü herhangi bir üzüntü de duymayacaksınız. Hoşa gitmeyen her şey ortadan kaldırıldığında, arzu edilen ve istenen şey sabit olur: "(Onlar) âyetlerimize inanan..." yani onların niteliklerinden biri, Allah'ın âyetlerine iman etmeleridir. Bu, onların âyetleri tasdik ettiğini de kapsar. Çünkü âyetleri tasdik, onlara iman etmeden gerçekleşmez. Anlamını bilir, gereğini yaparlar. "...müslüman olan kullarım!" Tüm durumlarda Allah'a boyun eğen kullarım. Böylece onlar, zâhir ve bâtin amelleri bir araya getirmişlerdir."⁵⁵¹

Bu hidayetin kapsayıcı olduğuna işaret eden delillerden biri de, Allah'ın tüm kitaplarıdır. Bunlara iman eden ve onlara tâbi olan kimseler, güven ve mutluluğu elde eder, kalplerinde bunun aksi olan birtakım duygu ve düşünceler yok olur. Allah şöyle buyurur: "Dedik ki: Hepiniz cennetten inin! Eğer benden size bir hidayet gelir de her kim hidayetime tâbi olursa onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler." (2/Bakara, 38)

Sa'dî şöyle der: "Hidayet, yani sizi bana ve benim rızama yaklaştıracak, ulaştıracak olan, size doğru yolu gösterecek olan peygamber ve kitap. Sizden, peygamberlerime ve kitaplarıma iman etme yoluyla 'kim hidayetime tâbi olursa', onlarla doğru yo-

⁵⁵⁰ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 4/134.

⁵⁵¹ Tefsiru'l-Kerimu'r-Rahman, 714-715.

lu bulur. Bu, bütün peygamberlerin ve kitapların tüm haberlerinin doğrulanması, emirlere uyulması ve yasaklardan kaçınılması suretiyle gerçekleşir. "Onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzüntü çekmezler." Diğer bir âyette Allah şöyle buyurur: "Artık benden size hidayet geldiğinde, kim benim hidayetime uyarsa o sapmaz ve bedbaht olmaz." (20/Taha, 123)

Dolayısıyla Allah'ın hidayetine tabi olmak, dört şeyi gerçekleştirebilir:

Korku ve hüznü yok eder. Bu ikisi arasındaki fark şudur: Hoşa gitmeyen şey yaşanmış ise, hüzne neden olur. Eğer bekleniyor ise, korkuya neden olur. Hidayete tâbi olan kimse için her ikisi de yoktur. Eğer bu ikisi ortadan kalkarsa, bunların aksi olan hidayet ve mutluluk yerleşir. Bu nedenle her kim Allah'ın hidayetine tâbi olursa, emniyet, dünyevî ve uhrevî mutluluk ve doğru yolu elde eder. Korku, hüznün, sapıklık, mutsuzluk gibi tüm hoşa gitmeyen şeylerden kurtulur. Hoşa giden şeyleri elde eder, onu korkutan şeyler ortadan kalkar. Allah'ın hidayetine tâbi olmayan, inkârda bulunup Allah'ın ayetlerini yalanlayan kimse için bunun aksi vardır."⁵⁵²

⁵⁵² Teysiru'l-Kerimu'r-Rahman, 32.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

CİNLERİN KUR'AN'DAN ETKİLENMESİ

Yüce Allah, cinleri de, insanları yaratmış olduğu amaç için yaratmıştır. Allah şöyle buyurur: “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (51/Zariyat, 56) Dolayısıyla onlara da Allah'ı tek ve eşsiz ilah olarak kabul edip, O'na kullukta bulunmaları emredilmiştir. Cinler de Allah'a itaat etmek, O'nun yasakladıklarından sakınıp uzak durmakla yükümlüdürler. Allah'ın peygamberlerine ve o peygamberlerin Allah'tan getirdikleri hidayet ve açıklamaya iman etmekten sorumludurlar. Ancak onların yükümlülükleri, kendilerine göredir.

Şeyhulislam İbni Teymiyye şöyle diyor: “Cinler, kendi açılarından usûl ve furû ile emrolunmuşlardır. Çünkü onlar, ölçü ve hakikat açısından insan gibi değildirler. Sınırlar konusunda insana emredilen ya da yasaklanan şeylerde onlarla eşit değildirler. Ancak onlar, emir ve yasakların sorumluluğu, helal ve haram konusunda insanlarla ortaktırlar. Bu konu hakkında müslümanlar arasında herhangi bir tartışmanın olmadığını biliyorum.”⁵⁵³

Onlara Allah'ın dininin ve risaletinin, peygamberlerin eliyle ulaştığına işaret eden delillerden biri, Rabbimizin şu buyruğudur: “Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu günle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran peygamberler gelmedi mi? Derler ki: ‘Kendi aleyhimize şahitlik ederiz.’ Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler.” (6/En'am, 130) Dolayısıyla Allah'a inanan ve O'na itaat eden cennete girer. O'na karşı çıkan, inat ve isyan eden, inkârda bulunan ise cehenneme girer. Bu konuda birçok delil vardır. Bunlardan biri de şudur: “Rabbinin huzurunda durmaktan korkan kimse-lere iki cennet vardır.” (55/Rahman, 46) Buradaki hitap, cinlere ve

⁵⁵³ Mecmuu'l-Fetava, 4/233.

insanlardır. Çünkü sûrenin başında her iki cinsten bahsedilmiştir. Allah şöyle buyurur: "Allah buyuracak ki: 'Sizden önce geçmiş cin ve insan toplulukları arasında siz de ateşe girin!' Her ümmet girdikçe yoldaşlarına lânet edecekler." (7/A'raf, 38) "Biz dilesek, elbette herkese hidayetini verirdik. Fakat, 'Cehennemi hem cinlerden hem insanlardan bir kısmıyla dolduracağım' diye benden kesin söz çıkmıştır." (32/Secde, 13)

İbni Müfleh şöyle der: "Tüm cinlerin mükellef olduğu üzerinde icmâ vardır. Onlardan küfredenlerin cehenneme gireceği üzerinde de icmâ vardır. Mâlik ve Şafî'nin görüşüne göre onlardan mü'min olanlar cennete girecektir. Onlar, hayvanlar gibi toprak olmayacaklardır. Cinlerden mü'min olanların sevabı, Ebu Hanife, Leys bin Sa'd ve bu görüşü kabul eden kimselerin aksine cehennemden kurtuluştur. Mücahid gibi onların cennette yiyip içmeyeceklerini söyleyen kimselerin görüşlerinin aksine, onlar da işledikleri sevaplar oranında insanlar gibi cennette bulunacaklardır. Ya da onlar, Ömer bin Abdülaziz'in söylediği gibi cennetin etrafında yani çevresinde olacaklardır."⁵⁵⁴

Kabul gören görüşe göre, cinlerden peygamber gelmemiştir. Onların peygamberleri, insanlar içindendir. Çünkü Allah şöyle buyurur: "Senden önce de, şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik." (12/Yusuf, 109)

Hafız İbni Kesir şöyle der: "Allah Teâlâ'nın cinler arasından bir peygamber göndermediği konusunda şüphe yoktur."⁵⁵⁵

Muhammed bin Abdullah eş-Şibli el-Hanefî şöyle der: "Selef ve halef ulemânın büyük bir çoğunluğu, cinlerden asla bir rasûl ya da nebinin gelmediği görüşündedir. Bu görüş, İbni Abbas, Mücahid, Kelbi ve Ebu Ubeyd'den de rivayet edilmiştir."⁵⁵⁶

⁵⁵⁴ el-Füru, 2/460.

⁵⁵⁵ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 2/177.

⁵⁵⁶ Âkâmu'l-Mercân fi Ahkami'l-Cân, 63. Bkz. İbni Kayyim, Tariku'l-Hicrateyn, 509-510.

Allah'ın onlara gönderdiği elçilerden biri de, peygamberimiz Hz. Muhammed'dir (sav). O, insan ve cinlerden oluşan tüm varlıklara gönderilmiş, Allah'ın yüce Kitabı'nı ve sapasağlam olan dinini ulaştırmıştır. Şeyhulislam İbni Teymiyye şöyle der: "Bu, sahabe, onları güzel bir şekilde takip eden tâbiîn, müslümanların önde gelen imamlarının, ehl-i sünnet ve diğer mezheplere tâbi olan müslüman grupların üzerinde ittifak ettikleri konudur."⁵⁵⁷

Kur'an'ın, insanlara ve cinlere meydan okuması da buna işarettir. Allah şöyle buyurur: "De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler." (17/İsra, 88)

Cinlerden bir grup, Kur'an'ı işitip onun âyetlerinden etkilendiklerinde hemen iman etmişler, kavimlerine döndüklerinde iman ettiklerini ilan etmişlerdir. Allah da bunu rasûlüne bu şekilde vahyetmiştir. Allah şöyle buyurur: "(Rasûlüm!) De ki: Cinlerden bir topluluğun (benim okuduğum Kur'an'ı) dinleyip de şöyle söyledikleri bana vahyolunmuştur: Gerçekten biz, doğru yola ileten harikulâde güzel bir Kur'an dinledik de ona iman ettik. (Artık) kimseyi Rabbimize asla ortak koşmayacağız." (72/Cin, 1-2)

Ahkaf sûresinde de Kur'an'ı dinleyen ve iman eden bu cinlerden bahsedilmektedir: "Hani cinlerden bir grubu, Kur'an'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kur'an'ı dinlemeye hazır olunca (birbirlerine) 'Susun' demişler, Kur'an'ın okunması bitince uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi. 'Ey kavmimiz!' dediler, 'doğrusu biz Musa'dan sonra indirilen, kendinden öncekini doğrulayan, hakka ve doğru yola ileten bir kitap dinledik. Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun. Ona iman edin ki Allah da sizin günahlarınızı kısmen bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun. Allah'ın dâvetçisine uymayan kimse yeryüzünde Allah'ı âciz bırakacak değildir. Kendisi için Allah'tan başka dostlar da bulunmaz. İşte onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler." (46/Ahkaf, 29-32) Onlar

⁵⁵⁷ Mecmuu'l-Fetava, 19/9.

Kur'an'ı dinlediler, Allah'a iman ettiler ve kavimlerini tevhide ve imana çağıran, onları müjdeleyen ve uyaran, hakikati ve hidayeti gösteren bir davetçi olarak geri döndüler.

Rasûlullah'ı (sav) dinleyen bu cin topluluğunun kıssasını, Buhârî ve Müslim, İbni Abbas'tan (ra) şu şekilde rivayet ederler: "Rasûlullah (sav), ashabından bir toplulukla birlikte Ukaz panayırına gitmek için yola çıktı. O sıralarda şeytanlara semâdan haber almak yasaklanmış, üzerlerine gök taşları atılmış, bunun üzerine şeytanları kavimlerinin yanına dönmüşlerdi. Kavimleri, onlara: "Size ne oldu?" diye sorunca, şeytanlar: "Semâdan haber almamız yasaklandı. Üzerimize gök taşları gönderildi" diye cevap vermişler. Kavimleri: "Sizinle semâdan haber almanızı yasaklayan şey mutlaka yeni yeni ortaya çıkmış bir şeyden dolayıdır. Hemen yeryüzünün doğu ve batısını dolaşın, semâdan haber almanıza engel olan şeyin ne olduğuna bakın!" demişler. Bunun üzerine şeytanlar da yeryüzünün doğu ve batısını dolaşmaya çıkmışlar. Tihame taraflarına doğru giden bir grup -Ukaz panayırına gitmekte olan Hz. Peygamber'in (sav)- sabah namazını kıldırırken yanlarına uğramışlardı. Cinler Kur'an'ı işitince, "Onu dinleyin!" demişler ve: "Bizimle semâdan haber almamıza engel olan şey işte budur!" demişlerdi. Ardından kavimlerine dönerek: "Ey kavmimiz! Gerçekten biz, doğru yola ileten harikulâde güzel bir Kur'an dinledik de ona iman ettik" dediler. Bunun üzerine Allah, peygamberine şu âyetleri vahyetti: "De ki: Cinlerden bir topluluğun (benim okuduğum Kur'an'ı) dinleyip de şöyle söyledikleri bana vahyolunmuştur." (72/Cin, 1) Böylelikle Rasûlullah'a (sav), cinlerin söylediği sözler vahyedildi."⁵⁵⁸

Cinlerin, Rasûlullah'ın (sav) risaletini tanımalarının başlangıcı böyle idi. Rasûlullah'ı (sav) tanımadan, O'nun Kur'an okuyuşunu işittiler, içlerinden bir grup hemen iman etti ve kavimlerine, hidayet davetçileri olarak geri döndüler.

Bundan sonra cinlerden bazı heyetler, Rasûlullah'tan (sav)

⁵⁵⁸ Buhari, Tefsir, 8/669-670 (hadis no: 4921); Müslim, Salat, 4/167-168.

ilim almak için geldiler. Rasûlullah (sav), onlara zaman ayırdı, Allah'ın kendisine öğrettiklerini onlara öğretti, onlara Kur'an okudu, İslam dinini anlattı. Bu, hicretten önce Mekke'de oldu. Alkame'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Abdullah bin Mes'ud'a (ra): "Sizden herhangi biri Rasûlullah (sav) ile birlikte cin gecesinde bulundu mu?" diye sordum. Abdullah: "Hayır! Ancak biz, bir gece Rasûlullah (sav) ile birlikte iken, bir ara onu kaybettik. Onu vadilerde, dağ yollarında aradık. "Acaba cinler tarafından uçuruldu mu yoksa gizlice öldürüldü mü?" dedik. Bu şekilde, bir kavmin geceleyebileceği en kötü geceyi geçirdik. Sabahladığımızda, bir de baktık ki, Rasûlullah (sav) Hira mağarası tarafından çıkageldi. Biz: "Ey Allah'ın Rasûlü, seni kaybettik. Aradık fakat bulamadık. Bu yüzden bir kavmin geceleyebileceği en kötü geceyi geçirdik" dedik. Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Bana cinlerin davetçisi geldi. Onunla gittim, cinlere Kur'an okudum." Abdullah dedi ki: "Rasûlullah (sav) bizi götürdü, cinlerin ve cinlerin ateşlerinin izlerini bize gösterdi."⁵⁵⁹

Rasûlullah'ın (sav) onlara okuduğu surelerden biri, Rahman sûresi idi. Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Cinlerle birlikte olduğum gece onlara Kur'an('dan Rahman sûresini) okudum. Onlar sizden daha güzel bir karşılıkta bulunuyorlardı. Ben, "O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?" âyetini her okuduğumda, onlar: "Nimetlerinden hiçbirini yalanlamayız ya Rabbi! Hamd sanadır" diyorlardı."⁵⁶⁰

Rasûlullah'ın (sav), cinlerle buluştuğu tek gece bu değildi. Tam aksine, bundan sonra da Rasûlullah'ın (sav) cinlerle buluşması tekrar etti. İbni Kesir, Ahkaf sûresinin tefsirinde, Rasûlullah'ın (sav) cinlerle bir araya geldiğine işaret eden hadisleri rivayet etmiştir. Bu hadislerden birinde, İbni Mes'ud'un (ra), bu gecelerden birinde Rasûlullah'a (sav) yakın olduğu geçmektedir.⁵⁶¹

⁵⁵⁹ Müslim, Salat, 4/169-170.

⁵⁶⁰ Taberî, Tefsir, 22/190; Bezzâr, Müsned, hadis no: 2269.

⁵⁶¹ Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, 4/162-170.

Buhari'nin Sahih'indeki bazı rivayetlerde, bazı cinlerin, Nusaybin adlı bir yerden Rasûlullah'a (sav) geldikleri geçmektedir. Buhârî, Ebu Hureyre'den (ra) rivayetle, Rasûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Nusaybin cinlerinden bir heyet geldi ve benden azık istediler. Bunun üzerine herhangi bir kemik ve hayvan pisliğine uğradıklarında yiyecek bulmaları için Allah'a dua ettim."⁵⁶²

Kur'an ve sünnetteki bu nasslar, cinler arasında yer alan bu topluluğun, inanç ve ibadet, dinleme ve itaat, kavimlerine çağrı ve nasihat olarak Kur'an'dan faydalanma ve ondan etkilenme konusundaki isteklerini gösterir. Bu, Ahkaf ve Cin surelerinde yer alan âyet-i kerimeler üzerinde düşünüldüğünde ortaya çıkar. Bunun sonucunda aşağıdaki durumlar ortaya çıkar:

(1) Cinlerin birbirlerine susmalarını emretmeleri ve bu konuda birbirlerine öğüt vermeleri. Allah şöyle buyurur: "Hani cinlerden bir grubu, Kur'an'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kur'an'ı dinlemeye hazır olunca (birbirlerine) 'Susun' demişler..." (46/Ahkaf, 29) Susmanın ve dinlemenin Kur'an'dan faydalanma konusunda önemli bir neden olduğu ve ondan etkilenmenin başlangıcını oluşturduğu bilinmektedir. Nitekim Allah şöyle buyurur: "Şüphesiz ki bunda akıllı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır." (50/Kaf, 37) Yine Allah şöyle buyurur: "Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır." (39/Zümer, 18) Bu, aziz ve yüce olan Allah'ın rahmetine ulaşmak için önemli bir nedendir. Allah şöyle buyurur: "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." (7/A'raf, 204)

Alûsi der ki: "Cinler, birbirlerine, Kur'an'ı dinlememiz için 'Susun' derler. Bu ifadede, ilimle ve ilmin nasıl öğrenileceği ile il-

⁵⁶² Buhari, Menakibu'l-Ensar, 7/171 (hadis no: 3860). Nusaybin: Musul'dan Şam'a giden yolda yer alan bir şehirdir. Mu'cemu'l-Buldan, 5/288.

gili bir edeb vardır.”⁵⁶³ İbni Âşûr der ki: “Susun” ifadesi, okunan Kur'an'dan herhangi bir şeyin kaçırılmaması için ona verilen önemden dolayı okunan kelâmı dinlemeye yönelik bir emirdir.”⁵⁶⁴

(2) Cinlerin Kur'an'dan faydalanma konusundaki çabaları ve edeblerini tamamlayan tavırlarından biri de, onların tam bir şekilde Kur'an'a kulak vermeleri ve Kur'an okumakta olan Rasûlullah'ı (sav) susturmamalarıdır. Tam aksine okuması bitinceye kadar onu beklemişler, bilinçli bir şekilde onu dinlemişlerdi. Bunun etkisi onlarda görülmüştür. Allah şöyle buyurur: “Kur'an'ın okunması bitince uyarıcılar olarak kavimlerine dönmüşlerdi.” (46/Ahkaf, 29)

(3) Onların Kur'an'a iman ettiklerinin, ondan etkilendiklerinin, onu tasdik ettiklerinin işareti, onların ayrılıp giderken, Allah'ın kendilerini ulaştırmış olduğu, kendisinde şüphe olmayan hakikate kavimlerini çağırma ve onları tasdik etmeleridir. Katâde şöyle der: “O topluluk derhal akletmiş, iman etmişti.”⁵⁶⁵

Râzî der ki: “Bu ancak onların iman etmelerinden sonra olmuştur. Çünkü onlar, ancak iman ettikten sonra diğerlerini Kur'an'ı dinlemeye ve onu tasdik etmeye çağırmışlardı.”⁵⁶⁶ Onların imanlarını açıklayan ifade şu âyet-i kerime de geçmektedir: “De ki: Cinlerden bir topluluğun (benim okuduğum Kur'an'ı) dinleyip de şöyle söyledikleri bana vahyolunmuştur: Gerçekten biz, doğru yola ileten hârikulâde güzel bir Kur'an dinledik de ona iman ettik. (Artık) kimseyi Rabbimize asla ortak koşmayacağız.” (72/Cin, 1-2)

(4) Cinler, işittiklerini tasdik ve iman ettiklerini açıklayarak kavimlerini İslama çağırmaya başladılar. Allah şöyle buyurur: “Ey kavmimiz!’ dediler, ‘doğrusu biz Musa’dan sonra indirilen, kendinden öncekini doğrulayan, hakka ve doğru yola ileten bir kitap dinledik.” (46/Ahkaf, 30)

Râzî şöyle der: “Cinler, Kur'an'ı iki özelleikle nitelediler.

⁵⁶³ Ruhul-Meani, 26/30.

⁵⁶⁴ Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir, 26/58.

⁵⁶⁵ el-Bahru'l-Muhit, 8/67.

⁵⁶⁶ et-Tefsiru'l-Kebir, 28/32.

"Kendinden öncekini doğrulayan..." yani peygamberlere gönderilen kitapları tasdik eden. Bunun anlamı, diğer peygamberlerin kitaplarının da, Allah'ın birliğine, nübüvvete ve âhiretin hak oluşuna daveti, iyi huylarla temizlenmeyi emretmeyi içerdigiidir. Aynı şekilde bu kitap da, bu hususları kapsamaktadır. İkinci olarak, bu kitap, 'hakka ve doğru yola ileten bir kitap'tır.

Bil ki, bu niteliklerden birincisi, bu kitabın, yüce ve kıymetli gayelere davet etme hususunda, diğer ilahî kitaplara denkliğini; ikinci vasıf da, Kur'ân'ın kapsadığı bu gayelerin, hak ve bizatihi doğru gayeler ve Kur'an'dan önce bu hususları dile getiren kitaplar ister gelmiş, isterse gelmiş olmasın, herkesin aklı ile bunların böyle olduğunu bilebileceğini, anlayacağını ifade eder.

Eğer onlar, nasıl "Musa'dan sonra indirilen..." demişlerdir denilirse, biz, daha önce Hasan-ı Basrî'nin onlar hakkında, "Onlar Yahudi idiler" dediğini naklettiğini hatırlatırız. İbni Abbas'tan da, cinlerin Hz. İsa'nın nübüvvetini duymadıkları, bundan dolayı "Musa'dan sonra indirilen..." dedikleri rivayet edilmiştir.⁵⁶⁷ Yine onların İsa'yı (as) zikretmeden Musa'dan (as) bahsetmeleri, Musa (as) üzerinde Ehl-i Kitab'ın ittifak etmiş olmasından olduğu da söylenmiştir. Buradaki ifade sadece Musa (as) ile sınırlı tutulmuştur, çünkü ona indirilen kitap, Kur'an'dan önceki en yüce kitap idi. İsa (as), Tevrat'ta yer alanların büyük bir çoğunluğunu duyurmakla görevli idi. İncil, dinî hükümler konusunda İsrailoğullarının temeli idi. İncil ise sadece Tevrat'ın bazı hükümlerini tamamlayan ve son noktasına ulaştıran bir kitap idi."⁵⁶⁸

İbni Abbas'a (ra) nispet edilen görüşe gelince, eğer İsa'nın (as) risaleti ön plana çıkıp, dini yayılsaydı, özellikle cinler olmak üzere kimseye gizli kalmazdı. Bunun için Ebu Hayyan konu hakkında şöyle der: "İbni Abbas'tan (ra) rivayet edilen bu görüş doğru değildir. Sadece kendi ümmeti ile sınırlı olmayan, büyük bir ümmete gönderilmiş olan İsa'nın (as) dini nasıl işitilmez? Dolayısıyla

⁵⁶⁷ et-Tefsiru'l-Kebir, 28/32.

⁵⁶⁸ Ruhu'l-Meani, 29/32.

cinlerin onu işitmedikleri iddia edilemez."⁵⁶⁹ Hasan-ı Basri'nin görüşüne gelince, bu görüş sahih bir nakle ihtiyaç duyar.

(5) Cinler, Kur'an'ı övüp, onun konumunu ve yüce mertebelerini açıkladıklarında, kavimlerini ona iman etmeye çağırdılar ve şöyle dediler: "Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun. Ona iman edin..." (46/Ahkaf, 31) Alûsî der ki: "Bununla, Kur'an'dan dinlemiş oldukları şeyi kastettiler. Kur'an'ı, hakikate ve sırat-ı müstakime ulaştırıran bir rehber olarak niteledikten sonra onu Allah'ın davetçisi olarak nitelediler. Her iki özellikte de, onların bunu kabul ettiklerine dair bir teşvik vardır. Bununla Rasûlullah'ı (sav) kastetmiş olmaları da mümkündür."⁵⁷⁰

İbni Aşûr şöyle der: "Onların, kavimlerine seslendikten sonra "Allah'ın davetçisine uyun" demelerindeki amaç, hitabı kavimlerine yönlendirmektir. Kastedilen, onların karşılaştıkları harikulade olayı kavimlerine duyurmak değildir. Bu ancak, onlara olan hitaplarına bir giriştir. Çünkü amaçların farklılığı ve amaçların yeniliği, bu tür nidaları tekrar etmeyi gerektirir. Veda Haccındaki hutbede gerçekleştiği gibi hatip, 'ey insanlar!' sözünü tekrar tekrar söyleyebilir. "uyun..." sözünün anlamı, seslenen kimsenin çağrısına karşılık vererek, konuşan kimsenin sözünde yer alan fiille uygun bir şekilde davranın ve onu taklit edin demektir. Nitekim âyet-i kerimde de şöyle buyrulmaktadır: "Ben, sadece sizi (inkâr) çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz." (14/İbrahim, 22) Yani, ben size ancak emrettim, siz de bana itaat ettiniz. Çünkü onların kavimleri, onların herhangi bir şeye çağırmalarına izin vermemişti. Yani, sizden yapmanız gereken şeyi yaparak itaat ediniz."⁵⁷¹

(6) Onlar, davetlerinde teşvik ve sakındırmayı birlikte kullandılar. Bu çağrıyı kabul eden kimsenin sevabını ve bundan yüz çeviren kimsenin karşılaşacağı sonu açıkladılar. Cinler, "Ona iman

⁵⁶⁹ el-Bahru'l-Muhit, 8/68.

⁵⁷⁰ Ruhul-Meani, 26/32.

⁵⁷¹ Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir, 26/60.

edin ki, Allah da sizin günahlarınızı kısmen bağışlasın ve sizi acı bir azaptan korusun." (46/Ahkaf, 31) dediler. Râzî der ki: "Bazıları, buradaki 'min' harfinin zâide olduğunu, dolayısıyla anlamın, "Sizin günahlarınızı bağışlasın" şeklinde olduğunu söylerken, bazıları da, buradaki harf-i cerrin, ibtida-i ğaye ifade ettiğini, buna göre anlamın, "bağışlama işi, günahları bağışlama ile başlar. Daha sonra bu iş, o kimsenin daha üstün ve daha mükemmel olanı yapmadan dolayı meydana gelen hatalarını bağışlamaya döner" şeklinde olduğunu ileri sürmüşlerdir."⁵⁷²

(7) Onlar, Allah'ın çağrısına uymama konusunda uyarılarda bulunmuşlar ve şöyle demişlerdir: "Allah'ın davetçisine uymayan kimse yeryüzünde Allah'ı âciz bırakacak değildir. Kendisi için Allah'tan başka dostlar da bulunmaz. İşte onlar, apaçık bir sapıklık içindedirler." (46/Ahkaf, 32) Alûsî der ki: "Allah'ın davetçisini teşvik yolu ile kabul etmenin akabinde bu davete korkutma yoluyla karşılık verilmesi, onların uyarıcı olmalarındandır. Allah'ın davetçisini kabul ya da onun çağrısını kabul edin şeklinde iki zamirden biri ile yetinilmemesi, vurgulu bir şekilde davetin kabul edilmesi, dehşetin gösterilmesi ve korkunun kalplere yerleştirilmesi, daireyi genişletmek için yeryüzünde Allah'ı aciz bırakacak hiçbir şeyin olmadığı yönünde mübalağalı bir ifadedir. Yani, herkes yeryüzündeki bölgelerden kaçsa ya da yerin derinliklerine girse dahi, O'ndan kaçınılmasını sağlayacak herhangi bir şey yoktur. Allah'ın, "Kendisi için Allah'tan başka dostlar da bulunmaz." buyruğu, bir kimsenin bizzat Allah'tan kaçmasının mümkün olmadığını akabinde bir başkasının vasıtası ile Allah'tan kaçmanın da mümkün olmadığını açıklamaktadır... Allah'ın davetçisini kabul etmeyenler, 'apaçık bir sapıklık içinde' olmakla nitelendirilmişlerdir. Yani onlar, varlıkları itibariyle, bu çağrıyı kabul etmekten yüz çevirdiklerinden dolayı hiç kimsenin gözünden kaçmayacak şekilde sapıklık üzeredirler."⁵⁷³

⁵⁷² et-Tefsiru'l-Kebir, 28/33.

⁵⁷³ Ruhul-Meani, 26/33.

SONUÇ

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a; salât ve selâm, rasûllerin ve nebîlerin en şerefli olan peygamberimiz Muhammed'e (sav), onun âline ve ashabınadır.

Bu araştırmayı kaleme aldıktan sonra aşağıda kısa bir şekilde ifade ettiğim sonuçlar ortaya çıktı:

- Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'i, üç amaç için indirdi. Okunması ve kendisi ile kulluk yapılması, âyetlerinin üzerinde düşünülüp anlaşılması, onunla amel edilmesi ve ona kulak verilip itaat edilmesi.

- Aziz ve yüce olan Rabbimiz, kitabı üzerinde düşünmeye ve âyetlerini anlamaya bizi teşvik etmiştir. Bu konuda, Kur'an ehli üzerinde görülen övgüye değer birtakım sonuçları açıklamış, buna karşılık kitabından yüz çevirmekten ve ondan uzaklaşmanın sonucunda ortaya çıkacak bir takım olaylardan da mü'minleri sakındırmıştır.

- Selef-i salihinimizden (Allah onlara rahmet etsin), Kur'an'dan etkilenme ve onunla amel etme konusunda birçok şey rivayet edilmiştir. Onlar bu hâlleri ile diğer insanlar için birer örnek idiler. Selefimiz, Kur'an'dan etkilenenlerin en hayırlısı olan Hz. Peygamber'in (sav) birer takipçisi idiler.

- Kur'an ehlinin, birbirlerine Kur'an ile amel etmeyi ve bu konuda yardımlaşmayı tavsiye etmesi gerekir. Onun için nasihatta bulunmaları ve insanları bu bereket ve hayra çağırmaları gerekir.

- Söz ve amelin aziz ve yüce olan Allah için olmasında ihlâs, kabul şartlarından biridir. Kur'an'dan etkilenme ve onunla amel etme de bu şartlardan biridir. Kur'an okuyan veya dinleyen, samimi bir niyete sahip olmadıkça Kur'an'dan faydalanamaz. Bunun için selef-i salihinimiz, buna ait işaretleri açıklamışlardır.

- Kitap ve Sünnette, Kur'an'dan etkilenme ve onunla amel

etme konusunda riya ve şöhrete karşı mü'minler uyarılmış, ilim ehli bu kimselerin özelliklerini, dünya ve âhirette onların kötü sonlarını açıklamışlardır.

- Yüce Allah, Kur'an'dan faydalanan ve ondan etkilenen grubu açıklamıştır. Onlar, etkilenme şartlarının tamamını yerine getiren, kendileri ile Kur'an arasındaki tüm engelleri ortadan kaldıran mü'minlerdir. Kim bu şartlardan birini yerine getiremez ya da bir engelle karşı karşıya kalırsa, Kur'an'dan faydalanması ve payı daha az olur.

- Kur'an'dan etkilenme şartları ve etkenleri çoktur. Bunlar, Kitap ve sünnette açıklanmış, bunun gerçekleşmesi ve elde edilmesine teşvikte bulunulmuştur. Selef-i salihinimizin hayatlarında, söz ve amel olarak bunun açıklaması ve uygulaması yer almaktadır.

- Kur'an'dan etkilenmenin bazı şartları şunlardır: Yüce Allah'a iman, O'nu yüceltme ve O'nu sevmek, kalbi diri tutma, temizleme ve hazır bulundurma, Kur'an'a güzel bir şekilde kulak verme ve okunurken susma, kulun, Kur'an'daki tüm hitapların kendisine olduğunu bilmesi, okuyuş esnasında sesi güzelleştirme, Kur'an'ın tefsirini ve anlamını öğrenme, abdest, kıbleye yönelme ve okuyuştan önce istiaze de bulunma gibi Kur'an ile birlikte iken gözetilmesi gereken edebe riayette bulunma, Kur'an'ı anlama ve ondan etkilenme konusundaki istekte samimi olma.

- Kur'an okuyan ve dinleyen kimse ile Kur'an'dan etkilenme ve ondan faydalanma arasında, hatim amacıyla Kur'an'ı hızlı bir şekilde okuma, okuyuşu gerçekleştirmede özensiz davranma, üzerinde kafa yormadan ve amel etmeyi düşünmeden sadece tecvidli bir şekilde okumaya çalışma gibi birtakım engeller vardır.

- Yine günahlar işleme, isyanlarda bulunma, günah ve isyanlara karşı memnuniyet besleme gibi birtakım engeller vardır. Kişinin arzu ve heveslerine uyması, onlara karşılık vermesi de bu engellerdendir. Kur'an'ı anlama ve ondan etkilenmeden mahrum olma konusunda bunun büyük bir etkisi vardır.

- Şüphesiz selefin, özellikle de Peygamberimizin (sav) ashabının (Allah onlardan razı olsun) halef üzerinde büyük bir üstünlüğü vardır. Onlar, bu ümmetin ilim olarak en derin, yol olarak en sağlam, yaşam olarak en sade hayat sürenleri ve gidişat olarak en güven içinde olanları idiler. Onlar, bid'atlere ve bid'atçilere karşı uyarıda bulunurken, yüce Allah'ın Kitabı'ndan bir nur ve Rasûlullah'ın (sav) sünnetinden bir yol üzere idiler.

- Selefin yasakladığı ve uyardığı bid'atler, Kitap ve sünnette geçmeyen, selef imamlardan ve âlimlerden de rivayet edilmeyen, Kur'an okunurken veya dinlenirken yapmacık bir takım hareketlerde bulunma, harfleri çıkarırken, harflerin hakkını verirken ve tecvidi uygularken kendini zorlama, Kur'an'ı okuma veya dinleme sırasında bayılma, kendinden geçme, sesi yükseltme ve çığlık atma, ayağa kalkıp hoş görülmeyen birtakım hareketlerde bulunmadır.

- Seleften bazılarının, Kur'an okuma veya dinleme sırasında yaşamış olduğu bayılma ve kendinden geçme olayları oldukça nadirdir. Bu olaylar, senedinin incelenmesi ve doğruluğunun araştırılmasına ihtiyaç duymaktadır. Eğer bu tür bir olay sabit ise, kalbin zayıflığı ve kalbin okunan veya işitilene kaldıramaması şeklinde yorumlanır. Bu ve diğer konularda örneğimiz, peygamberimiz Hz. Muhammed'dir (sav).

- Kur'an'dan etkilenmenin birtakım özellikleri ve bereketli sonuçları vardır. Huşû, kalbin incelmesi ve gözün yaşarması, bağlılık, işitme ve itaat etme, iç ve dışın düzelmesi gibi Kur'an ehli üzerinde görülen, hoş birtakım durumlar ve etkiler vardır.

- Kur'an ve Sünnette, bu durumlar ve hâller açıklanmıştır. Hz. Peygamber'in (sav) sünnetinde ve yaşamında, ardından O'nun (sav) ashabının ve onları güzel bir şekilde izleyen kimselerin de yaşamında bunun örnekleri vardır.

- Kulun, Kur'an-ı Kerim'e duyduğu sevginin ve bağlılığın delillerinden biri, Kur'an'ın çağrısına hemen karşılık vermesi ve ona bağlanması, onun emirlerini uygulayıp, haklarını yerine getirmeye

çalışması, ona muhalefetten ve ondan yüz çevirmekten uzak durmasıdır.

- Kur'an ile amel ve ona uymakla en yüce şeref elde edilir. Dünya ve âhirette, Kur'an ehli hoş bir şekilde anılır. Buna karşılık Kur'an'a iman etse, onu okusa ve ezberlese dahi Kur'an'ı terk eden kimse, aksi bir şekilde anılır.

- Kur'an'dan etkilenmenin sonuçlarından biri de, onunla güzel deliller ortaya atma, hükümler çıkama ve bunda başarılı olmasıdır. Bu, kişinin onunla arasındaki bağına, sürekli olarak onun âyetlerini incelemesine, âyetlerin işaret ettiği noktaları ve yönlendirmeleri anlamasına işaret eder. Kuşkusuz bu ihsan, Allah'ın elindedir; onu dilediğine verir.

- Allah'a yapılan en üstün dua ve yakarış, duaları bir araya getiren, en faydalı ve en bereketli olan kelimayı, Kur'an-ı Kerim'dir. Bu, dua eden kimsenin Rabbi ile olan ilişkisi ve O'nun kelimayı ile O'na tevessülde bulunduğu konusunda açık bir delildir.

- Kur'an-ı Kerim, ruhsal ve manevî hastalıklara, dertlere karşı mü'minler için şifadır. Şüpheler ve arzuların fitnelerine karşı şifadır. Şaşkınlık ve sıkıntıya, kalp ve beden hastalıklarına karşı şifadır.

- Kur'an, yüce Allah'ın izniyle, tamamıyla şifadır. Ancak sünnet, Fatiha, Felâk ve Nâs sûreleri gibi bazı sûrelerin ve Âyete'l-Kürsî gibi bazı âyetlerin bu konuda daha ayrıcalıklı olduğuna işaret eder. Kur'an'ın mü'minler için şifa kaynağı olduğuna dair eski yeni birçok delil vardır.

- Allah'ın Kitabı'na karşı söylenmesi gereken nasihatlerden biri, Kur'an'ın okuyuşunu öğrenme, onu ezberlemeye çalışma, hükümlerini öğrenme, âyetleri üzerinde düşünme, onunla amel etmeye ve ona uymaya çağırmasıdır. Bu değerli görevi yerine getiren kimsede hayır vardır. Bu yüce görevi ancak Kur'an'dan etkilenenler ve onunla amel edenler yerine getirebilir.

- Kur'an'ın çağırısı evrenseldir; herhangi bir topluluk, zaman ya da yer ile sınırlı değildir. Bu, Kur'an'ın özelliklerinden ve üstün-

lüklerindendir. Bu da, onun okunmasını, içindeki hükümlerin yerine getirilmesini ve tüm âlemlere ulaştırılmasını gerekli kılar. İnsanlık bu zamanda, Kur'an'ın nûruna ve hidayetine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktadır.

- Kur'an-ı Kerim'le kulunu etkilemesi, onunla amel ettirmesi ve ondan faydalandırması, Allah'ın ihsanındandır. Bu, Allah'ın kula olan bir lütfü ve ihsanıdır. Eğer Allah'ın ihsanı ve hidayeti olmasaydı, insan bunu gerçekleştiremezdi.

- Kur'an'dan etkilenen, onunla amel eden kimseler, dünya ve âhirette büyük sonuçlar elde etmiş, birçok bereketli hayır ve etkilere sahip olmuşlardır. Bunlardan bazıları şunlardır: İmanın artması, aziz ve yüce olan Allah'ın rahmetine ulaşma, Kur'an'ı okuyan veya dinleyenin bereket elde etmesi, Kur'an'a tabi olan kimsenin, dünya ve âhirette hidayet ve başarıya ulaşması.

- Selef, hangisinin, ezbere Kur'an okumanın mı yoksa Mushaftan bakarak okumanın mı daha üstün olduğu konusunda ihtilaf etmiştir. Bu konuda üstünlük ölçüsüne en yakın olan, okuyuş esnasında Kur'an'dan etkilenme, huşû duyma ve ondan faydalanmaya göre değişir.

- Dünya ve âhirette mutlak bir güvene kavuşma, yüce Allah'ın bazı emirleri ile kayıtlıdır. Bunlardan bazıları, Kur'an ile amel etme, Kur'an'ın çizdiği yolda yürüme, ona tutunma, küçük-büyük tüm işlerde hüküm için ona başvurmadır.

- Yüce Allah, insanları yaratmış olduğu nedenden dolayı cinleri yaratmıştır ki, bu neden de, Allah'a ibadet ve O'nu birlemektir. Allah, onları da kitaplarına ve elçilerine iman etmekle, kendisine isyandan uzak durmakla, itaat etmekle ve emirlerine muhalefet etmemekle sorumlu tutmuştur.

- Cinlerin, Rasûlullah (sav) ile bir araya geldiği birtakım olaylar olmuştur. Cinler, O'ndan (sav) Kur'an'ı dinlemişler, hemen iman edip tasdik etmişler, ardından kavimlerine hayra çağıran birer davetçi olarak geri dönmüşlerdir.

KAYNAKLAR

Advâu'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'an bi'l-Kur'an, Muhammed el-Emin Muhtar eş-Şenkîti, Riyad, h. 1403/m. 1983.

Ahlâk-u Hameletu'l-Kur'an, Muhammed bin Huseyn el-Âcurrî, (thk. Fevaz Ahmed Zemrîli), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1. baskı, h. 1407/m. 1987.

Âkâmu'l-Mercân fî Ahkâmi'l-Cân, Muhammed bin Abdullah eş-Şiblî el-Hanefî, (thk. Muhammed İbrahim el-Cemel), Mektebetu'l-Kur'an, Kahire, trs.

Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'an, Ebu Cafer Muhammed bin Cerir et-Taberî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 4. baskı, h. 1400/m. 1980.

Câmiu'l-Usûl min Ehâdisi'r-Rasûl, Mübarek bin Muhammed ibnu'l-Esir, Daru lhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2. baskı, h. 1400/m. 1980.

Delâilu'n-Nübüvve, Ahmed bin Huseyn el-Beyhâkî, (thk. Abdurrahman Muhammed Osman), Daru'n-Nasr, Kahire, 1. baskı, h. 1389.

ed-Dâu ve'd-Devâu (el-Cevâbu'l-Kâfi fî men Sele ani'd-Devâi's-Şâfi), Muhammed bin Ebu Bekr ibnu'l-Kayyim, (thk. Yusuf Ali Bedevî), Dâr-u İbni Kesir, Dimeşk ve Beyrut, 1. baskı, h. 1413/m. 1993.

ed-Dürru'l-Mensûr fî't-Tefsîr bi'l-Me'sûr, Celaleddin Abdurrahman bin Ebu Bekr es-Suyûtî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2. baskı, h. 1409/m. 1988.

el-Bahru'l-Muhît, Ebu Hayan Muhammed bin Yusuf el-Endelûsî, Daru'l-Fikr, Beyrut, 3. baskı, h. 1403/m. 1983.

el-Bidâye ve'n-Nihâye, İsmail bin Ömer bin Kesir, (thk. He-yet), Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1. baskı, h. 1405/m. 1985.

el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'an, Bedruddin Muhammed ez-Zerkeşî, (thk. Muhammed İbrahim), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 3. baskı.

el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, Muhammed bin Ahmed el-Kurtûbî, (thk. Ahmed el-Berdûnî), Dâru'l-Fikr, Beyrut.

el-Cevâbu's-Sahîh min Ahkâmi Salâti't-Terâvîh, Şeyh Abdulaziz bin Abdullah bin Bâz, Dâru'l-Kâsım, Riyad, 1. baskı, h. 1419.

el-Cimân fi Teşbihâti'l-Kur'an, Abdullah bin Hüseyin bin Nâkiya, (thk. Mahmud eş-Şeybânî), 1. baskı, h. 1407/m. 1987.

el-Emsâl fi'l-Kur'an, Muhammed bin Ebu Bekr ibnu'l-Kayyim, (thk. Said el-Hatib), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 3. baskı, h. 1403/m. 1983.

el-Ezkâru'l-Muntehabe min Kelâm-i Seyyidi'l-Ebrâr (sav), Yahya bin Şeref en-Nevevî, Daru'r-Rüşd, Riyad.

el-Fevâid, Muhammed bin Ebu Bekr ibnu'l-Kayyim el-Cevziyye, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

el-Fürû', Ebu Abdullah Muhammed bin Muflih, (thk. Abdullah bin Abdulmuhsin et-Türkî), Müessesetu'r-Risâle, 1. baskı, h. 1424.

el-Havâdis ve'l-Bide', Ebu Bekr Muhammed bin Velid et-Tartûşî, (thk. Muhammed et-Tâlibî), Dâru'l-İsfehânî ve şurekâh, Cidde.

el-Hüdâ ve'l-Beyân fi Esmâi'l-Kur'an, Sâlih bin İbrahim el-Buleyhî, Dâru'l-Müslim, Riyad, 3. baskı, h. 1418.

el-İ'tisâm, İbrahim bin Musa eş-Şâtıbî, (Muhammed Reşid Rıza'nın gözetiminde), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, h. 1406/m. 1986.

el-İhsân bi Tertîb-i Sahih-i İbni Hibbân, Alâuddin Ali el-Fârisî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1. baskı, h. 1407/m. 1987.

el-İman, Şeyhulislam Ahmed bin Abdulhalim bin Teymiyye, Mektebetu Enes bin Malik, h. 1400.

el-İstikâmet, Şeyhulislam Ahmed bin Abdulhalim bin Teymiyye, (thk. Muhammed Reşâd Sâlim), İdâretu's-Sekâfe ve'n-Neşr bi Câmiati'l-İmam Muhammed bin Suûd el-İslamiyye, 3. baskı, h. 1411/m. 1991.

el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an, Celaleddin Abdurrahman bin Ebu Bekr es-Suyûtî, (ta'lik: Musdafa Dîb el-Buğâ), Dâr-u İbni Kesîr, Dimeşk Beyrut, 1. baskı, h. 1407/m. 1978.

el-Kâmûsu'l-Muhît, Mecduddin el-Firûzâbâdî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, h. 1398/m. 1978.

el-Kavâidu'l-Hisân li Tefsiri'l-Kur'an, Abdurrahman bin Nâsir es-Sa'dî, Dâru İbnu'l-Cevzî, 1. baskı, h. 1413.

el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil ve Vücûhi't-Te'vîl, Cârullah Mahmud İbni Ömer ez-Zemahşerî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut.

el-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Duafâ ve'l-Metrûkîn, Muhammed bin Hibbân bin Ebi Hâtim, (thk. Mahmud İbrahim Zayed), Daru'l-Va'y, Haleb, 2. baskı, h. 1042.

el-Mu'cemu'l-Evsat, Süleyman bin Ahmed et-Taberânî, (thk. Mahmud et-Tahhân), Mektebetu'l-Meârif, Riyad, 1. baskı, h. 1405/m. 1985.

el-Mu'cemu'l-Kebîr, Süleyman bin Ahmed et-Taberânî, (thk. Hamdî Abdulmecid es-Selefi), Matbaatu'l-Vatan el-Arabî, Irak, 1. baskı, h. 1400.

el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz, Abdulhak bin Gâlib bin Atiyye, (thk. Fas İlim Meclisi), Tevzî-u Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire.

el-Muntazam, Ebu'l-Ferec Abdurrahman bin Ali bin İbn el-Cevzî, Dâr-u Sâdır, Beyrut, h. 1358.

el-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr, Abdullah bin Muhammed bin Ebî Şeybe, (Kemal Yusuf el-Hût'un gözetiminde), Daru't-Tâc, Beyrut, 2. baskı, h. 1403/m. 1989.

el-Musannef, Abdurrezzak bin Hemmâm es-San'ânî, (thk. Habiburrahman el-A'zamî), el-Mektebu'l-İslâmî, Dimeşk, Beyrut, 2. baskı, h. 1403/m. 1983.

el-Muvatta, Mâlik bin Enes, (Fuad Abdulbâki'nin gözetiminde), Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, h. 1406/m. 1986.

el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'an, Huseyn bin Muhammed, Râğîb el-Esfehânî, (thk. Muhammed Seyyid Keylânî), Matbaat-u Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire, h. 1381/m. 1961.

el-Mürşidu'l-Vecîz ilâ Ulûm Teteallak bi'l-Kitâbi'l-Azîz, Abdurrahman bin İsmail (Ebu Şâme), (thk. Tayyar Altıkulaç), Dâr-u Sâdır, Beyrut, h. 1395/m. 1975.

el-Müsned, Ahmed bin Hanbel, (thk. Ahmed Şâkir), Dâru'l-Meârif, Mısır, h. 1392/m. 1972.

el-Müsned, Ahmed bin Hanbel, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 5. baskı, h. 1405/m. 1985.

el-Müstedrek ale's-Sahihayn ve Hâşiyetuhu Telhîsu'l-Müstedrek li'z-Zehebî, Ebu Abdillâh el-Hâkim, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.

el-Ubûdiyye, Şeyhulislam Ahmed bin Abdulhalim bin Teymiyye, (thk. Beşîr Mahmud Uyûn), Mektebet-u Dâru'l-Va'yi'l-İslâmî.

er-Risâle, Muhammed bin İdris eş-Şâfiî, (thk. Ahmed Muhammed Şakir), h. 1358/m. 1939.

eş-Şerh ve'l-İbâne an Usûli's-Sünne ve'd-Diyâne, Ubeydullah bin Batta el-Ukberî, (thk. Rıza Na'san Mu'ti), Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, 1. baskı, h. 1423/m. 2002.

et-Tahrir ve't-Tenvîr, Muhammed Tahir bin Âşûr, Matbaat-u İsa el-Bâbî el-Halebî, 1964.

et-Târîhu'l-Kebîr, Muhammed bin İsmail el-Buhârî. Müessesetu'l-Kütübü's-Sekâfiyye, Beyrut.

et-Tavzih ve'l-Beyân li Şecerati'l-İman, Abdurrahman bin Nasır es-Sa'dî, (Eşfer Abdulkasud'un gözetiminde), Mektebetu Advau's-Selef, Riyad, 1. baskı, h. 1417/m. 1998.

et-Tefsiru'l-Kayyim li İbni Kayyim, (Derleyen: Muhammed bin İdris en-Nedvî), (thk. Muhammed Hamid el-Fakî), Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.

et-Tefsiru'l-Kebir, Fahrüddin Ömer er-Râzî, Daru'l-Fikr, Beyrut, h. 1410/m. 1990.

et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta mine'l-Meânî ve'l-Esânîd, Yusuf bin Abdullah en-Nemrî el-Kurtubî, Matbaatu'l-Arabî, 2. baskı, h. 1407/m. 1989.

et-Tezkâr fi Efdali'l-Ezkâr, Muhammed bin Ahmed el-Kurtûbî, (thk. Beşîr Muhammed Uyûn), Daru'l-Beyân, Dimeşk Beyrut, 4. baskı, h. 1413/m. 1992.

et-Tibyân fi Âdâb-i Hameleti'l-Kur'an, Ebu Zekeriya Yahya bin Şeref en-Nevevî, (thk. Abdulkadir el-Arnâvûd), Mektebetu Dâru'l-Beyân, 1. baskı, h. 1403/m. 1983.

ez-Zühd ve'r-Rekâik, Abdullah bin Mübarek, (thk. Habiburrahman el-A'zamî), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.

ez-Zühd, Ahmed bin Amr bin Ebi Âsım, (thk. Abdulâlî Abdulhamid Hâmid), Dâru'r-Reyyân. Kahire, 2. baskı, h. 1408.

ez-Zühd, Ahmed bin Muhammed bin Hanbel, (thk. Muhammed Besyûnî Zağlûl), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1. baskı, h. 1406/m. 1986.

Fedâilu'l-Kur'an, Ebu Ubeyd Kâsım bin Sellâm, (thk. Vehbi Ğâvecî), Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1. baskı, h. 1411.

Fedâilu'l-Kur'an, Ebu'l-Fidâ İsmail bin Ömer bin Kesîr, (thk. Züheyr Şefik el-Kebbî), Dâru'l-Fikru'l-Arabî, Beyrut, 1. baskı, m. 1990.

Fehmu'l-Kur'an, Hâris el-Muhâsibî, (thk. Huseyn el-Kuvetlî), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2. baskı, h. 1398.

Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhu'l-Buhârî, Ahmed bin Ali bin Hacer el-Askalânî, (trk: Muhammed Fuad Abdulbâkî), (takdim: Şeyh Abdulaziz bin Bâz), Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmiu's-Sağîr, Muhammed Abdurrauf el-Münâvî, el-Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ, Kahire, m. 1983.

Ğarîbu'l-Hadîs, Ebu Ubeyd Kâsım bin Sellâm, Dâru'l-Küttâbi'l-Arabî, Beyrut, h. 1396/m. 1976.

Ğâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kırâa, Muhammed bin Muhammed bin Cezerî, (J. Bergstrasser), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 3. baskı, h. 1402/m. 1982.

Hasâisu'l-Kur'ani'l-Kerim, Fahd bin Abdurrahman er-Rûmî, 4. baskı, h. 1409.

Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiya, Ebu Nuaym Ahmed bin Abdullah el-İsfehânî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Kahire, 4. baskı, h. 1405/m. 1985.

İğâsetu'l-Lehfân min Mesâyidi's-Şeytân, Muhammed bin Ebu Bekr ibnu'l-Kayyim, (Muhammed Hâmid el-Fakî'nin gözetiminde), Daru'l-Ma'rife, Beyrut, trs.

İhyâ-u Ulûmu'd-Dîn, Ebu Hâmid Muhammed bin Muhammed el-Ğazzâlî, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs.

İrşâdu'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'ani'l-Kerim (Tefsir-u Ebî's-Suûd), Muhammed bin Muhammed el-İmâdî, Dar-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.

İstinşâk-u Nesîmu'l-Üns min Nefehât-i Riyâdi'l-Kuds, İbni Receb el-Hanbelî, (thk. Ahmed eş-Şerif), el-Mektebu'l-İslâmî ve Dâru'l-Hânî, Riyad, 1. baskı, h. 1411.

Kâidetun Celile fi't-Tevevül ve'l-Vesîle, Şeyhulislam Ahmed bin Abdulhalim bin Teymiyye, (takdim: Riâsetu İdâretu'l-Buhûsu'l-İlmiyye ve'l-İftâ), Riyad, 1. baskı, h. 1420/m. 1999.

Keşfu'l-Estâr an Zevâid-i Müsnedi'l-Bezzâr, Ali bin Ebi Bekr el-Heysemî, (thk. Habiburrahman el-A'zamî), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2. baskı, h. 1404.

Lübâbu'n-Nükûl fî Esbâbi'n-Nüzûl, Celaledin Abdurrahman bin Ebi Bekr es-Suyûtî, Dâr-u İhyâu'l-Ulûm, Beyrut, 2. baskı, 1979.

Lübâbu't-Te'vil fî Meâni't-Tenzîl (Tefsiru'l-Hâzin), Ali bin Muhammed el-Bağdâdî, Daru'l-Fikr, Beyrut, h. 1399/m. 1979.

Ma'rifetu'l-Kurrâi'l-Kibâr ale't-Tabakât ve'l-A'sâr, Şemsuddin Muhammed bin Ahmed ez-Zehebî, (thk. Şuayb el-Arnâvud ve Salih Abbas), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1. baskı, h. 1404/m. 1984.

Meâni'l-Kur'an ve İ'râbuh, İbrahim bin es-Sırrî ez-Zeccâc, (thk. Abdulcelil Abduh Şelebî), Âlemu'l-Kütüb, 1. baskı, h. 1408/m. 1988.

Mecmû-u Fetâvâ Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye, (derleyen: Abdurrahman bin Muhammed bin Kâsım), Mektebet-u İbn Teymiyye.

Mecmû'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid, Ali bin Ebi Bekr el-Heysemî, Müessesetu'l-Meârif, Beyrut, h. 1406/m. 1986.

Medâricu's-Sâlikîn beyne Menâzilu İyyâke Na'budu ve İyyâke Nesteîn, Muhammed bin Ebi Bekr bin Kayyim, Dâru'l-Fikru'l-Arabî, Beyrut.

Mefâtiḥ li't-Teâmul mea'l-Kur'an, Salah Abdulfettah el-Hâlidî, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2. baskı, h. 1415/m. 1994.

Menâhîlu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an, Muhammed bin Abdilazim ez-Zerkânî, Dâru'l-Fikr, h. 1408/m. 1988.

Menhecû's-Selef fi'l-İnâyeti bi'l-Kur'ani'l-Kerîm, Bedr bin Nâsır el-Bedr, Dâru'l-Fudayle, Riyad, 1. baskı, h. 1424/m. 2003.

Miftâh-u Dâru's-Saâde ve Menşûru Vilâyetu'l-İlm ve'l-İrâde, Muhammed bin Ebî Bekr bin Kayyim ed-Dimeşkî, Dâru'l-Bâz, Mekke-i Mükerrreme.

Misbâhu'z-Zücâce fi Zevâid-i İbn Mâce, Ahmed bin Ebi Bekr el-Bûsirî, (thk. Kemal Yusuf el-Hût), Müessesetu'l-Kütübü's-Sekâfiyye, Daru'l-Cinân, Beyrut, 1. baskı, h. 1406/m. 1986.

Mu'cemu'l-Buldân, Yakut bin Abdillâh el-Hamevî, Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, h. 1399/m. 1979.

Muhtasar-u Kiyâmu'l-Leyl, Muhammed bin Nasr el-Mervezî, (Abdulhamid Habibullah Neşâtî'nin gözetiminde), Hadîs-u Ekâdemi, Pakistan.

Muhtasar-u Minhâcu'l-Kâsîdîn, Ahmed bin Abdurrahman el-Makdisî, (ta'lik: Şuayb el-Arnâvûd ve Abdulkadir el-Arnâvûd), Mektebet-u Dâru'l-İman ve Müessesetu Ulûmu'l-Kur'an, Dimeşk ve Beyrut, h. 1398/m. 1978.

Müsned-u Ebu Ya'lâ, Ahmed bin Ali el-Mavsîlî, (thk. Huseyn Selim Esed), Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, Dimeşk, 1. baskı, h. 1404/m. 1984.

Müsned-u İbni'l-Ca'd, Ali bin Ca'd el-Cevherî, (thk. Âmir Ahmed Haydar), Müessesetu Nâdir, Beyrut, 1. baskı, h. 1410/m. 1990.

Nihâyetu'l-Erib fî Fünûnu'l-Edeb, Şihabuddin Ahmed en-Nuveyrî, Musavvir an Dâri'l-Kütüb, Vizâratu's-Sekâfe ve'l-İrşâdi'l-Kavmî.

Rûhu'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesânî, Ebu'l-Fadl Mahmud el-Alûsî, Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.

Sahih-u İbni Huzeyme, Muhammed bin İshâk bin Huzeyme, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), el-Mektebu'l-İslâmî.

Sahih-u Sünen-i İbni Mâce, Muhammed Nâsiruddin el-Elbânî, (takdim: Züheyr eş-Şâviş), Mektebu't-Terbiyetu'l-Arabî li Duveli'l-Halîc, 3. baskı, h. 1408/m. 1988.

Sahîhu'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetuh, Muhammed Nâsiruddin el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut ve Dimeşk, 2. baskı, h. 1406/m. 1986.

Sıfatu's-Safve, Ebu'l-Ferec Abdurrahman bin Ali ibnu'l-Cevzî, (thk. Mahmud Fâhurî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 4. baskı, h. 1406/m. 1986.

Silsiletu'l-Ehâdisu's-Sahîha, Muhammed Nâsiruddin el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, 4. baskı, h. 1405/m. 1985.

Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ, Şemsuddin Muhammed bin Ahmed Osman ez-Zehebî, (thk. Şuayb el-Arnâvûd), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2. baskı, h. 1402/m. 1982.

Sünen-i Ebî Dâvûd, Ebu Dâvûd Süleyman bin Eş'as es-Sicistânî, (Muhyiddin Abdulhamid'in gözetiminde), Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.

Sünen-i İbni Mâce, Muhammed bin Yezid bin Mâce, (thk. Muhammed el-A'zamî), Şirketu't-Tibâatu'l-Arabiyye es-Suûdiyye, 2. baskı, h. 1404/m. 1984.

Sünen-i Nesâî, Ahmed bin Şuayb en-Nesâî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.

Sünen-i Saîd bin Mansûr, (thk. Sa'd bin Abdullah Âli Humeyd), Dâru's-Samîi', 1. baskı, h. 1414/m. 1993.

Süneni'd-Dârimî, Abdullah bin Behrâm ed-Dârimî, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Süneni't-Tirmizî (el-Câmiu's-Sahîh), (thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî), Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire, 2. baskı, h. 1388/m. 1968.

Sünenu'l-Kurrâ ve Minhâcu'l-Mücevvidîn, Abdulaziz bin Abdulfettah el-Kârî, Mektebetu'd-Dâr, Medine, 1. baskı, h. 1414.

Şerh-u Usûlu'l-İ'tikâd Ehli's-Sünne ve'l-Cemâa, Hibetullah bin Hasan et-Taberî el-Lâlekâî, (thk. Ahmed Sa'd Hamdan), Daru't-Tayyibe, Riyad.

Şerhu'n-Nevevî alâ Sahih-i Müslim, Ebu Zekeriya Yahya bin Şeref en-Nevevî, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Şifâu'l-Alîl fi Mesâili'l-Kaza ve'l-Kader ve'l-Hikme ve't-Ta'lîl, Muhammed bin Ebu Bekr bin Kayyim, (thk. Muhammed Bedruddin en-Nes'ânî), Dâru'l-Fikr, Beyrut, h. 1398/m. 1987.

Şuabu'l-İman, Ahmed bin Hüseyin el-Beyhâkî, (thk. Besyûnî Zağ'lûl), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1. baskı, h. 1410.

Takribu't-Tehzib, Ahmed bin Ali bin Hacer el-Askalânî, (thk. Muhammed Avvâme), Daru'r-Rüşd, Haleb, 1. baskı, h. 1406/m. 1986.

Tarih-u Bağdad, Ebu Bekr Ahmed bin Ali el-Hatib el-Bağdâdî, Daru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.

Tarîku'l-Hicrateyn ve Bâbu's-Seâdeteyn, İbni Kayyim el-Cevziyye, (Abdalmun'im el-Âni), Dar-u Mektebetu'l-Haya, Beyrut, m. 1980.

Tefsiru'l-Kur'an, Abdurrezzak bin Hemmam es-San'anî, (thk. Mustafa Müslim Muhammed), Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 1. baskı, h. 1410/m. 1989.

Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Abdurrahman bin Muhammed bin Ebi Hatim, (thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib), Mektebetu'l-Bâz, Mekke-i Mükerreme, Riyad, 2. baskı, h. 1419/m. 1999.

Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, Ebu'l-Fida İsmail bin Kesir, Daru'l-Ma'rife, Beyrut.

Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakim, Muhammed Reşid Rıza, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 3. baskı.

Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Luğa, Yahya bin Şeref en-Nevevi, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.

Tehzibu'l-Kemâl, Yusuf bin Abdurrahman el-Mizzî, (thk. Beşşâr Avvad Maruf), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1. baskı, h. 1400/m. 1980.

Tehzibu't-Tehzib, Ahmed bin Ali bin Hacer el-Askalânî, Dar-u Sâdır, Beyrut, 1. baskı, h. 1325.

Telbîs-u İblis, Cemaluddin Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi el-Bağdâdî, (thk. Seyyid el-Cümeylî), Daru'l-Kütübü'l-Arabî, 2. baskı, h. 1407/m. 1987.

Tefsiru'l-Kerîmu'r-Rahman fi Tefsir-i Kelâmi'l-Mennân, Abdurrahman bin Nasır es-Sa'dî, Müessesetu'r-Risâle, 1. baskı, h. 1416/m. 1996.

Tezkiratu's-Sâmi' ve'l-Mütekellim fî Edebi'l-Âlim ve'l-Müteallim, Bedruddin bin İbrahim bin Cemâa el-Kinânî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.

Tuhfetu'l-Ahvezî Şerh-u Câmiu't-Tirmizî, Muhammed Abdurrahman el-Mübârekfûrî, (Abdurrahman Muhammed Osman ve Muhammed Abdulmuhsin el-Kütübî'nin gözetiminde), Medine.

Zâdu'l-Meâd fî Heydi Hayri'l-İbâd, Muhammed bin Ebu Bekr ibnu'l-Kayyim, (thk. Şuayb ve Abdulkadir el-Arnâvûd), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 3. baskı, h. 1402/m. 1982.

Zağlu'l-İlm, Ebu Abdurrahman Muhammed bin Ahmed ez-Zehebî, (thk. Muhammed Nâsır el-Acmî), Mektebetu's-Sahvetu'l-İslamiyye, Kuveyt.

Şüphesiz aziz ve yüce olan Allah, kitabı Kur'an-ı Kerim'i, bu ümmete bir lütuf ve ihsan olarak indirmiştir. "Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın âyetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, mü'minlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler." (3/Âl-i İmran, 164)

Dolayısıyla ümmetin ona iman etmesi, onu anlamaya özen göstermesi, okuması, ezberlemesi, hükümlerini kavraması, tefsirini bilmesi, âyetlerini akletmesi, âyetlerin işaret ettiği noktalar üzerinde düşünmesi, onunla amel etmesi, onun yolu üzere ilerlemesi, hüküm için ona başvurması, ona sarılması ve ona çağrıda bulunması gerekir.

Allah'ın, kulunu bu konuda başarılı kılması ve ona bunu sevdirmesi ihsanındandır. Kur'an'da, kişinin dünya ve âhiretteki mutluluk ve huzuru vardır. Bu konuda mü'minin örneği, Kur'an ile amel eden ve ondan etkilenenlerin en hayırlısı, en ince kalplisi, en gözü yaşlısı ve Allah'tan en çok korkanı olan sevgili peygamberimiz Muhammed'dir (sav). İlim olarak bu ümmetin en derin, yol olarak en sağlam ve sünnete sarılmada en istekli kimseleri olan sahabe, onları bu nebevî yol üzere izleyen tabiîn ve arkalarından gelen nesiller bu metod üzere yürümüşlerdir.

